GIOVANNI PAPINI

GOG

Çeviren: Fikret Adil

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

7. baskı

GIOVANNI PAPINI

GOG

Genel Yayın: 52

DÜNYA EDEBİYATI

GIOVANNI PAPINI
GOG (I-II)

© Copyright by Ezeoli Papini
ve Fikret Adil çevirisinin hakları
ONK Telif Hakları Ajansı kanalıyla alınmıştır.

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2006
Sertifika No: 11213

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
1. BASKI: 1958
7. BASKI: EKİM 2011, İSTANBUL

ISBN 978-975-458-152-2

BASKI
KİTAP MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
DAVUTPAŞA CADDESİ NO: 123 KAT: 1
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 482 99 10
Sertifika No: 16053

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

gog

(I-II)

Giovanni Papini
Çeviren Fikret Adil

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İÇİNDEKİLER

GOG
(1. kitap)

GOG'U SUNUŞ xi
EDEBİYATIN ŞAHESERLERİ 1
MUSİKİ 3
FORD'U ZİYARET 7
EVDE MUCİZE 11
ADANIN HİKÂYESİ 15
İD 19
BIRAKILMIŞ ŞEHİR 23
GANDİ'Yİ ZİYARET 28
SIAO SIN 32
MASKELER 35
TERSİNE TARİH 38
KURTULUŞ HAVARİSİ 42
PİŞMANLIK DUYMUŞ YAMYAM 45
HAYALLER TRÖSTÜ 48
BEN RUBİ'NİN FİKİRLERİ 51
SUÇSUZLARI DAVA 57
KENDİNE TAPMAK 61
EINSTEIN'I ZİYARET 65
FREUD'U ZİYARET 69
YENİ HEYKELTIRAŞLIK 74
GÖKYÜZÜNE KARŞI 77
EĞLENCELER 80
AKTÖRSÜZ TİYATRO 82
LENİN'İ ZİYARET 85
HİÇBİR ŞEY BENİM DEĞİL 90
SATILAN CUMHURİYET 92
İNTİKAM 94
EDİSON'U ZİYARET 97
KORKUYA KARŞI SİGORTA 100
DÜNYAYI YENİDEN YAPALIM 102

Tanrıların Sesi 106
Şan ve Şeref 110
Şiir Endüstrisi 113
Wells'i Ziyaret 121
Filomanya 124
Yıldızlar = İnsanlar 127
Şehir Cesetleri 132
Kakavan 134
Saint - Germain Kontu 139
Ufacıcık 144
Bitoloji Kürsüsü 147
Pedokrasi 151
Devler Koleksiyonu 154
Bana Miras Kalan Ruh 158
Hasret Çeken Cellat 161
Açık Artırma 167
Bernard Shaw'ı Ziyaret 170
Manevi Cerrahlık 173
Sir J. - G. Frazer ve Büyü 176
A.A. ve W.C. 180
Knut Hamsun'ı Ziyaret 182
Hastalık İlaçtır 186
İbni Kusaî'nin Dükkânı 190
Kâğıt 197
Hayvana Dönüş 199
Ramon ve Madenler 203
Hermosilla de Salvatierra Dükü 207
Pisagores'in Dönüşü 213
Yüz Kalp 218
Altında Yüzmek 220
Benzerler Koleksiyonu 222
Tasvir Öldürmek 227
Âlemin Hâkimi 229
Güç Temizlik 231
Çocuğun Ekmeği 233

GOG
(2. kitap)

Önsöz iv
Ernest O. Lawrence'ı Ziyaret veya Atom Bombası Üzerine 1
Bir Korkunç Eğlenti 4
Elektronik Mahkeme 8
Walt Whitman'ın İnsan Destanı 11
Wright'ı Ziyaret veya Geleceğin Mimarisi 15
Çelik Kitaplık 18
Astronom'un Yanılgısı 22
Molotov'u Ziyaret 25
Öteki Dünya'dan Haberler 28
Roman Fabrikası 33
Tabiat Düşmanı 36
Yüz Çocuk Babası 40
Ünlü Piyanist 43
Bilmezoloji 46
Ruh ve Kas 49
Lin - Yutang'ı Ziyaret veya Sarı Tehlike 51
Gönüllü Cellatlar 54
Çocuk Pazarı 57
Otorikuma ile Bir Görüşme 59
Yabanın Öcü 63
Gerileme Enstitüsü 66
Sistemli Aptallaşma 69
Bahadır'ın Ordusu 71
Gökler Münzevisi 74
Çirkin Venüsler 77
Çamura Övgü 80
Bir Keşiş Soruyor 83
Hırdavat Müzesi 86
Cinayet Üniversitesi 88
Deniz İnzivası 92
Adanın Ölümü 94
Ascenzia 96
Dünya Yıkıcıları Kongresi 99
Ölülere Ölüm 103
Gurur Üzerine Vaaz 106
Zalimlerin Sonu 110

Don Kişot'un Gençliği 112
Garcia Lorca ile Görüşme (Boğa Güreşi) 115
Birinci ve Sonuncu (Miguel de Unamuno) 117
Aktörlerin Ayaklanmaları 120
Salvador Dali'yi Ziyaret 123
Öç 125
Üstün Akilli Bir Adam 129
Dünyada Tek Başina 132
Leopardi'nin İyimserliği 135
Markoni'yi Ziyaret (veya Hareketin Sonu) 138
Mermer İnsanlik 141
İtalya'nin Çirkinleşmesi 143
Picasso'yu Ziyaret (veya Sanatin Sonu) 147
Voronof ile Görüşme (veya İnsanin Başkalaşimi) 150
Günahkâr Rahip ve Başrahip 154
Barişi İstiyor Musunuz? 158
Aşkin Öldürdüğü 162
Maddenin Dirilişi 166
Paul Valery ile Görüşme (yahut Şiir ve Felsefe) 169
Seksenliğin Şiiri (Victor Hugo'dan) 171
Kin Üzerine (Stendhal'in) 173
Yeni Baştan 175
Dönüş (Franz Kafka'dan) 178
İhtiyarlar ve Çocuklar (Leon Tolstoy'dan) 182
Karga Uçuşu Genel Dünya Tarihi 185
Hitler'i Ziyaret 188
Tanrilarin İsyani (Wolfgang Goethe'den) 192
Hayat Eşit Ölüm (Kierkegaard'dan) 195
Yeni Evren 198
Papa'nin Dönmesi (Robert Browning'den) 201
Huxley'i Ziyaret (veya Ferdin Ölümü) 205
Erkekçilik 209
Olmayacak Şey Saticilari 212
Yeniden Bulunan Cennet (William Blake'ten) 216

GOG
(1. kitap)

Gog'u Sunuş

Gog'u nerede tanıdığımı söylemeye utanıyorum: Tımarhanede!

Oraya sık sık, bir Dalmaçyalı şairi görmeye giderdim. Bir hayale karşı duyduğu ümitsiz aşk, şairi paranoyaya düşürmüştü. Sevgilisi film yıldızıydı ve kendisine beyazperde dışında gülümsemiş değildi. Şair çoğu zaman sakin olduğu için, bu paralı deliler pansiyonunun müdürü –boy bakımından cüce, şişmanlıkta dev– onunla bahçede konuşmamıza izin verdi. Bahçenin şurasına burasına, kestane ve sedir ağaçlarının gölgelerine, kahvelerdeki gibi yuvarlak, demir masalar, iskemleler serpilmişti. Beyazlar giyinmiş solgun hastabakıcılar, aldırış etmez görünerek dolaşırlardı.

Çok sıcak bir gün, şairle konuşurken bir hasta masamıza yaklaştı. Açık yeşil giyinmiş, ellilik, bir acayip mahluktu. İri yarı, biçimsiz. Kafasında tek kıl yoktu: Ne saç, ne kaş, ne bıyık, ne de sakal. Kırmızı kabarcıklarla dolu çıplak deriden bir soğan başı. Koyu tenli, neredeyse mor, pek geniş bir surat. Gözlerinden biri kül rengimsi güzel bir mavi, öteki sarı çizgili ve hemen hemen yeşil görünüyor. Çene kemikleri dört köşe ve güçlüydü, etli fakat soluk dudakları tamamen madeni, altın bir tebessüme açılıyordu. Şairi, tek kelime söylemeden selamladı, yanımıza oturdu. Ağzını açmadı, ama sözlerimizi büyük bir dikkatle dinliyor gibiydi. Sonradan, dostumdan, bu adamın Gog olduğunu öğrendim.

Asıl adı, Goggins'miş. Ama küçüklüğünden beri onu hep Gog diye çağırırlarmış. Bu kısaltma Kutsal Kitaptaki Magog Kralı Gog'u hatırlatıp kendisine efsanelere özgü bir hal verdiğinden hoşuna gitmişti.

Havai adalarından birinde doğmuştu. Anası bir yerli kadındı, babasını kimse tanımıyordu. Ama beyaz ırktan olduğu kesindi.

On altı yaşına basınca bir Amerikan gemisine miço olarak binmiş, San Fransisko'da karaya çıkmış, Kaliforniya'da, ötede beride, bin bir macera içinde yaşamıştı. Üç beş yıl geçince, kim bilir nereden ve nasıl birkaç bin dolar edinip Şikago'ya gitmişti. Herhalde bir iş dehası vardı ya da şeytana taş çıkartacak kadar kurnazdı ki, kısa sürede, Ohio için dahi, para bakımından pek büyük bir "değer" olmuştu. Savaş sonunda Birleşik Amerika'nın, yani dünyanın, en zenginlerinden biri olmuştu. 1920 yılında pek fazla kayba uğramadan işten çekildi, milyonlarını bütün dünya bankalarına gelişigüzel yatırdı.

– Şimdiye kadar, diyordu, paranın kölesiydim, bugünden tezi yok o benim uşağım olsun. Benim durumumdakilerin yaptıkları gibi, bir şeyler öğrenmek ve hayatın tadını çıkartmak için, bunaklık çağına düşmeyi beklemeyeceğim.

Ve Gog, o günden sonra, yeni bir hayata girdi: Hummalı araştırmalar, kıtalar arasında dolaşmalar, beklenmedik olaylar, çılgınlık ve kaçmalar içinde bir hayat. Ne karısı, ne de çocuğu vardı. Ama sokulganlar, çanak yalayıcılar, dalkavuklar ve suç ortakları eksik değildi. Emrinde imparatorlara yaraşır bir servet bulunan bu endişeli yarı vahşinin, kabalığından, sertliğinden bir şey kaybetmemiş, yamyamlar soyundan gelen bu adamın kişiliğinde en büyük tehlikeler toplanmıştı!

Tam bir cahil olduğu halde, çürümüş bir kültürün uyuşturucu maddelerinin incelikleriyle beslenmek istedi. O güne kadar yerinden hemen hemen kıpırdanmamış olan bu adam, kendinin gerçek bir vatanı yokken, bütün vatanları görüp tanımak, hayvan yaradılışına, davranışına karşın zamanımızın zevk ve eğlencelerinin her türlüsünü tatmak istedi.

Öyle sanıyorum ki, bütün bu dizginsiz harcanmalar içinde, en aşırı ideolojileri en kötü taraflarından kavrama yeteneği edinmiş, aynı zamanda kökten barbarlığını güçlendirmişti. Aklı bazen en taşkın yenilikleri aşabiliyordu, fakat ruhu doğuşundakinden daha zalim, daha kurak olmuştu. Milyarları, kanunlara uyarak toplamasına yardım eden içgüdüsel zekâsını şimdi, her türlü nadir şey ve şehvet peşinde, en akla gelmez istekleri, en iğrenç hevesleri yerine getirmek yolunda kullanıyordu.

Böyle geçen yedi yıllık bir hayat sağlığının ve servetinin dörtte üçüne mal oldu. 1928'den beri, hep endişeli, sabırsız, zaman zaman da değişiklik, yenilik çılgınlıkları geçirerek, sanatoryum sanatoryum dolaşmaktadır. Doktorlar yağlı müşteriyi alıkoymak için boşuna uğraşmışlardı. Hiçbir akıl doktoru hastalığına ad koyamadı: Biri psikoastenik sendromdan dem vurdu, öteki kişilikte ikileşmeden ve bir başkası ahlak ihlalinden; çoğu o kadar değişik ve karışık hastalıklardan söz ediyorlardı ki, ancak uydurma tedaviler ve körlemeden kürler veriyorlardı. Gog, bu senatoryumlardan birinde üç, dört ay geçirdi mi bir başkasına –bir sahicisine ve benzersizine– nakledilmek istiyor, o kadar hiddetleniyordu ki, dediğini yapmaktan başka çare bulunamıyordu.

Kendisini tanıdığımda oraya geleli daha pek az olmuştu. Ve ne zaman benim şairi görmeye gitsem Gog'u da buluyordum. Benimle görüşmeye başladı, macerasını biraz ondan biraz da doktorlardan öğrendim. Tuhaf konuşurdu: Paradoksal ama çoğunlukla zeki bir nutuk verirken bayağıdan da beter, hayvanca çıkışlara geçiriverdi.

Bununla birlikte benimle bulunmaktan hoşlanırdı. Bende delileri ve çırpınan hastaları yatıştırma özelliği vardır.

Her zamankinden fazlaca konuştuğumuz bir gün odasına çıktı –tek başına sanatoryumun parkında bir köşkte otururdu– ve bana yeşil bir ipek zarf getirdi:

– Son ihraçtan, dedi, kurtarabildiğim şu sayfaları okuyunuz. İçlerinde ihtiyar Gog'dan birkaç parça kalıntı var. Artık benim için bir tek güneşten fazlasının doğduğu gün

geldi ve gecenin hırtı ve pırtılarını size en büyük indirimle bırakıyorum.

İpek zarfın içinde, acemi ve kaba bir çocuk yazısıyla yeşil mürekkeple yazılı büyücek bir paket vardı. Hepsini, bazen tiksinerek, bazen dehşetle, fakat itiraf ederim daima büyük bir merakla okudum.

Bunlar günü gününe tutulmuş notlardan ayrılmış parçalar, anı kırıntılarıydı. Gelişigüzel, belirsiz tarihlerde, basit, kolay sökülür bir İngilizceyle yazılmıştı.

Delilerin köşküne, aradan bir hayli gün geçtikten sonra gidebilmiştim. Yazılarını geri vermek için Gog'u sordum. Müthiş bir bunalım geçirip gittiğini söylediler. Benim için hiçbir haber bırakmamış. Yeni gittiği sanatoryuma yazdım, bir cevap alamadım. Aradan yıllar geçti; Gog yaşıyor mu, öldü mü, bilmiyorum. Herhalde bu anıları bana bırakmak istemiş olacaktı; fikirlerini sorduğum dostları da böyle düşünüyorlardı. Bunun üzerine, pek iğrenç beş, altısı dışında, çevirip bastırmaya karar verdim.

Görüleceği gibi, bu bir anı kitabı değildir. Ne de bir sanat eseri! Öyle sanıyorum ki, bu garip ve hastalıklı, belki korkunç ama yüzyılımız insanını incelemek için oldukça değerli bir belgedir. Onun için notları, başka bir niyetle değil yalnızca belge olarak yayımlıyorum ve umarım ki, bazı kimseler iyice düşündükten sonra bu "emniyeti suiistimal" edişimin yararlı olduğunu kabul edeceklerdir.

Gog'un karşılaştığı kimselerin duygularını, düşüncelerini benimsemediğimi eklemeye gerek yok sanırım.

"Gerçek"e dönüşümden beri yeniden hayat bulan bütün varlığımla Gog'un düşüncelerinden, dediklerinden, yaptıklarından nefret ediyorum. Kitaplarımı, özellikle sonuncuları okuyan herkes Gog ile aramızda hiçbir ilgi olamayacağını fark edeceklerdir. Ancak bu köpeksi, sadık, manyak, mübalağacı yarı vahşide –bence– sahte, hayvanca kozmopolit uygarlığımızın bir tür simgesini gördüm ve eski Ispartalıları, çocuklarına körkütük, iğrenç bir sarhoş köleyi göstermeye yönelten amacın tıpkısıyla onu okuyucularıma sergiliyorum.

Şüphesiz, bugün Gog'a benzeyen birçok kimse var. Fakat Gog bence çok öğretici ve aydınlatıcı bir örnektir. İki sebepten: Birincisi, benzerlerinin sadece rüyalarında düşünebilecekleri saçma ve canice delilikleri serveti sayesinde bir cezaya çarpılmadan yapabilmesi; ikincisi, başkalarının kendi kendilerine bile itirafa cesaret edemeyecekleri en isyan ettirici düşünceleri ilkel yaratık içtenliğiyle utanmadan açıklayabilmesidir.

Gog, tek kelimeyle bir canavardır ve bu bakımdan bazı modern akımları abartılı bir biçimde yansıtıyor. Ancak bu abartı, onun günlük notlarını yayımlamakla, benim güttüğüm amaca hizmet ediyor; çünkü, gülünç şekilde büyütülmüş olaylarda, içinde bulunduğumuz uygarlığın gizli hastalıkları daha kolay görülmektedir.

Beni okuyanlara yararlı olacağını sanmasaydım, bu yazıları yayımlamazdım.

Nihayet şunu da haber vereyim ki, Gog'un acele ve çıplak yazılarını, kendimden bir şey ekleyip çıkartmadan, düzeltip güzelleştirmeden olduğu gibi çevirdim. Bu kitap, bir üslup örneği değilse suç bende değildir.

Bölümlerin birbiri ardına konuluş sırası da tahmin ve yakıştırmayladır, hemen hepsi yanlıştır. Başka türlü yapamadım. Gog, çoğu kez yerini, gününü ve ayını not ediyordu ama yılını değil. Ben de varsayıma dayanan bir kronolojiyle yetinmek zorunda kaldım. Bu da, Gog'un hastalığını hepimizin yararı için ortaya koymak yolundaki büyük iyiliğin yanında pek önemli sayılamaz.

Giovanni Papini

Edebiyatın Şaheserleri

Küba, 7 Kasım

Bazı amaçlarla, kolej profesörlerinin "edebiyatın şaheserleri" dedikleri şeyleri bilmek istiyordum. Bu konuda yetkili olduğuna güvence verdikleri diplomalı bir kitapçıya, kısa bir liste hazırlayıp en iyi baskılardan alıp göndermesi emrini verdim. Bu hazineleri elde eder etmez kapandım, yataktan dışarı çıkmadım.

Önce şaşırdım ve öyle geldi ki, böylesine saçmalar gerçekten insan zekâsının yüksek ürünleri olamaz. Anlayamadıklarım bana yararsız geliyordu; anladıklarım canımı sıkıyor, hoşuma gitmiyordu. Bir sürü saçma, usanç veren şeyler, bazen anlamsız ya da tiksindirici öyle hikâyeler ki, gerçek olduğu zamanlar bana inanılmaz, uydurulmuşsa aptalca geliyordu. Ünlü bir üniversite profesörüne yazarak listenin yanlış olup olmadığını sordum. Doğru, diye cevap verdi, ben de boynumu büktüm. Bütün bu kitapları, daha ilk sayfalarından beri dayanılmaz üç dördü dışında, okumak gücünü kendimde buldum.

İhtiyar bir kadının kaçırılması üzerine kahramanlar adı verilen sürülerin bir kasabanın kale duvarları dibinde on yıl boyunca birbirlerinin bağırsaklarını deşmeleri; ölüleri ve dirileri kötülemek amacıyla bir dirinin ölüler çukurunda yolculuğu; bir sıska deli ve bir şişko delinin dayak peşinde diyar diyar dolaşmaları; bir kadın yüzünden aklını kaçıran bir savaşçının

ormanlarda ağaçları köklerinden sökerek eğlenmesi; öldürülen babasının intikamını almak için kendisini seven bir genç kız ile bir sürü adamı öldürten bir alçak; utanılacak şeyleri göstermek için evlerin damlarını açan bir topal şeytan; cüceler arasında dev, devler arasında bücür, her gittiği yerde rahatsızlık veren ve gülünç olan bir orta boylu adamın maceraları; komik birtakım belalara uğradıktan sonra bu dünyadan daha iyisi olamayacağını ileri süren bir aptalın masalı; şeytan çarpmış bir üstadın, hizmetindeki üstat şeytan yüzünden uğradığı felaketler; canı sıkılıp kocasını aldatan ve nihayet kendisini zehirleyen taşralı bir kadının sıkıcı hikâyesi; yanında bir kartalla bir yılan bulunan bir peygamberin geveze ve anlaşılmaz çıkışmaları; fakir ve hummalar içinde bir delikanlının ihtiyar bir kadını öldürüşü, sonra da, enayi, çaldıklarından yararlanamıyor ve gidip polise teslim oluyor.

Hiç karışmamış aklımla, bu derece yükseltilmiş edebiyatın henüz Taş Devri'nde olduğu yargısına vardım ve umutsuz bir düş kırıklığına kapıldım. Bir şiir uzmanı tuttum. Beni, bu eserlerin değerlerinin üsluplarında, biçimlerinde, dillerinde, betimleme ve düşüncelerinde olduğunu, öğrenim görmüş bir kimsenin onlardan pek büyük zevk duyabileceğine inandırmaya çalıştı. Kendisine, hemen bütün kitapları çevirilerinden okumak zorunda kaldığım için, anlatım ve biçimlerinin bana vız geldiğini, içindekilere gelince –gerçekten de öyle– eskimiş, anlamsız, saçma ve çılgınca şeyler olduğu cevabını verdim.

Danışma yüz dolara mal oldu, bir yarar da elde edemedim.

Bereket, bu eski eserler üzerine yargılarımı doğrulayan birkaç genç yazar tanıdım; bana okumak üzere kendi kitaplarını verdiler, onların bir hayli bulanık saçmaları içinde zevklerime daha uygun parçalar buldum. Bununla birlikte, içimde, edebiyatın kesin gelişmeler gösterebileceği konusunda bir şüphe kaldı: Büyük olasılıkla bir yüzyıla kalmaz, bu kadar geri ve az verimli bir endüstriye kendini verecek kimse kalmayacaktır.

Musiki

New Parthenon, 26 Nisan

Güzel sanatları koruduğum öğrenilince Makedonyalı bir besteci geldi. Tepesinde kırmızı, karmakarışık saçları, üç köşe bir suratı vardı. Bir dev. Isırgan yeşili pardösüsü dizkapaklarına ancak geliyordu:

– Ne yapmasını bilirsiniz?

– Ben yeni bir musiki buldum: Aletsiz musiki. Eski musiki bağırsakları inletmekten, maden boruları üflemekten, ölmüş eşek derilerini tokmaklamaktan başka bir şey bilmiyor. Ses meydana getirmek için yapay araçlardan kendimi kurtardım, hiç beklenmedik etkiler veren, artık modası geçmiş bir sanat kolunda devrim başlangıcı olacak doğal sesler için bir senfoni yazdım.

– Senfoninizin adı ne?

– Kuyrukluyıldızların atlıkarıncası!

– Ne zaman dinleyebilirim?

– İki gün sonra.

Üçüncü gün, her şeyin hazır olduğunu haber verdiler. Konser salonunun dibi, gümüş rengi bir ipek perdeyle örtülmüştü, ne alet, ne de müzisyen görülüyordu.

Konserin başladığını uzun, iniltili, duvar yarıklarından esen poyraz sesi gibi bir ıslık bildirdi. Sonra perdenin arkasından, arı kovanlarına benzer, donuk ve aralıklı bir uğultu yük-

seldi. Görünmeyen bir fıskıyeden salıverilen bir su hortumu, boğuk fışkırmalarla uğultuya eşlik ediyor, aynı zamanda, çılgına dönmüş eğe sesleri gibi tiz ve gıcırtılı bir melodi duyuluyordu. Fakat o anda, çöllerin yakıcı açlığını, yırtıcılığın öfkesini, olanaksızlığın dehşetini veren aslan kükreyişlerinden muhteşem bir koro vükseldi ve hepsine egemen oldu. Perdenin ipeği tıtredi, arkadaşlarımdan bazıları sarardılar.

Birden her şey sustu: İlk bölüm bitmişti.

İkinci bölüm, örslere vurulan bir sürü çekiçlerle açıldı, ardı sıra, bir motorun aksırır gibi patlamalarının güçlendirdiği, havai fişeklerin birbiri ardından atılırken çıkardıkları sesler duyuluyordu. Allegro'nun başlangıcını bir kristal ordusu ahenkle sallanır gibi cam şıngırtıları haber verdi. Fakat bunları kadın bağırtıları örtmekte gecikmedi. Gırtlaktan, boğulurken gelen bu bağırışlar, düzenli aralıklarla kışkırtıcı bir kahkahanın aşağılamalarıyla kesiliyordu. Dörtnala kaçan hayvanlarınki gibi tarakalı ve kuru bir gümbürtü, ikinci bölüme de son verdi.

Üçüncüsü, parmak şakırtılarıyla başladı. Sanki perdenin arkasında sayısız el yazı makinelerine vuruyordu. Sonra, bir sağanak bitişi gibi, yavaş yavaş duyulmaz oldu ve açlıktan kızışmış dev kurtlarınkine benzer ulumalar yükseldi. Bunlar bitince, ipekböceklerinin dut yaprakları arasındaki hışırtılarını hatırlatan, tomurcuklanan asmaların neşeli çıtırtıları ile serpilmiş bir vantilatör mırıltısı salonu kapladı. Buna kaynayan bir tencere gurultusu arı uğultusu halinde eşlik ediyordu. Sonra karatavuk gıdaklamaları, kumru dem çekişleri, baykuş ötmeleri ve ısrarla vurulan değneklerin kreşendosu...

Sonunda çekiçler vurulmaya, aslanlar kükremeye, eğeler gıcırdamaya, motorlar patlamaya, yeniden başladılar. Yavaş yavaş lokomotif düdükleri, canavar düdükleri, inlemeleri, silah patlamaları, klakson sesleri, bir sürü demir, zincir şakırtısı birbirine karıştı ve öyle şiddetli bir hal aldı ki, artık hiçbir ses fark edilmez oldu, yalnız korkunç bir böğürtü sanki yıkmak istediği duvarlar arasından gittikçe şişiyor ve kulakları sağır ediyordu.

Bunu izleyen sessizlik bize doğaüstü bir ferahlık, bir boş-

luktan yeniden doğuş gibi geldi. Senfoni bitmişti. Kimse alkışlamadı. Birkaç dakika sonra perdenin arasından, kan ter içinde ve çekingen, Makedonyalının mısır püskülü göründü. Çini mavi gözleri bir iltifat sadakası yalvarışıyla yerlerinden fırlamıştı. Zerre kadar merhamet etmedim: Bu Balkanlı maskarada bir parçacık olsun gurur yoktu.

Ertesi gün bana, "Dev-Horozlar" adlı bir ikinci senfoni dinletmeyi önerdi. Reddettim. Kendisine imzalayıp verdiğim bin dolarlık bir çekle, mahzun gitti.

Bir hafta sonra bir başka besteci ortaya çıktı. New Parthenon'un doğu kapısına muazzam sandıklarla gelmişti. Kendisini kabul ettim. Bu, bakırlaşmış, bıçak ağızlı, yüzüne hançer gibi saplı burnu ile bir Bolivyalı idi:

– Ben, dedi, sessizliğin musikisini icat ettim. İlk olarak siz dinlemek ister misiniz?

– Sessizlik musikisi mi?

– Bütün musiki sessizliğe doğru gitmektedir ve onun gücü sesleri ayıran aralardadır. Eski bestecilerin, sessizliği gizeminden çözebilmek için bu âhenkli desteklere henüz ihtiyaçları vardır. Fakat ben notaların gereksiz kalabalığını ortadan kaldırmak yöntemini buldum ve sessizliği aslındaki saf haliyle veriyorum.

Ertesi akşam konser salonuna giriyordum. Yirmi kadar icracı sahneye yarım ay şeklinde sıralanmışlardı. Ellerinde bütün orkestralardaki bildiğimiz aletler vardı: Keman, viyolonsel, flüt ve trompetler. Hatta davul. Siyah giysileri içinde kıpırdamadan, mumyalaşmış duruyorlardı. Hiçbiri başım çevirmiyor, notasına eğilmiyordu. Daha iyi baktım. Beyaz gömleklerin üstündeki bütün başlar birbirine benziyordu: Yapay cesetlerin, balmumu mankenlerin esrarlı ve susan başları; hepsinde aynı cam gözler, aynı kırmızı dudaklar, hafifçe parlayan aynı pembe burun.

Bolivyalı sahneye çıktı, uzun beyaz bir orkestra şefi değneğiyle uvertür için kürsüye vurdu. Kimse kıpırdamadı, tek ses duyulmadı. Fakat orkestra şefi hareket ediyor, yalnız kendisi tarafından duyulan ahenkleri dinliyormuş gibi gözlerini havaya kaldırıyor, sonra, tayf müzisyenlerin balmumu yüzlerine

bakarak ve can çekişen bir hayalet akla getiren kalça sıçratışlarıyla sağa sola, çubuğu ile, bazen bir "pianissimo", bazen bir "presto" işareti veriyordu. Kırk cam göz ona aciz bir kinle dikiliydi.

Sonunda, maestro başını eğip kıpkırmızı olmuş geniş kulaklarını son bir kez uzatarak bizlere zafer kazanmış bir gülümseyişle döndü.

Yürüdüm, defterimden bir çek kopardım, imzalamak tenezzülünde bulunmadan uzattım. Ertesi sabah, kurşunlu sandıklarıyla, pek hoşnut gitti. Haber verdiklerine göre şu mısraları mırıldanıyormuş:

Para Marchar yo solo par lo tierra
Non hay fuerzas en mi alma*

O günden sonra evimde konser istemedim.

* Dünyada tek başına dolaşmaya ruhumda güç yok.

Ford'u Ziyaret

Detroit (Michigan), 11 Mayıs

İş yaptığım zamanlar, ihtiyar Henry Ford'a üç dört kez rastlamıştım; fakat bu sefer kendisiyle özel, "iş dışında" görüşmek istedim.

Onu canlı ve sağlıklı, benimle konuşmaya, içini dökmeye yatkın bir durumda buldum.

– Biliyorsunuz, dedi, sorun burada bir endüstriyi geliştirmek değil, geniş ölçüde bir düşünsel ve politik deneme yapmaktır. Kimse benim çalışmalarımın mistik esaslarını iyice kavrayamadı. Bu esaslar pek basittir ve şöyle özetlenebilir: Dört eksi, dört artı ve bunların birbirleriyle ilişkileri. Dört eksi şunlardır: İşçi sayısının orantılı olarak azaltılması; satılabilecek her birimin üretim süresinin azaltılması; üretilen her şeyin tip sayısının azaltılması ve nihayet satış fiyatlarının giderek azaltılması.

Dört eksi ile sıkı ilgili olan dört artı da şunlar: İşçi sayısını azaltacak şekilde makine ve aletlerin çoğaltılması; gündelik ve yıllık üretimin sınırsız artırılması; ürünlerin makine mükemmelliğinin artırılması, ücret ve aylıkların arttırılması.

Üstünkörü düşünenler ve geri kafalılar için bu sekiz amaç birbirine zıt görünebilir, ama sizin gibi pratik bir adam elbet bunların arasında, tam bir uyum olduğunu anlayıverir.

Makineleri ve verimlerini çoğaltmak işçi sayısını azaltır. Bir

şeyin üretim süresini kısaltmak gündelik verimi çoğaltır. Tüketiciyi özel zevklerinden vazgeçmeye zorlayarak tiplerin sayısını azaltmak üretimin artıp maliyetin düşmesini sağlar. Nihayet fiyatları azaltıp ücretleri yükseltmekle, olası alıcı sayısını ve satın alma olanaklarını artırıyorum, öyle ki, hiçbir tehlike olmadan üretimi de artırabilirim. Otomobil pahalı olur ve yanımda çalışanlar az para kazanırlarsa elbet onlar da az satın alırlar. İyi para ver, ucuz sat, herkes müşterin olsun. Zengin olmanın sırrı, bol bol para verip ertesi günü iflas ediyormuş gibi satmaktadır. Çekingenleri korkutan bir paradoks benim servetimin sırrıdır.

Sekiz ilkeme gelince, en idealin şu olacağı sonucuna varmak pek kolay: Hiçbir işçi kullanmadan hemen hemen bedavaya mal olacak ve gittikçe artan sayıda makine yapmak. Bu ideale erişebilmek için daha pek çok yıllara ihtiyaç olduğunu kabul ediyorum: Ben "ütopist"im, ama deli değilim. Bununla birlikte, kendimi bu olaya hazırlıyorum. Burada, Detroit'te adını "Münzevî" koyduğum bir fabrika yaptırmaktayım. Bir mücevher, bir rüya, bir mucize: İçinde asla kimse olmayan bir fabrika! Bitip de en son model makineleri yerleştirilince –bir kısmı yepyeni olan bunlar şimdi hazırlanıyor– işçiye gereksinim olmayacak. Zaman zaman bir mühendis "Münzevî"ye kısa bir ziyaret yapacak, birkaç aleti herekete geçirecek, sonra çıkıp gidecek. Makineler her şeyi kendiliklerinden yapacak ve şimdiki işçiler gibi yalnız gündüzleri değil, geceleri, hatta pazarları bile çalışacaklar. Zira Michigan kanunlarından hiçbiri motorların ve çarkların tatil günleri çalışmalarını yasak etmiyor. Akşamları, bir elektrikli tren, ambarlara "Münzevî"nin yaptığı binlerce otomobili ve uçağı kendiliğinden götürecek! Yirmi yıla kalmaz bütün fabrikalarım ona benzeyecek, otuz kırk mühendis, muhasebeci ve ambarcıdan başka çalışana gereksinim olmadan, her ay piyasaya milyonlarca makine süreceğim.

– Fikir, dedim, dahice ve eğer bir sorun olmasaydı, sistem de mükemmel; bu milyonlarca otomobili, uçağı ve traktörü kim satın alacak? İşçi sendikalarını ortadan kaldırırsanız alıcı sayısını azaltmış olursunuz.

Ford, çocuk gibi güzel ihtiyar yüzünü aydınlatan bir samimi gülüşle güldü:

– Bunu da düşündüm, dedi. O kadar ucuza o kadar çok makine yapacağım ki, dünya yüzünde hiçbir fabrikatör benimkiler gibi makine yapamayacak. Demek fabrikalarım dünyanın beş kıtasına mal verecek. Düşünün ki, daha birçok ülkede otomobil ve uçak pek yok. Reklam gücü ve banka denetimleriyle bütün milletleri onları kullanmaya zorlayacağım. Pratik olarak sınırsız ihracat yapacak yerim var demektir.

– Fakat af buyurunuz, yöntemleriniz öteki memleketlerin endüstrisinin büyük kısmını yok ederse, bunlar makinelerinizi satın alacak parayı nereden bulacaklar?

– Merak etmeyiniz, dedi Ford, yabancı müşteriler bizim fabrikalarımızda üretemeyeceğimiz, dedelerinden kalma eşya ile borçlarını ödeyecekler; tablo, heykel, mücevherat, halı, eski eşya ve kitap, tarih eserleri, başka kopyası olmayan el yazmaları ve makinelerimizle bizim meydana getiremeyeceğimiz daha başka şeyler. Asya'da ve Avrupa'da altmış uygarlık yüzyılının müzelere ve özel koleksiyonlara yığdığı taklidi olanaksız servetler var. Avrupalılarda olduğu gibi Asyalılarda da her gün modern makineli aletlere sahip olmak merakı gittikçe artıyor, buna karşılık eski kültür eserlerine bağlılıkları azalıyor. Ellerindeki Rembrandt ve Rafael'leri, Velasquez ve Holbein'ları; Mayence Kutsal Kitapları ile Homeros'un eski metinlerini, Benvenuto Cellini'nin mücevherleriyle Fidias'ın heykellerini otomobil ve motor alabilmek için bizlere vermek zorunda kalacakları zaman pek uzak değildir. Böylece, dünya uygarlığının başlangıcına ait eserleri görmek için Amerika'ya gelmek gerekecektir ki, bunun birçok yararı arasında turizm endüstrilerinin ilerlemesi vardır. Nerede kaldı ki, fiyatları, maliyetin ucuzluğu yüzünden çok düşük olacak, öyle ki, en fakir milletler bile keyif uçaklarımla aile otomobillerimi satın alabileceklerdir. Biliyorsunuz ki, ben servet peşinde değilim. Kazancı amaç edinenler ancak geri, küçük fabrikatörlerdir. Milyarları ne yapayım? Eğer kazanıyorsam, kusur bende değil. Bu, başkalarını düşünmeyi ve insanlara hizmeti güden sistemimin hiç

de istemediğim sonucudur. Kendi hesabıma, ben keşiş gibi yaşarım: Yiyip içip giyinmem için bana günde üç dolar yetişir. Ben kazanç aramayan mistik bir adamım. Bir üretim ve satış mistiği. Fazla kazançlar canımı sıkar ve yalnız vergi dairesinin çıkarınadır. Ben, bilimsel ve insani bir amaç güdüyorum; bu da durmayan bir hareket, sınırsız üretim, egemen ve kurtarıcı makine dinidir. Herkesin bir uçağı olup bir saat çalışabildiği gün, ben de peygamberler sırasına gireceğim ve insanlar bana gerçek kurtarıcıları olarak tapacaklardır. Eh, şimdi, azizim Gog, bir şey içmez misiniz? Yoksa gizli gizli ayyaşlık ediyor diye size iftira mı ettiler?

Bu kadar mükemmel bir viski içtiğimi, bu kadar derin bir başka adamla görüştüğümü hatırlamıyorum.

Detroit'teki bu ziyareti öyle pek çabuk unutabileceğimi sanmıyorum.

Evde Mucize

New Parthenon, 17 Temmuz

Bir mucize görmeye her zaman büyük istek duydum ve bunun için de bilenlere başvurdum. Yolculuklarım boyunca herbiri kendi ülkesinde olmayacak şeyler yapmakla tanınmış, şaşılacak güçte beş adam buldum, alıp getirdim, burada emrimde tutuyorum.

Bana pahalıya mal oldular. Hiçbiri, tazminat olarak yüklü bir para almadan memleketinden ayrılmak istemiyordu. Ama, öyle sanıyorum ki, dünyada hizmetçileri arasında en az beş keramet sahibi bulunan benden başka kimse yok. Bir tane olsaydı, aldanabilir, her zaman keyfi yerinde ve kıvamında olmayabilirdi, ama böylece, her istediğim zaman "emrime amade" bir mucize görme olanağı vardı.

Keramet sahiplerinden birincisi Tibetlidir ve adı Adjrup Gumbo'dur. Kendisinin bir "sarı lama" olduğunu ileri sürüyor; uzun yıllar, Tibet'in en tenha dağlarından birinde, bir "gompa"da yaşamış, meşhur Ladak'lı Ralpa'nın çömeziymiş, bu sayede keramet sahibi olmuş.

İkincisi Orta Afrika'da Vambagveli Tiufas adlı bir zenciydi; kabilesi tarafından göğün ve yerin tek egemeni sayılıyordu.

Bengal'de iken, Hindistan'ın en sayılı fakirlerini çıkartan "Sanyasî"lerden meşhur Baba Bıharad'ı yanıma almayı başardım.

Dördüncüsü, Fang-Yong, Çinli bir "Taoist" idi; doğunun en sayılı sihir ocağı "Tantrik" okuluna, önce öğrenci, sonra da öğretmen olmuştu.

Sonuncusu Volareg, bir Avrupalıdır. Kendisinin, ermişlerin en eski geleneklerini bildiğini, gizli bilimlerin batıdaki başkanlarından biri olduğunu ileri sürüyor. Nerede doğduğunu, o kadar zorladım, söylemedi. Dört beş dil konuşur, durmadan da yazar. İki metreye yakın boyu, Mongolların ve ihtiyar çocuklarınkine benzer bir suratı var. Kan çıbanları ve şirpençesi olduğu için boynu daima sarılıdır. Çocuk gibi, incecik ama saygı hissi veren bir sesi var.

Böyle seçilmiş kimselerle hilesiz mucize görmek isteğimi gidereceğimi sanıyordum. Hiç olmazsa son günlerde birtakım yanlış hesaplar, boş ümitler yüzünden peşimi bırakmayan korkunç can sıkıntısına, bu ara sıra bir değişiklik getirebilirdi. Ama bizim ünlü büyücülerden, bir yıldır yanımda yiyip içtikleri halde, bugüne değin mucize denilebilecek bir şey görmek nasip olamadı.

İyi niyetleri yok diyemem. Ne zaman içlerinden herhangi birine şaşılacak bir şey göstermesini emretsem, elinden geleni yapmaya çalıştı. Mucizenin biçimini ve zamanını seçmekte kendilerini serbest bırakıyor, verilecek her süreye razı oluyordum. Doğrusu çok parlak vaadlerde bulunuyorlardı. Tiufas, güzel havada yağmur yağdıracağını ve bir fırtınayı durduracağını söylüyordu; Fang-Yong her dediğimi yapacak cinler göstereceğinden emindi; Adjrup Gumbo gözümün önünde bir ölüyü diriltmeye ve istediğim ölü ile beni konuşturmaya hazırdı; Baba Bıharad yerçekimi yasalarını yok etmekte uzmandı. Bir gün, hiçbir yardım olmadan havalanacağına, kaybolana kadar yükseleceğine, sonra ben çağırınca ineceğine güvence veriyordu; en son, Volareg eşyayı, uzaktan, elini sürmeden kıpırdatabileceğini veya kıracağını, maddenin niteliğini değiştirebileceğini, altın yapacağını, konuşan hayaletleri çağırabileceğini ve beni gizli alemin egemeni kılacağını bildiriyordu.

Ama her deneme boş çıktı. Bir gün mucizenin olabilmesi için gerekli bir taşın ya da tütsünün bulunamadığı fark edili-

yordu, bunları Asya'dan ya da Afrika'nın göbeğinden getirtmek için de aylarca beklemek gerekiyordu. Bir başka sefer, kozmik güçlerin veya yıldızların kavuşmaları uygun değildi, töreni geri bırakmak zorunda kalıyorduk, yahut, keramet sahibi kaskatı kesilip düşünüyordu. Kendine gelince, bunun hazırlıkları öğrenen düşman bir başka büyücü tarafından yapıldığını söylüyordu.

Volareg, yeraltında bir mağara olmadıkça hiçbir keramet gösteremeyeceğini bildirdi. Mağaranın duvarları bazalt taşından örülmüş olacak, tarifi üzere ve işaret edeceği yerde yapılacak, içinde üç ayaklı buhurdanlar, ölmüş ermişlerin kemiklerinden çubuklar ve bir mihrap bulunacaktı. Mağarayı, parkın en ücra köşesine, istediği gibi yaptırttım. Ama Volareg'e kalırsa, ne olduğu belli değil, fakat esaslı bir şey hep eksik kalıyordu. Doğrusu bana en pahalıya mal olan ve en az verimlisi de bu mağara idi.

Ötekiler, boşuna vaat ettikleri mucizeler yerine ara sıra bazı elçabuklukları öneriyorlardı. Önceleri sesimi çıkartmıyordum. Sahtekârlıklarını sonradan meydana çıkartıp eğlenecektim. Nihayet dolarlarımı pencereden atmak da istemem. Kendimi aptal yerine koydurmamak için hokkabazlığa, ispritizmaya ve fakirlere ilişkin kitaplar aldırmış, okumuştum, öyle ki hiçbir hilenin kurbanı olmam ihtimali kalmamıştı.

Bir gün, uşaklarımdan biri öldü. Adjrup Gumbo önce diriltmeyi üzerine aldı. Ölüyle birlikte odaya kapandı, birkaç saat sonra, dumanla doldurulmuş odaya beni çağırttı. Tütsü kokuları ve bulutları arasında zavallı uşağımın başını ve ayaklarını oynattığını farkettim. Pencereleri açtırdım ve gördüm ki, Tibetli büyücü, lamaların bilgilerinden çok Avrupalıların elektrik akımından yararlanmak istemiş. Ertesi gün, sözde diriltilmiş uşağı komşu mezarlığa gömdürdük.

Baba Bıharad, gözlerimin önünde, ünlü tohum mucizesini yapmaya razı oldu. Hintkirazı tohumu toprağa gömülüp sulanıyor, bir iki saat içinde ağaç olup yemişini veriyordu. Ancak, elime bir kazma alıp, bu kerametin sırrının bana hiç de yabancı olmadığını gösteriverdim. Gerçekte, bu küçük bitki, bir

mantar tabaka üstüne konup, önceden toprağa gömülüyor, sulandıkça, mantar onu yükseltip ortaya çıkartıyordu.

Fang-Yong, loş bir odada yeşilimtrak bir şekil ortaya koydu. Ona göre bu, yeraltı dünyasının en dehşetli ecinnilerinden, korkunç Fang Ling'lerden biriymiş. Cep fenerimi yakıverince, her şey aydınlandı. Aşçı yamaklarından bir zenci, bir şişe cin karşılığında bu rolü yapmaya razı olmuş ve bir yeşil örtüye bürünmüştü.

Tiufas'a gelince, iri iğneler saplanmış isli ve yağlı vücudunu seyretmekle yetindim. Birkaç yerinden kan damlıyordu, ama onu beslemek için sarf ettiğim paranın yanında hiç sayılırdı.

Artık bu işe yaramaz üfürükçüleri başımdan savmalıyım. Volareg, iki metre yüksekten, uygun hava yokluğundan, vecde gelememekten şikâyet ediyor, bu maddeci memlekette manevi enerjilere yer olmadığını ve nihayet benim şüpheciliğimin, görünmeyen şeylere inancım bulunmayışının kendisinin ve meslektaşlarının gücünü hiçe indirdiğini söylüyor.

Kayda değer bir nokta: Beş üfürükçü pek dost oldular ve öyle bir iştahları var ki, yemek yerken görenler... mucize sanırlar.

Adanın Hikâyesi

New Parthenon, 6 Kasım

Cumartesi akşamı, yirmi yıldır görmediğim biri ansızın karşıma çıktı. San Fransisko'ya ilk gittiğim zamanlar, Pat Cairness ile beraber açlık ve korkunun ne olduğunu öğrenmiştim. Zeki ve becerikli bir İrlandalı olan Pat, beni birkaç kez ümitsizlikten kurtardı. Doğu taraflarına geldiğimden beri kendisinden söz edildiğini hiç duymamıştım.

Adını söylemeden karşıma çıkınca, tanıyamadım. Hem rengi, hem de kalıbı değişmiş gibi geldi. Teni beyaz bir kamış iken, esmer kabuklu bir meşe olmuştu:

– Gezgin oldum, dedi, ilk yıllar ihtiyaç yüzünden, sonra da merak...

Görmediği ülke, aşmadığı deniz, gezmediği, geçmediği yol kalmamış. Sekiz dil ve yirmi kadar lehçe konuşuyor. Değişiklikten hoşlanan herkes gibi birçok meslek denemiş; ırgatbaşı olmuş, korsanlarla ortaklık etmiş, yılan alıp satmış, sihirbaz, sahte Buda papazı, çöl kılavuzu olmuş. Anılarını yazsa, Melville ve Jack London'unkilerden daha zengin olurdu.

Bununla birlikte artık macera çağının geçtiğini, yeryüzünde uygarlık ve gezgin izine rastlanmayan, beyaz insanların girmediği tek orman ya da çöl bulmanın hemen hemen olanaksız olduğunu da söyledi. Bütün gezilerinde denizcilerin o güne kadar bilmedikleri, haritalara geçmemiş, yalnızca bir adaya rastlamış.

Bu, Pasifik'te, Yeni Zelanda'nın kuzeyindeydi, Sandviç adalarından herhangi birinden pek de büyük değildi. Adada yüzyıllarca önce kayıklarıyla oraya düşmüş birkaç yüz Malenezyalı Papu yaşıyormuş.

Pat Cairness anlattı:

– "Bu adanın tuhaflığı, dedi, manzarasında değil. Hemen hemen öteki Pasifik adaları gibi. Halkında değil. Onlar da ırklarının âdetlerini, geleneklerini değiştirmemişler. Garip olan şey şu: Kabile reisleri, adanın belli sayıda insan besleyeceğini yıllardan beri kabul etmişler. Tam sayı yedi yüz yetmiş. Adanın büyük kısmı dağlık. Denizde de balık bol değil. Dışarıdan da beklenecek bir şey yok. Onlardan sonra kimse bu adaya uğramamış, ilk gelenlerin çocukları ile torunları ise büyük gemi yapma sanatını unutmuşlar. Bunun sonucu, kabile reisleri, pek eski zamandan beri, çok garip bir kanun çıkartmışlar: Her doğum, bir ölüme sebep olacaktır, ta ki ada halkının sayısı hiçbir vakit yedi yüz yetmişi aşmasın. Öyle sanıyorum ki, böyle bir kanunun dünyada eşi yoktur. Büyücü ve savaşçılardan seçilmiş kurul onu şiddetle uygulatıyor. Bütün dünyada olduğu gibi, doğum sayısı ölümünkinden fazla, öyle ki, her yıl, dünyadan uzak kalmış bu bahtsızlardan on ya da yirmi kişi kabilece ölüme mahkum ediliyor.

Açlık korkusu, Papu kabile reisleri kurulunu pek ilkel, fakat açık bir nüfus sayımı sistemi yaratmaya götürmüş. İlkbaharda yapılan toplantıda, doğanların ve ölenlerin listesi okunuyor. Yirmi doğum ve sekiz ölüm varsa on iki kişinin, topluluğun korunması için kurban edilmesi gerekiyor. Bir zamanlar, dediler, en yaşlıların ölmesi usulmüş, ama kurul üyelerinin çoğu yaşlılardan olduğu için, bunlar bir biçimine getirip, işi kadere ve talihe bıraktırmayı başarmışlar. Ada halkından her birinin, üzerinde resimle ya da işaretle adı yazılı bir tahta parçası var. Korkunç gün gelince, bu tahtalar, kurulun toplandığı kulübeye, gömülü bir kayığın içine konuluyor. Büyücülerin en yaşlısı eline bir kürek alıp dikkatle karıştırıyor. Sonra bu iş için eğitilmiş bir köpek kayığa giriyor, tahtalardan birini alıp büyücüye getiriyor ve kaç kez gerekliyse o kadar sefer bunu

tekrarlıyor. Kaderin gösterdiği kurbanların ailelerine veda etmek ve en hoşlarına gidecek şekilde kendilerini yok etmek için üç günlük süreleri var. Eğer üç gün sonra intihara cesaret edememiş biri kalırsa en güçlüler arasından seçilmiş dört kişi onu yakalayıp deriden bir torbaya tıkar, içine taşlar da koyup denize atarlar.

Böyle anlatmak kolay ve mantıklı geliyor, bir bakıma. Ama, bu kanunun dehşeti, feci ya da gülünç sonuçları hakkında bir fikir edinebilmek için, benim gibi bu adamların arasında bir süre yaşamak gerekir. Önce, gebelik duyan her kadın, kulübesine kapanır ve kimseye görünmeye cesaret edemez. O bir düşmandır ve herkes kendisinden nefret eder. Her doğacak çocuk doğmuş olanlar için bir tehdit, genel bir tehlikedir. Anası ve babası için de öyle. Çünkü talih içlerinden birini ölüme mahkum edebilir. Bazen böylesi olmuştur, çocuklarına yerlerini vermek için kendileri ölmüşlerdir. Bunun sonucu, kısır kadınlar en gözde oluyorlar ve erkekler, artık kendilerinden geçmedikçe evlenmeye karar vermiyorlar.

Bundan başka, adada cinayet çok oluyor. Böylece caniler doğum sayısına karşı koyarak hiç olmazsa bir süre talihin müthiş kararlarından kurtulmak çaresini arıyorlar. Gezilerim boyunca, kıtlık hayaline kurban edilecekleri gösterecek bu toplantıdan daha hüzünlü ve yaslı bir şey görmedim; bunlardan birinde bulundum, pek öyle olmadığım halde, acı acı hatırlarım. Toplantıdan birkaç gün önce, bazıları adanın mağaralarında gizlenmeye kalkışırlar, tehlikeden kurtulacaklarını sanırlar. Fakat ada küçüktür ve çoğunluğun çıkarı gelmeyenlere dikkati gerektirir, çünkü geri kalanlar için tehlike olasılığı çoğalır. Toplantıya zorla sürüklenip, adları yazılı tahtaları vermemek için çılgın gibi dövüşenleri gördüm.

O seferinde dokuz kişi fazla çıkmıştı, hiçbirinin talihin bu kararma boyun eğmek istemediklerini farkettim. Bir genç kadın, reisin dizlerine kapanıp merhamet istiyordu, daha pek küçük bir çocuğu varmış ve yalnız kalmaması için hiç olmazsa bir yıl daha yaşamasına izin verilmesi için gözyaşlarıyla yalvarıyordu. Yaşlı bir adam zaten ağır hasta olduğunu, nasıl olsa

yakında kabileyi varlığının ağırlığından kurtaracağını söylüyor, rahat döşeğinde ölmesi için kabileden bağışlama istiyordu. Bir delikanlı haykıra haykıra, bu kadar çabuk bir ölüme zorlanmamasını istiyordu. Kendisi için değil, ihtiyar anası ile henüz çalışacak durumda olmayan üç kardeşinin tek dayanağı olduğu için. Bir karı-koca, çocuklarının en genç ve güzeli kurbanlar arasında olduğu için uluyorlardı. Bir genç kız, pek yakında olacak düğününe kadar ölmek istemiyordu. Gelecekteki kocasına verdiği sözü tutmak gerekiyordu. Kuruldan bir ihtiyar, kabilenin varlığına ilişkin bazı sınırları yalnız kendisinin bildiğini ileri sürerek ölümden kurtulmaya çalışıyordu. Yoksa kimseye bunları açıklamayacak, intikam alacaktı.

Böylece üç gün, adada iniltiler, yakınmalar duyuldu. Fakat, kanun bağışlamaz, ayrıcalık ve erteleme kabul etmez. Belirlenen kurbanın kurtulabilmesi için bir tek çare var, o da onun yerine bir başkasının ölmeye razı olması! Bana söylediklerine göre, böyle bir şeyin geçtiğini kimse hatırlamıyor.

Üçüncü günü yedi mahkum, ailelerinin ve dostlarının çığlıkları arasında hayatlarına son vermişlerdi. Dördüncü gün şafak sökerken, denize, sessizce toplanan halkın önünde, yalnız iki torba atıldı. Geri kalanların yeniden hayata doğduklarını duymaya başladıklarını hissettim, yüzleri daha sakindi, daha bir yıl yaşamaktan emin idiler."

Pat Cairness bana daha birçok hikâye anlattı, ama bu, garipliğiyle, üzerimde en fazla etki bırakanı oldu.

"İD"

Chicago, 3 Nisan

Bu sabah, Asya gezimde nerelere uğrayacağımı düşünürken, elli yaşlarında, sevimli, biraz da gereğinden fazla saygılı biri geldi, çok önemli şeyleri benimle baş başa görüşmek istediğini bildirdi.

Yalnız kalınca alçak sesle sordu:

– "İd"in ne olduğunu biliyor musunuz?

Şimdiye kadar böyle bir şeyden söz edildiğini duymadığımı itiraf zorunda kaldım.

– Zaten, dedi, kuşkum yoktu. Böyle olması da daha iyi. Birazdan anlatacağım, bu gizli bir örgüttür ve şeflerim, sizin de buraya üye olmanızın çok arzu edildiği düşüncesindedirler.

İlk önce bunun da Ku-Kluks-Klan gibi bir şey olduğunu sanarak hiçbir gizli örgüte girmek istemediğimi bildirdim:

– Size, dedi, 'İd'in ne olduğunu söyleyince düşüncenizi değiştireceğinize eminim. Adı, gördüğünüz gibi iki harfin yanyana gelmesiyle ortaya çıktı. Örgütümüzün asıl adı 'İnsan Dostları'dır, hiçbir maddi çıkar peşinde değildir. Adlarını şimdilik bildiremeyeceğim kurucular şu noktadan hareket etmişlerdir: İnsanların gittikçe çoğalmaları bizzat kendilerinin rahat ve huzuru için tehlikelidir. Endüstri, ziraat ve sömürge politikasının bütün çabalarına karşın, kısa sürede, ziyafet ile çağrılı sayısı arasında çok büyük bir oransızlık olacaktır. Malthus'un hakkı

vardı, tek hatası facia tarihini pek yakın hesaplamasında oldu. Kuşkusuz doğa, depremler, volkan patlamaları, salgın hastalıklar, kıtlıklar ve savaşlar, insan cinsine zaman zaman kayıplar verdiriyor. Otomobil kazaları, uyuşturucu maddeler ticareti ve intiharların artışı da, bir süredir gezegenimiz nüfusunun azalmasına yardım ediyor. Fakat, rastlantıların bu lütfu –diyelim– doğumların artışını karşılayacak kadar değildir, nerede kaldı ki, bu çeşit ölümler kurbanlara çok acı çektiriyor. Buna nasıl bir çare bulmalı? Henüz kıtlık başlamadıysa da, payımıza düşecek yiyecekleri azaltmak zorunda kalacağımız tarih uzak değildir. İşte 'İd' burada devreye giriyor. Yaşamaya az layık olanları rasyonel bir şekilde yok etmeyi üzerine alıyor. Örgütümüzün adı, ilk çalışma döneminde 'gizli, sakat ve zayıfları bulma' adını alabilirdi. Doğa afetlerinin –salgın hastalık ve savaş gibi– sakıncaları şunda ki, gençler, masumlar ve sağlam insanlar telef oluyorlar. Eğer, dünyayı kalabalıktan kurtarmak gerekiyorsa, her şeyden önce gereksizleri, tehlikelileri ya da yeteri derecede yaşamış olanları ortadan kaldırmak doğru olur. Deprem ve kolera kördür, bizim ise gözlerimiz, hem de iyi gören gözlerimiz var. Bu bakımdan örgütümüz, pek gizli bir şekilde, zayıfların, iyileşmeleri olanaksız hastaların, ihtiyarların, ahlaksızların ve suçluların, kısacası yaşamaya hakkı olmayanlarla acı çekmek için yaşayanların ya da hayatları topluma ağır fedakârlıklar yükleyenlerin hiç acı duymadan, haberleri olmadan yok edilmelerine girişiyor.

Elimizdeki araçlar var olanların en mükemmelleridir: İz bırakmayan zehirler, yüksek dozlu iğneler, bayıltıcı ve zehirleyici gazlar! Birçok doktor, hastabakıcı ve hizmetçi örgütümüze kayıtlıdır. Bunlar insani kararlarımızın uygulanmasını kolaylaştırıyorlar; çok olumlu sonuçlar alıyoruz. Bundan başka bir dostu, akrabadan birini ya da tamamen yabancı kimseleri ortadan kaldırmak için yapılan her özel başvuruyu karşılayacak bütün önlemleri alarak gerekeni yapıyoruz. Boş inanışlarla gözleri bağlanmış genel ahlak bizim bu iyi hareketlerimizi, kabul etmek şöyle dursun, henüz hoşgörüyle karşılayacak duruma bile gelmediği için, pek gizli davranmak zorunda bulunuyoruz.

Şimdiye kadar içimizden kimse yakalanmadı. Bütün bu engellere karşın 'İd'in kuruluşundan beri ölüm istatistikleri insancıl etkinliklerimizin pek yararsız olmadığını göstermektedir.

Bu 'sağlamcıl' şubemizin yanında, 'İd'in, adına 'ahlakçı' diyebileceğimiz bir şubesi daha var. Ne yazık ki, kanunun cezalandırmadığı ya da polisin meydana çıkaramadığı suçlar çoktur. Örgütümüz bunlara karşı gerektiği şekilde davranıyor. Ahlak profesörleriyle hukukçulardan oluşan bir kurul bu ve öteki şehirlerde, ceza görmeleri gereken kimselerin bir listesini çıkartmak işini üzerine almış bulunuyor. Verilen hükümlerin uygulanması meselesine gelince; suçluları cezalandırmak için işi pek gizli tutacaklarına güvence veren gerçek ya da amatör katillere başvurmak zorunda kaldık. Bunlar hırsızların, hasislerin ve hile yapanların mallarını çalıyorlar; çocuklarına ve emirleri altında bulunanlara sistemli biçimde kötü davrananları kapatıp dövüyorlar; gururlu kimselere burunlarını yere sürtecek muameleler ediyorlar; kumarbaz ve kaçakçılara tehdit mektupları gönderiyorlar; namussuz spekülasyoncuları, çalınmış mallara yataklık edenleri ve öteki zararlı ya da ahlaksızları çeşitli biçimlerde cezalandırıyorlar. Kısacası, bu gibi olaylarda misilleme yöntemini uyguluyoruz: Cinayete karşı cinayet. Fenalığı cezalandırmak için fenalık yapmak zorunlu oluyor, fakat niyetlerimizin niteliği bizi bağışlatıyor.

Gördüğünüz gibi, 'İd'in gerekli ve saygıdeğer iki ödevi var: Bir taraftan nüfus artışı tehdidi altında hayat standardının altüst olmasını önlemek; öte yandan kanunun cezalandıramadığı ahlaksızlıklar ve suçlarla savaşmak. Bu gereksizlerin ortadan kaldırılması ve toplumun temizlenmesidir. Böyle iki taraflı davranışımızla insan soyunun hem maddi, hem manevi iyileşmesine yardım ediyoruz ve vicdanımız rahat olarak 'İnsan Dostları' adımızı taşıyabiliriz."

"İd"in geveze havarisini sonuna kadar söylettim. Her şeyi öğrenmek istiyordum ve itiraf edeyim ki, ileri sürdüğü kanıtları beğenmedim değil. Benim gibi her türlü ahlak ve din bağlarından kurtulmuş herkes bu yolda bir düşüncenin karşısında

olamaz. Eğer bundan başka bir hayat yok ve yaşamak dünya ziyafet sofrasında iyi bir yer edinmek ise, "İnsan Dostları"nın programı mantıklıdır ve bilimsel düşüncelere uygundur. "İnsan Dostları"na kaydedilmeme sadece başkalarına gizli bağlarla zincirlenmeye yönelik nefretim engel oldu. Bununla birlikte ve misillemeden çekindiğim için "İd" temsilcisine ümitler verdim. Dört gün sonra Şikago'ya ve Çin'e gidiyorum. Dönüşte düşünürüz.

Bırakılmış Şehir

Asya'da gördüğüm en harikulade şehir, hiç kuşkusuz, bir ekim akşamı, Hamil'in doğusunda, çölün göbeğinde, benim bulduğum bir şehirdir.

Turfan'da bin bir güçlükle kurabildiğim kervan, Amerika'da ve Avrupa'da lüks trenlere alışmış bir adamın hoşuna gitmeyecek kadar ağırdı. Üç konak sonra, Mongol deveciler o kadar sinirime dokunmaya başladılar ki, önüme çıkanı kamçılamamak için kendimi zor tutuyordum. Erzak almak bahanesiyle Hamil'e uğradık, ama bir türlü ayrılamıyorduk. Yapılacak, görülecek hiçbir şey olmayan bu feci şehirde kalmaktansa, kervanbaşı Gitaj'a atlarımıza binip çöle gitmeyi, kervanı orada beklememizi söyledim.

Sabah erkenden uzun kıllı, küçük ama çevik atlarımıza binip doğuya doğru yola çıktık.

Hava soğuk, ama duruydu. Sonsuz bozkırın seyrek, kısa otları arasından yol dümdüz uzanıyordu. Saatlerce, sessiz, kimseye rastlamadan at üstünde ilerledik. Kum tepelerinin eteğinde mola veriyor, yanımıza aldığımız kavurmadan yiyorduk. Gitaj çalı çırpı yakarak bana Moğolların ünlü içkisi olan tereyağlı çaydan hazırladı. Solgun bir güneş altında hayvanlarımız otluyordu. Sonra yeniden bindik, gün batana kadar ilerledik. Gitaj, yolumuzun üstünde bir ağıla rastlamamız gerektiğini ileri sürüyordu. Ama göz alabildiğine, tüten tek ocak yok-

tu. Alacakaranlıkta yol ancak beliriyordu. Çölü sınırlandıran çizgi üstünden, doğudan bir dolunay yükseldi.

Hayvanlarda yorgunluktan eser görünmüyordu, en iyisi ilerlemekti. Hamil'e dönmek hem bütün bu yolu yeniden tepmek demekti, hem de sabaha kadar sürecekti. Gitaj, sonsuzluğun beyazımtrak tozlarında, sanki neredeyse ulaşacağımız ağıldan bir belirti arıyordu. Ay yükselmişti, atlar kişniyorlardı, ne bir ağacın ne de bir tepenin bizi koruduğu buz gibi gece rüzgârı esmeye başladı. Ara sıra etrafı dinlemek ve bir yudum votka içmek için duruyorduk. Ne bir çadır, ne bir ses, ne de çıt var. Saatime baktım, on olmuştu, demek on altı saatten beri yoldaydık. Atlar, lagarlaşmıştı, neredeyse serilecektiler.

Birdenbire karşımızda, yarım mil uzakta, uzun, yüksek, hacimli çizgili bir gölge peyda oldu. Gitaj bunun ne olduğunu bilmiyordu. Bazı yerlerde, gölge bir kule gibi dimdik yükseliyordu. Yaklaştıkça, bir şehrin surlarına benzettim. Gitaj her zamankinden fazla susuyor, sorularıma karşılık vermiyordu.

Aldanmıyormuşum. Sonbahar mehtabının beyaz tülleri arkasında, yuvarlak nöbetçi kuleleri ile yüksek duvarlı muazzam bir kale –bir şehir– karşımıza dikilmişti.

Sevindim: Bu duvarlar, bir sığınak, bir otel, bir yemek, bir yatak, selamet demekti. Fakat Gitaj hep susuyor, buraya gelmiş olmaktan hiç de memnun görünmüyordu. Şehrin adını sordum, söylemedi. Yalnız:

– Girmemek daha iyi olur, dedi.

Anlamıyordum. Gayet yüksek, üstüne iri başlı demir mıhlar çakılı, ahşap bir kapının önüne gelmiştim. Kapalıydı. Tüfeğimin dipçiği ile hızlı hızlı vurdum. Kimse cevap vermedi. Gitaj attan inmiş, geride düşünceli duruyordu.

Kapının açılmadığını görünce duvar boyunca bir başka kapı bulmak için ilerlemeye başladım. Yarım mil ötede, iki kulenin ortasına, tünel ağzına benzer karanlık ve geniş bir kemer açılıyordu. Oradan girdim, fakat yirmi adım sonra at durdu. Kemerin dibinde kapalı bir kapı daha önümüze çıkmıştı. Vurdum, cevap çıkmadı. Kocaman kanatların ardından hiçbir ses duyulmuyordu.

Oradan da kalın duvarın çevresini dolaşmak üzere çıktım. Surlar, ucu bucağı gelmeyen kayalıklar gibi, tenha, sivri, alçak, yüksek, harap uzayıp gidiyordu. Cümle kapısının az ilerisinde bir gizli kapı buldum. Kapı, üzerinde kararmış, mermerden ve ay ışığında bana sarmaş dolaş olmuş insan başlı iki yılan gibi görünen oymalarıyla ayan beyan görünüyordu.

Öteki gibi o da kapalıydı ama zorlayınca açılacak gibi geldi. Gitaj'ı çağırıp yardım etmesini emrettim; omuzlaya omuzlaya çürümüş kanatlar açılıverdi.

Gitaj benimle içeri girmeyi reddetti. Onu bu kadar bitik görmemiştim:

– Gitaj, dedi, bekler burada, Gitaj girmek yok. Siz de girmek yok, çok iyi.

Dinlemedim. Atım yorulmuştu ama etrafımızda evlerin bulunuşu onu diriltir gibi oluyordu. Dar, tenha, ıssız bu sokakların labirentine daldım. Kapılarda, pencerelerde tek ışık görünmüyor, ses duyulmuyordu. Hiçbir hayat eseri yoktu ve her taraf sımsıkı kapalıydı. Evler alçaktı, görünüşe bakılırsa fakir ve bakımsızdı.

Ay ışığı ile aydınlanan geniş bir meydana çıktım. Etrafta, insan denilemeyecek kadar büyük yüzler görür gibi oldum. Yaklaşınca bunların taştan hayvan heykelleri olduğunu anladım. İçlerinde aslan, deve, at ve bir ejderha vardı.

Buradaki evler daha yüksek ve daha muhteşemdi, ama hepsi ötekiler gibi kapalı ve sessizdi. Kapılara vurup haykırdım. Ne bir tanesi açıldı, ne de cevap veren oldu. Bu sessiz kâbusu ne bir ayak sesi, ne bir köpek uluması, ne bir at kişnemesi gelip bozuyordu.

Başka yollardan geçip başka meydanlara çıktım. Şehir çok büyüktü, daha doğrusu bana öyle göründü. Muazzam bir manastıra benzer bir binanın iri kubbesinin üzerinde ışıltılar farkeder oldum. Gözetlemek için durdum. Bir kanat çırpması bunların gece kuşları olduğunu anlattı. Şehirde canlı başka bir şey yoktu. Sokaklardan birinde, bir kapının gölgesinde beyazımtrak bir şeyler leke yapıyordu. Attan inip elektrik fenerini

yaktım, bunun, paslanmış zincirleriyle duvara hâlâ bağlı üç köpek iskeleti olduğunu anladım.

Issız şehirde, yorgun atımın nal seslerinin yankısından başka bir şey duyulmuyordu. Bütün sokaklar kaldırım döşeliydi, fakat taşlar arasında pek az ot bitmişti. Şehir birkaç hafta, bilemediniz birkaç ay evvel bırakılmışa benziyordu. Binalar oldukları gibi duruyordu, pencerelerin kırmızı lâle boyalı tahta kepenkleri dikkatle örtülmüştü, kapıların demir kolları, kilitleri vurulmuştu. Akla ne yangın, ne deprem ne de katliam gelebilirdi. Sanki şehirin halkı toptan bir karar alarak, hep beraber ve sükûnet içinde çekilip gitmişler gibi her şey yerli yerinde düzgün duruyordu. Bu, kitle halinde bir ayrılıştı, tahrip veya firar değil. Yerde bir kadın mantosu ile içinde bakır ufak paralar olan bir çantadan başka bir şey bulamadım.

Etrafı dinlemek üzere durduğum vakit kurtların kemirtileri ile farelerin kaçışlarından başka ses duymuyordum.

Binaların birbirine uymayan gölgeleri arasına ay ışığının aksettirdiği uzun geometrik gölgeler ortasından gidiyordum. Büyük, tuğladan yapılmış bir saraya vardım. Bir hisara benzeyen bina ya bir kralındı, yahut da bir hapishane. Cümle kapısının önünde, iki tunç dev, küflenmiş zırhları içinde iki savaşçı, ölmüş asırların nöbetçileri gibi dikiliyor, gözlerinin boş çukurları ile hain hain bana bakıyorlardı.

İnsanların bıraktığı, çöl ortasında ıssız bu tayf şehrin bütün dehşetini o zaman duymaya başladım. Ve ay ışığında, yalnız rüzgârların dolaştığı meydanların ve sokakların dolambaçlarında kendimi müthiş surette yalnız, tamamen yabancı, milletimden kesin olarak ayrı, adeta zaman ve hayatın dışında duydum. Belki açlık ve yorgunluktan, belki de... korkudan ürpermelerle sarsılıyordum. Şimdi atım, başı yere eğik, ağır ağır yürüyordu, o da, zaman zaman duruyor ve titriyordu.

Bereket versin girdiğim gizlí kapıyı bulabildim. Gitaj, postuna sarılmış uyuyordu. Şafak sökerken uzaklarda bir duman gördük; bu, dün akşam aradığımız ağıldı. Kervan iki gün sonra gelip bizi buldu.

Bütün Mongolistan'da kimse bu bırakılmış şehrin adını ba-

na söylemek istemedi. Fakat bazen, Tokyo'da, San Fransisko'da, Berlin'de onu korkunç bir rüya halinde görür, uyanmamak isterim. Ve içimde derin bir sıla yarası açılır, onu tekrar görmek için büyük bir arzu duyarım.

Gandi'yi Ziyaret

Ahmedâbâd, 3 Mart

Hindistan'dan, en büyük Hintliyi görmeden ayrılmak istemedim. Onun için, iki gün evvel, Gandi'nin oturduğu Satyagha-Ashıram'a gittim.

Mahatma beni çıplak bir odada kabul etti. Yere oturmuş, boş bir çıkrığın yanında kendi iç alemine dalmıştı. Fotoğraflarındakinden daha çirkin, daha sıska görünüyordu.

Dereden tepeden konuşurken dedi ki:

– "Neden İngilizleri kovmak istediğimizi soruyorsunuz. Sebebi gayet basit: Tamamen Avrupalılara özgü bu fikri bana ilham eden bizzat İngilizler oldu. Benim düşüncem, kafam uzun müddet kalmış olduğum Londra'da teşekkül etti. Şunu öğrendim ki, hiçbir Avrupalı millet bir başka milletin insanları tarafından idare edilmeye, onların emri altında olmaya tahammül etmez. Bu milli ağırbaşlılık ve bağımsızlık duygusu bilhassa İngilizlerde çok gelişmiştir. Kendi evimde İngilizlerin olmasını istemiyorum, çünkü ben İngilizlere fazla benziyorum. Eski Hintliler dünya yüzünde olan bitenle, hele politika ile hiç ilgilenmezlerdi. "Atman", "Brahma", "Mutlak Vücut" düşünceleri ile kendilerinden geçerek kâinatın ruhunda kaybolup erimekten gayri bir düşünceleri yoktu. Onlar için hayat, dış âlem, evham ve hayallerden örülmüş bir yalan dünyaydı, önemli olan, önce ilahi aşk, sonra ölüm yolu ile bundan kur-

tulmaktı. Fetih neticesi buraya giren İngiliz ve genellikle Batı kültürü, bizim hayat hakkındaki inancımızı değiştirdi. Bizim diyorum, yani aydınlardan bahsediyorum, zira halk kitleleri, Avrupa'nın bize gönderdiği hürriyet mesajlarına kulak asmamaktadır. Batı fikirlerini benimseyen ilk Hintli ben oldum ve kardeşlerimden daha az Hintli olduğum için onların rehberliğini üzerime aldım.

Kitaplarımı okumuş ve propagandalarımı takip etmişseniz, kültürümün, politika ve fikir eğitiminin beşte dördünün Avrupa asıllı olduğunu görmüşsünüzdür. Benim hakiki hocalarım Tolstoy ile Ruskin'dir. Karşı koymak teorim "Cemînî"likten fazla, özünü Hıristiyanlıktan almaktadır. Ben Eflâtun'u tercüme ettim, Mazzini'ye hayranım, Bacon, Carlyle, Böhme üzerine incelemelerim var, Emerson ve Carpenter'den çok yararlandım. İtaatsizlik lüzumu üzerine fikirleri Concord'un münzevi filozofu Thoreau'dan aldım ve makine aleyhine yaptığım propaganda, 1811 ile 1816 arasında Ned Lud ve taraftarlarının İngiltere'de yaptıklarının aynıdır. Nihayet çıkırığın şiirselliği, bana, Goethe'nin Faust'undaki Margeurite faslını okurken göründü.

Görüyorsunuz ki, teorilerimi Hint'ten değil Avrupa'dan ve bilhassa İngilizce yazan yazarlardan almış bulunuyorum. Tasavvur ediniz, ben "Bihagavad Gita"yı 1890 yılında ilk defa Londra'da okudum, buna da beni bir İngiliz kadını, Mrs. Besant teşvik etti. Şayet bugün Müslüman, Parsî veya Hıristiyan bütün Hintlileri birleşmeye davet ediyorsam, bunu, dinlerin birliğini ilan etmiş olan ve tamamen Avrupalıların ortaya çıkardığı bir akideyi izleyerek yapıyorum. İlaveye lüzum yok, sınıf farklarını kaldırmak fikrini de Büyük Fransız İhtilalinin eşitlik prensiplerinden alıyorum.

XIX. asır Avrupa tarihi, üzerimde, katî tesirler yaptı. Greklerin, İtalyanların, Polonyalıların, Macarların ve Kuzey Slavlarının yabancı hâkimiyetinden kurtuluş savaşları gözlerimi açtı. Mazzini benim peygamberim oldu. Ve İrlanda'nın "Home Rule" teorisi burada adına "Hint Svarai" dediğim harekete örnek oldu. Yani ben Hindistan'a, Hint zihniyetine tamamen ya-

bancı bir prensip getirdim. Tevekkül ve metafizik içinde yaşayan Hintliler politikayı daima aşağı bir meşguliyet saymışlardır. Şayet, derler, bir hükümet lazımsa ve bunu kurmak isteyenler de varsa yapsınlar, bir angaryadan daha kurtulmuş oluruz. Hintli ruh âleminde yaşar ve ebediliğin yolunu arar. İdareyi ellerinde tutanların yerli Racalar veya yabancı imparatorlar oluşu ona vız gelir. Asırlarca Mongol ve Müslüman hâkimiyetine tahammül edişimizin sebebi budur. Sonra Fransızlar, Hollandalılar, Portekizler ve İngilizler geldiler; kıyılara ticaret evleri kurdular, içerilere girdiler; biz aldırış etmedik. Bugün Avrupalıları kovmak arzumuzun tek sorumlusu Avrupalıların kendileridir diyorum size! Onların fikirleri bizi değiştirdi, bizi Hintlilikten ayırdı ve hocalarımızın talebeleri olunca, artık hocalardan kurtulmak arzusu duyduk. İngiliz fikirleriyle en fazla yoğurulmuş adam, benim! Bunun için İngiliz aleyhi hareketin başına geçmek bana düştü. Mesele, burada, Avrupalı gazetecilerin yazdıkları gibi, Batı ile Doğu savaşı değildir. Tam aksi: Avrupalılaşma hareketi Hindistan'a o kadar yerleşti ki, Avrupa'ya karşı ayaklanmak zorunda kaldık. Eğer Hindistan tamamen Hintli, kaderci ve iç alemine dalmış hakiki Doğu olarak kalmış olsaydı hiçbirimizin aklına İngiliz boyunduruğunu silkmek gelmezdi.

Ben, vatanımın eski ruhuna, geleneklerine ihanet etttiğim için Hindistan'ın kurtarıcısı olarak göründüm. Okullarımızda yayılan İngiliz kültürünün de mükemmel bir zemin hazırladığı benim bu yola girişim sayesinde artık Avrupa fikirleri halk tabakaları arasında kökleşmiştir ve derdin devası da kalmamıştır. Halbuki bir Hintli köleliğe tahammül edebilir, İngilizleşmiş bir Hintli ise, İngiltere'de her İngiliz nasıl kendi kendinin hâkimi ise, Hindistan da kendi efendisi olmak ister. Benim 1920 yılına kadar olduğum gibi en müfrit İngilizperest mecburen Britanya aleyhtarıdır.

İşte Gandi hareketi denilen şeyin asıl sırrı budur. Hakikatte buna "Avrupalılığı kabul etmiş Hintlilerin mürted Avrupalılara karşı hareketi" demelidir. Avrupalıdan kastım şu: Fransızlar veya Almanlar hüküm sürmek üzere gelip de insaniyet adına

kendilerini idare iddiasında olurlarsa utançlarından ölecek İngilizlere karşı.

Siz ruhumuzu değiştirdiniz! Artık sizin mevcudiyetinize tahammül edemeyiz. Goethe'nin "Büyücünün çırağı"nı hatırlıyor musunuz? İngilizler içimizdeki politika şeytanını uyandırdılar, şimdi onu zararsız kılmak için ne yapacaklarını bilmiyorlar. Daha beter olsunlar!"

Birkaç dakika vardı ki, içeriye tilmizlerden biri girmiş, Mahatma'ya bir işarette bulunmuştu. Sözlerini bitirir bitirmez kalktım, beklenmedik bu açıklaması için kendisine teşekkür ettim ve otomobille Ahmedâbâd'a döndüm.

Siao-Sin

Singapur, 12 Ağustos

Kartvizitin üstünde şunları okudum:

Siao-Sin
Birinci sınıf medyum
Batavia

Hileleri, gizli kapaklı usulleri ile medyumlardan nefret ederim. Rahatsız olduğumu, kendisini kabul edemeyeceğimi bildirdim. Ertesi gün şu mektubu alıyordum:

"Aziz Mösyö Gog,

Hata ettiniz. Beni bir dakika dinleseydiniz peşin hükümleriniz kendiliğinden yok olurdu. Zira, uzaktan düşünceleri okumak kabiliyetinde olduğum için beni kabul etmek istemeyişinizin sebebini de öğrendim. Düşüncelerinize hürmet ederim, hatta katılıyorum da. Ben de ölülerle ilişkide bulunmak istemem. Cisimlerinden ayrılmış olanları davetle ancak aşağı sınıftan medyumlar meşgul olurlar ve Richet ile Oliver Lodge'un aflarına mağruren – bunun doğruluğunu ispat edebilecek pek de bir şeyleri yoktur. Ölenlerin ruhları yaşamaya devam ediyor mu? Onlarla temasa geçebilmek için emin bir usul var mı? Bütün bunlar beni ilgilendirmez.

Fakat diriler Mösyö Gog, yaşıyorlar. Varlıklarından şüphe edilemez. Burada, dünyanın üstünde yaşıyorlar ve onlarla çok uzaklarda olsalar bile, temasa geçebiliriz.

Bu ileri sürdüğüm iddialarda esrarlı bir şey yok, aksine, sağlam iddialardır. Sanatım –daha doğrusu bendeki vergi– dirileri davet etmektir. Buna hayaletleri diyebilirsiniz, ama, dünyanın başka yerlerinde sahiden yaşayan kimselerin hayaletleri! Bendeki medyum kudreti, ayrı düşenlerin, bahtsızların, dostların, âşıkların ve meraklıların emrindedir.

Hiç sevdiğiniz bir kimseden uzak yaşadınız mı? Günde kaç defa, bir an için olsun, onu görmek, onunla konuşmak istemişsinizdir. Mektup var, doğrudur, ama o kendisi midir, ancak ondan bir küçücük parçadır. Fotoğrafları, resimleri de onun gerçek ve tatlı varlığının yerini tutamaz. Bazen rüyada görürsünüz, fakat bu ne kadar belirsizdir ve uyanış ne hazin!

Benim medyum kudretim birbirlerinden uzak yaşayanların acılarına harikulade bir merhemdir. Odanızda, bir saat içinde, her nerede olursa olsun hatta kutuplarda bulunan istediğiniz bir kimseyi size göstermeyi garanti ediyorum. Ve bunu da hiçbir merasime, hiçbir sihir ayinine ihtiyaç olmadan! Çünkü benim ölülerle ilgim bulunmadığını herhalde hatırlıyorsunuz. Ölüleri Mr. Conan Doyle ile onun saf tilmizlerine bırakıyorum. Ben dirilere hizmet için dirilerle meşgulüm. Benim için karanlıkça bir oda, bir soba ve bir koltuk yeter. Başka bir şey istemem; bana görmek istediğiniz adamın veya kadının adını, eşkâlini ve oturduğu yeri bildirir bildirmez çevremden soyutlanır, kendi içime kapanırım. Bizden yüz, isterse on bin mil uzakta olan bu adam veya kadın, hafiften içinin geçtiğini duyar ve uyur. Eğer davet, istenilen kimsenin her zamanki uyku saatlerinde yapılırsa daha iyi, etki daha çabuk olur.

Nadir olarak kırk dakikayı geçen bir bekleme sonunda, odanızda sapsarı veya horoz ibiği renginde bir nevi bulut peyda olur. Yavaş yavaş bu sisli lekeden görmek istediğiniz kadın veya erkeğin yüzü ayrılır, etiyle, kemiğiyle olduğundan birazcık farklı, daha seyyaldir. Şaşkınca bir hali varsa hayret etmeyiniz. Vakit kaybetmeden soracaklarınızı sorunuz: Size alçak sesle ve güçlükle, ama tamamen anlaşılır surette cevap verecektir. Fakat sokulmayınız, ona dokunmayınız: Hem siz hem de sevdiğiniz kimse için feci olur. Bu görünüş ancak birkaç da-

kika sürebilir, sonra onun havadaki lekede eriyip kayboluşunu göreceksiniz. Bugünlerde hayaletin daha uzun bir müddet kalması çarelerini aramakla meşgulüm, ümitsiz de değilim.

Şuraya dikkatinizi çekeyim ki, kimi isterseniz seçebilirsiniz. Tanıdığınız bir kimse olması şart değildir. Mesela, bir gün, siz Amerika'da iken Lloyd Gorge, Stravinsky veya sabık kral Alphonse* ile görüşmek isteseniz, bunda hiç güçlük yoktur. Anlattığım şartlar içinde hayaletleri siste görünecektir ve bu ünlü kişilere istediğiniz sualleri sorabileceksiniz. Sistemimle dünyanın ünlüleriyle görüşmek için artık beklemelere ve uzun yolculuklara ihtiyaç kalmamıştır. Hakkınızda öğrendiklerime göre, böyle bir oyunun hoşunuza gideceğini sanmıştım.

Size yazdıklarımın doğruluğuna şüphe etmeyeceğinize eminim. Artık klasik sayılan Myers, Gurney ve Podmore'un "Phantasms of Living"lere ait eserini herhalde biliyorsunuz. Bu kitap birtakım sıradan telepati ve ölüm halinde kimselerin uzak yerlerdeki insanlara görünüşleri vakalarından bahseder. Kendiliğinden ve irade dışında olabilen şeyler metodlu bir şekilde ve belirli bir yol ile elde edilebilir diye düşündüm, denedim ve başardım.

Ben, adımdan da anlaşılacağı üzere, Çinliyim, yıllarca Avrupa'da; Cenevre, Leipzig ve Londra'da okudum. Tao mektebinin eserlerinde gördüğüm bazı kıymetli bilgiyi Batı prensiplerine göre geliştirdim. Üst tarafını, yani başarımı sağlayan yolu ise doğuştan yeteneklerim ve çok ciddi çalışmalar ve denemelerle elde ettim.

Eğer bu kabiliyetimin size faydalı olacağını zannediyorsanız, bana Word's Hotel'de 354 numaraya telefon edebilirsiniz. İki gün daha buradayım. Derin saygılariyle,

Siao-Sin"

Mektuba cevap vermedim. Telefon da etmedim. Bu Siao – Sin akıllı ve ciddi bir kimseye benziyor. Belki iddiaları da boş değildir. Ama iyice düşündüm. Dünyanın hiçbir yerinde, şu anda, erkek veya dişi, görmek istediğim, özlediğim kimse yok.

* Bu kitap yazıldığı tarihte adı geçen kişiler sağ idi. - ÇN

Maskeler

Nagasaki, 3 Şubat

Dün, harikulade, gerçek ve antika üç Japon maskesi satın aldım. Hemen odama, duvara astım ve bakmaya doyamıyorum. İnsan tabiattan daha sanatkârdır. Gerçek yüzlerimiz bu biraz odun ve lâke boyası ile yaratılanların yanında donuk ve şahsiyetsiz görünüyor.

Bakarken düşünüyorum: Nasıl oluyor da insan, vücudunun her tarafını, parmaklarının uçlarına kadar (eldivenle) kapatıyor da en mühimi olan yüzünü açık bırakıyor? Âzamızı hicabımızdan veya utancımızdan kapatıyorsak, çoğu zaman en az güzel ve en az muntazam olan suratımızı gizlemiyoruz.

Eskiler ve bugün ilkel dediğimiz insanlar –ki birçok hususta bizlerden daha akıllıdırlar– hayatın en ciddi ve en güzel olaylarında maske kullanıyorlardı ve kullanmaktadırlar.

İlk Romalılar, bugün vahşilerin yaptıkları gibi, savaşlarda, düşmana saldırmak için, maske takarlardı. Büyücülerin ve rahiplerin, efsunlar ve ayinler için merasim maskeleri vardı. Grek ve Latin aktörleri maskesiz katiyen oynamazlardı. Japonya'da ancak maske ile dans edilirdi. Zaten satın aldıklarım tarihin Heian devresindeki Genjo Raku dansı için yapılmış maskelerdi.

Ortaçağda din cemiyetleri üyeleri, yüzlerini, göz hizasında iki delik olan bir torba ile örterlerdi ve aklıma daha şunlar ge-

liyor: Horasan'ın peçeli peygamberi, Venedik'in Onlar Meclisi, Demir Maske... savaş sanatı, din ve adalet! Maskesiz hiçbir büyük iş görülmezdi.

Bugün, aşağılanıyor: Onu yalnız karnaval maskaraları, haydutlar ve otomobil yarışçıları kullanıyor. Nerede kaldı ki, karnaval artık hemen hemen ölmüş sayılır ve yol kesen haydut da kalmadı gibi bir şey.

Bence maske, eldiven gibi kullanılması keyfe kalmış, giyim eşyasından biri olmalıdır.

Kendimiz için çoğunlukla alçalma, başkaları için hakaret teşkil eden bir surata neden razı olalım? Herkes, en hoşuna giden ve ruh haline uygun bir çehreyi seçmek hakkına sahip olmak gerektir. O vakit birçok maske yaptırılırdı ve insan o ara ne ile meşgul ise, keyfi nasılsa şu veya bu maskeyi takardı. Herkesin dolabında, şapkaların yanında, taziye ziyaretleri, cenazeler için hazin bir maske; münakaşalar ve düellolar için bir yırtıcı maske; "flirt" ve nişanlar için suzinâk, solgun, dermansız bir maske; komediler ve dost toplantıları için bir güleç maske ve bu minval üzere başka başka maskeleri bulundurmak gerekir.

Eğer maske kullanılması yaygınlaştırılsa birçok faydası olurdu sanıyorum:

1. Sıhhi fayda: Tenin korunması,

2. Estetik fayda: Ismarlama bir maske daima doğal simadan daha güzel olur ve bir sürü aptal, biçimsiz surat görülmesini önler.

3. Ahlaki fayda: Yapmacık görünmek, yani yüz ifademizi çoğu zaman duymadığımız hislere uydurmak lüzumu çok azalır, yalnız sözlerle sınırlanır. Felaket içinde bir dostu, duymadığımız bir acıyı yüzümüzde sahte bir surette ifadelendirmek lüzumu olmadan ziyaret edebilirsiniz.

4. Manevi fayda: Yapmacık görünmek lüzumu –maske ile bile– Marx Beerhom'un *Happy Hypocrite* isimli eserinde ispat ettiği gibi, maskenin örttüğü yüzün etini de yoğurup ona kendi şeklini veriyor, hatta maskeyi takması huyunu değiştiriyor. Yıllarca tatlı ve sakin bir maske taşıyan hiddetli adam,

yüzünden sadece asabi çizgileri, ifadeleri yok etmekle kalmayacak, fakat sinirlenmek adetini de yavaş yavaş değiştirecek. Bu, pedagoji, yapay deha yetiştirme ve daha başka sahalarda istifade için araştırmalar ve denemeler yapılmaya uygun bir noktadır. On yıl, yüzünde Rafael'in maskesini taşıyarak, mesela Roma'da, şaheserler arasında yaşayacak bir adam pek bir gayret sarf etmeden, büyük bir ressam olabilir. Bu esasa dayanarak muhtelif kıymetler, yetenekler yetiştirmek üzere acaba neden enstitüler kurmuyorlar?

Tersine Tarih

Kahire, 10 Ocak

Kendisiyle öğle yemeğinden sonra otelde uzun bir görüşme yaptığım Profesör Killaloe, altmış yaşlarında bir İrlandalıdır. Fakat gayet diri, canlı, uzun boylu, müthiş tartışmacı, *Encyclopaedia Britannica* gibi bilgin, bir keşiş kadar da sıskaydı.

Nerede ve ne okuttuğunu bilmiyordum, fakat hemen her şeyden kendinden emin olarak ve profesörlerin ikide bir ileri sürdükleri harcıâlem ayrıntıdan gevelemeden söz ediyordu. Söz arasında dedi ki:

– Buraya "Dünya Tarihi"ni bitirmek üzere geldim. Mısır, eserin son bölümlerinden birinin konusunu teşkil edecek.

– Kral Fuad devrini özel bir bölüme değecek kadar önemli mi sanıyorsunuz?

– Hangi Fuad? Sevimli bir zat ama henüz "Dünya Tarihi"ne girmiş değil. Benim tarihimde adı geçen son Mısır hükümdarı Menes veya Mini'dir. Hem belki de hiç yaşamamış olduğu halde.

– Son hükümdar mı? Fakat elimdeki "Baedeker"e göre Menes, Firavunların ilkidir.

– Tabii. Ve M. Baedeker bu hususta M. Flinders Petrie, D. Breaasted ve Eski Mısır tarihçilerinin hepsi ile hemfikirdir. Bütün dünya tarihçileri gibi sizin de yanılmanız inatçı ve artık

yıllanmış bir aptallıktan doğuyor. Buna göre her tarih kitabının varsayılan bir başlangıçtan hareket edip bize yakın bir sonu olması icap eder. Tarihçiler gözleri kafalarının arkasında veya sırtlarında olan tuhaf mahluklardır. Artık âdet haline gelmiş devamlı peşin hükümlerine göre, zaman içinde, geçmişten başlayıp bugüne gelmek gerekir. Bunun için Herodot'tan Wellis'e kadar hemen hemen hiçbiri insanların tarihinden bir şey anlamış değillerdir.

Kıyas yolu ile düşünmek için bir İngilizce, bir de İbranice kitap alalım. İngilizce kitaba bir numaralı sayfadan başlar sonuna kadar gideriz. İbranice kitap ise, bize göre sonuncu olması gereken sayfadan başlar ve ilk sayfaya döner. Bu usulü tarih metoduna naklediniz. İbranilerin haklı olacaklarını görürsünüz. Tarih yazmak için en mantıkî ve akıllıca yol en yakın olaylardan başlayıp en eskilerde bitirmektir.

– Peki ama kronoloji?

– Tarihin anahtarlarından biri olan kronolojiye pekâlâ saygı duyuluyor. Ben kronolojiyi ortadan kaldırmıyorum ki? Birden davranıp bine çıkacak yerde, binden başlayıp bire dönüyorum. Bütün bu işten anlamayanlarla mütehassıslar gibi, saçmalığına rağmen, bugüne kadar tarih ilmine hâkim olmuş bu eğilimin siz de kurbanısınız. Günümüzden geçmişe gitmek olan benim yöntemim en mantıkî, en doğal ve en memnuniyet vericidir. Bu, insanların hareketlerini yorumlama imkânını veren tek usuldür.

Düşününüz ki, bir olayın sahici önemi ve içyüzü yıllarca, bazen asırlarca sonra meydana çıkıyor. Eğer, Müslümanların Kudüs'e 637 yılında girdiklerini söylersem, bununla İslamlığın askeri yayılmasının bir küçük özelliğini belirtmiş olurum. Ama, olayı, ilk haçlılar seferi için davranılan 1095 yılı açısından alacak olursam, birden onun hesapsız kapsamı meydana çıkar. Bir tarihte Batı Hıristiyanlarının İsa'nın mezarının Müslümanlar elinde bulunmasını kabul edilmesi olanaksız bir hakaret kabul etmeleri ve bu duygudan Batı ile Doğu arasında, medeniyetin yenilenmesi işaretini veren çarpışmanın doğması, Ömer'in Kudüs'e girişindeki kesin önemi izah eder. Bu olayın

bu muazzam neticeleri verebilmesi için hemen hemen beş asır icap etmiştir.

Böylece, ortaçağın tarihini tersine yaparken, 637 yılına gelince, ona damgasını vuran olayın asıl anlamını önceden biliyorum, çünkü sebebi çok basit: Haçlıların Kudüs'e 1099'da girişlerini daha evvel anlattım. Ve öteki tarih olayları için de hep aynı. Roma emperyalizmini anlamak için, evvela barbarların istilalarını göz önüne getirmiş olmalı ve ancak Luther'in eserini tetkikten sonradır ki, on ikinci asrın büyük din cemiyetlerini anlamak kabildir; aynı sebeple Budha'yı bilmek, ondan evvelki Brahma Hindistan'ını kavrayabilmek için peşin şarttır. Mürtet Julyanos ile Pompe'nin Doğu teşebbüsleri, eğer Büyük İskender'e gelince onun İran seferinin sonuçlarını ölçmek istiyorsak, elbet daha önceden ortaya konulmuş olmalıdır. Napoléon macerası anlatılmadan Büyük Fransız İhtilali anlaşılmaz ve ihtilali bilmeden on altıncı ve on birinci Louis'ler hakkında etraflı fikir edinmek mümkün olamaz. 1914-1918 umumi harbi, on beşinci ve on altıncı asırların milli monarşilerinin oluşumunu belirlemek için vazgeçilemez bir hareket noktasıdır.

"Önceyi" anlatan "Sonra"dır, aksi değil. İşte bunun için eski ve yeni tarihçiler köstebek gözlü ve akıllı "vak'anüvis"lerden başka bir şey değillerdir. Tersinden başlamak suretiyledir ki, tarih bir sahici ilim olabilir. Burada da, öteki ilimlerin kıymetini teşkil eden usulü, yani bilinenden bilinmeyene gidiş usulünü kabul etmek zamanı gelmiştir. Bizim için en malum olan, yaşadığımız devir değil mi? Bu yüzden, her tarih eserinin ilk bölümü daima "son havadisler"le başlamalıdır ve layıkıyla yazılmış bir dünya tarihinin son faslı ancak "Yaradılış"ın hikâyesi olabilir.

– Peki, bu tersine usulü "meşhurların hayatları"na nasıl uygulayacaksınız?

– Fevkalade oluyor. Bir insan hakkında hüküm son gününden evvel verilemez denilmez mi? Bir âlim için hüküm vermek demek bilmek demektir. Büyük bir adamı anlamak için, mecburen ölüm gününden hareket gerektir. Sezar'ın hayatı, fi-

ilen, katledildiği günden başlar. Neden öldürüldü? Bunu sorunca ihtiraslarına, savaşlarına, diktatörlüğüne kadar gideriz.

Rubicon'u geçişi, bize, daha evvel Pompe ile olan rekabetinin, o rekabet ki, demokratik eğilimlerini, bunlar da Katilina ile olan ilişkilerinin açıklanması yollarını açar. Şayet, Sezar'ın hayatının son faslı onun doğumu ile biterse, bunda bir fevkaladelik olamaz. Ha Sezar, eski tarihçilerin usülleri ile, mezara girmiş, ha benim usulüm ile, anasının karnına, netice hep birdir, o andan itibaren, ölüm veya doğum, Sezar artık yoktur.

– O halde sizin tarih...

– Benim tarihim, bu alelade devrin 1919 yılında, Versay Antlaşması ile başlıyor ve dünya yaradılışının "Tekevvün"e göre "Dünya ıssızlık ve hercümerç idi ve karanlıklar boşluğu kaplıyordu" diye anlatılan ilk günün hikâyesi ile bitiyor. Görüyorsunuz ki, başlangıç ile son pekâlâ birleşiyor, hatta birbirinin aynı oluyor: Başlangıçta hercümerç ve karanlıklar, sonda da hercümerç ve karanlıklar, tarihin büyük çemberi kapanıyor.

Bu sözler üzerine, Profesör Killaloe salıncak koltuğundan uzun boyunu kaldırdı ve dudaklarında Hamlet'in tebessümü, beni gündelik Ebülhevl ziyaretini beraber yapmaya davet etti.

Kurtuluş Havarisi

Luksor, 6 Ocak

Piramitler tercümanı ve mumyaları dirilttiğini iddia eden biri yetmiyormuş gibi, bugün de bir başka hayalperest gelip askıntı oldu.

Adı Tormon, kendisinin Ammon rahiplerinden birinin sülalesinden olduğunu ileri sürüyor. Benim üzerimde bıraktığı tesir para peşinde koşan bir tatlısu maceraperestidir. İriyarı, kuvvetli bir adam. Toparlak bir yüzü, pembe çizikli, çavdar rengi bir teni var.

Bana mesleğinin "soterioloji" yani kurtarıcılık ilmi olduğunu söyledi;

– "Bütün eski milletler, dedi, ruhun bir bedenden bir başkasına geçişine inandılar, Hindistan'ın büyük bir kısmı hâlâ da inanıyor. İlkel varlıklar, bilinen gerçeğe bizden daha yakın oldukları için, insanlarla hayvanlar arasında fark gözetmezler. Onlara göre bir insan hayvan kılığına girebilir ve bir hayvan da insan olabilir. Afrika'da kaplan-adamlar var ise Avrupa'da da kurt-adamlar var. Diğer taraftan, psikologlar, zoologlar, hayvan besleyicileri ve terbiyecileri, birçok hayvanda insan zekâsı belirtileri görüldüğünü kabul etmişlerdir. Meşhur Elberfeld atlarında yapılan deneme ve Koehler'in maymunlar üzerindeki araştırmaları, hayvan psikolojisiyle insanınki arasında pek büyük bir fark olmadığını açıkça göstermiştir ki, bu da

hayvanlarda insanların vücut bulmalarına dair teoriyi kesin bir surette onaylamaktadır.

"Eğer ruhun bedenden bedene geçmesi doğru ise, birçok hayvanda bir insan ruhunun mahpus olduğunu kabul zorunluluğu vardır. O zaman vicdanımıza karşı şu soru yükselir: Bu kadar mahpus ruhu nasıl kurtarmalı? Hayvan suretinde yeniden dünyaya gelmiş bu adamlara ilk şekillerini nasıl geri vermeli? Bu kurtarıcılık eseri karşısında bütün öteki idealler ne kadar küçük kalıyor! Benzerlerimizden bazılarının açlıktan, soğuktan ıstırap çektikleri oluyor, ama ne de olsa bunlar insandır, konuşabilirler, sevebilirler ve en mühimi, elleri vardır, hiçbir makinenin asla yerini tutamayacağı harikulade birer alet olan elleri. Düşününüz, ruhunuz, siz öldükten sonra bir ayının kıllı postu veya bir yılanın kabukları için kapatılmış olursa ne işkenceler duyarsınız. Bir insanın arzularını duymak, sonra da, konuşmak, gülmek ve başkalarının merhametini çekebilmek tesellisi bile olmadan hayvan gibi yaşamaya mecbur olmak!

"Yirmi yıldan beri, ben kendimi, hayvanı insan haline getirmenin sırrını bulmaya vakfettim. Eskiler, bize, yalnız insanların hayvan kılığına girmelerine değil, hayvanların insana dönüşmesine dair hatıralar bırakmışlardır. Ne yazık ki, bu dönüşü elde etmek için kullanılan usuller üzerinde durmuş değiller. Yalnız Omiros ile Apule şüpheli bazı bilgiler veriyorlar ama pek fazla bir şey değil. Odiseus'ta, Sirse, Ülis'in arkadaşlarını bir yağ ile parlatırdı ki, domuzluktan çıkıp tekrar Grek olabileler. Ve Apule'nin eşeği bir gül dalı yiyerek insan haline döner. Fakat gelenek, Sirse'nin iksirinin reçetesini bizlere kadar getirmedi ve denediğim bütün mahlûllere rağmen domuzlar domuz kalmakta inat ettiler. Birçok defa eşeklere zorla gül otlattım, fakat ister bu eşeklerde hiçbir insan gizlenmiş olmasın, ister cinsi bugün kaybolmuş başka bir gül yedirmek icap etmiş olsun, netice değişmedi.

"Bir İngiliz bilgini, M. Wells, doktor Moreau tarafından tatbik edilen doğrudan doğruya eğitimi tavsiye ediyor. Bunu da denedim ama neticesiz: Bir müddet sonra hayvanlar insan

şuuruna varıyorlar, fakat kısa bir devre tekrar sıradan hayvan haline dönmelerine kâfi geliyor. Demek yol bu değil, etkisini hemen gösterecek bir dış güç lazım.

"Şayet bugüne kadar gayeme ulaşamadım ise, sebebi fakirliğimdir. Nazariye olarak, şaşmaz kabul ettiğim iki formül tespit ettim, fakat bunları uygulama sahasına çıkarabilmem için aylarla çalışmak, bitki veya maden, bulunması güç, bu itibarla pahalı maddeler lazım.

"Siz vicdan sahibi bir insansınız, dünyanın dört bucağında, hayvan vücutları içinde esir kalmış milyonlarca kardeşimizin hergün duydukları ümitsizliğe kayıtsız kalamazsınız. Zenginsiniz ve bana yardım edebilirsiniz. Bir gün tarih diyecek ki, Soterioloji, Gog sayesinde kurulmuş ve sayısız kimse kurtuluşunu, insanlık onuruna yeniden dönüşlerini ona borçludur."

Bir şarlatanla karşılaştığımın farkında olunca bu tatsız kuruntuya kolaylıkla yapabileceğim itirazlardan da vazgeçtim. Fakat kurtarıcıdan yakamı kurtarabilmem üç İngiliz lirasından aşağı mümkün olmadı.

Pişmanlık Duymuş Yamyam

Dakar, 28 Ocak

Yanımda bulunsun diye aldığım ihtiyar, Nsumbu, melankoliye dalı dalıveriyor. Bir zencinin kendini vicdan azaplarına bu kadar kapıp koyuvereceğini hiç sanmazdım. Pişmanlık yüzünden tahammül edilmez oldu.

Nsumbu altmış beş yaşındadır. O, bugün nefret edilen yamyamlığın, kabilede açıktan açığa rağbette olduğu zamanları yaşayarak büyümüştü. Kırk yıl boyunca Nsumbu her şey, fakat mümkün olduğu kadar çok beyaz veya siyah, insan eti yemişti.

Hal şu ki, geçen yüzyılın sonlarına doğru kabilesinin köyleri Avrupa sömürgeleri çemberi içinde kalmış, yamyamlıkla şiddetli bir savaş başlamıştı, öldürmekten sanık olan öldürülüyordu... Gene eskiden olduğu gibi cesetler vardı ama artık onlarla beslenmek mümkün olamıyordu.

Bu tepki devresinde Nsumbu hazin ve perişan süründü, durdu. Yabancılar, sofrasının en iyi yemeğini önünden çekip almışlardı. Nsumbu'nun neşesi kaçtı, ama, korkudan, en sevdiği yemeği, kanunlara rağmen hileye başvurup bulmaya cesaret edemedi. Bu ihtiyatı sayesinde sağ kalabildi ve Afrika'nın bu köşesinde kıdemli yamyamlardan biri olarak adeta meşhur oldu. Yabancı seyyahlar onu konuştururlar ve eline birkaç para verirler.

Sıkıldığım günler, her zamankinden daha az budalaca şeyler konuşurum düşüncesiyle onu yanıma aldım. Hep tablolardan, balolardan, hayır işlerinden veya endüstri meselelerinden bahseden kimselere tahammül edemez oldum. Ve şüphesiz kırk yıllık kanuni yamyamlık ömrü boyunca, benzerlerinden en az üç yüzünü yemiş bir adamın konuşması, herhalde bir işadamının, bir rahip veya sanatseverinkinden daha "iştiha açıcı" olmak gerekirdi. Fakat bu bir hayalmiş.

Umumiyetle insanlardan nefret eden benim için bir yamyamın sadece görünüşü dahi içimi ferahlatır. Nsumbu'ya bakarken, kıvrım kıvrım ihtiyar karnının, miktarı Termopil kahramanlarına eşdeğer insana mezar olduğunu gülerek, sevinerek düşünüyordum. Eğer her birimiz, hayatımızda aynı sayıda insan tüketsek, Malthus'un teorileri pratik bakımdan olduğu kadar ekonomik bakımdan da iflas ederdi. Üç yüz insan, en aşağı, iki yüz kental lezzetli ve temiz et eder.

Nsumbu yiyecek olarak, insanın kıymetini eşsiz buluyordu.

"Her insan", diyordu, "aynı şekilde hazmedilmiyor, fakat tatları daima leziz ve hoştur... Cinsimizin öteki üstünlüklerinden başka, bütün hayvanlarınkinden daha iyi ve bu itibarla da daha besleyici bir eti olmakla iftihar edilebilir. Bir düşmanı kızartıp iyice yedikten sonra, çalışsam bile iki gün aç durabilirim. Bazı kimseler kadınları, bir takımı da çocukları tercih eder. Ben kendi hesabıma olgun adamları beğenirdim ve faydasını da görürdüm. Bildiğiniz gibi, bir hayvan yemekle onun meziyetleri de kazanılır. Cesur olmak için aslan yüreği, kurnazlık için tilki beyni yenir. Ben olgun insanlarla beslenerek aklımı ve kuvvetimi artırdım ve gördüğünüz şu yaşa kadar gelebildim.

Fakat nihayet insan eti bıkkınlık veriyor. Nefaseti, başka her etten iğrendiriyor ama kendisi de, eninde sonunda tiksinti veriyor. Hep o tatlımtrak lezzet, bizimkilerine fazla benzeyen diller, bazen bizi okşamış olan eller ve çarptığını duyduğumuz yürekler!

Hem sonra ruh tehlikesi var. Bu kadar insan yiye yiye, şunun, bunun ruhunun gelip bizde yerleştiği de oluyor. O zaman

intikam alıyor. Kendi hesabına dört beş ruhun bende yerleştiğini sanıyorum, bazen biri, bazen öteki, bazen hep birden beni üzüp hırpalıyorlar. En kuvvetlisi zannedersem, beni yıllarca, şiddetli bir merhamet özlemiyle işkenceye koyan bir beyazın ruhudur. İhtiyarladığım şu günlerde bu ruh, üstünlüğü ele aldı. Artık gençliğimde, kabilemiz iyi bir sürek avı yaptığı ve köyde, bütün bir hafta tıka basa doyulacak kadar canlı kurban bulunduğu zamanlardaki neşeli zafer ziyafetlerini bulantı duymadan hatırlayamıyorum. Buna karşılık, uluyan ve aç ağızlarımız ortasında, kurban kulübesinde bağlı ölümü bekleyen zavallılardan bazılarının ümitsiz yüzlerini hatırlıyorum, o melûl bakışları içimi parçalıyor. Misyoner papazların hakları var, bizimki gibi ruhları olan benzerimizi yemek günahtır. İnsan eti yiyeceklerin en lezzetlisidir, ama bu kendimizi ondan mahrum etmekle daha çok değer kazanmamıza sebeptir. Siz beyazlara, ki onu yemiyorsunuz, göklerin hâkimi, mükâfat olarak bütün dünyayı vermiştir."

Korkarım, Nsumbu, yaşının etkisiyle bunayıp çocuk haline gelmiş! Artık sebze ile meyveden başka bir şey yemeyerek aşçımı şaşkına çeviriyor. Medeniyet onu şımarttı, insancıl ve etyemez etti. İlk uğrayacağım limanda kendisine yol vereceğim galiba.

Hayaller Tröstü

Cezayir, 19 Şubat

Birkaç günden beri ürkek bir acayip mahlukun peşime düştüğünü, bir türlü yanıma yaklaşmaya karar veremediğini fark etmiştim. Çiçekbozuğu ve soluk benizliydi, sırtında kocaman bir kamburu vardı ve topallıyordu. Ne zaman yüzüne baksam kızarıyordu. O zaman suratı, beyaz lekeler püskürtülmüş tuğladan bir maskeye benziyordu.

Bu sabah, Ebuzaria'nın meşhur şeyhini ziyarete gitmek üzere şehir dışına çıkmıştım ki, birdenbire karşıma dikildi ve konuşmaya başladı:

– Korkmayınız, dedi, kendimi takdim edeyim: Adım Leon Blandamur, sanayi işleriyle meşgulüm, yüksek matematik tahsil ettim ve "Milletlerarası Uygulamalı Metapsişik" cemiyetinin kurucusuyum. Bana on dakikanızı verebilir misiniz?

Kambur, cebinden kirli bir gümüş saat çıkardı:

– Dokuzu otuz altı geçiyor, dedi ve cevabımı beklemeden devam etti:

– "Şüphesiz, eski ispiritizmanın ilmi neticesi olan metapsişiğin kaydettiği ilerlemelerden haberiniz var. Yanlış bir tabirle medyum seansları denilen denemelerde meydana gelen doğaüstü olayları artık ispat edilmiş şeyler kabul ettiğinize de eminim. Dünyanın en büyük bilginleri ve bu arada sizin William James'iniz bu olayları kontrol ve kabul etmişlerdir. Belli şart-

lar içinde, doğaüstü meziyetlere sahip insanlar aracılığıyla, eski ilmin izah edemediği ve görünüşte mucize denilebilecek hadiselerin doğruluğunu kabul için ölülerin dirildiklerine inanmaya lüzum yoktur. Size medyumluğu kabul ettirmek de istemiyorum. Siz pratik bir adamsınız. Sadece cemiyetimi kurmaya beni sevkeden prensibi arzetmek istiyorum.

İspirtizma denilen görüntüler sahiden vardır, fakat şimdiye kadar kimse onları istismar etmeyi, yani pratik hayat ihtiyaçlarına tatbik etmeyi düşünmemiştir. Mesele, kısaca, öteki dünyayı endüstri sahasına sokmaktır.

Mesela telepatiyi ele alalım. Bu muhakkak bir doğaüstü hadisedir ve varlığı incelenerek belirlenmiştir. Buna istidadı olanlar eğitim yoluyla yetiştirilip telsiz telgraf yerine neden kullanılmasın? Pekâlâ biliyorsunuz ki, muhtelif cisimleri, olanlara dokunmadan, hatta en ağırlarını bile, uzaktan yerlerinden kımıldatmak yeteneğine sahip medyumlar var. Bunları münasip şekilde ayarlayarak canlı motor haline getirmek mümkün değil midir? Bazıları da kapalı zarflar içindeki mektupları okuyabiliyorlar. Onlardan da sansür ve polis işlerinde yararlanılabilir. Daha kudretli medyumlar var ki, eşyayı duvarların arasından geçirebiliyorlar. Yani zerreleri sağlam engellerin arasından geçecek kadar maddelerinden tecrit edip onlara eski şekillerini tekrar verdirebiliyorlar ki, bu hırsızlığın ilmi şekilde sanayileştirilmesi hususunda geniş ufuklar açıyor.

Bunlardan daha çok kudretli medyumlar var ki, ektoplazma denilen canlı madde parçaları neşretmeye muvaffak oluyorlar. Canlı haline getirildikleri vakit, bunlar âdeta mayi halinde bir maddeden fakat gözle görülebilir, cahillerin hayalet dedikleri uzuvlar, hatta bazen bütün parçaları ile bir insan meydana getiriyorlar. Crookes'in medyumu Katie King'in insan şeklindeki meşhur cisimlerini hatırlıyor musunuz?

Yıllar boyunca bu hayaletlerin muhafazası meselesi üstünde çalıştım ve nihayet bu işi başardım. Bugüne gelene kadar, hayaletler, gerçek olmakla beraber, seans sonunda kaybolup gidiyorlardı. İlim için ve insanların işine yaramak bakımından ne büyük bir zarar! Ben onları tespit etmeye, devamlı ve

fiilen ölmez hale getirmeye muvaffak oldum. İsterseniz, bir yıldan beri benimle oturan ve bana pek çok yardımı dokunan bir tanesini gösterebilirim. Hemen hemen mevcut olmayan fakat yaşayan ve zeki mahlukların dünyanın her tarafında ne kadar çok istenileceğini tahmin edersiniz. İnsanın özel hizmeti için gayet ince bir maddeden, size yasak yerlere girebilecek, bizim için karanlık ve gizli şeyleri görüp dinleyebilecek, düşmanlarımızı mağlup edip geceleri yanımızda bulunabilecek, bu dünya ile ötekisi, hayat ile ölüm, varlık ile yokluk arasında iki taraflı bir vasıtaya, ötekiler gibi doğmamış bir mahluka, her işi görür bir insan müsveddesine sahip olmak, görülmemiş bir lüks, tarifsiz ve harikulade bir talih eseridir. Görüyorsunuz ki hayaletler imali ve konservesi için kurulacak bir anonim şirketin kazancı muazzam olur. Endüstri, artık, tabiatın bütün kudretlerini tekeli altına almış bulunuyor: En harikuladesi olan ruh, hariç! Şimdiye kadar ruhlarla meşgul olanların merakını, heyecanlarını, gururlarını ve esrar tutkunlarını tatmine yaramış bu belirsiz ve geçici hayaletler, herkesin menfaatine yarayacak bir gelişme ve refah aracı olabilir. Bugüne gelene dek inatçı kalmış hayaletler milleti, artık, dünya ekonomisinin gelişmesi sahasına girebilir. Modern insan için, ruh dahi bir ticaret ve istismar maddesi haline getirilmelidir. Niçin benim idare meclisi reisim siz olmayasanız? İtaatkâr hayaletler tröstünü büyük piyasalara hâkim kılmak için birkaç milyon yetişir. Eğer bir şüpheniz varsa, hemen bugün, benim usulümle yapılmış ilk gerçek ürünü size takdim edebilirim. Bir denemek istersiniz ümit ediyorum. Bu hayalet, pek kontrol edemedimse de öyle sanıyorum ki, kadın cinsindendir, fakat ağzından, yani, duman halinde ve adeta uçucu bir maddeden yüzünde, ağzının bulunması icap eden yerdeki gölgeli çizgiden hiçbir ses çıkmaz. Fakat her arzuya itaat kabiliyeti..."

Bu sefer ben cebimden saatimi çıkartıp kambura göstererek:

– Dokuzu elli sekiz geçiyor. Sözünüzde durmadınız. Allaha ısmarladık, dedim. Bir kelime ilave etmeden arkamı döndüm, şeyhten biraz ileride bekleyen otomobilime yürüdüm.

Ben Rubi'nin Fikirleri

Gazetelere şu ilam verdim:

"Birkaç dil bilir, filozof, bekâr, sabırlı ve gezgin kâtip arıyorum. 20 Temmuz tarihine kadar akşamları saat onda, Mon Repos oteline müracaat."

Bir müddettir uykusuzluk çektiğim için, taliplerin sınavı geceyi geçirmeme yardım eder diye düşünüyordum.

Altmış üç kişi geldi. Altmış üçten kırk yedisi Yahudi idi. Aralarından en zeki olanı seçtim.

Doktor Ben Rubi'de, aradığım bütün meziyetlerden başka aklıma gelmemiş olanlar da vardı. Kısa boylu, hafif kambur bir gençti. Gözleri ve yanakları çukura kaçmıştı, yeşilimtrak bir çamur, bir bataklık çamuru renginde teni vardı ve saçlarına şimdiden ak düşmüştü. Polonya'da doğmuş, ilk tahsilini Riga'da yapıp, İena'da felsefe, Paris'te modern filoloji doktorasını vermiş, Barselona'da ve Zürih'te hocalık etmişti. Çok fakir bir hali, dövülmekten ürken, fakat kendisine gereksinim duyulduğunu bilen bir köpek ifadesi vardı.

Kendisiyle görüşürken, laf arasında, Yahudilerin, umumiyetle bu kadar zeki oldukları halde neden bu derece korkak olduklarını sordum:

– "Korkak mı, dedi, herhalde vücut cesaretinden, maddi, hayvani cesaretten bahsediyorsunuz. Fikir cesaretine gelince, Yahudiler sadece cesur olmakla kalmazlar, pervasızdırlar. Ya-

hudiler hiçbir vakit, zannedersem Dâvut zamanında bile barbarların anladığı manada kahraman olmuş değillerdir, fakat bütün milletler arasında ilk defa, insanın hakiki kıymetinin, benzerlerini öldürmekten ziyade zekâsını kullanmakta olduğunu anlamışlardır. Sonra, dünyaya dağılışlarından beri, Yahudiler daima devletsiz, hükümetsiz, ordusuz* olarak kendilerinden nefret eden bir kalabalık arasında yaşamışlardır. Nasıl olur da onlarda Haçlıların ve Kondottileri'lerin kahramanlıklarının görünmesini istersiniz? En sonuncusuna kadar imha edilmemek için, onlar da, savunma araçları icada mecbur kaldılar. İki tane buldular: Para ve zekâ...

Yahudiler parayı sevmezler. Edebiyatlarının dörtte üçü, peygamberlerden beri, fakirlerin tebciline tahsis edilmiştir. Fakat insanlara karşı korunmak için onları ya demirle imha etmek yahut para ile satın almak lazımdır. Yahudiler, madde olan altın ile kendilerini müdafaa ediyorlar, florinler onların mızrakları, dukalar kılıçları, sterlingler tüfekleri, dolarlar mitralyözleri oldu. Bu silahlar her zaman tam tesirli değillerdi. Ama, asırdan asra, medeniyetin aldığı kıvrıma göre, gittikçe kudretlerini artırdılar. Nefsinin meşru müdafaası için kapitalist olan Yahudi, Avrupa'nın manevi ve mistik tükenişi neticesi, dehâsına ve iradesine rağmen dünyanın hâkimlerinden biri oldu. Onu evvelâ zengin olmaya mecbur ettiler, sonra servetin her şeyden üstün olduğunu ilan ettiler, öyle ki, düşmanlarının isteği yüzünden, mukaddes kitabın fakiri, gettolar münzevisi, fakirler ve zenginler üzerinde hüküm sürer oldu, çıktı.

Yahudilerin önceleri kendilerini korumak için kullandıkları vasıtalar, zamanla intikam silahları haline gelmişti, bilhassa zekâ ile, ki, bence altından daha kuvvetlidir.

Ayaklar altında çiğnenen, suratına tükürülen Yahudi düşmanlarından intikam almak için ne yapabilirdi? Goyimlerin ideallerini alçaltmak, kıymetten düşürmek, içyüzünü meydana vurmak ve Hıristiyanlığın ayakta durabilmek iddiasıyla dayandığı kıymetleri mahvetmek! Hakikaten, iyi dikkat ederse-

* Bu kitap yazıldığı tarihte İsrail Devleti kurulmuş değildi. - ÇN.

niz, Yahudi zekâsı, bir asırdan beri, düşünce binanızın dayandığı sütunları, en aziz inançlarınızı baltalamak ve kirletmekten başka bir şey yapmamıştır.

Yahudiler serbestçe yazmak imkânını elde ettikleri andan itibaren sizin fikir yapınız yıkılmak tehlikesindedir.

Alman romantizmi idealizmi yaratarak Katolikliği ihya etmişti. Heine adında Düsseldorflu bir küçük Yahudi çıktı, kurnaz ve neşeli cerbezesini romantikler, idealistler ve Katoliklerle alay etmek yolunda kullandı.

İnsanlar politika, ahlak, din ve sanatın yüksek fikir ürünleri olduğuna, kese ve mide ile bir ilgisi olmadığına daima inandılar: Trevesli ve Marx adında bir Yahudi çıktı, bütün bu çok yüksek ideallerin aşağı ekonominin fışkı ve gübresi içinde yetiştiğini ispat etti.

Herkes dahi bir insanı ilahi mahluk, caniyi de bir canavar zannederler: Lombroso adında Veronalı bir Yahudi gelip, deha sahibinin sar'alı bir yarı deli, canilerin ise ecdadımızdan intikal eden kalıntılar tesirinde mahluklar olduğunu gün gibi açık, meydana koydu.

On dokuzuncu asır sonunda, Tolstoy, İbsen, Nietzsche, Verlaine Avrupası, insanlığın en büyük devrelerinden biri olmakla övünüyordu: Budapeşteli bir Yahudi olan Max Nordau ortaya çıktı, meşhur şairlerimizin birer soysuz ve uygarlığımızın yalan üstüne kurulmuş olduğunu, çocuk oyuncağı nevinden gösteriverdi.

Hepimiz kendimizin ahlak sahibi, tabi bir insan olduğumuza inanmışızdır. Freiberg'den, bir Yahudi, Sigmund Freud göründü, en ahlaklı, en kibar asilzadenin içinde bir katil, bir cinsi sapık gizlendiğini keşfetti.

Büyük hükümdarların saraylarındaki aşk maceralarından ve platonik saz şairlerinden beri kadını bir mabûde ve mükemmelin örneği olarak saymayı âdet edinmişiz; Viyanalı bir Yahudi, Weiningh çıktı, ilim ve mantık bakımından kadının iğrenç ve tiksindirici bir mahluk, bir pislik ve alçaklık çukuru olduğunu kanıtladı.

Aydınlar, filozoflar ve başkaları, zekânın, araştırılması in-

san için en büyük şeref olan hakikate erişmek için tek çare olduğunu daima ileri sürmüşlerdi. Paris'ten Bergson isimli bir Yahudi ortaya atıldı; ince ve dahice tahlilleri ile zekânın her şeyden önce geldiği teorisini devirdi, binlerce yıllık platonizm kalesini yıktı ve konseptif düşüncenin realiyeti kavramak imkânına sahip olmadığı neticesine vardı.

Bütün dünya, dinlerin Allah ile insanın sahip olduğu en yüksek meziyetler arasında yüksek bir işbirliği neticesi meydana geldiğini kabul eder; Saint-Germain-en-Laye'li bir Yahudi Salomon Reinach dinlerin sadece vahşi tabu'lardan kalmış, muhtelif ideolojik maksatlarla kurulmuş bir yasaklar sisteminden meydana gelmiş olduğunu gösteriverdi.

Birbirinden ayrı ve değişme telâkki edilen zaman ve mekân esaslarına dayanan, muntazam, sağlam bir kâinatta rahat rahat yaşıyoruz zannedilirken, Ulm'de doğmuş bir Yahudi, Einstein, zaman ile mekânın aynı şey olduğunu, tam olarak ne zamanın ne de mekânın mevcut bulunmadığını, her şeyin daimi bir görelik üzerine kurulduğunu, modern ilmin iftihar ettiği eski fizik binasının yıkıldığını tespit etti.

İlmi rasyonalizm, düşünceyi ele aldığına ve realitenin anahtarını verdiğine emindi; Lublin'li bir Yahudi, Meyerson, geldi, bu hayali de yok etti; rasyonel kaideler hiçbir vakit realiteye tamamen intibak etmezler, "muhakeme eden fikir"in zafer iddialarına meydan okuyan, âsi ve azaltılması imkânsız bir tortu vardır.

Daha da devam edilebilir. Politikadan bahsetmiyorum. Diktatör Bismark'ın rakibi Yahudi Lasalle'di, Yahudi Disraeli, Gladeston'a galip gelmişti, Kavur'un sağ kolu Yahudi Arton ve Clemenceau'nunki Yahudi Mandel, Lenin'in ise Yahudi Troçki idi.

Dikkat ederseniz, ileriye ikinci derecede veya meçhul isimler sürmedim. Bugünün aydın Avrupa'sının büyük bir kısmı, bahsettiğim bu isimlerin etkisinin daha doğrusu büyüsü altındadır. Muhtelif milletler arasında doğmuş, muhtelif araştırmalara girişmiş olan hepsi, Alman veya Fransız, İtalyan veya Polonyalı, şair veya matematikçi, filozof veya antropolojist, or-

tak bir vasıf taşırlar, ortak bir gayeleri vardır, o da, kabul edilmiş hakikatlerden şüphe ettirmek, yüksekte olanı alçaltmak, temiz görüneni kirletmek, sağlam görünenleri sarsmak, hürmet edileni ayaklar altına almaktır.

Asırlardan beri imbikten süzdüğümüz bu zehirlerin yıprandırıcı, parçalayıcı tesirleri, Grek, Latin ve Hıristiyan âleminden Yahudilerin büyük intikamıdır.

Grekler bizi gülünç bir hale soktular, Romalılar parçalayıp dağıttılar, Hıristiyanlar bize işkence edip yağma ettiler, fakat biz, kuvvetle intikam alabilmek için çok zayıf olduğumuzdan, Eflâtun'un Atina'sı, imparatorların ve papazların Roma'sından doğan medeniyetin dayandığı temelleri çürütecek bir saldırıya geçtik. Şimdi intikamımız tam kıvamındadır. Kapitalist olarak ekonomik hadisenin her şey veya hemen hemen herşey olduğu bir zamanda piyasalara hâkimiz. Düşünür olarak, düşünce piyasasına hâkimiz, mukaddes veya değil, eski itikatları, peygamberlerin getirdikleri dinleri ve laik imanları kemiriyoruz. Yahudi kendi nefsinde en korkunç iki ucu birleştiriyor: Madde sahasında despot, fikir sahasında anarşisttir. Ekonomik cihetten hizmetçimiz, fikir cihetinden kurbanımızsınız. Bir tanrıyı kurban etmekle suçlandırılan millet, düşünce ve duygu putlarını da kurban etmek istemiş, en kudretli, yegâne ayakta duran putun, Para'nın önünde sizleri diz çökmeye mecbur etmiştir. Babil esaretinden Bi'rassebi mağlubiyetine ve oradan Fransız büyük ihtilaline kadar gettolarda devam eden eziyetleri nihayet adamakıllı ödettik ve milletler arasındaki parya, çifte bir zafer şarkısı söyliyebilir!"

Konuşurken, küçük Ben Rubi yavaş yavaş heyecanlanmıştı, çukurlarının içinden gözleri parlıyor, sıska elleri havalarda sallanıyor, önce hafif olan sesi tizleşmiş bulunuyordu. Fazla ileri gittiğinin farkına vararak birden sustu. Uzun bir sessizlik oldu. Nihayet Doktor Ben Rubi ürkek ve alçak bir sesle sordu:

– Ücretime mahsuben bir frank avans verebilir misiniz? Bir elbise yaptırıp, ufak tefek borçlarımı ödemek isterdim.

Çeki aldıktan sonra, manalı yapmaya çalıştığı bir tebessümle:

– Bu akşam, dedi, yaptığım paradokslara aldırış etmeyiniz. Yahudiler böyledir, çok konuşmayı severiz, bir defa da lafa başladı mı, artık söyler, söyleriz ve nihayet birinin kalbini kırarız. Şayet herhangi bir şekilde sizi incittimse, affınızı rica ederim.

Suçsuzları Dava

Cenevre, 2 Ekim

Üç hafta evvel Packard'ımla bir ihtiyar kadını çiğnedim. Ailesi, bu kayba nazaran ölçülemeyecek kadar bir zarar ve ziyan –kadınların ortalama fiyatlarının ne olduğu malum– istediklerinden bu ceset istismarcılarına karşı beni müdafaa edebilecek iyi bir avukata başvurmaya mecbur kaldım.

Görünüşe bakılınca, avukat Francis Malgaz, efendi kıyafetine girmiş bir dağ sığırtmacına benziyor. Kupkuru, kemikli, kaba saba, biçimsiz ve kübik. Kocaman bir başı, iri iri elleri, dev gibi ayakları, dana gözleri ve at gibi dişleri var. Fakat kendisiyle tanışınca zeki, birçok fikirleri olan, okumuş yazmış güzel konuşan bir adam keşfediyorsunuz. Onunla hoş vakitler geçirdim, mesela dün akşam, bana adalet hakkında görüşlerini açıkladı:

– "Sistemimiz, diyordu, saçma ve çok karışıktır. Roma hukukunun mirası bizi eziyor. Halbuki, Roma hukuku bütün o tedbirleri, hesapları ile, cinayetlerin cezasını bir ödetme sayan hasis ve itimatsız köylülerin eseridir. Bir cinayet cezalandırılabilir mi? Mademki işlenmiştir, çaresi yoktur, caniyi, daha başka cinayetler işlememesi için hürriyetinden mahrum etmekten başka bir şey yapılamaz; verilen kararlar arasında, filancanın üç sene, sekiz ay ve yirmi yedi gün hapse mahkum edildiğini okuduğum zaman bunun bir pazarlık koktuğuna hükmediyorum.

Sanki hâkimler, suçluyu, işlediği suçu, santimine kadar hesap eden bir bareme göre "ödetmek" istiyorlar. Bu kadar sene, ay ve günü ödedikten sonra borçlu, bundan, evvelce olduğu gibi kurtulmuş ve tertemiz olacaktır. Bu yanlıştır. Bir cinayet tamir edilemez, mademki cinayet kurbanına kaybettiği huzur veya hayatı iade imkânı yoktur, o halde ne bir şey ödenmiş, ne de herhangi bir şekilde kefaret edilmiş olur.

Diğer taraftan, eğer bir hâkim, hâdiselerin aslına varacak olursa –ki, çok uzun süren bugünün davalarında başka türlü yapamaz– suçlunun yaradılışına, fikirleri, ihtiyaçları, ihtirasları ve sairesine nazaran başka şekilde davranmasına imkânı olmadığı neticesine varacaktır. Psikolojiye bakılacak olursa, her suçlunun affedilmesi lazımdır; toplumun savunulması endişesi bahis konusu olursa, her suçlunun ebediyen ortadan yok edilmesi icap eder. Bu itibarla, büyük bir dikkat ve itina ile hesaplanmış ceza cetvelleri geri ve mantıksızdır ve davalar, bence, boşuna vakit kaybıdır.

Mühim olan, suçluları, lüzumsuz inceliklere büyük masraflara bakmadan ortadan kaldırmaktır. Ben olsam, suçları üç sınıfa ayırırım: Büyükler, ortalar ve küçükler. Ve her sınıf için tek ceza koyarım. Mesela; ana, baba katilleri, vatan hıyaneti vesaire gibi büyükler için derhal ölüm cezası; yaralama, hırsızlık, sahtekârlık vesaire gibi ortalar için ebedi sürgün; haksız mal edinme, iftira gibi küçükler de, suçluların mallarının haczi veya bir defaya mahsus olarak büyük bir para cezası. Böylece mahkemeler, hâkimler, mubaşirler, yargılama usulleri ve bütün müdürleri, gardiyanları ile hapishaneler kaldırılmış olur, hem cemiyet eskisi kadar iyi korunur, hem de muazzam bir para ve vakit kazanılır. Davalar birer suç mektebidir ve cezaevleri birer cinayet yuvası. İyi bir polis her şeye kâfidir. Bir suçlu, yakasına yapışıldı mı, kabahatinin cinsini tayin etmek ve neticeye varmak bir komiser için kolaydır. Ya öldürülür, ya sürgün edilir, yahut para cezası ödetilir; emniyet, sürat ve iktisat! Böylece kısa bir zamanda hem adalet için yapılan masraf, hem de suç sayısı azaltılmış olur.

Fakat, davalar tamamıyla kaldırılmış olmayacaktır. Biliyor

musunuz, kimlere dava açılacak? Güya suçsuzlara! Suç işlemiş olanlara dava açmak pahalıya mal olan bir aptallıktır, suçsuzları ise muhakeme etmek, vazifesini bilen her devlete en yüksek bir borçtur. Bir suç işlendi mi, hâkimlerin bütün bilgisi, avukatların hitabet kudreti, gardiyanların şiddeti, yapılan zararların ve hakaretin ortadan kalkmasına silinmesine engel olamaz. Fakat buna karşılık "kusursuz" zannedilen, "namuslu" denilen nezaret altında bulundurulur ve muhakemeleri yapılırsa, "işlenecek" suçların yarısının önüne geçilmiş olur.

Her nahiyenin, icabında bir doktor ve bir din adamının iştirak ettirileceği psikolog ve ahlakçılardan oluşan bir "teyakkuz ve ihtiyar komitesi" bulunmalıdır.

Bu komite, yaşayışları itibariyle suç ve cinayet işlemeye müsait veya eğilimli herkesi –ki, bunların sayıları çoktur– göz altında bulundurmalı ve icabında mahkemeye sevketmelidir. Her yerde birçok tanınmış serseri, bir geliri olmayan tembel insanlar, hiddetli, asabî, alıngan, müteassıp, muhteris, müsrif kimseler vardır. Onları herkes böyle tanır. Günün birinde, içlerinden yüzde otuzunun âkıbeti fena olacaktır. Şu adamın sabit bir fikri mi var, filanca, her mevsim, meslek mi değiştiriyor, beriki parasal rüyalara mı saplanmıştır, her şeyden şüphe mi eder, yoksa ölçüsüz para mı sarfeder, bütün bu adamların utandırıcı bir suç veya bir cinayet işleyeceklerine emin olabilirsiniz. Bu itibarla onların muhakemesi sadece faydalı değil, lazımdır da! Zira, cinayet işlemiş olanların muhakemeleri ne kadar yersiz ise, cinayet işlemek üzere bulunanlarınki o derece gerekli ve üstelik vazifedir.

Asabî olanları, sefihleri, işsiz güçsüzleri, hasisleri hâkimlerin huzurlarına çıkartmalı, tekdir etmeli, icabında cezalandırmalı. Evlerinde zulüm edenlerden babalık haklarını almalı; şüpheci, çabuk sinirlenen kimselerin safralarını çıkartmalı; miraslarını har vurup harman savuranların ellerinden servetlerini almalı; muhterislerden kan almalı, böylece binlerce cinayetin de önü alınmış olur. Bu ihtiyat ve önleyici davalar, kanun koyucu için şeref ve hâkim için zafer olacaktır.

Ahlak ve toplumun huzuru suçlulara açılan beyhude ve

masraflı davalarla elde edilemez. Bunun temini, ancak, masumların sürekli muhakemeleri ile kabildir.

Cinayetlerin çoğu, bir saat önce masum görünen ve kanun nazarında öyle olan kimseler tarafında işlenilmektedir. Bu güya masumlar, en adi canilerin aralarından çıktığı tehlikeli bir ordu teşkil etmektedirler. Belli bir ruh halinin basit fiili neticeleri olan hareketleri gözönünde tutacak yerde, tamamen aksine, bütün vatandaşların ahlakını, fikirlerini, yaşama tarzlarını, hislerini ve âdetlerini nezaret altında bulundurmalıyız. Dünya yüzünde, kimsenin, –iç ve dış âlemi incelenirse– masum olduğu iddia edilemez. Bir sözüm ona masumu muhakeme etmek, ekseriya, onu ve kendimizi yarın işleyebileceği bir cinayetten kurtarmak demektir."

Avukat Malgaz'ın sisteminin, bana pek çocukça ve suiistimale müsait görünmekle beraber, bir mantık ve akıl cilâsı taşıdığını da kabul etmek lazımdır. Fakat yüz tanesinden kurtulmak için en azından yirmi bin dava açmak zorunda kalmayacak mıyız?

Kendine Tapmak

İena, 8 Temmuz

Fazla yorgunluktan gerilmiş sinirlerimi tedavi ettirmek üzere başvurduğum Blümenwald'deki Dinlenme Evinde daha ilk akşamdan, muhtelif sakatlıklarını gayet rahat taşıyan biçimsiz, iğri büğrü ve topallayan bir bücüre rastlamıştım.

Bir gözü siyah bezle sarılı, kafası kelle şekeri gibiydi, burnunu lupus kemirerek kırmızı bir yara haline sokmuştu, ağzı rengi kaçmış bakır tonunda, çalı çırpıya benzer bir yığın altında kaybolmuştu.

Bu haline rağmen dinlenme evinde bulunan herkesten ziyade ortada dolaşıyor, kime rast gelirse yüksek sesle nutuklar çekiyor, ne tarafa gitseniz, bastonunun kuru ve acele acele vuruşlarının akabinde karşınıza çıkıyordu. Adının doktor Mündung ve Almanların dörtte üçünün olduğu gibi, birkaç kitap neşretmiş bulunduğunu öğrendim.

Daha ikinci günü, bahçede gezindiğim sırada beni yakaladı ve bir tahta sıraya oturmaya zorlayarak, kendinden daha iri bir sesle:

– "Siz, dedi, yabancısınız ve hiç şüphesiz Almanya'ya "bilim okumaya" geldiniz. Burası bütün bilgilerin anasıdır. Ne kadar şehir varsa, o sayıda da üniversite vardır. Altı nüfusa bir öğretmen düşüyor. Hatta içinde bulunduğumuz bu utanılacak evde bile, ki ne otel ne pansiyon, ne de eğitim enstitüsüdür, sadece per-

vasız bir şarlatanın pek pahalıya ümit ve sucuk sattığı bir yerdir, burada bile bir gıda bulabilirsiniz. Adımı herhalde duymuşsunuzdur. Ben doktor Mündung, din ilimleri lisansımı yaptım, Yezîdîlerin –ki şeytana taparlar– gizli itikatları hakkında, Hererosların yıldızlar mezhebi ve bugün klasikler arasına girmiş bulunan Frikya'nın yeraltı tanrıçalarıyle Alman tanrıçası Freye arasındaki ilk tarih ilgileri hakkında eserler neşrettim. Şayet, beni burada kitaplarımdan ve araştırmalarımdan uzak görüyorsanız, bunun sebebi, bir üniversite kürsüsüne talip olup imtihana girmem tehlikesinden kendilerini bir müddet daha uzaklaştırmak isteyen bazı kıskanç rakiplerimin dalavereleridir. Karım Çinlidir, yeni vatanımın âdetlerini iyi bilmediği için bu adamlar tarafından kandırıldı ve benim... Fakat sizden bahsedelim, benden değil. Bu bir hata, hatta bir irtica olur. Bununla beraber, sizi temin ederim ki, burada Blümenwald'da bile vaktimi kaybetmiş değilim. Dinler tarihini iyi bilen bir kimse için, değişiklik faydalıdır, ama genel olarak, başkaları için rahatsızlıktır. Bütün dünyanın konuşabileceği bir tek dil meydana getirmek üzere çalışıldığı halde, herkesin kabul edebileceği bir din ortaya çıkartmayı kimse denemedi.

Hata şurada ki, insanın tabiatı üzerinde yapılan araştırmalar derinlere götürülmemiştir. İnsan, bütün ikiyüzlülüklere ve söylentilere rağmen samimî olarak kendinden başkasını sevmez ve benliğinden başkasına tapmaz, saygı göstermez. Geçmiş zamanları dolduran tarihi veya soyut tanrıları, kahramanları, vatanı, insanlığı ve daha bir sürü efsaneyi, korkusundan veya telkin ile takdis eder gibi görünür. Hakikatte, bunlar kendi asıl imanını gizleyen birer takma isim veya paravanadır. Herkesin sevinçle kabul edebileceği bir dini öğretmek için ortaya bir peygamber çıkar da bütün dünya onu sevinçle karşılarsa, pratik bir neticeye varabilmesi için insan davranışının psikolojik merkezinin ne olduğunu göz önüne getirmek lazımdır.

İnsanlara teklif ettiğim yeni ve en son olacak din "kendine taparlık"tır. Herkes kendi kendisine tapacaktır, herkesin kişisel bir tanrısı olacak: Kendisi! Protestan reforması her insanı bir rahip yapmakla övünüyordu; artık Yaratan ile yaratık arasında tellâl kalmıyordu! Ben daha ileri bir adım atıyorum, ta-

pan ile tapınılan arasındaki tellâlı kaldırıyorum. Herkes kendi kendisinin tanrısıdır.

Böylece tek tanrılığın ve çok tanrılığın yararlarını da birleştirmiş oluyoruz. Herkesin bir tanrısı olacak ama ne kadar insan varsa o kadar da tanrı olacak. Ve artık sürtüşmelere de meydan kalmış olmayacak, çünkü kendine tapanlar yeni dinin ana prensibinde aynı fikirde olmakla beraber, gayet açık sebeplerden dolayı, bir yabancı tanrıya yani benzeri bir başka varlığa tapmak deliliğine katiyen düşmeyeceklerdir.

Bu din, Alman idealizminin ve modern medeniyetin varacağı en son noktalardır. Fichte kürsüye çıkıp da dinleyicilere "bugün Tanrıyı yaratacağız" dediği an kendine taparlık fiilen doğmuştu. Eğer Tanrı bizim maddi veya manevi faaliyetimizin yarattığı, yani onu insan fikri imal etmiş ise, niçin ona sahiden bizim dışımızda mevcutmuş gibi tapmalı da onu yaradana, yani insana tapmamalı? Eğer insan Tanrının babasıysa, eğer Tanrı insanın kafasından başka bir yerde yoksa, Tanrıya tapmakla sahici, artık meçhul olmayan mutlak bir Tanrıya tapıyoruz demektir. Bununla beraber, genellikle, insana tapınılamaz. İnsanlık bir soyutlamadır, asıl insan somut olan kişide, yani birer birer hepimizde ortaya çıkar.

Harikuladenin ulviyeti artıklarını yavaş yavaş ortadan kaldırmış modern uygarlık, farkına varmadan, "kendine taparlık"ı uygulamaya başladı. Spor, bedene tapmaktır, ilim muhabbeti, Tanrıya atfedilen "ilm-i kül"ü bir nevi benimsemektir ve makinenin üstünlüğünü tanımak da Tanrının her şeye kâdir oluşuna karşı gelmektir. Mükemmel varlığa mahsus zannedilen her şey, gittikçe bütün fanilerin basit birer ayrıcalığı oluyor.

Size bir sır olarak söyleyebilirim ki, kendine taparlık insanlığın büyük kısmı tarafından, haberleri olmadan çoktan uygulanmaktadır. Artık mesele, bir ad takmaktan, bir amentü ve bir de şuur vermekten ibarettir. İşte bu zehirleyicilerin mağarasından kurtulur kurtulmaz benim işim bu olacaktır.

Aziz Olaf'ın eski İskandinavya "saga"sını okurken şu görüşme daima dikkatime çarpmıştı: "Kime inanırsın? diye kral bir askere sordu - Cevap şu oldu: Kendi kendime." Bu, hakiki

kahramanın hakiki sesidir. Kendine inanmayan yaşayamaz. Mesele din ile hayatı, iman ile işi bir araya getirip intibak ettirmektedir. Öteki dinler, insandan, hakiki yaradılışına, asıl tabiatına aykırı şeyler istedikleri için başarı elde edemediler. Onun gizli gücüne –ki artık kendini meydana vurmuştur– uygun olan benim dinim mücadele etmeden muzaffer olacaktır.

Fakat, diyeceksiniz, modern maddeciliğin damgasını taşısa bile bize bir din lazım. Onu da düşündüm. Her kendine tapınır, imkânlarına göre, altından, tunçtan, mermerden heykelini yaptıracaktır. Bir heykeltıraşa başvuracak kadar zengin değilse, yağlıboya bir resmi, hatta iyi bir fotoğrafı ile yetinir. Bu tasvirin önüne adaklarını koyar, onun karşısında dualarım okur. Benliğin övgüsünü yapmak için idealistlerin eserinde ve Walt Withman'ın "kendi benliğim için şarkı"sında mükemmel örnekler buluruz! Haftalık veya gündelik banyolar vaftiz karşılığı olur; yemek, kurban ayini, sınırlı bir zaman için kendimizden geçiş olan uyku ise tövbe ve istiğfar yerine geçer. Görüyorsunuz ki, rahat ve hiç zorluğu, karışıklığı olmayan bir din. İnsandan gayri Tanrı yoktur ve her insan onun tecellisidir.

Yüksek kudretler karşısında eğilmek zilleti artık bitti. Kökünden sökülemez güçlerimizi inkâr etmek ikiyüzlülüğü artık yok! İnsan kendi kendisini seviyor. Bunu açıkça itiraf etsin ve her türlü korkuyu, çekingenliği atarak bu sevgisine bir ibadet şekli versin. Emin olunuz ki yirminci asır "kendine taparlık" asrı olacaktır."

Bu korkunç küçük geveze canavar saçmalarına son verince ona dikkatle baktım. Hayalimde, onu, iğrenç yüzünü ve çarpık vücudunu tasvir eden bir heykelin karşısında tapınırken gördüm. Kendimi gülmekten alıkoyamadım. Doktor Mündung kızmadı:

"Benim dinim, dedi, bir sevinç, neşe getiriyor; kendini hor görme, küçültme değil. Bu girişimin ruhunu siz de kavradınız ve dünyanın öteki yarısında benim peygamberim olmayı kabul edersiniz ümidindeyim."

Bunları söylerken, beni takdis etmek üzere, dizlerime küçücük ellerini koydu. O zaman bir elinde dört parmağı olduğunu gördüm. Ötekinde altı parmak vardı.

Einstein'ı Ziyaret

Berlin, 30 Nisan

Einstein beni kabule razı oldu. Kudüs'te kurulacak "Mont Scopus" üniversitesi için tahsis ettiğim yüz bin markı yalnız kendisine vereceğimi bildirmiştim.

Onu keman çalarken buldum. Hakikaten bir sahici musikişinas kafası var. Beni görünce yayını bırakıp sormaya başladı:

- Matematikçi misiniz?
- Hayır.
- Fizikçi?
- Hayır.
- Astronom?
- Hayır.
- Mühendis?
- Hayır.
- Filozof?
- Hayır.
- Musikişinas?
- Hayır.
- Gazeteci?
- Hayır.
- Beni İsrailden?
- O da değil.
- O halde benimle ne diye bu kadar görüşmek istiyorsu-

nuz? Ve ne diye bir Yahudi üniversitesine bu kadar cömert bir bağışta bulunuyorsunuz?

– Ben öğrenmek isteyen bir cahilim. Bu hediyem de sizi görüp dinlemek için bir vesiledir.

Einstein keskin artist bakışlarıyla bana dik dik baktı ve düşünür gibi göründü:

– Lütfunuza ve bana gösterdiğiniz güvene minnettarım. Fakat söylediğiniz gibi ne matematik ne de fizik bilmiyorsanız, size çalışmalarımın herhangi birinden bir şey söylememin hemen hemen imkânsızlığını kabul edersiniz. Ben, bu ilimleri bilmeyenlerin anlamaları mümkün olmayan formüllerle konuşmaya alışığım, hatta bilenlerin arasında onları tam manasıyla kavrayan pek az kimse var. Bu itibarla beni mazur görürsünüz.

– Sizin gibi, dedim, bir deha sahibinin gündelik kelimelerle düşüncelerini anlatamayacağına inanamıyorum ve bilgisizliğime rağmen söyleyeceklerinizi hislerimle kavrayamayacak kadar da...

Sözlerimi kesti:

– Mahviyetiniz ve iyi niyetiniz kendi kendimi zorlamamı gerektiriyor. Fakat bazı noktalar size karanlık görünecek olursa şimdiden özür dilerim. İlan ettiğimi iki izafiyetten bahsedecek değilim. Bunlar artık eskimiştir ve bu hususta yüzlerce kitap yazılmıştır. Daha iyisi, size, bugün düşüncemin hangi tarafa teveccüh ettiğini kısaca anlatacağım.

Ben, yaradılışım itibariyle, ikiliğin düşmanıyım. Birbirinden ayrı veya birbirine karşı iki gelişme, iki hadise beni rahatsız eder. Fikrimin takip ettiği yüksek bir gaye vardır; farkları yok etmek. Böyle yapmakla, Grek'lerden beri daima birliğe gitmiş olan ilmin ruhuna sadık kalmış oluyorum. Eğer dikkat ederseniz hayatta ve sanatta da bu böyledir. Aşk iki kişiyi tek bir varlık haline getirmek ister ve muhtelif şeyleri birbirine benzeten, şekillendiren, mecaz ve istiareyi daima kullanan şiir ise bütün bu şeylerin değerini peşin olarak kabul eder.

Fakat ilimde bu birliğe gidiş dev adımları atmıştır. Astronomi daha Galile ve Newton zamanlarından fiziğin bir kolu ol-

muştur. Öklid dışı geometrinin hakiki yaratıcısı Rieman klasik geometriyi fizik ilmine bağlamıştır. Hernst ile Max Born'un araştırmaları kimyayı fiziğin bir şubesi ve diğer taraftan Loeb de biyolojiyi basit bir kimya olayları haline getirmiştir ki, bundan bizzat biyolojinin nihayet fiziğin bir şubesi olduğu neticesine varmak kolaydır. Fakat son zamanlara kadar fizikte birbiriyle uzlaşmaz görünen esaslar, ayrı ayrı çifte varlıklar veya fenomenler grupları vardı. Mesela zaman ve mekân âtıl, hareketsiz kitle ile sakil, yani ağırlığa tabi kitle; elektrik fenomenleri ile manyetik fenomenler ki, bunlar da ışık fenomenlerinden ayrılırlar. Son seneler zarfında bu ikilikler kayboldu, ayrılıklar ortadan kaldırıldı. Gerçeğin çözülmez görünüşleri olduğunu hatırlarsınız ki ben mutlak mekân ile evrensel zaman inancının anlamı olmadığını ispat ile kalmadım, fakat mekân ile zamanın bir ve görünür gerçeğin çözülmez görünüşleri oldukları neticesine vardım. Faraday, daha çoktan elektrik ve manyetik fenomenlerin birliğini belirlemişti; sonraları, Maxwel ile Lorenz'in tecrübeleri, ışığı elektromanyetik ile birleştirmişti. Artık, modern fizikte karşı karşıya sadece iki alan kalıyordu: Ağırlık alanı ile elektro-manyetik alanı. Halbuki ben, nihayet bunların da bir tek gerçeğin iki görünüşü olduğunu kanıtlamayı başardım. Bu, son keşfimdir: "Tek alan nazariyesi". Bundan sonra mekân, zaman, madde, enerji, ışık, elektrik, atalet, ağırlık bir tek ve aynı cinsten faaliyetin muhtelif isimlerinden başka birer şey değildir. Bütün ilimler fizikte birleşiyor ve artık bundan sonra fizik bir tek formüle indirilebilir. Bu formülü, basit bir dille, şöyle ifade edebiliriz: "Bir şey kımıldanıyor!" Bu üç kelime insan düşüncesinin en yüksek terkibidir.

Einstein yüzümdeki ifadeden, şaşkınlığımı anlamış olacak ki:

– Bu kesin neticenin açık sadeliğine hayret ediyorsunuz değil mi? dedi. En adi bir deneme ürünü harcıalem görünen bu neticeye varmak için binlerce yıl araştırmalar ve teoriler gerekti. İtiraf ederim ki, haksız değilsiniz. Fakat bununla beraber, bu kadar ilim dehasını yoran bu karmaşık düşünceler şuna varıyor: "Bir şey kımıldanıyor!" Aziz Yohanna "Başlangıçta kelâm vardı" diyor. Buna, Goethe "Başlangıçta fiil vardı"

diye cevap veriyor. Ben şu neticeyi çıkarıyorum: "Başlangıçta olduğu gibi sonra da hareket vardır". Daha fazlasını bilmiyoruz ve daha fazla bir şey söyleyemeyiz. İnsan bilgisinin en yüksek ve olgun yemişi sıradan bir muşmula ise, kabahat benim değildir. Birleştire birleştire, nihayet inanılmayacak kadar sade bir şeye varmamız lazım geliyor".

Einstein'in daha fazla bir şey söylemeyeceğini anladım. Herhalde bir yabancıya, bu işlerden anlamayan birisine, ilmin gerçek sırlarını vermeye sıkılıyordu. Zira, bu sıradan formülün, üç asırlık düşüncenin vardığı netice olduğuna inanacak kadar safdil değildim. Fakat onu daha fazla açıklamalarda bulunmaya zorlar gibi görünmek istemedim. Vaat ettiğim yüz bin markı bırakarak, meşhur izafiyet teorisi kâşifinden kendisine borçlu olduğum bütün saygılarımla müsaade aldım.

Freud'u Ziyaret

Viyana, 8 Mayıs

İki ay oluyor, Londra'da, Hellenistik devreye ait ve arkeologlara göre "Narcisse"in güzel bir mermer heykelini satın aldım. Evvelki gün, Freud'ün yetmiş yaşım tamamladığını öğrenince –6 Mayıs 1856'da doğmuştur– heykeli, Narcisse'liğin kâşifine hediye olarak ve bir saygı mektubu ile gönderdim.

Bu iyi seçilmiş hediye psikanalizin pîri tarafından davet edilmeme sebep oldu. Şimdi onun yanından geliyorum. Ve görüşmemizin özünü hemen not etmek istiyorum.

Bana biraz yorgun ve melankolik göründü:

– Yıldönümü kutlamaları, dedi, mevlûtlara çok benziyor, ölümü çok hatırlatıyor.

Ağzının biçimi dikkatimi çekti: Etli ve şehvetli bir ağız. Biraz da faune'lerinkine benziyor ve libido teorisini açıkça kanıtlıyor. Ziyaretimden hoşnut göründü ve "Narcisse"den dolayı hararetle tebrik etti:

– "Gelişiniz bana büyük bir teselli oluyor. Ne bir hastasınız ne bir meslektaş. Ne bir talebemsiniz ne de bir akraba! Bütün günlerim, bana, hemen hemen aynı saçmaları anlatan evhamlılarla isterikler; beni kıskanmadıkları zaman hor gören doktorlar ve bir kısmı ezberci papağan, bir kısmı da muhteris birer düşman olmuş talebelerim arasında geçer. Sizinle, rahat rahat konuşabilirim. Ben ki, itirafın meziyetlerini öğretmekte-

yim, kalbimi hiçbir vakit tamamıyle açabilmiş değilim. Hayatımı anlatan küçük bir kitap yazdım, ama propaganda amacıylaydı, içimi ancak, onu da parça parça, "Traumdeutung" isimli eserimde dökebilmişimdir. Kimse eserimin sırrına sahip olamadı, onu bilmedi. Psikanalizin ne olduğu hakkında bir fikriniz var mı?"

Ona, eserlerinden bazılarını tercümelerinden okuduğumu, Viyana'ya da yalnız kendisini görmek için geldiğimi söyledim:

– "Herkes, diye devam etti, eserimin bilimsel içeriğine önem verdiğimi ve başlıca gayemin akıl hastalarını iyi etmek olduğunu zannediyor. Bu yıllardır devam edegelmiş ve bir türlü ortadan kaldıramadığım bir yanlış anlayıştır. Şayet ben bir âlim isem, bu, eğilimlerinden değil, ihtiyaçtan doğmuştur. Benim asıl yaradılışım bir sanatkâr yaradılışıdır. Gençliğimden beri en sevdiğim, gizli kahramanım, daima Goethe idi. O zamanlar şair olmak isterdim ve bir roman yazmayı daima arzulardım. Bütün eğilimlerim, lisede hocalarımın kabul ettikleri gibi, beni edebiyata yönlendiriyordu. Fakat geçen asrın son yirmi yılında, Avusturya'da edebiyat mensuplarının hayat şartlarının ne olduğunu düşünürseniz, beni endişeye düşüren şeyleri siz de anlarsınız. Ailem fakirdi ve şiir çok az ve geç verimli idi. Buna zamanımın en meşhurları da şahittir. Üstelik Yahudiydim ki, Yahudi aleyhtarı bir krallıkta, bu, beni açıktan açığa ve peşin olarak zor şartlar altında bırakıyordu. Heine'nin sürgün edilişi ve sefalet içinde ölümü cesaretimi kırıyordu. O zaman ve daima Goethe'nin etkisiyle tabiat bilgileri ile ilgilenmeye başladım. Fakat ruhum romantik olmaktan geri kalmıyordu. 1884 yılında Viyana'dan uzak bir yerde bulunan nişanlımı birkaç gün evvel görebilmek amacıyla "Koka" üzerine alelacele bir araştırma hazırladım ve kokainin tıpta kullanılmak üzere uyuşturucu özelliğinin keşfi şerefi başkaları tarafından benden gasp edildi.

1885 ve 1886 yıllarını Paris'te geçirdim, 1889'da bir süre Nancy'ye gittim. Fransa'da bulunduğum zamanların üzerimde büyük ve kesin tesirleri oldu. Bu Charcot ile Bernheim'den öğrendiklerimden çok, o devir Fransasında edebi hayatın cidden

çok zengin ve hararetli oluşundandır. İyi bir romantik sıfatıyla gündüzleri Notre-Dame'ın kulelerinde saatlerce kalıyor, fakat akşamları Quartier Latin kahvelerine gidiyor ve zamanın en gürültü çıkaran kitaplarını okuyordum.

Edebiyat savaşı en hararetli devresindeydi. Sembolizm naturalizme karşı bayrak açmıştı. Flaubert ile Zola'nın hakim ve devamlı tesirleri gençlerde, yavaş yavaş yerlerini Mallarmé ile Verlaine'e bırakıyordu. Zola'nın tarafını bırakıp dekadanlara geçen Huysman'ın *A Rebours* isimli eserinin yayınlandığı tarihte Paris'e yeni gelmiştim. Verlaine'in *Jadis et Narguère*'i basıldığı, Mallarmé'nin şiir kitapları ile Rimbaud'nun *İllumination*s'u neşredildiği zaman da Fransa'da idim. Size bu ayrıntıları verişimin nedeni bilgiçlik satmak değil, fakat bu üç edebi akımın –bir müddet evvel ölen romantizm ile tehlikeli duruma gelmiş naturalizm ve ilerlemekte olan sembolizm– çalışmalarıma ilham vermiş olmasıdır.

İçgüdüsü ile edebiyatçı, olayların zoru ile doktor olan ben, tıbbın bir kolu olan psikiatriyi edebiyat haline getirmeyi düşündüm. Böylece âlim geçinmekle beraber şair ve romancı kalıyordum. Psikanaliz, bir edebiyat eğiliminin psikoloji ve patoloji sahasına geçmesinden başka bir şey değildir.

Gayet tabii, yöntemimin keşfine beni sevgili Goethe götürdü. Biliyorsunuz ki Werther'i içini kemiren bir dertten kurtulmak için yazmıştı. Edebiyat ona bir "Katharsis", bir kurtuluş oldu. Benim isteri tedavi usulüm, hastaları, vehim ve kuruntularından kurtarmak için "her şeyi" söylemeye sevketmekten gayri nedir ki? Ben hastalarımı Goethe gibi hareket etmeye zorlamadan başka bir şey yapmış değilimdir. İtiraf bir kurtuluş yani bir iyileşmedir. Katolikler bunu asırlardan beri biliyorlardı. Fakat Victor Hugöo bana şairin bizzat bir rahip olduğunu öğretti, bu da bana, kendimi rahibin yerine koymam hususunda cesaret verdi. İlk adım atılmıştı.

Hastalarımın itiraflarının çok kıymetli birer "insani belge" teşkil ettiklerinin derhal farkına vardım. Böylece Zola'nın yaptığı işin bir aynını yapmış oluyordum. Fakat o, vesikalarından romanlar çıkartırken, ben bunları saklamaya mecbur

kalıyorum. İşte o zaman şiir, rüya ile sanat eserinin arasındaki benzerliğe ve sembolik dilin önemi üzerine dikkatimin çekilmesine sebep oldu. Artık Psikanaliz doğmuştu, yalnız, söylendiği gibi, Brenner'in telkinlerinden veya Schopenhauer ile Nietzche'nin girişimlerinden değil, fakat benim için aziz olan edebi akımların bilimsel alana aktarılmasından.

Daha açık anlatayım: İhtirası her şeyin üstünde tutan ve bütün ihtirasları aşka bağlayan ortaçağ şiirinin geleneklerini yeniden ele alan romantizm bana cinsiyeti insan hayatının merkezi yapmak fikrini telkin etti. Aşka, naturalist romancıların tesiri ile daha az hissi ve daha az mistik bir mana vermiş olmama rağmen sistemimin esası budur.

Naturalizm, bilhassa Zola ile, bana, insan hayatının en iğrenç taraflarını –ki aynı zamanda bunlar en genel ve basit taraflarıdır– görmeye, nezaket kuralları ve güzel hareketlerin ikiyüzlülüğü altında saklı açgözlülüğü, şehveti, kısaca, insandaki hayvanı keşfetmeye alıştırdı. Öyle ki, şuuraltının gizlediği utandırıcı sırları meydana vurmakla ben Zola'nın tarafsız itham hareketini yenilemekten başka bir şey yapmadım.

Nihayet sembolizm bana iki şey öğretti: Şairane düşüncelerdeki rüyaların kıymeti ile sanatta yani açıklanan rüyalardaki sembol, ima ve kinayeleri. Bunun üzerine, şuuraltının açıklanması demek olan rüyaların yorumu üzerine büyük eserimi kaleme aldım –o şuur altı ki, ilham kaynağıdır– ve Sembolistlerden her şairin kendine göre bir dil yaratması lüzumunu öğrenmiş bulunduğumdan, ben de, rüyalara özgü sembolik bir özlük, bir rüya falı, dili yarattım.

Edebi kaynaklarımın tablosunu tamamlamak üzere şunu da ilave edeceğim ki, yaptığım klasik eğitim –sınıfta daima birinci gelirdim– bana Oedipüs ve Narcisse masallarıyla da telkinler yaptı, Eflatun'dan ilhamın, yani şuuraltı fışkırışının fikir hayatının temeli ve Artemidor'dan da gece görülen her rüyanın gizli bir anlamı olduğunu öğrendim.

Ve kültürümün esasının edebi oluşunu, sürekli Goethe'den, Grillparzer, Heine ve daha başka şairlerden örnekler getirişim gösterir. Benim düşüncem onu felsefe denemelerine, paradok-

sa, drama sevkedecek şekilde oluşmuştur, gerçek bilginlere özgü teknik ve ukala donukluktan iz yoktur. İşte size tartışma götürmez bir örnek: Psikanalizin girdiği bütün memleketlerde, o, doktorlardan çok muharrirler ve artistler tarafından anlaşılıp uygulanmaktadır. Şurası da doğrudur ki, kitaplarım patoloji eserlerinden çok hayal mahsullerine benzer. Gündelik hayat ve zekâ oyunları, kelime buluşları üzerine araştırmalarım sadece ve halis edebiyattır. "Totem, Tabou" eserimde bir tarihi roman denemesi bile yaptım. En eski ve vazgeçemeyeceğim arzum doğrudan doğruya roman yazmaktır ve Allah bilir, ilk elden toplanmış öyle zengin vesikalarım var ki, yüzlerce romancı için hazine teşkil eder. Ne yazık ki, artık çok geç kaldım sanıyorum.

Herhalde, değişik bir yoldan da olsa, görünüşte doktor rolü oynayarak edebiyatçı kalmak suretiyle, talihimi yendim ve hayal ettiğim şeye ulaştım.

Her büyük âlimin hayal dünyası vardır, bu dahice sezişlerin mayasıdır. Fakat modern edebiyat akımlarının bizlere arzettiği ilham mevzularını benim yaptığım gibi, bilimsel teoriler haline sokup kullanmak içlerinden hiçbirinin aklına gelmemiştir. Böylece, psikanaliz, ilim diline tahvil, nakledilmiş olarak, on dokuzuncu asrın en mühim üç büyük edebi akımını bir araya getirip sentez yapmış oluyor, Heine, Zola ve Mallarme, ihtiyar Goethe'nin nezareti altında, bende buluşuyorlar. Bu kadar açık bir sırrın kimse farkına varmadı ve şayet bana bir Narcisse heykeli hediye etmek gibi güzel bir fikir aklınıza gelmemiş olsaydı bunu kimseye de açıklamazdım."

Bundan sonra söz başka bir konuya atladı. Amerika'dan, Keyserling'den hatta Viyanalı kadınlardan söz açıldı. Fakat kâğıt üzerine nakledilmeye layık yegâne taraf bu yazdıklarımdır. Nihayet, tam bana izin vereceği sırada, Freud açıklaması hakkında konuşmamamı rica etti.

– Bereket dedi, ne muharrir, ne de gazetecisiniz ve sırrımı açık etmeyeceğinizden eminim.

Kendisine güvence verirken hiçbir gizli niyetim yoktu. Bu notları yayınlamak için almadım.

Yeni Heykeltıraşlık

Münih, 8 Haziran

Artist atölyelerine hiç gitmedim, çünkü sıkılırım, çünkü ne söyleyeceğimi bilemem, çünkü hemen daima aynı şeyler vardır, çünkü beni hep bir çek imzalama makinesi, anlayışsız ve aldatılması kolay bir zengin sanat dostu sayarlar.

Fakat, geçen gün çok genç, meçhul, albinos yani saçları renksiz ve Matiegka adında, Çekoslovakyalı bir heykeltıraşa uydum:

– Geliniz, dedi, dünyanın hiçbir müzesinde ve sergisinde görmeniz imkânı olmayan bir şey göreceksiniz. Binlerce yıl sonra, ben, hiçkimsenin yapmadığı yepyeni bir heykeltıraşlık buldum.

Beni kabul ettiği zaman, geniş olmaktan ziyade yüksek, üstü camlı, penceresiz kuyu gibi bir yere aldı. Birkaç sandalye ile ortada bir demir mangaldan başka, oda bomboştu: Ne alçı, ne sehpa, ne çamur, ne mermer! Bir heykeltıraş atölyesinde bulunması âdet şeylerden hiçbiri yoktu.

– Burada mı çalışıyorsunuz?

– Evet, dedi, oturunuz. İtiraf ediniz ki bu sizi şaşırtıyor. Halbuki size "görülmemiş" bir şey meydana getirmeyi öğrendiğimi söylemiştim. Ben de heykeltıraşım! Fakat ötekiler gibi kaba bir tarzda değil. Ağır ve kaba, som, Mısırlılarla Asûrî'lerden miras kalan eski heykel artık devrini bitirmiştir. Bu,

dini otorite devirlerine, ağır ve ilkel medeniyetlere özgü bir heykeldi. Bugün şüpheci, anarşist, hareketli, sinemacı bir devirdeyiz, kültürün de değişmesi gereklidir. Mermerden, taştan, tunçtan, hatta gümüşten veya odundan heykel yapmak, bugün, Firavunların arabalarıyle seyahat etmek veya Bayard'ın zırhlarını giyinmek istemek demektir. Her şeyden evvel plastik maddeyi değiştirmek icap ediyor. Michel-Ange'ın Medicis sarayının avlusunda yaptığı gibi kardan veya Medardo Rosso'nun yaptıkları gibi balmumundan heykeller vücuda getirmek ileri bir hareket sayılabilirdi, ama çok ürkek bir davranıştı. Hiç plajlarda çocukların kumlardan adamlar yapışlarını seyrettiniz mi? Ve bir pastacının kremadan veya dondurmadan nasıl şekiller çıkardığını gördünüz mü? İşte, benim üstadlarım onlar oldular.

"Plastik sahada yapılması mümkün olan tek yenilik "hareketsiz"den "geçici"ye atlamaktır.

En mükemmel sanat olan musiki sizi sarsar, geçer ve kaybolur. Ses anidir, durup kalmaz ve buna rağmen ne büyük bir kudreti var. Madem ki bütün sanatlar musikiye varmak istiyor, neden heykeltıraşlık da ilahi ve firarî sanata yaklaşmasın? İşte benim teorim budur ve şimdi size bir örnek vereceğim.

Bu sözler üzerine Matiegka, nazik elleriyle, atölyenin ortasındaki sehpayı açtı, içine siyahımsı bir hamur koyup yaktı. Mangalın içinden koyu, kalın bir duman yükseldi. Bu garip heykeltıraş sağ eline garip bir kürek, sol eline de bir aynını alıp hemen işe koyuldu. Gittikçe uzayan dumanın etrafında dolaşıyor, aletleri, kolları ve nefesiyle de yardım ediyordu. Hemen bir dakika içinde koyu duman, her an kaybolmak tehlikesi gösteren kurşunî renkte, hayalete benzer bir insan şeklini aldı. Yükseldikçe, dumanın üst tarafı inceliyordu, öyle ki, bir baş görünür gibi oluyor, hatta bir parça iyi niyetle, bir burun ile çeneyi andırır bir şeyler de fark ediliyordu. Duran bir lokomotifinki gibi kalın, kirli ve yağlı duman küreklerin sert vuruşlarıyla kesiliyordu. Matiegka, sapsarı kesilmiş, deli gibi çırpınıyordu, bazen havaî heykelin iki bacağını birbirine katmak isteyen dumanı defediyor, bazen, daha belli olsun diye omuz-

larını üflüyor, bazen da eserinin hatlarının hafif dumanlarla sarılıp kaplanmasını önlüyordu. Nihayet onu bıraktı, yanıma gelip haykırdı:

– Bakınız, ama çabuk. Bu şekli belleğinize kazıyınız. Birkaç saniye sonra, biten bir nağme gibi heykelim kaybolacak.

Sahiden de, yavaş yavaş, duman yayılırken şekil de kayboluyordu. Bu hayaletin çözülüp bir koyu sis halinde dağıldığını ve tavandaki camdan ağır ağır uçtuğunu gördüm. Matiegka bağırıyordu:

– Şaheserim, bütün şaheserler gibi öldü. Ama ne çıkar? İstediğim kadar daha yaparım. Eserlerimin her biri tektir ve bir tek dakikanın zevki olmaktan başka bir maksadı yoktur. Bir heykel on asır veya on saniye yaşamış, mermer olsun, duman olsun madem ki sonunda yok olacak, bunun sonsuzun karşısında ne farkı, ne önemi var?

Sanatının inkâr edilmez orijinalliğini tebrik ettikten sonra Matiegka'yı heyecanlarıyla bıraktım.

Otele dönerken, kendi kendime, yeni heykeltıraşlığın zengin sanat dostları için büyük bir yararı olduğunu düşünüyordum: Madem ki onu saklamak ve nakletmek mümkün değildir, satın almak imkânı da yoktur.

Gökyüzüne Karşı

Saint-Moritz, 2 Ağustos

Gökyüzü canımı sıkıyor. Sık sık bana azap veriyor. O zaman nasıl öç alacağımı, ona ne fenalık edeceğimi bilmediğimden, yüzünü görmek istemiyorum. Kendimi, güneşe ve bulutlara karşı oklarını atan İskit ırkından hissediyorum. Bir kelime ile, ve –hiç olmazsa kendi kendime karşı– açık söylemek için, gökyüzünden nefret ediyorum. Hem de nefretlerin en berbat cinsiyle; Acizlerin nefretiyle!

Yeryüzünü pek sevdiğim için değil. Yer, miskin, alçak, tekdüzedir, üstünde onu daha iğrenç bir hale getiren ve yüzünde, gereğinden fazla, konuşan yosun parçaları ürer.

Ama burada, ne de olsa kendimizi evimizde hissediyoruz, istediğimizi yapıp bozmak, keyfimize göre hareket etmekte serbestiz. Yerin bazen bize boyun eğdiği oluyor. Şurada burada, onu istediğimizi yapmaya zorluyor; kayalık ve bataklıklarda ekim yapıp ürün almayı, yapay nehirler yapmayı, dağları düz etmeyi, kıtaları ayırmayı başarıyoruz.

Fakat gök, aramıza bir mesafe koyuyor, uzaktadır, hiç değişmez, rakiptir ve gökte hiçbir kudretimiz yoktur. Hatta alçak tabakaları bile sahamız dışında kalıyor. Esen rüzgâra razı olmak, yağmurun keyfini beklemek, haftalarla, aylarla yakıcı bir güneşe katlanmak zorunluluğu var. Fırtınalara karşı bir şey elimizden gelmez, bilemedin, ara sıra yıldırımı çekebiliriz.

Ne balon, ne uçak, gökler karşısında güçsüzlüğümüzü azaltmıştır. Havalarda dolaşabiliriz, ama bu kasırgaların, tayfunların, çukurların, sislerin elinde olmamıza engel değildir ve ancak, o da güçlükle, en yüksek dağlardan daha aşağılarda olan beş bin, altı bin metreye yükselebiliyoruz.

Fakat en şiddetle nefret ettiğim, üstgökler, fezadır. Faydası olduğu için, güneşe, bu suratı iltihaplı sivilcilerle dolu hayvana tahammülüm var, ama geceleri yıldızlar!..

Boşluk beni eziyor diye değil, ama beni tiksindiriyor, bıktırıyor, itiyor, yeryüzü küçüklüğümü sanki bana duyurmaya yetişmiyor mu? Yıldızlı göğün beni ezen meydan okuyuşu sonsuz, küstah, utandırıcıdır. Elektrik ışığının gezici atomları gibi gözlerime görünen bu milyonlarca güneşin benimle ne alıp veremediği var? Benden ne istiyorlar? Ne işime yarıyorlar? Ve niçin bu binlerce yıllık ışıklar, her akşam, şu karanlık köşeciğimde günlerimin kısalığını bildirmek için gelip beni aşağılarlar? Gök ebedi ve çekilmez bir küstahtır. Yıldızlar beni tanımaz ve ben, onları veya onlara karşı ne yapabilirim? Aramızda kaç binlerce ışık yılının olduğunu, aydınlıklarının yere ulaşabilmesi için kaç asır lazım geldiğini öğrendiğim zaman, kuduruşumu bir hesap kalıbı içine dökmekten başka bir şey yapamadım.

Göğü, yabancı, uzak, bu itibarla da düşman sayıyorum. Mantıklı bir hesap olmadan kuyruklarını sonsuzlukta peşlerisıra sürüyen yıldızlar bana hiç de teselli edici bir şey söylemiyor. Nebulalar, bu kozmik tozlardan belirsiz yığın, her biçimsiz ve tamamlanmamış şey gibi, beni çileden çıkartıyor. Gezegenler ve uydularına gelince; bir sadaka ışık için, dolaşıp duran bu sönmüş dalkavuklar hesabına utanıyor ve hiddetleniyorum.

Astronomları anlamıyorum. Nasıl oluyor da hiçbiri çıldırmıyor veya kendini öldürmüyor? Mesafe çöllerinin dibine sığınmış burçların sürekli hareketini bu gurursuz ve hevessiz soy hiç duymuyor mu? Belki de hesapları ve ölçüleriyle göğü idare ettiklerini zannediyor veya, hiç olmazsa kendilerini oralarda misafir sayıyorlardır!

Durmadan dolaşan bu ateş kasırgaları karşısında insan sıfatına layık herkes dehşet veya hiddet duymaktan kendini alamaz.

Göğün üzerimde bir tesiri olduğunu, benim ise onun üstünde bir şeyciğim olamayacağını düşünmek! Ona bakarsam beni küçültüyor; varlığını bilmemezliğe gelirsem, cezalandırıyor. Onun kendisine mahsus öyle esrarlı ve muhteşem bir hayatı var ki, herhangi bir suretle değiştirmek veya bozmak iddiasında bulunamam, istemediğim halde bana, benliğimi küçülten, üzerime fenalıklar getiren, yıprandıran, yaşamak cesaretimi kıran fikirler ilham ediyor.

Bu sebepten onu görmemeyi tercih ediyorum. Göğün daima kapalı, insanın, kendine yakın, âşina bir sis örtüsü altına sığınmış hissettiği, gecenin tam ve sessiz olduğu bölgeleri, mevsimleri seviyorum.

Venüs gezegeninde oturanlara gıpta ediyorum. Söylendiğine göre dünyalarını saran buharlar, hiç olmazsa, orada sinirlendirici debdebesini gözlerimizin önüne seren beyhude burçların, âsumanî yakomozlarla dolu bir küçümseyici nehir ile dolanan o nefret edilecek Samanyolu'nun görülmesine engel oluyor.

Çocuklar gibi, aptallar ve şairler, sonsuzlukta dolaşan bu ateş böceklerine hayran olurlar. Ben ki –iyi mi, fena mı bilmem– ne şairim ve ne de mistik, gök, benim için, her gece, üzerinde, çaresiz hiçliğimi okuduğum büyük, uğursuz perdeden başka bir şey değildir.

Eğlenceler

Berlin, 18 Kasım

Bu şehirde bile –ki Paris'ten gece hayatı ve Avrupa sefahat merkezi rekorunu almıştır– bir türlü eğlenemiyorum. Berlin kendini muazzam sanan bir küçük şehirdir. Fakat her zevke yer verir ve ahlaksızlık bile orada mükemmel bir surette örgütlenmiştir.

Afyonu denedim, beni aptallaştırıyor; bütün alkolleri tattım, beni iğrenç bir deli haline sokuyor; kokain, mankafa ediyor ve ömrü kısaltıyor. Esrar ile eter geç kalmış küçük dekadanların harcı. Dans, terleten bir hayvanlaşma. İki üç milyon kaybettiğim kumar iğrendiriyor, pek sıradan heyecan ve çok pahalı. Müzikhollerde boyalı, çıplak, nefret uyandıran, birbirine benzer kızlardan hep o bildik bölükler... Sinema ise halk tabakalarına özgü bir rezalet.

Otomobilde veya uçakta, sürat, başlangıçta avutuyor; ama sonra gülünç geliyor: İnsan hiçbir şey görmüyor, derhal ayrılmak arzusuyla çırpındığı bir yere, sersemlemiş olarak varıyor. Tiyatro, ihtiyarlar veya estetik züppeleri için bir vakit geçirme yeridir. Konserlerde, bazen, insanı kendisine unutturan birkaç parça dinlenebiliyor, bu, şüphesiz kıymetli bir neticedir. Fakat buna varmak için, kim bilir ne manasız ve münasebetsiz şeyler düşündükleri halde mestolmuş gibi ikiyüzlülük gösteren öyle insan sürüleri arasında, o kadar çok parça dinlemek lazım ki, işkence oluyor.

Spor için genç, kolayca memnun edilir ve iptidai olmak lazım.

Ben bir başka şarap, mucize yaratan bir tiyatro, daha feci bir spor, varlığımı sonsuza kadar değiştirecek bir afyon istiyorum. İnsanlar o kadar az şeyle yetiniyorlar ki! Bir parça boyalı et, bir parça yapma delilik, birkaç eski tasvir, bin defa duyulmuş birkaç ses, bir heyecan taklidi, bir hayvan şuursuzluğu...

Param var, her şeyi satın alabilecek kadar var ve canım sıkılıyor. Büyük bir şehrin zevk ve sefahati bana şımarık ve bön çocukların eğlencelerini hatırlatıyor. Bunu tatsız buluyorum. Kaligula veya Kafur gibi insanlar belki eğlenebilirlerdi, ben yapamıyorum. Para kâfi değil, iktidar ve saflık lazım. Kimbilir belki de onlar da sıkılıyorlardı. İnsanları öldürtmek, platonik katillerin hayal ettikleri o şehveti vermez. Sadizm bile nihayet gık dedirtir. O can sıkıntısının çocuğudur ve babasını öldüremez. Tiberyüs ile Gilles de Rais'yi mahzun yüzlü insanlar olarak hayal ediyorum, sonraları evvelden daha mahzun.

Bununla beraber bir şey icat etmem lazım. Benim gibi milyarları olan ve her türlü ahlak endişelerinden uzak bir adamın sıkıntıdan patlaması inanılır şey değil.

Dünyanın bana teklif ettiği eğlenceler enayiliğe veya deliliğe, tiksintiye veya ölüme götürüyor. Lafının bile edildiğini duymak istemiyorum. Fakat yeni bir zevki, duyulmamış bir sevinci bizzat kendim veya kendi kendimde bulmalıyım. Başarılı olacak mıyım?

Şimdiki halde bu Berlin, acele işi olan ukalalar için, Babil ve Montmartre parçaları bulunan denizsiz bir sahte New York'tan başka bir şey değildir.

Aktörsüz Tiyatro

Moskova, 30 Mart

Burada fabrika temsilcisi olarak bulunan Amerika'nın Pittsbourg şehrinden bir mühendis, geçen akşam beni hem meyhane, hem kahve, hem tiyatro, hem de kumarhane olan bir yere götürdü. Her yerde olduğu gibi burada da içiliyor ve can sıkılıyor. Ara sıra, kırmızı ve altın renkli bir perdeden elbisesi kötü, alçısı kötü bir dişi iskelet fırlıyor, berbat edilmiş suratından daha hazin bir şarkı uluyor. Yahut da işsiz kalmış bir palyoça ile verem olmuş bir ayyaş veya ihtilalci şair arası, sarı pantolon, mor yelek, kıpkırmızı ceket giymiş, erkek cinsinden, büyütülmüş bir bodur çıkartılıyor, serbest nazımla, yerliler tarafından alkışlarla karşılanan küfürler savuruyor. Genellikle ölüm kasveti olan bir yer.

Bereket versin, geceyarısından sonra arkadaşımın bir dostu(?) gelip masamıza oturdu. Dünyanın yarısını dolaşmış, dört beş dil konuşan, dansörlük, aktörlük, dekor ressamlığı, eleştirmenlik, dramaturgluk ve herhalde casusluk da yapmış bir genç Rus. Fakat aklı, fikri tiyatroda kalmıştı ve derhal sabit fikirleri üzerinde başladı:

– "Bizde de, diyordu, tıpkı Almanya'da olduğu gibi, birçok ahlakı bozuk burjuva, tiyatroyu değiştirmek için kafalarını yoruyorlar. Ama kimse esas yeniliği yapacak mantıki deliliğe varamıyor. Tiyatroyu reel yapan hayatın bir "taklidi değil,

onun tamamıyla bir aynı" olmasıdır. Bu itibarla, ilk yenilik, en sonuna kadar, meslekten yetişmiş aktörleri atmakla başlayacaktır. Proleterya devrinin temel teorisi olan radikal realizm, sahnede dahi olsa, asılsız, uydurma şeylere izin veremez. Yazarın yazmış olduğu, aynen, ciddi surette, hilesiz dalaveresiz bir şekilde verilmelidir. Gerçeği ustalıkla nakleder gibi görünmek yöntemi zamanımıza layık değildir. Jül Sezar oynarken, Sezar rolünü yapan sahiden, sahici hançerlerle vurulup, sahiden ölmelidir ve Othello'da Dezdemona olacak kadın, yastıklar altında boğulmalıdır. Kan yerine kırmızı mürekkep yok, sahte cesetlere de paydos! Kan, sahici insan kanı olmalıdır. Cesetler, kulise nakledilir nakledilmez ilk alkış sesleriyle dirilecek değil, doğruca morga kaldırılacaktır.

Görüyorsunuz ki, mesele böyle olunca, aşağı bir cins olan ve hayata bağlı profesyonel aktörleri kullanmak söz konusu edilemez. Bu gibi roller, ölüme mahkum edilmiş canilere veya başkalarının yararına hareketi amaç edinmiş ve bu maksatla, halkın zevkine hizmet için ölmekten çekinmeyen gözü pek kimselere verilecektir.

Dahice de olsa, bir taklit, realitenin yerini tutamaz. Hayatta kendisine belli bir vazife verilmiş olan kimse aynı şeyi sahnede de yapacaktır. Bir generale ihtiyaç varsa, azledilmiş bir general veya hiç olmazsa bir yarbay çağırırım; mesela sahne için pop lazımsa, düzinelerle bulmak kolay; esnaf, asilzade, köylü de öyle. Fakat, kral veya imparator bulmak güç olacak. Onun için repertuarımdan öyle şahısları olan piyesleri çıkartacağım. Esasen "Hamlet" gibi bir piyesin vakası, Danimarka sarayında olacak yerde, büyük asilzadelerin bulunduğu bir başka şehirde geçse, derinliğinden bir şey kaybetmez.

Tiyatronun selameti, bir tek kelimede toplanıyor: Gerçeklik. Binaenaleyh tiyatroyu yapaylık ve gözboyacılığı gibi paslı, küflü ayıplardan ancak bütün aktörleri, şiddetle hareket edip, defetmek suretiyle kurtarmakla, temizlemek mümkün olacaktır. Tiyatro, halkın bizzat "Mystère"leri oynadığı ortaçağda büyük oldu. Antoine ile Copeau, aktörleri atmak lüzumunu pek iyi anlamışlardır. Ama işi yarıda bıraktılar ve artistleri ya-

vaş yavaş profesyonel, hatta daha da beter oldular. Komedi ve trajedi artistleri tiyatroyu kemiren iki urdur ve onları söküp atmadıkça, mabetlere bedel olan tiyatronun yeniden doğup kurtulduğunu bir türlü göremeyeceğiz."

Çekine çekine yaptığım itirazda, böyle yapılacak olursa, mesela Shakespeare ile Gozzi'nin şaheser örnekler verdikleri halis hayal eserlerinin sahneden uzaklaştırılmış bulunacağını bildirdim.

Aktörlerin düşmanı şu cevabı verdi:

– "Tam ve radikal realizm, hayattan alınmış eserler olunca gerçekten uygulanıyor. Hayali eserlerin de hakkını vermek icap ederse bunların benim sistemimde faydalı olabilmesi için bir çare var. Bu da, içinde insan bulunmayan sahneler tertip etmekle mümkündür. Mesela ben böyle bir şey yaptım. Bir "Dört perdelik imkânsızlık" yazdım ki, şahısları melekler, şeytanlar, gölgeler, hareket ettirilen putlar, dilsiz kantoroslar ve maymunlardır. Ne bir erkek, ne de bir kadın. Ama "Hiçliğin Çevresi" isimli bu piyesimi hiçbir tiyatronun –Berlin'de bile– kabul etmediğini düşünüyorum da! Eğer Moskova'da kalacak iseniz ve eserimin temsili için yarım milyon cervonetz sarfetmeğe hazırsanız, onu size ithaf edebilirim. Bu "insanüstü" ilk sahne eseridir ve bu küçük fedakârlığa karşılık benimle şerefimi paylaşabilirsiniz."

Konuşmamızın sıkıcı bir yola girdiğini görünce, dostuma yorgun olduğumu, otele dönmek istediğimi bildirdim. Genç heveskâr, bizi otomobile kadar uğurladı ve "İmkânsızlık" eserinin basılabilmesi için lazım parayı almadan yakamızı bırakmadı.

Lenin'i Ziyaret

Moskova, 3 Temmuz

Bir ay kadar uğraştım, ama nihayet başardım. Rusya'ya sadece bu adamı görmek için gelmiştim, onun sözlerini duymadan gitmek istemiyordum.

Öyle sanıyorum ki, o, kendi tarzında, dinlemek zahmetine değer, yaşayan üç, dört kişiden bir tanesidir. Yanına yaklaşabilmek için komiserlerin eşlerine hediye, Kızıl askerlere bahşiş, öksüzlere, yetimlere bağış olarak yirmi bin dolardan fazla sarfettim ama pişman değilim.

Vladimir İliç'in hasta ve yorgun olduğunu, en yakınlarından gayri kimseyi kabul etmediğini söylüyorlardı. Kendisi Moskova'da değil, civar bir köyde, kapısında, eskiden beri âdet olduğu üzere mermer sütunlar bulunan bir asilzade malikânesinde oturuyordu. Cuma akşamı son engeller de ortadan nihayet kalktı. Telefonla, pazar günü için beklenildiğim bildirildi. Lenin'e sermayemin Nep'in maruz kaldığı başlangıçtaki zorluklar için yardımda bulunabileceği söylenmiş, o da beni kabule razı olmuştu.

Beni, iri yarı, hiç konuşmayan, koğuşuna gelen yeni hastayı tetkik eden bir hastabakıcı gözüyle süzen karısı karşıladı. Lenin'i küçük bir şahnişinde, üstü resim kâğıtları dolu bir masanın önünde buldum. Bana, son saatlerinde istediği oyuncaklarla rahat rahat oynamasına müsaade edilen bir mahkum etkisi yaptı.

Mongol tipi malum başı, eskimiş bir kuru peynirden yon-

tulmuşa benziyordu. İğrenç dudakları arasından, daha şimdiden bir ölü kafasınınki gibi korkunç, iki sıra diş görünüyordu. Geniş ve çıplak kafası fosil haline gelmiş bir canavarın alın kemiğinden yontulmuş bir barbar izlenimi veriyordu. Hilekâr, araştırıcı ve münzevi kuş gözleri, kanlı kapakların arkasına pusu kurmuştu. Bir gümüş kurşunkalemle oynayan ellerinin iri ve kuvvetli bir müjik elleri olduğu belliydi. Amma şimdi sıska görünüşleri ölümün yakın olduğunu haber veriyordu. Sanki, büyük sükuttan evvel dünyanın son akislerini duymak istermiş gibi dışarıya açılmış bozuk fildişi kulaklarını da asla unutmayacağım.

Başbaşa kalışımızın ilk dakikaları çok sıkıntılı oldu. Lenin, artık hiç aldırış etmediği bir vazife görür gibi kayıtsız bir tavırla beni tartmaya çalışıyordu. Ben de bu sarfran rengi yorgun maskenin karşısında, kendisine buraya kadar gelişimin sebebi olan soruları soramıyordum. Rusya'da vücuda getirdiği büyük esere dair gelişigüzel iltifatlar kekeliyordum. O zaman, bu yarı ölü surat, alaycı olmak isteyen bir tebessümün hayaletlere özgü buruşukluklarıyla doldu. Hiç beklenmeyen ve hatta gaddar bir cerbeze ile Lenin haykırdı:

– Fakat her şey yapılmıştı, her şey biz gelmeden evvel vardı. Yabancılar ve aptallar bizim burada yeni bir şey yaptığımızı zannediyorlar. Bu, kör burjuvaların sersemliği, hatası! Bolşevikler, Rus milletine uygun olan ve çarlar tarafından kurulmuş yegâne rejimi geliştirerek kabullendiler. Yüz milyon hödük sopasız, casussuz, gizli polissiz, dehşetsiz, idam sehpasız, divanharpsiz, kürek mahkumiyetsiz ve işkencesiz idare edilemez. Biz bu sistem üzerine hâkimiyetini kurmuş sınıfı değiştirmekten başka bir şey yapmadık. Evvelce altmış bin asi ve kırk bin kadar kalem efendisinin –hepsi yüz bin kişi– bulunduğu yerde şimdi iki milyon kadar proleter ve komünist varız. Bu bir ilerleme, büyük bir ilerlemedir, çünkü şimdi imtiyazlılar on misli artmıştır, ama halkın yüzde doksan sekizi bu değişiklikten pek bir şey kazanmış değildir. Hatta emin olunuz, hiçbir şey kazanmamıştır ki, zaten bize lazım olan, benim de arzum ve esasen başka türlü olması imkânsız şey de budur.

Ve Lenin, kafese koyduğu müşterinin gidişini arkasından seyreden bir esnaf gibi kıskıs gülmeğe başladı:

– O halde, diye homurdandım, Marx, gelişme ve üst tarafı ne oluyor?

Lenin bana şaşkın şaşkın baktı:

– Yabancı ve kudretli bir insan olan size her şeyi söyleyebilirim. Başkalarına anlatsanız bile kimse inanmaz. Şurasını hatırlayınız ki, bizzat Marx bize teorilerin birer itibari kıymet, birer vasıta olduğunu söylemiştir. Ben Rusya'nın ve Avrupa'nın o zamanın durumuna bakarak, asıl amacıma ulaşmak için, komünist ideolojisini kullandım. Başka şartlar altında, başka memleketlerde olsaydım, başka şey kullanırdım. Marx, İngiliz istatistiklerinin ve sanayileşmenin gizli hayranı bir burjuva Yahudiden başka bir şey değildi. Onda barbarlık duygusu eksikti, bu sebepten de yarım adam sayılırdı. Bira ve Hegel ile dolu, ara sıra da dostu Engels'in dahiyane fikirler aşıladığı bir beyin! Rus ihtilali, Marx'ın peygamberane beyanatına tam bir yalanlama teşkil eder. Çünkü komünizm, burjuvalığın hemen yok olduğu bir memlekette muzaffer oldu. İnsanlar, Mösyö Gog, benim gibi, hiçbir kayıt ve şart tanımayan, gözü pek bir vahşinin hükmü altında bulunmaları icap eden korkak vahşilerdir. Üst tarafı enayilere mahsus bir sürü laf, edebiyat, felsefe ve palavradır. Vahşilerin canilerden bir farkları yoktur. Bu itibarla her hükümetin en yüksek gayesi, memleketin zindana benzer bir hale getirilmesi olmalıdır. Çarların eski "Katorga"ları politika dehasının en son birer buluşudur. İyi düşünecek olursanız, çilehâne hayatı ortalama olarak, insanlara en uygun gelenidir. Hür olamadıkları için sorumlu kimselerin karşı karşıya kalacakları tehlikelerden, sıkıntılardan kurtulurlar ve fenalık yapacak vaziyette değillerdir. Bir insan hapse girer girmez, orada, ister istemez bir masum hayatı geçirecektir. Bundan başka hiçbir endişeleri, bir uğraşıları olmayacaktır. Çünkü, onların yerine düşünecek, hükmedecek başkaları vardır. Onlar, sadece bedenen çalışacaklar, fikren dinleneceklerdir ve bilirler ki, her gün, hastalansalar, hatta çalışmasalar bile, hür insanların her sabah ekmek, her akşam yatak peşinde ko-

şup didinmeleri nedir, bu endişeleri tanımadan, yiyip, içip, yatabileceklerdir. Benim hülyam, Rusya'yı muazzam bir hapishane haline getirmektir. Bunları bencilliğimden söylüyorum sanmayınız. Bu sistemin en fazla kurbanları, köleleri zindancılarla onların yardımcıları olacaktır.

Lenin birdenbire sustu ve önünde duran bir resmi seyretmeye başladı. Bu, kule gibi yüksek, sayısız yuvarlak pencereleri olan bir saraydı sanıyorum.

Suallerimden birini sorayım dedim:

– Ya köylüler?

Vladimir İliç tiksinerek yüzünü ekşitti:

– Köylülerden, dedi, nefret ederim, Turgeniyef denilen çürümüş, gevşemiş batılı ile hilekâr bir "faune" olan Tolstoy ikiyüzlüsünün "idealize" ettikleri mujikten nefret ederim. Köylü bütün iğrendiğim şeyleri temsil eder: Mâzi, iman, irtica, dindarlık ve el ile görülen işler. Onlara tahammül ediyor, onları pohpohluyorum, ama nefret ediyorum. Bir tane kalmamacasına hepsinin yok olduğunu görmek isterim. Benim için bir elektrikçi yüz bin köylüye değer.

Öyle ümit ediyorum ki, kimya laboratuvarlarında, birkaç dakika içinde, makinelerle elde edilecek gıdalarla yaşamaya muvaffak olacağız ve o zaman köylü cinsini nihayet ortadan kaldırabileceğiz. Ya işçi olurlar yahut geberirler. Tabiat içinde yaşamak, tarih öncesine layık bir ayıptır.

Kafanıza şunu koyunuz ki, Bolşeviklik üç taraflı bir savaş demektir: Çürümüş aydınlara karşı bilgin barbarların savaşı, doğunun batıya ve şehrin köye karşı savaşı. Bu savaşta kullanılacak silahlar arasında bir fark gözetmiyoruz. Fert, yok edilmesi lazım bir şeydir. Onu, tembel Greklerle boş hayaller peşinde koşan Almanlar icat etmişlerdir. Direnen bir kanser çıbanı gibi kopartılıp atılacaktır. Kan, tabiat tarafından ikram edilen en iyi gübredir!

Beni gaddar zannetmeyiniz. Verdiğim emirlerle asılan ve kurşuna dizilenler canımı sıkıyor. Beni kendilerini öldürtmeye mecbur ettikleri için onlardan nefret ediyorum. Ama başka türlü yapamam. Benim hayalimde, bir örnek zindan, iyi idare

edilen sakin bir hapishane genel müdürü olmak yaşıyor. Fakat her cezaevinde olduğu gibi isyan edenler, endişeliler, eski ideolojilerle katil mitolojilerin hasretini çeken budala insanlar var. Bütün bunlar yok edileceklerdir. Birkaç bin hastanın milyonlarca insanın gelecekteki saadetini bozmalarına izin veremem. Hem nihayet, eskiden yapılan hacamatlar vücudu tedavi için pek de fena gelmiyordu. Bundan başka, kendini hayata ve ölüme hâkim hissetmekte bir tür şehvet var. Fransa'da mı, Almanya'da mı bilmiyorum, sahici tanrıyı öldürdükten sonra, bazı zevkler insanların eline geçti. Beni isterseniz, Asya ile Avrupa arasına yerleşmiş mahalli bir yarı tanrıdan başka bir şey saymayabilirsiniz. Ancak ufak tefek heveslerimi yerine getirebiliyorum. Şimdi unutulmuş amma, Paganizmin çöküşünden evvel bazı zevkler vardı. İnsan kurbanlarının faydası derin bir sembol, yüksek bir öğretici içerik taşımasında ve temizleyici bir bayram oluşundaydı. Fakat burada müminlerin ilahileri yerine, bana doğru, mahpusların ve can çekişenlerin ulumaları yükselmektedir. Sizi temin ederim ki, bu senfoniyi, Beethoven'ın dokuzuncusuna değişmem. Bu, müstakbel saadeti haber veren bir ezgidir."

Bana öyle geldi ki, Lenin'in altüst olmuş ve bir ceset gibi suratı, yalnız kendinin duyduğu sessiz ve tantanalı bir musikiyi dinlemek üzere ileri uzanıyor. Fakat Madam Kruspkaya geldi, kocasının yorulduğunu, dinlenmeye ihtiyacı olduğunu söyledi. Hemen çıktım.

Bu adamı görmek için yirmi bin dolardan fazla sarfettim, ama, paramı pencereden atmış sayılmam sanıyorum.

Hiçbir Şey Benim Değil

Arosa, 28 Eylül

Milletler için olduğu gibi insanlar için de en büyük mesele bağımsızlıktır. Fakat imkânı var mı?

Benim olan bana ait gibi görünüyor. Halbuki ben daima benim olana aitim. Mülkiyeti tartışma götürmez yegâne şey "benlik" olmak icap eder. Fakat işin derinliklerine inecek olursak, kimseye bağımlı olmayan, başlı başına, ayrı ve mutlak bir unsur nerede?

Görünsün veya görünmesin, başkaları, iç ve dış alemimizi paylaşırlar. Kurtulmanın çaresi yoktur. Tam bir inzivada bile, dağın ancak bir zerresi, denizin bir damlası olduğumu dehşetle hissediyorum. Kafama ve etime ölülerin mirası hâkim, düşüncem ölülere ve dirilere borçlu, hareket tarzım, irademe rağmen, tanımadığım veya hoşgördüğüm varlıkların tesiri altında.

Ne biliyorsam, başkalarından öğrendim. Her kullandığım şey başkalarının eseridir. Satın mı aldım? Ne çıkar? İşçi, esnaf, sanatkâr olmasa, "Caliban"dan veya "Robinson"dan daha çıplak kalırdım. Bir yere gitmek istesem, başkalarının yaptığı, başkalarının ürettiği makinelere ihtiyacım var. Benim meydana getiremediğim bir dille konuşmaya mecburum ve benden evvel gelmiş olanlar, haberim olmadan bana zevklerini, duygularını ve peşin hükümlerini kabul ettirmişlerdir.

Benliğimi parça parça sökecek olsam, onda, hep dışarıdan

gelmiş parçalar ve kırıntılar buluyorum. Her birinin üzerine kaynağını gösteren etiketini koyabilirim. Şu, annemden, bu ilk dostumdan, ötekisi Rousseau veya Stirner'den bana geçmişti. Bütün bu aldıklarımın bir bilançosunu yapacak olsam, benliğim boş bir şekil, içinde tek reel şey bulunmayan bir kelimeden ibaret kalıyor.

Bir sınıfa, bir millete, bir ırka aitim ve ne yaparsam yapayım, kendim çizmediğim bu sınırlardan kurtulmaya muvaffak olamayacağım. Her fikir bir akisten, her hareket bir çalmadan başka şey değil. İnsanları yanımdan kovabilirim, fakat çoğu, tek başına kaldığım halde, görünmeden, bende yaşamakta devam ediyor.

Uşaklarım varsa, onlara katlanmak, boyun eğmek zorundayım; dostlarım varsa hoş görmeye, hizmet etmeye mecburum; paraya gelince, bakmak, çoğaltmak, korumak lazım. İktidar kölelikle eştir. Hakikatte hiçbir şey benim değil. Bir parça duyduğum zevki, artık mevcut olmayan veya ömrümde görmediğim insanların ilhamlarına borçluyum. Hal şu ki, ne aldığımı biliyorum, ne de verdiğimden haberim var.

Bir düzine milyar kadar toplamaya muvaffak oldum. Milyonlarca insan benim için çalışmasa, milyonlarca insan satacağım şeylere ihtiyaç duymasa ve milyonlarca adam dünya ekonomisinin üzerine kurulduğu kaideleri, makineleri, formülleri bulmasaydı bunu yapabilir miydim? Kendi kendime kalsam, köpek leşleri ile köklerden başka yiyecek bulamayan bir vahşiden gayri ne olabilirdim?

Kimsenin doğurmadığı, benden başkasının katılmadığı, mutlak surette benim diyebileceğim, bağımsız ve gizli çekirdek nerede? Sahiden bir borç yığını, dev bir cüssenin esiri bir zerreden gayri bir şey değil miyim? Ve sahiden kendimizin zannettiğimiz yegâne şey "benlik" bütün öteki şeyler gibi, gururumuzun basit bir yansıması, bir kuruntusu mudur?

Satılan Cumhuriyet

New York, 22 Mart

Bu ay bir Cumhuriyet satın aldım. Pahalı bir heves, amma işte o kadar. Çoktandır canım istiyordu, aldım kurtuldum. Bir memleketin hâkimi olmak daha fazla memnun edici bir şey sanıyordum.

İyi bir fırsat vardı ve işi birkaç günde bitirdik. Reisicumhur çok sıkışmıştı, müşterilerden teşkil edilmiş vekiller heyeti tehlikeli durumda idi. Cumhuriyetin kasaları bomboştu, yeniden vergi konulması, iktidardakilerin devrilmesi, belki de ihtilal için işaret vermek olacaktı. Zaten şimdiden çeteler kurup önüne gelene makam ve memuriyet vaat eden bir general de ortaya çıkmıştı.

Orada bulunan Amerikalı bir acente bana haber verdi. "Hacienda"nın nazırı New York'a koştu, dört günde anlaştık. Cumhuriyete birkaç milyon avans verdim ve bundan başka, Reisicumhur ile bakanlarının ve bütün kâtiplerinin aylıklarını, devletten aldıklarının iki misline çıkarttım. Buna karşılık bana, milletin ruhu bile duymadan gümrüklerle tekelleri verdiler. Ayrıca, Reisicumhur ile bakanlar memleketin bütün hayatının fiilen kontrolünü bana veren bir gizli vesika imzaladılar. Oraya gittiğim zaman, bir misafir gibi görünüyorsam da, gerçekte memleketin mutlak hâkimi benim. Bugünlerde, ordu donatımını yenilemek için çok

önemli bir yeni avans verdimse de karşılık olarak yeni ayrıcalıklar aldım.

Manzara benim için oldukça eğlenceli. Meclisler, görünüşte serbestçe tartışıyor, kanunlar çıkarıyorlar, millet cumhuriyetin bağımsız ve hakim, her işin idaresinin kendi iradelerine bağlı bulunduğunu zannetmekte devam ediyor. Kendilerinin zannettikleri her şeyin –hayatları, varlıkları ve hakları– nihayet bir yabancının yani benim elimde olduğunun farkında değiller.

İstesem yarın meclisi kapatır, anayasayı değiştirir, gümrük tarifelerini iki misline çıkartır, mültecileri atabilirim. Keyfim isterse, iktidarın imzaladığı gizli belgeyi yayınlayarak, Reisicumhurundan kâtibine kadar, hükümeti devirebilirim ve elimde olan memlekete, komşu Cumhuriyetlerden birine harp ilan ettirmek de benim için olanaksız değildir.

Bu gizli fakat sınırsız güç bana birkaç hoş saat geçirtti. Şüphesiz politika komedyasının bütün sıkıntılarını ve zorluğunu çekmek insanı hayvanlaştıran bir yorgunluktur, fakat perdenin arkasından, her istediğin hareketi yapan kuklaların iplerini çeken bir kimse olmak, zevkli bir meslektir. İnsanlara karşı duyduğum tiksinti, burada kendi kendine yeni ve eğlenceli konular ve ona hak verdirecek daha birçok şeyler buluyor.

Ben, kılık değiştirmiş bir kralım; tehlike içindeki küçük bir Cumhuriyetin Kralı! Fakat onu ele kolayca geçirebilişim ile ilgililerin bu sırrı gizli tutmaktaki açık çıkarlarını gözönüne getirince, benim Cumhuriyetimden daha büyük ve daha çok önemli başka milletlerin, farkına varmadan, esrarengiz yabancı hükümdarların emri altında, buna benzer bir muhtariyet içinde yaşadıklarını düşünüyorum. Böylesi devletleri satın almak daha çok para isteyeceğinden, benim durumumda olduğu gibi bir efendi yerine, o zaman bir trust, bir mali sendika, sınırlı bir kapitalist veya banka grubu gerekir.

Fakat elimdeki esaslı bilgiye göre, birçok memleket, fiilen, görünmeyen kralların teşkil ettikleri küçük komiteler tarafından idare edilmektedir. Bunları ancak güvendikleri adamları tanır. Onlar da, meşru şef rollerini gayet doğal bir şekilde oynamaktan geri kalmazlar.

İNTİKAM

New York, 27 Temmuz

Çok büyük bir para sarfederek sabit gelirimi birkaç milyon azalttım, fakat gençliğimin en eski rüyalarından biri hakikat haline geldi. Şehir bu sebepten bir tokat yedi ve tabiatın intikamı alınmış oldu.

Yıllarca, dünyanın en kalabalık, en tozlu, en gürültülü şehirlerinin üst üste kaynaşan mahallelerinde, korkunç odalarda yaşadım. Bu odalardan, evlerden, sokaklardan, şehirlerden nefret ediyordum, fakat elimden bir şey gelmiyordu. Ve düşünüyordum ki, bu iğrenç lâğımların, leş gibi kokan uğursuz kışlaların, birbirine karışmış asfalt ve çamur sokakların bulunduğu yerlerde, elli yıl evvel çiçeklerin güneşte açtıkları çimenler, yemişlerin yetiştiği, kuşların cıvıldaştığı, tavşanların koşuştukları, rüzgârların rahat rahat estiği çayırlar, tarlalar, sular içinde, otları güzel kokan, sıhhatli, sessiz ve serserilere iyi kabul gösteren topraklar vardı. İstiyordum ki, çok kudretli bir insan –bir zengin veya bir diktatör– bir gün gelip de bu iğrenç şehirlerin birer parçasını olsun tabiata iade etsin; gelip evleri yıksın, kaldırımları söksün, çukurların kokuttuğu yerlere temiz hava, gürültünün uğuldadığı yerlere sükunet ve binlerce adamın üst üste yığılmış oldukları tuğladan mezarların yerine de tenhalık getirsin.

Beni, New York'un en kalabalık bir mahallesindeki şu ev

topluluğunu almaya belki de, farkında olmadan, bu hatıram sevketmiştir. Paramı şehrin merkezine, şurasında burasındaki yerlere yatırmaktan ise, komisyoncularıma yalnız bu mahallede emlak satın almaları emrini verdim. Bir müddet sonra, orasını hale yola koyup üç misli bir kâr temin edebilirdim. Fakat birkaç adacık hariç iki üç yol ile bütün mahallenin benim olduğunu görünce, eski rüyalarımın ve hatıralarımın sevkiyle garip bir kuvvetin tesiri altında kaldım.

Hayal, bütün hesapları altüst etti, dayanamadım. Yavaş yavaş benim olmayan evleri de satın almaya muvaffak olarak New-York'un otuz dönümüne kadar yani seksen bin metreden fazla parçasının yegâne hâkimi oldum. Oturanları çıkartmak için altı ay, evler yıkmak için on ay gerekti. Enkaz arasında, bana ait olmayan birkaç genel yol kalıyordu. Bunların da bana tahsisini temin için New-York hükümeti ve belediyesi nezdinde bir yıl uğraşmak lazım geldi. Madem ki, artık bu mahallede oturan kimse yoktu, yıkılmış evler için yola da lüzum kalmamıştı. Fakat son zorlukları da yenmek için, düşündüğüm parkı halka açmak niyetinde olduğum izlenimini uyandırdım. Her şey yoluna girince de, keyfime göre davrandım.

Bu otuz dönüm arazinin etrafına, penceresiz, parmaklıksız, kapısız yüksek bir duvar çektirttim. –Kapı, yeraltından bir tünel ile açıldı, yalnız bana özeldir– ve mühendis, tarım ve bitki uzmanlarından oluşan bir ordu, üç sene çalıştıktan sonra mucizeyi meydana getirdiler.

Vaktiyle işçilerin, küçük memurların ve küçük esnafın oturduğu o iğrenç mahallenin yerinde, şimdi benim, gölleri ve koruları, çimenleri ve kanalları ile, içinde kuşların cıvıldadığı, çiçeklerin açtığı, o cehennem gibi şehrin gürültüsünün, çok uzaklardan, o da ancak bir mırıltı halinde duyulabildiği bir tür balta değmemiş ormanım var. Bir kısmı hayvanat bahçesi halinde hazırlandı: Eskiden koca-karıların çene çaldıkları, çocukların çığlık attıkları yerde şimdi aslanlarla panterler kükrüyor. Fundalık haline getirttiğim yere tavşanlar, kirpiler, sincaplar koydurdum ve kimsenin onları öldürmeye hakkı yok. Genç olarak getirilen ve en etkili yöntemlerle yetiştirilen bitki-

ler öyle kuvvetli ve sık büyüdüler ki, lâtif gölgeli yollar, çok hoş girinti çıkıntılar teşkil ediyor. İnsan, kendini dünyanın en kalabalık şehrinden yüzlerce mil ötede zannediyordu.

Bahçıvanlar ve yabani hayvanların seyisleri için ağaçlar arasına gizlenmiş olanlar hariç, tek ev yoktu. Dışarıdan geçenler, bir şey görmüyor, bir şeyden yararlanamıyor, ancak, o da geceleri, uzaktan uzağa bir aslan kükremesi veya bir bülbül sesi duyabiliyorlardı. Bu dünya yüzüne inmiş cennet parçasından yalnız ben faydalanıyorum. Kimseyi içeri sokmuyorum. Kimseyi davet etmiyorum. Sermayemin büyük bir kısmını bana hayran olsunlar, beni tebrik etsinler diye sarfetmedim, bunu, sadece yıllarca evvel, benim adımı taşımış, şehirlerin pis yığınından ve boğucu havasından hasta olmuş ve nihayet insanların feci hücre küpleri altında bıraktıkları tarlaların hiç olmazsa bir parçasını ışığa kavuşturarak intikam almak ve o delikanlıyı memnun etmek için yaptım.

Vaktiyle herkesin geçtiği sokaklardan şimdi geçen yalnız benim; tozu dumana katıp böğüren otomobillerin yerinde şimdi sakin ayılarım dolaşıyor; eskiden bir meyhanenin olduğu yerde şimdi berrak sularıyle bir çeşme var; tefecinin kurbanlarını gözleyerek pusu kurduğu yerde şimdi çakallar güneşleniyor.

Mağrur ve muazzam bir şehrin ta göbeğinde kendime, modern insan için lükslerin en pahalısı ve sahicisi olan şeyi, yalnızlık ve sessizliği sağladım. Dışarıdan geçip bu yüksek ve çıplak duvarlara bakan ve içeride ne olduğunu bilenler "Deli hevesi" diyorlar.

Ben ise, muazzam bir deliler evinin içinde, küçük ama sevimli bir akıl hücresi yaptığımı sanıyorum.

Edison'u Ziyaret

New-Jersey, 23 Haziran

Menlo-Park'a gidip ihtiyar Edison ile bir parça görüştüm. Kâtiplerinden biri, bana on dakikadan fazla ayıramayacağını telefonla bildirmişti.

İhtiyar sihirbazı, odanın yarısını işgal eden, beyaz tahtadan bir masanın önüne oturmuş buldum. Masanın üzerinde hiçbir şey yoktu, ne bir kâğıt parçası, ne kurşun ne de mürekkep kalemi.

Muhterem kâşifin hoşuna gitmiş olacağım ki, bana, lafı uzatmadan öyle beklenmedik, akıl ve hayale gelmez bir şey anlattı ki, bir başkası söyleyecek olsa, inanmazdım. Dedi ki:

– "Sizin bu işlerden anlamadığınız derhal gözüküyor. Ama ne de olsa, insanların, bu ebedi çocukların, büyük keşifler diye niteledikleri, elektrik konusunda birtakım oyuncaklar yaptığımı bilirsiniz. Bunları küçümsediğimden ve utandığımdan söylemiyorum; nasıl olsa vakit geçirmek için beynimizdeki kurnazlığı şu veya bu işe kullanmamız lazım, işe yaramayan kurnazlık fenalık doğurur - nerede kaldı ki, bu oyuncaklardan bazıları, hergünkü hayatımızın alelade işlerinde, yani, maddi ve gündelik hayatta faydalı olabilir. Fakat sesleri bir plak üstüne kaydetmek ve bir aletle yükseltmek, elektrik lambalarını veya radyoyu geliştirmek insanların daha iyi yaşamaları demek değildir, ne de saadeti artırmak ve kâinatın sırlarına yak-

laştırmak. Artık ihtiyarladığım şu sırada, hayatımı pek öyle önemli şeylere ayırmamış olduğumu görüyorum. İnsanın dans veya flört ederken etrafın daha aydınlık olabilmesi, Broadway'in en son şarkısını veya Cumhuriyet Partisi adayının seçim nutkunu istediği zaman dinleyebilmesi, bizim esas çaresizliğimizi ve doğuşumuzdan mahkum olduğumuz zorlukları değiştirmez.

İnsanların makinelerinin hızı ile övündüklerini gördükçe gülüyorum. Uçaklar, ışık hızının saniyedeki yüz bin kilometresi karşısında gülünç birer sümüklüböcek değiller midir?

Gençliğimde, bütün uygarlığın makineden ibaret olduğunu sanıyordum. Ne aptallık! Oldukça başarılı birkaç makine yaptım. Hâlâ da oradayız. Piyasaya, rahat veya gürültü eden oyuncaklar çıkarabilmek için yarım asırdan fazla hesap, araştırma, uykusuz geçmiş geceler ve girişimler! İtiraf ediniz ki, halk çok hoşgörülü ve iyimser.

Bizi en büyük zorluklarımızdan kurtaracak son iki makineyi keşfedebilseydim, neyse! İnsanlığın acısı ikidir: Erkek için en güç şey düşünmek, kadın için en korkunç acı doğurmaktır. Amma ne düşünce ne de doğum makinesini icat ettik, belki de asla edemeyeceğiz. Hesap makineleri yaptık, fakat mükemmel şekilden çok uzaktayız, daima insan müdahalesini gerektiriyor. Raymond Lulle ile Leibnitz halis ve sade düşünce makineleri hayal etmişlerdi, amma kimse onları üretmeye ve kullanmayı başaramadı. Canlı canlı yaratmaya gelince hâlâ Melzel'in makine adamından ve biraz daha mükemmelinden ileri gidemedik. Canlı kukla sanayii henüz emekleme devrindedir.

Ukala bir Fransız, Villiers de l'Isle-Adam romanlarından birinde, yapma bir kadına can verdiğini, herkesin onu sahiden yaşıyor zannedecek kadar mükemmel olduğunu yazmıştı. Ne yazık ki, doğru değildi. Bu Fransız eğlenmek için uydurmuş.

Diğer taraftan şurası muhakkak ki, erkeklerin beyni, kadınların rahmi yerine geçecek makineler bulmadıkça, makine ve elektroteknik bilimleri yeteneksizliklerini kabul etmek zorundadırlar. Erkeği düşünce felaketinden ve kadını doğum yükünden kurtarmadıkça, kendimizi zafere ulaşmış sayamayız.

Fakat o gün henüz uzaklardadır ve ben göremeyeceğim. Bir süre önce seksen yaşımı bitirdim ve kafatasımın altında, kan, eskiden olduğu kadar zengin ve hür fışkırmıyor. Ben yapacağımı yaptım. Yani pek az bir şey, altın dolara ihtiyacı olanlara kemik jetonlar verdim. Karşınızda düş kırıklığına uğramış –iflas etmiş demekmemek için böyle diyorum– ihtiyar bir teknisyen görüyorsunuz. Size, bilimin, fiyaskosunu bizzat Edison'un anlattığını kimselere söylemeyin. Cahillerin hayallere, işçilerin işe, sanayicilerin kâra ihtiyaçları vardır. Vazifemiz, elimizden geldiği kadar, kârlı yalanları korumaktır."

Bu sözler üzerine saf ve kara düşüncelere dalmış olan Edison saatine baktı, gösterişli bir el işaretiyle, bana ayırdığı zamanın sonuna geldiğini hatırlattı.

Korkuya Karşı Sigorta

New-Parthenon, 8 Ağustos

Sıcak günlerde, okumak için, benim çam ağacına çıkar, bir dalın üstüne ata biner gibi otururum. Geçen gün düştüm, bir ayağım kırıldı. Doktor gelip de gerekeni yapıp kendimi yatakta hareketsiz bulunca her zamanki yönteme müracaat ettim. Acele, yanımda bulunmaları için topal arattım. Onlara devlet başkanları kadar aylık veriyorum, buna karşılık işleri önümde yürümek, daha doğrusu topallamaktır. Ertisi gün, bana iki tane buldular. İki ayağı olmayan bir tanesi koltuk değnekleriyle yürüyebiliyor, ötekinin ayakları var, ama o kadar çarpık ve biçimsiz ki, gülünç sıçramalarla güçlükle yürüyebiliyor.

Sıkıntıdan patladığım, kudurduğum şu günlerde bu iki bedbaht bana tesellidir. Bacakları kesilmiş ve sakat bu iki kişi, yuvarlana, toparlana hareketleriyle "ben de onlar gibi olabilirdim" diye düşündürerek içime ferahlık veriyorlar.

Bu çok iyi bir yöntemdir. Yıllarca evvel, miyop olmaya başladığım ve bir müddet, gözlerimin önünde uçuşan can sıkıcı siyah benekleri gördüğüm zaman bunu keşfettim. Hemen birkaç kör buldum ve onları misafir etmek bahanesiyle ölü gözbebeklerini veya göz boşluklarını, biraz ebleh, biraz ilahi aşka dalmış gibi görünen sessiz şaşkınlıklarını seyretmek zevkini tatmıştım. Onların yanımda oluşu, onları görmek bana büyük bir teselli veriyordu, az da olsa görebildiğim kadarının

bana kıymetini artırıyorlar, güneşin ışığını, eşyanın renklerini, şekillerini daha çok tattırıyorlardı.

Bazen, bana parkımdaki şatoda –Suffolk'tan parça parça getirtip burada kurduğum şatoda– neden yüz yaşında insanlardan olusan bir müze beslediğimi sorarlar. Hiç şüpne yoĸ ĸi, bu, insani bir yardım gayesiyle değil, bana körleri ve topalları davet ettiren sebebin aynı! Kırk yaşımı henüz aşmıştım ki, ihtiyarlıktan korkmaya başladım. Bunun üzerine, bir asırdan fazla ölüme meydan okumuş kimseleri arattım. Şimdiye kadar yedi tane buldum. En genci yüz üç yaşında, en ihtiyarı yüz yirmi iki. Gayet tabii, sahiden asırdide, iyi bir durumda ve yalnız erkekleri alıyorum.

Ara sıra, kendimi yorgun hissettiğim veya kara düşüncelere saplandığım zamanlar gidip onları görüyor, bir müddet yanlarında kalıyorum. Çizgilerle dolu, parşömen haline gelmiş, şaşkın buruşuk yüzler, pelteleşmiş ve dalgın gözler, salyaları akan ağızlar, titrek ve narin eller üzerimde tuhaf bir etki, iki taraflı fakat rahat ettiren bir etki yapıyor.

Kendi kendime bazen şöyle diyorum: Madem ki bu adamlar bu yaşa kadar ölümün gündelik tuzaklarından kendilerini koruyabilmişler, bu, insan için, hayatın ortalama sınırlarını aşmanın olanaksız olmadığını gösterir ve benim için de aynı olasılık vardır.

Fakat bu acıklı çöküşün tiksintisi üstün geldiği zamanlarda şu sonuca varıyorum: Bir parça çorba gevişi getirmekten başka amacı olmadan herkesin kölesi olmaktansa, Aristo'nun belirlediği gibi altmış yaşında veya evvel ölmek daha iyidir.

Her ne şekilde olursa olsun, bunlar bana yararlı ve masrafa acımıyorum. Körler ve topallar gibi, korkuya karşı, bana canlı ve gözle görünür birer sigorta teşkil ediyorlar ve şuna eminim ki toplum için hayır işlerinin muhtelif şekilleri –hastahaneler, bakımevleri, koruma yurtları gibi– gerçekte bundan başka bir amacı gütmemektedir.

Dünyayı Yeniden Yapalım

New-Parthenon, 20 Kasım

İnsanın, doğayı hükmü altına aldığına dair sözler duyduğum zaman âdeta kuduruyorum. Tek başına bir parka bırakılmış bir çocuk düşününüz ki, üç, dört saat içinde, on karınca ile kertenkele yakalamayı, çimenler arasından bir keçi yolu çizmeyi, ırmağın içine bir oyuncak şelale yapmayı ve ağaçların en olgun yemişlerini koparmayı başarmış olsun, işte, bütün oranları korumak şartıyla, dünya üzerindeki gücümüz hemen hemen bundan ibarettir. Bana öyle geliyor ki, bu işin henüz başlangıcındayız.

Hava akımlarını ve nehirlerin sularını kullanmasını bilebildik, fakat med ile cezirin kuvvetine boyun eğdirebildik mi, yanardağların ateşini kullanabildik mi? Depremleri enerji halinde kullanabildiğimiz gün, ancak o gün gurur duymaya başlayabiliriz.

Şimdiki halde, tabiat karşısında utandırıcı ve gülünç bir boyun eğme içindeyiz. Hemen daima gökyüzünün ve toprağın keyfini bekliyoruz ve o kadar övdüğümüz teknik ne mevsimleri değiştirebildi ne de onlara hükmedebiliyor. Ne kışın soğuğunu ne de yazın sıcağını azaltacak durumundayız. Fırtına gelince geliyor ve kasırgaları uzaklaştıramıyoruz, kar yağdı mı sabırla bekliyor ve kuraklığa karşı bir şey yapamıyoruz.

Mesela neden yapay olarak rüzgâr estiremiyor, tayfunlar

yapamıyoruz, istediğimiz zaman yağmur yağdıramıyoruz ve sipariş üzerine deprem olmuyor? Nasıl oluyor da sisli ülkeler için bütün bir vilayeti aydınlatıp ısıtabilecek büyük bir yapay güneş yaratamıyoruz? Ben, vaktim olsa, Groenland'da, serler içinde, ekvator kuşağının bütün bitkilerinin yetişeceği bir büyük bahçe yaptırırdım. Ve sahranın göbeğinde, öyle bir köşk yaptırırdım ki Laponya'daki havanın aynı olsun diye, her odasına buz makineleri koydurturdum.

Öyle zannediyorum ki, gece ile gündüzün tekdüzeliğinden kurtulmak çok kolay olurdu. Bunun için dağların üzerlerine, güneş battıktan sonra bütün dünyayı aydınlatsın diye muazzam reflektörler koydurmak yeterli olurdu. Nitekim, güneşin, bize kadar gelmesine engel olmak için de gündüzleri, kalın duman tabakaları çıkartmak bu işi halleder.

İşin fenası şu ki, eski zamanların köylüleri gibi, biz de, dünyanın bıkkınlık veren yavaşlığına uyup geziyoruz. Hızın zaferi olan bugün, en modern çiftçi, buğday arpa ve yemişler olsun diye aylar boyunca bekliyor ve tarım ürünlerinin yetişme süresini kısaltmak için hiçbir girişimde bulunamıyor. Bu, taşıma işinin hâlâ yaya yapılmasına razı olmakla aynıdır. Bir lokma yiyecek için efendilerinin keyiflerini bekleyen köleleriz!

Hem sonra, bir şeye hâkim olmak, onu değiştirebilmek, ona istenilen şekli verebilmek de demektir. Halbuki biz, dünyayı, hemen bulduğumuz halde, bütün biçimsizlikleri, çarpıklıkları, engelleri ve yapılış hatalarıyla bırakmışız. Ormanları sökmekten, demiryolları için tüneller açmaktan gayri esiri bulunduğumuz bu küçücük gezegenin bünyesine pek az dokunduk. İnsan cinsinin şanı, damgası, geometri fikridir. Öyleyse ne diye dünyanın bir rezalet olan eğriliklerini geometrik bir şekle koymaya henüz başlamış dahi değiliz? Şayet tabiata karşı böbürlendiğimiz gibi sahiden mutlak hükümdar isek, şu dakikada gölleri dört köşe, haç veya yıldız biçimlerinde kaplar, şehirleri birbirini kesen kanallar, kudretimize meydan okuyan dağları, kenarları gayet muntazam çizilmiş piramit, küp veya konik şekiller haline getirmiş veya bu höngürtüleri köklerinden kaldırmış değiliz!

Boşuna veya "espri" olsun diye konuşmuyorum. Bu haliyle, gezegenemizde fazla deniz var. –Dörtte üçünü sular kaplıyor– halbuki nüfus gittikçe artıyor. Daha şimdiden iki milyardan fazla insan var ve her birinin bağırsakları dört metredir. Her gün sekiz milyon kilometreden fazla işkembeyi doldurmak lazım. Birçok ülkenin az ürün verdiğini ve dağların çoğunlukla kısır olduğunu düşününüz. Eğer, insan sahiden dünyanın pek güçlü hâkimi idiyse dağları yıkıp elde edilen milyarlarca ton malzeme ile, Okyanuslarda yapay adalar meydana getirmiş olması gerekirdi. Böylece insanlığın yiyecek stokları için iki mükemmel sonuç elde edilirdi: Bütün kıtalar rahat ve bereketli ovalar haline getirilmiş ve yeni adalarla, sağlam, tarıma elverişli arazi miktarı artırılmış olurdu.

Şüphesiz devlere mahsus bir teşebbüs! Amma, her gün bilimin muazzam gelişmelerini öven ve yenilmez makineleriyle evreni yeni baştan yapacakmış gibi tavırlar takınan zamanımızın mühendisleri için bunun olanaksız olmaması gerekir. Dünya, bir bakıma, insan cinsinin malikânesidir. Fakat malikânesini daha iyi bir hale getirmek, genişletmek istemeyecek bir mal sahibi düşünülebilir mi? Ya hükümranız yahut değil.

Fakat hakikaten bu soğumuş ateş pıhtısının hakimi olmak istiyorsak, onun kabuğunu tırmıklamak, şurasında, burasında birkaç delik açmakla yetinebilir miyiz?

Estetikçiler dünyanın böylece korkunç surette tekdüze olacağını ileri süreceklerdir. Fakat, estetik karın doyurmaz. Yeryüzünde nüfus dört, beş milyara yükselince, ya benim teklif ettiğim şey yapılacak, yahut da yamyamlık devrine dönülecektir.

Esasen bugün birçok başka tekdüzeliklere katlanamıyoruz. Bu arada insan renklerinin fakirliğini ele alalım. Derimizin üç rengi var: Beyaz, siyah ve sarı. Hem de en güzellerinden değil, balmumunu, isi ve sarılığı hatırlatıyor. Bir defa, bu fıkaralıktan kurtulmak için uşaklarımdan birini güzel bir kurşunî yeşile, bir başkasını açık al renge ve bir hizmetçi kızı da kobalta boyattım. Amma misafirler delirdiğimi sandılar; hizmetçiler de bırakıp gitmekle tehdit ettiler.

Bir gün, siyah kayalar arasından akan bir süt nehri meyda-

na getirdim. Kaynağa bol kireç yığmış, kayalara da kömür tozu döktürmüştüm. Herkes benimle alay etti.

Bir başka sefer, hep bu tekdüzeliğe isyan amacıyla, parkımın içinden geçen nehrin sularına güzel bir kırmızı renk vermek için tonlarca zincifre döktürdüm. Yine rezalet kopardılar.

Demek insanlar pekâlâ tekdüzeliğe katlanıyorlar. Bütün yaprakları daima yeşil, her altın parçasını sonsuza kadar sarı görmekten bıkıyorlar mı? Zorunluluk onları, dağları ortadan kalkmış görmeye razı edecek ki, bu da, ayrıca modernizmin en gözde ideallerinden birinin elle tutulur zaferi olacaktır; evrensel düzenleme!

Tanrıların Sesi

New-Parthenon, 26 Ekim

Tanrının varlığı inkâr edilebilir, fakat dinlerin varlığı edilemez. Eğer bu kadar çok din varsa ve asırlar boyunca bize kadar gelmişlerse, bu, insan ruhunun derin bir ihtiyacına cevap verdiklerini ispat eder. En zeki ve en uygar ülkelerde bile halkın çoğunluğu bir dine mensuptur. O halde benim de bir tane seçmem lazım.

Fakat bu seçim çok güç. Genellikle Hıristiyan memleketlerde yaşıyorum, dinimin de Hıristiyanlık olması gerekir. Lâkin bilebildiğim kadarıyle, Hıristiyanlığın beni korkuttuğunu itiraf ediyorum. Onun dinlerin en mükemmeli ve en yükseği olduğunu kabule hazırım, ama ne yazık ki, şartları en kökleşmiş içgüdülerimle çarpışıyor, onları mahkum ediyor. Ben insanlardan nefret ediyorum: Hıristiyanlık onları sevmemi emrediyor; dostlarıma zorla katlanıyorum: Hıristiyanlık beni düşmanlarımı kucaklamaya mecbur ediyor; ben dünyanın en zengin adamlarından biriyim; Hıristiyanlık serveti hakir görmeyi ve vazgeçmeyi öğretiyor; ben gaddarlıktan bir zevk duymaya eğilimliyim: Hıristiyanlık beni yumuşaklığa, tatlılığa ve çarmıha gerilmiş peygamberine ağlamaya zorluyor.

Bunun için, maalesef Hıristiyanlıktan vazgeçmeye mecburum. Aksi takdirde âsi ve ikiyüzlü bir Hıristiyan olurum. Hıristiyanlık benim gibiler için çok yüksek dindir.

Bereket versin, tabiatıma belki daha uygun başka dinler yok değil. Fakat hepsini fiilen incelemeden bir tanesini seçmek kolay olamıyor. Onun için, bir süredir, deneme yöntemine başvurmuş bulunuyorum.

Geniş parkımın uzakça bir köşesinde, bir meydana, yalnız kendime ait olarak bir Tanrılar Yolu ve iki tarafına dünyanın başlıca dinlerine ait tapınaklar yaptırdım. İçlerinde, o dinlerin çıkmış olduğu ülkelerden getirilmiş rahipler var. En başta bir Hind tapınağı geliyor. Yöntem ve kurala uygun olarak tapınak, mihrabı, hücresi, minberi ile üçe ayrılmıştır. Bizzat seçtiğim tanrılara –Tanrıça Kali ile gaddar Siva– hakiki bir brahma hizmet ediyor. Yanında bir kayyum ile kutsal dansçılardan oluşan bir "bayader"ler heyeti var. Günde beş defa dini merasim "sandhia" yapılır ve ara sıra Tanrıça Kali şerefine bir keçi kurban edilir.

Birkaç adım ötede Budha tapınağı yükselmektedir. Çin mezhebine göre yapılmıştır. Kapısını canavarların koruduğu büyük bir salon. Dipte Budha'nın gelecekteki halini tasvir eden Maitreya heykeli ve ortada Sakyamuni yani tarihi Budha, en sevdiği iki tilmizi olan Ananda ile Kasyapa'nın arasında bulunuyor. Çe-Kiyang'dan gelmiş sarı renkte elbiseler giyinen iki rahip gayet sade olan ayinleri idare ediyorlar.

Karşı tarafta mermerden, dorik üslupta Zeus'ün tapmağı yükseliyor. Hakikatte putperestlik ölmüştür. Fakat Fransa'da, büyük ihtilal zamanında Ruintus Nantius adıyla bu eski dini diriltmeye teşebbüs etmiş olan Gabrile Auclerc'in bir gecikmiş talebesini buldum. Bu, gür sakallı bir ihtiyardır. Müşrik Jülyanus'un büyük hayranı olan bu adam, elinden geldiği kadar flaminlerin geleneklerini canlandırdı. Ara sıra kurban etmek için benden bir inek veya boğa istiyor, ama kesilmesi için kurbancı yerine, benim ahır uşaklarından biriyle yetinmek zorunda kalıyor.

Onun yanında, Şinto dininin "miya" tapınağı var. Japon geleneklerine göre, dört köşe olarak ve mukaddes kereste ile yapıldı. İçinde, güneşin sembolü olan gümüş ayna ile "mitama"nm yani tanrının ruhunun içine girmesi icap eden meşhur

"Şintai" yani bir yuvarlak taş bulunuyor. Bu mâbede iki kannuşi hizmet ediyor, fakat cemaatleri olmadığı için ne yazık ki, Şinta merasimini yapamıyorlar.

Bu Tanrılar Yolunda, bir de Zaratusta tapınağı olmasını istedim. En sadesi bu. Taştan bir yapı, Bombay'dan getirttiğim bir parsî rahip günde beş defa ödağacı atarak mukaddes ateşin devamına özen gösteriyor. Rahip duasını bitirdiği zaman, ocaktan bir parça kül alıp alnına götürüyor. O kadar.

Yanıbaşında onuncu asır üslubunda yapılmış küçücük bir cami var. Mihrabı Mekkeye bakıyor. Fas'tan getirilmiş bir imam ile müezzin her gün namazlarını kılıyorlar.

Nihayet, bir küçük sinagog. Amsterdam'da olanın bir ufak taklidi. Romanyalı fakat Levi kabilesinden bir haham, yanında Ukraynalı bir hazzan olduğu halde dini görevlerini yapıyorlar.

Böylece, şimdilik yalnız yedi tapınak var. Ama ileride sayılarını artırmaktan ümidimi kesmiş değilim. Nerede kaldı ki, henüz kararımı vermedim. Burada kaldığım zamanlar, Tanrılar Yolu'na sık sık gidiyorum, yapılan bazı ayinlere katılıyorum. Ara sıra İngilizce bilen Budha rahibi, haham, bazen de Zeus tapınağının Fransız rahibi ve imam ile görüşüyorum. Bu dinlerin hepsinin beni çeken tarafları var, ama hemen daima, bana uygun gelmeyen bazı kurallar buluyorum.

Bir İlahiyat filozofu, bütün tanrıların tasavvurlarını –hatta artık tapınılmıyanları bile– bir tek geniş tapınakta toplamayı ve ortak bir ayin yapsın diye, tekcil kilisenin, daha doğrusu İlahiyatçı kilisenin bir temsilcisini çağırmamı teklif etti. Fena fikir değil. Nerede kaldı ki, masrafı azaltır, fakat şimdilik bütün bu dinleri ayrı ayrı saklamak istiyorum.

İki ay oluyor, daha cesaretli bir girişimim oldu. Canlı etten ve kemikten tanrıları yanımda bir meclis halinde toplamak istedim. Çünkü, dünyada, tanrının gerçek görünüşleri olarak kabul edilip ulu sayılan bazı insanlar olduğunu öğrenmiş, dostum İlahiyat filozofunu, onları davet etmekle görevlendirmiştim. Ama iş istediğim gibi olmadı. Bu yaşayan tanrıların en meşhur olanı Lhassa'daki Dalay Lama temsilcimi kabul etmek istemedi ve alelade bir kırmızı Lama aracılığıyla önerimi hafi-

fe alarak reddetti. Bir hafta gelsin diye ona muazzam bir ücret vermek istediğimi düşünüyorum da!!.. Mongolistan'da Urga'nın yaşayan Budhası, Ayzar'da oturan meşhur Krişnamurti ile beraber buraya kadar sürüklenmeye razı oldu. Amma iki tanesi benim için yeterli değil. Bunun üzerine temsilcim, Paris'in dış mahallelerinden birinde, 1896 da ölen fakat 1836 da kendini Ruh-ul-Kudüs'ün varlığı olarak ilan eden Guillaume Monod'un halefini keşfetmeyi başardı. Kendine III. Guillaume diye ad takmış bulunan bu sıska Fransız da bir gerçek tanrı olduğuna inanıyor. Bu üç davetliye, kendinin tanrı babanın yeryüzündeki varlığı olduğunu iddia eden Saratov'lu Bojkiler (küçük tanrılar) mezhebinden bir Rus ile mensupları tarafından Ruh-ül-Kudüs'ün son varlığı olarak tanınmış bir sağır Sicilyalıyı ekleyebilirim. Fakat bu beş tanrının konuşmalarından hiçbir yarar sağlamadım. Canlı Budha ihtiyar bir ayyaş. Biraz aklını başına topladı mı, Tibet'in meşhur "om mani padme hum" düsturunu tekrarlıyor duruyor. Krişnamurti, vakur bir eda ve kötü bir İngilizce ile Mrs. Blavatsky'nin kitabında zaten bulunan birtakım şüpheli teorileri tekrarlamakla yetindi. Mujik, bilmemhangi ilahi güvercin gelmedikçe bir şey söyleyemeyeceğini bildirdi. Sicilyalı kendi icadı gülünç şiirleri tekrarlamaktan başka bir şey yapmıyor. Fransıza gelince, Ruh-ül-Kudüs'ün gelişini bekleyen Protestan mezheplerinin bildik nakaratını tekrarlamaktan başka bir şey yaptığı yok.

Bir hafta vakit kaybedip bir hayli de sıkıldıktan sonra, bu beş canlı tanrıyı memleketlerine iadeye karar verdim.

Böylece ne sabrımı ve ne de dolarlarımı esirgemediğim halde keyfime göre bir din bulamadım. Hatta, şu ana kadar, bana en uygun tanrının hangisi olduğunu da bilemiyorum. Bir gün olup da, anamın dini olan Maori dinine dönersem? Sakın aradığım sahici tanrılar Tangora ile Atua olmasın!

Şan ve Şeref

Palm Beach, 20 Mart

Birkaç gündür şan ve şerefi düşünüyorum. Birdenbire meşhur oluvermeyi isterdim. Hatta, binlerce yıl adımın insanların hatıralarında yaşamasını daha da çok isterdim.

Tarihte yaşayabilmek için gösteriş ve tantana içinde mi doğmak lazımdır? Zannetmiyorum. Buna karşılık büyük ve eşsiz, unutulmayacak bir şey yapmak lazımdır.

Bu, artık iddialı ve zor bir girişim. Şimdiye kadar her şey yapıldı. Kutuplara gidildi, Atlantik uçakla aşıldı, birisi sandalla dünyayı dolaştı, bir başkası, aynı şeyi seke seke yaptı. Değişik araçlara ve dayanıklılığa sahip orta tabakadan kimselerin başarabilecekleri ne varsa yapılmış bulunuyor. Bilinen şeyler tekrarlanamaz! Şiir yazmak? Benim harcım değil. Bir memleketi idare etmek? Yapabileceğimi sanmıyorum, hem yeterli gelmez. Bir millet yaratmak? Peki ama köle milletler ve parçalanmamış ırklar kaldı mı ki? Belki Afrika'da, zenciler arasında var, ama pek öyle beni sarmıyor. Bir ihtilalin başına geçmek! Ama nerede? Ve niçin? Böyle maceralara girişmek için bir mistik, bir iyimser, bir şair olmalı. Ben insanları sevmiyorum, onları ayaklandıracak sözleri bulamam. Bir büyük kumandan olmak? Harp bitti, yenisi çıkana kadar da ya ihtiyarlamış olurum, yahut da ölmüş. Nerede kaldı ki, bugünkü yıkıcı savaşlarda her şey belirsiz kalıyor, günün kah-

ramanı olmak, ne kumandan ne de kâşif olarak pek kolay değil.

Pek uğraşmadan, saçma veya zeki bir tuhaflıkla geçici bir şöhret elde etmek mümkün, amma benim aradığım bu değil. Ben eski usul bir şeref, her zaman takdir edilecek cinsten, bir Davut, bir Sokrat, bir Nevton bir Napoleon'unki gibi bir şan istiyorum.

Zamanımızın bir sürü aptalları gibi, otuz gün durmadan dans edebilirim, üç hafta devamlı uçabilir veya yüz yaşında bir Çinli kadınla evlenebilirim. Ey, sonra? Gazetelerde birkaç satır, resimli dergilerde bir klişe, sekiz gün sonra da unutulmak.

Büyük bir keşifte bulunabilmek için çok cahilim. Ne ressam, ne de bestekârım. Milyonlarımı ilk önüme çıkacak kimseye hediye edecek olsam, beni bir aziz kabul edecek yerde, aptal veya deli sayarlar, belki de tımarhaneye kapatırlar.

Geriye cinayet kalıyor. Fakat bu yolda meşhur olmak da güç ve şüphelidir. New York katedralini yakacak olsam Erostat'ın şöhretini kazanamam. Bu adi bir kopya olur, üstelik özgürlüğümü de kaybederim.

Vahşi ve orijinal, insanlığın hatırasını benzersiz bir şey olarak koruyacağı bir cinayet lazım. Böyle şeyden çekindiğim yok ama hayal gücüm de yok. Hem asırlardan beri birbirine işkence eden, birbirini öldüren insanlar arasında yeni bir cinayet şekli bulmak herkesin harcı değil. Yüksek zekâ, bol para ve hak, gerçek, kanun tanımazlık buna yeterli değil. Görülmemiş şeylerin sihirli sezgisi, bir üstün iblisin hayal gücü ve korkunç bir dehanın yardımı lazım.

Bunlar para ile satın alınır ve hemencecik icat ediliverir şeyler değil. Nerede kaldı ki, sonuç sonsuz bir şöhret yerine elektrik sandalyesine oturmanın vereceği kısacık reklamdan ibaret olabilir.

Bilinen yola, iyilik yoluna sapabilirim. Devamlı ve birinci sınıf şöhrete sahip azizler, insanlığa iyilik yapmış kimseler var. Ama kendimi ne cüzzamlılar arasında, ne de vahşileri hak yoluna davet eder görebiliyorum. İnsanlara karşı ancak sahte,

ikiyüzlü bir duygu besleyebilirim ve etkisiz olur. Eğilimlerin beni iyilikten çok fenalığa sevkediyor.

Fakat bir türlü karanlıklarda kaybolmaya, sessizliğe dalmaya razı olamıyorum. Bir ara, fakir bir dahiden bir keşif veya şaheser satın alıp sahtekârlıkla şan ve şeref teminini düşündüm. Fakat meşhur bir dahi bu pazarlığı kabul etmez, öte taraftan, tanınmamış insanlar arasında geleceğin dahisini tanıyıp çıkarabilmek için bizzat bir tür deha sahibi olmak gerek. Hem bu adam, sonradan, meseleyi açıklayıp maskemi yüzümden almak istemeyecek mi? Bundan başka, bir büyük adamdan, hep yeni yeni, devamlı mucizeler beklenir, halbuki, ben, kendi başıma bunu başaramam.

Binlerce yıla ve doğanın felaketlerine dayanabilecek sağlamlıkta harika ve dev ölçülerle bir âbide yaptırmak? Âbidenin ve onu meydana getirenlerin adları meşhur olacak, fakat parayı verip onu yaptıranın adım yalnız uzmanlar bilecek.

Ömrümün yarısını servet peşinde sarfettim ve ilk patronum Joe Migins'in bana, durmadan "Birazcık dolar karşılığında her şey elde edilebilir" diye tekrar edişinin yanlışlığını şimdi anlıyorum. Bütün dolarlarımla eğlenmeyi ve şöhret elde etmeyi başaramıyorum.

Ve en sonunda, ömrümün, kötü bir işe kullanılmış olduğuna karar vereceğim diye korkuyorum.

Şiir Endüstrisi

New-Parthenon, 27 Mayıs

Dünyanın manen ve maddeten en pahalı şeyi olan özgürlüğü satın alabilmek için, çoktandır, her türlü endüstri işlerinin idaresinden ve bu gibi işlere katılmaktan vazgeçtim. Bu, halen rastgele her milyonerin dahi sahip alamayacağı bir lükstür. Öyle zannediyorum ki, yeryüzünde hemen hemen hür sayılabilecek beş, altı kişiden biri de benim.

Fakat insan yıllarca iş huyu edindi mi, bunun tepmesinden kendini tamamen kurtarması olanaksız gibidir. Geçen yıl, hiç olmazsa daha büyüklerine ve ağırlarına dönmem arzusundan beni alıkoyar diye bir küçük endüstri ile avunmak hevesine kapıldım. Bunun yepyeni ve pek büyük sermaye istemeyen bir endüstri olmasını istedim.

O zaman aklıma şiir geldi. Ölçülü satırlarla, az miktarda verilen bu bir tür sözlü afyon şüphesiz birinci derecede gereksinim duyulan bir madde değildir, fakat birçok kimsenin ondan vazgeçemediğini de kabul etmek gerekir. Bununla beraber, mısraların rasyonel bir tarzda yazılması işini organize etmek kimsenin aklına gelmemiş, bu, daima kişisel anarşinin keyfine terkedilmiştir. Bu ihtimalin sebebi herhalde şu olsa gerekir ki, verimli dahi olsa bir şiir endüstrisi, ürünün sınırlı tüketiminden olsun, onu makineleştirmek güçlüğünden (dikkat ediniz, olanaksızlığından demiyorum) olsun, pek az gelir getirebilir.

Fakat benim için, mesele kazanç değil, meraktı. Bu işe az bir sermaye lazımdı. Tesisat masrafı da yok gibi bir şeydi. Bu yeni girişim için, "skilled workers"lere* başvurmak gerekeceğini biliyordum, böyle kimseler, bilhassa Avrupa'da, çok vardır. Aramaya başladım. Fakat çoğunun, daha ilk teklif yapılır yapılmaz, bir endüstri hesabına düzenli bir şekilde çalışmaya karşı garip bir nefret duyduklarını fark ettim. Hoş, fazlasına da ihtiyacım yoktu. Mesele para değil, basit bir denemeydi. İçlerinden bir tanesi hariç, hepsi genç ve en modern akımlardan beş kişi angaje etmeyi başardım.

Florida'daki köşkümde zenci uşaklar ve iki daktilo ile bir küçük lonca kurdum, bir de küçük dizgi atölyesi yaptırıp girişimimin ilk meyvelerini beklemeye başladım. Beş şair, yiyip içip oturuyorlardı, küçük birer aylıkları, ayrıca, gelmesi beklenen kârdan hisseleri vardı. Sözleşme bir yıl için yapılmıştı, aynı süre için uzatılması mümkündür.

Daha ilk aylarda zorluklar ve can sıkıcı şeyler baş gösterdi. Şairlerden biri, ilham için pahalı uyuşturucu maddelere ihtiyacı olduğunu, aylığının yetişmediğini yazdı. Daktilolardan en genci, beş işçim rahat bırakmadıkları için istifa etti. Bir başka şair, ilham perilerinin ziyaretini kolaylaştırmak için bir orkestra istedi, olmadığı takdirde altı düzine plakla bir gramofonun yeteceğini ekledi. Üçüncüsü şarap ve kitap yokluğundan şikâyetçiydi. Öteki iki şair ise, işin başında kalan daktilonun yazdığına göre, sabahtan akşama kadar, sigara dumanları arasında kavga edip duruyorlarmış. Tabii hiçbirisine cevap vermedim.

Aradan altı ay geçince, sözleşme gereği, kuruma ilk ziyaretimi yapmak üzere Florida'ya gittim ve altı şairle, teker teker görüştüm.

İlk olarak Hippolyte Cocardasse geldi. Dada mektebinden ayrılmış ve gayet tabii Montparnasse'da bulunmuş bir Fransızdı. Ufak tefek, esmer, başı cascavlak fakat kirpi gibi sakallı, gözlüklerinden ayakkabılarının ucuna kadar pırıl pırıl olan bu

* Uzman işçi.

adam, bir şairden çok, bir Vilayet emniyet memuruna benziyordu dedi ki:

– Bana ve meslekdaşlarıma, uluslararası piyasaya sürülmek üzere modern şiirde yeni bir tarz yaratmamızı önerdiniz. Ümitlerinizin beklenenin üzerinde gerçekleştiğini bildirmekle gurur duyuyorum. Biliyorsunuz ki, her dilin kendine özgü musiki değerleri vardır ve bir dilde renksiz veya sağır olan bir kelime bir başka dile tercüme edilince hayran kalınacak parlak bir ses verir. O halde, şiir yazmak için bir tek dil kullanmak, saf şiirin gerçek amacı olan musiki zenginliği ve değişikliğini sağlamak konusunda zor şartlar içine girmek demektir. Bu sebepten, mısralarımı meydana getirmek için, başlıca dillerden, şiir sırlarının uyumlu bir şekilde gerçekleşmesine en uygun kelime ve söyleyişleri derlemeyi düşündüm. Aydın kimseler, artık, beş, altı Avrupa lehçesi biliyorlar, bu bakımdan anlaşılmamazlık diye bir mesele yoktur. Herhalde Milletler Cemiyeti de bu ilk karma dil şiir denemelerini memnuniyetle koruması altına alacaktır. Esasen Dante "İlâhi Komediya"smın şurasına, burasına Latin, provansal ve başka lehçelerde mısralar sokmuş, fakat bunlar adi İtalyanca yığını altında boğulmuş kalmıştı. Ben, aksine, aynı dizeye, değişik dillerden alınmış kelimeler karıştırıyorum ve her dize böyle karışık olarak yapılmıştır. Hareket noktam budur ve işte ilk denemelerim. Kararı kendiniz veriniz.

Bunun üzerine Cocardasse, gülümseyerek ve eğilerek büyük boyda birkaç kâğıt uzattı. İlk şiirin başlığı şu idi:

Gesang of a perduta amour

Sonra şu mısraları okudum:

Beloved carinha, mein Weltchmerz.
Egorge mon âme en estas soledades
My tired heart, Raju, presvéthyj
Muore di gioia tel un démon au ciel
Lieber Himmel, castillo de los Dioses
Quaris quot durera this fun dessepéré
Lambada tis drévo rizni

Dil bilmeyişim daha fazla devam etmeme engel oldu. Tek kelime söylemeden, şair Cocardasse'ın yüzüne baktım:

– Belki, dedi, her dile ayırdığım pay size haklı görünmemiş olabilir? Fakat ben, bu paylaşımda hepsinin edebi geçmişini, nüfus ve politika önemini göz önünde bulundurdum.

Böyle bir aptalla tartışmak gereksizdi:

– Çalışmanıza devam ediniz, dedim, yıl sonunda karma dilli şiirin ne dereceye kadar geniş bir satış olanağı olacağını görürüz.

Cocardasse'ı gönderdikten sonra Stutgart'lı Otto Mutterman'ı içeri aldılar. İki yüz santimetre yüksekliğinde, bundan yarım asır evvel, yeryüzüne, şüphesiz onu güzelleştirmek için değil, fakat aydınlatmak için inmiş bir insan abidesi. Sanki bir öküzle bir dişi aslanın çiftleşmesinden doğmuştu ve mitolojilerin "Sturn und Drang" devrinde olduğu gibi hâlâ uzun, hâlâ sarı, hâlâ taranmamış saçları en kuvvetli delilleri idi. Bundan başka metafizik, tarih felsefesi ile uğraşıyordu, bir parça da âsûrolog idi. Mavimtrak çini gözleri pek güven verici olmamakla beraber, doğrusu iyi adamdı. Kendisine bir milyonu güvenerek verebilirdim. Amma, yanımda tabanca olmadan onunla başbaşa kalmak istemezdim.

Muttermann heybetli bir eda ile:

– Halis Cermen ırkından olmakla beraber, diye başladı, Fransız Jubert'in bir düşüncesine daima hayran olmuşumdur. Bu Fransız, aynen şöyle demiştir: "Şayet bütün bir kitabı bir sayfaya, bütün bir sayfayı bir cümleye ve bu cümleyi bir kelimeye sığdırmak gibi lanetli bir hırs içinde kıvranan bir adam varsa, o benim." Bana gelince ben bu düşünceye kesin bir emir anlamı verdim ve öyle aldım. Vatandaşlarımın kusuru çok konuşmak, söylemektir. Halbuki, insan ancak ırkına özgü âdetlerden kurtulmakla büyük olabilir. Bundan başka, şiiri, bir damla keskin koku elde etmek için muazzam bir ot ve çiçek yığınını, bin bir itina ile süzmek suretiyle elde edebilmek gerekir. Hayatım baştanbaşa bu programa sadık kalmak oldu. Yirmi yaşımda iken, yalnız kendi Weltanschauung'umu değil, fakat Rea-Kibele ana masalı etrafına toplanmış olarak, bütün

insanlığın tarihi gelişimini, kestirmeden içine alacak bir lirik ve felsefi devre açmak istedim. Otuz yaşına geldiğim zaman destanım bitmişti, ama çok uzundu. Elli bin altı yüz dize vardı. Joubert'in derin alforizmasını o zaman keşfettim. Elime tırpanı alarak çalışmaya başladım. Otuz beş yaşına geldiğim zaman, dizelerimin sayısı on bine inmişti ve özünü koruyordu. Kırk yaşında destanımı dört bin dizeye indirmeyi başardım, kırk beşinde iki bin üç yüz dize kaldı. Elli yaşına, sizin yanınıza geldiğim vakit onu yedi yüz dize içine sıkıştırabilmiştim ve şimdi ise, sizin saygıdeğer misafirperverliğiniz sayesinde hayalimdeki şeyi gerçekleştirmiş bulunuyorum: Bütün destanım, sonunda tek bir kelime içine sığdırılmış bulunuyor; sihirli bir kelime, teksif edile edile iksir haline gelmiş, her şeyi kucaklayan ve ifade eden bir kelime! Ve gelişme yollarında otuz senelik çıraklık devremin, çalışmalarımın sonucunu size sunuyorum.

Bu sözleri söylerken masamın üzerine bir kağıt koymuştu. Baktım. Sayfanın ortasında, zarif bir "batarde" yazı ile şu söz vardır:

Entbindung

O kadar! Kâğıdın üst tarafı bembeyazdı. Otto Muttermann şaşkınlığımın farkına varmış olacak ki:

– Belki, dedi, evren kadar büyük bu kelimede, insan kaderini özetleyen anlam sonsuzluğunu keşfedemediniz; "binden", bağlamak anlamında Prometeus hurafesini, Spartakus'un esaretini, dinin (re-ligare) kudretini, baskının kötülüklerini, kurtuluş ve devrimi ifade ediyor. Fakat kelimenin ön-eki kâinat dramının öbür tarafını açıklıyor: "Entbindung" yok etmek ve doğumdur. Zincirlerin kopması, kurban tanrının mucize halinde dünyaya gelişi, hem hırafelerden hem kanunlardan kurtulan insanlığın muzaffer hamileliğidir. Onda, Plotin'in tanrısının iki devreli teneffüsü ile tarihin sonsuz görev değişimi olan fetihler ve isyanlar, esaret ve özgürlük aynı zamanda bulunur.

Muttermann'ın gözleri şimşekler çakmaya başlamıştı. Onun bu birleşimine hayran görünmeyi daha uygun ve tedbirli bir hareket gördüm. Aynı zamanda bu "manya"sının kendi-

sini bir tımarhaneye yollamama kanunen izin verecek derecede artmasını da içimden geçiriyordum.

Üçüncü şair Uruguaylı idi ve kişiselci akıma bağlı idi. Karlos Kanyamak gençti, sapsarı ve çok çekingendi. Simsiyah, erimiş zift gözleri bu solgunluk ve sarılık içinde insanı iki defa şaşırtıyordu.

– Ben de, dedi, bilinen şiirden biraz dışarı çıkan bir şey yapmak istedim. Halis şiirin, Fransa ve İtalya'da, artık bir tekniği var. Şiirin bütün güzelliği, anlamdan bağımsız olarak, sadece kelimelerin aralarındaki uyumdur. Ben, gizli bir örtü altına alsalar bile, bir heyecanlandırıcı veya ideolojik kavramı savunan halis şiir taraftarlarından daha ileri giderek, ondan her türlü anlamı tamamıyle kaldırma yollarını aradım. Ben, kelimeleri, aralarındaki ses kontrpuanım hiçbir mantıki bağın azaltıp, bozmasına izin vermeden, sadece fonetik ve hatıra uyandırıcı değerlerine göre bir araya getiriyorum. Bir deneme olarak yazdığım şu küçük şiiri okuyunuz.

Okumaktan başka çare yoktu:

Lienza, sombra suspiro
Amarillas, misterios, desierto
Huella, palabra, doliente, Tiro
Faraon, carazon, labias, huerto.

Ötekiler tarafından zorlanmış olan sabrım tükendi, bağırdım:

– Mösyo Kanyamak, bu dünyada şu gülünç kelime dizisine para verecek kadar enayi bir kimse var mıdır sanıyorsunuz? Ben size şiir yazmak emri verdim, sözlük düzmeleri değil. Belki beni aldatacağınızı zannediyorsunuz amma, bu, sözleşmemizi iptal etmek için yeterli bir sebeptir. Bugünden itibaren fabrika ile ilginiz kesilmiştir. Gidiniz.

Zavallı Kanyamak, sulu zift gözlerini yere eğdi ve hazin hazin mırıldandı:

– Yeni ufuklar keşfedenlere hep böyle davranılmıştır.

Ve selam dahi vermeden, gururlu, çıktı.

Karşıma çıkan dördüncü şair, bir Rustu. Avrupa ve Amerika'ya dağılmış, aynı zamanda Batılı ve sürgün rolü oynamak-

tan memnun binlerce göçmenden biriydi. Kont Fedia Liubanoff olsa olsa otuz beş yaşında vardı, fakat Paris ve Münih kahvelerinde sürdüğü hayat onu zamanından önce ihtiyarlatmıştı. Yüzü Moskovalılara özgü o klasik Mongol damgasını taşıyordu. Kırantalaşmış bir kızıl sakalı vardı, yüzüne şeytani bir anlam versin diye bilerek sivri kestirmişti. Elleri durmadan titriyordu. Kendisi, bunun son dakikada uygulanmaktan vazgeçilmiş bir idam hükmü sonucu, dostları ise, hesapsız votkadan olduğunu söylüyorlardı:

– Mösyö Gog, dedi, giriş yapacak değilim. Peşin birtakım açıklamaya gerek duymayacak kadar inceliğe sahipsiniz. Size, zekânızdan kaçmış olan bir gerçeği hatırlatmakla yetineceğim. Her şiirin iki yazanı vardır: Şair ve okuyucusu. Şair, telkin eder, gösterir ve okuyucu, hatıraları, kişisel duyarlığı ile şairin şemasını çizdiği şeyi tamamlar. Bu işbirliği olmadan şiir düşünülemez. Bir savaşı, bir günbatısını anlatmak için bir şair bin dize dahi yazsa, bunları bir korkağa ve bir köre duyurabilmesine imkân yoktur. Fakat bir süredir, şairler fazla ürün veriyorlar, buna kendilerine gerekli ve işbirliği yapacakları unsur olan okuyucunun kişiliğini azaltmak, zorlamak girişiminde bulunuyorlar da diyebiliriz. Fazla söylemek istiyorlar, okuyucunun eserine, onun için şiirin en büyük cazibesini oluşturan şahsi verime hiç yer bırakmıyorlar. Asil ve dahi bir ırk olan Japonlar, sekiz veya dokuz kelimeden şiirler meydana getirmeyi başardılar. Fakat bu da fazla. Ben bir adım daha ileri attım. İşte eserim.

Bu, kırmızı deri kaplı bir küçük ciltti. Açıp karıştırmaya başladım. Her sahifede bir başlık vardı, üst tarafı beyazdı, Liubanoff devam etti:

– Görüyorsunuz ki, şairin telkinlerini en aza indirmek istedim. Şiirlerimin her biri bir başlıktan ibarettir. Ben bir konu öneriyorum, herkes onu istediği gibi işleyebilir. Ben bir "la" veriyorum, herkes ayrı ayrı ve daima yeni şeyler yaratabilir. Mesela, ilk şiirimin başlığı "Terkedilmiş Bülbülün Öğle Uykusu"dur. Bunda, her türlü şairane gelişmeye açık unsurlar vardır. "Öğle uykusu" kelimesi, mevsimi ve saati veriyor, "bül-

bül" bütün musiki ve aşkı hatırlatıyor ve "terkedilmiş" sıfatı, edebi ihanet ve acı konuları üzerine ne isterseniz kurmanıza uygundur. Bu başlık üzerine birkaç dakika düşününüz, ruhunuzdan, yavaş yavaş, telkin etmek istediğim harika şarkı yükselmeye başlar. Böylece, sayemde, her okuyucu yaratıcı oluyor. Yaratılan şiirler okuyucu sayısı kadar çoktur ve her okuyuşunuzda, sizi bir yabancının saçmalarından daha fazla tatmin eden, hoşnut eden yeni bir şiir meydana getirebilirsiniz.

Artık kızmaya bile gücüm kalmamıştı. Girişimimin başarılı olmadığını, fabrikamın felakete gittiğini namusumla kabul ettim. Beşinci şairi görmek dahi istemedim.

O akşam döndüm ve yıl sonunda, bütün çalışanlara, şairler dahil, yol verdim, ömrümde ilk defa iş sahasında koku almak hususunda bu derece utandırıcı duruma düşüyordum. Ve ihtiyar Eflatun'un neden cumhuriyetinden şairleri kovmak istediğini anlamaya başlıyorum. Bu işte, yetmiş iki bin dolar, zarar ettim.

Wells'i Ziyaret

Londra, 17 Mayıs

H.G. Wells beni bir gazeteci zannetti. Bana bir koltuk göstererek hemen başladı:

– Ben, 1866'da, Kent'te, Bromley'de doğdum. Bir moda mağazasında çıraktım, sonra biyoloji öğrenimi gördüm. 1866 da *Science Schools Journal* isimli gazeteyi kurdum, orada Sokrates hakkında, ilk makalelerimi neşrettim.

Kendisine kim olduğumu ve *Who's Who*'da esasen okumuş olduğum hayatını bir de kendi ağzından dinlemek istemediğimi söylemek zorunda kaldım:

– O halde, dedi sizin için ne yapabilirim?

H.G. Wells, bir yazardan çok bir çiftlik kâhyasına benzer kendinden emin, şişman bir adam. İyi besili, parlak renkli yuvarlak ve okkalı yüzü ile size adeta:

– Açık konuşalım;

diyen bir hali var. Ne bir şair, ne hayalperest, ne de metafizikle uğraşan bir kimseye benziyor. Ebedi bir "moda tezgâhtarı" kalmış, fakat şal veya şapka yerine, otuz yıldan beri bilimsel ütopyalar, romanlaştırılmış "son havadis"ler, pazar günlerine özgü hikâyeler, hikâye haline getirilmiş paradokslar satıyor.

Onu konuşturmak için, kendisine, Avrupa'da insanlığın gelecekteki kaderi hakkında bir anket yaptığımı söylemek zorunda kaldım. "Gelecek" kelimesini duyar duymaz, Wells dirildi:

– Biliyorsunuz ki, dedi, geleceğin araştırılması ve tahmini benim sahamdır ve kimse, bu memlekette, bu tekeli elimden alamadı, İngiltere'nin "edebiyat" şubesinde yüksek memur vardır. Bir milli destancı –Kipling; bir milli soytarı– Shaw; ve bir milli peygamber - Ben. 1901 yılı Aralık ayından, yani "Anticipations" isimli eserimi yayınladığım tarihten beri devamlı işim kehanet oldu. Fen, makine, astronomi, biyoloji, politika, askerlik ve sosyal alanlarda kehanet. Elimden bir şey kurtulmadı. İnsan zekâsının bundan daha yüksek bir şeyle uğraşamayacağını kabul ediniz. Din, ister keramet sahipleriyle pagan dini olsun, isterse peygamberleriyle Yahudi dini, hep kehanet üzerine kurulmuştur. İlmin tek amacı da, Ostwald ile Poincaré'nin ispat ettikleri gibi, kehanette bulunmaktır. Ben de edebiyat piyasasına, büyük bir başarıyla, kehanet tarzını kabul ettirmek şerefini kazandım.

Wells'in parlak sözleri telefonun zili ile kesildi. Kâhin, uzaktaki muhatabına haykırıyordu:

– Kaç kelime? Ne gün için? Well, 25 Mayıs için altı bin kelime! Well, good bye!..

Bana dönerek, açıkladı:

– Mesele, dedi, *Westminster Gazette* için yeni bir kehanet. Okuyunuz isterseniz. Size ait bir iş. Fakat size şimdiden ana fikrin ne olduğunu söyleyebilirim. Asrımız yarısına gelmeden kıtalararası bir korkunç harp olacak ve insan neslinin dörtte üçünü mahvedecek. Hava ve kimya savaşı taktiği, ki yeniden korkunç gelişmeler gösterecek, askerlerle sivil halk arasındaki farkı ortadan tamamıyla kaldıracaktır. En büyük şehirler imha edilecek, küçükleri ortadan kaldırılıp halkı dağıtılacak, yüksek kültür merkezleri kül haline getirilecek, endüstri bölgeleri yok edilecek. Harp, daha doğrusu milletlerin bu ortak intiharı gaz ve bomba yokluğundan dolayı sonuna gelince, yeryüzünde ancak, en fakir ve en az uygar bölgelerde beş on milyon ürkek, aç insandan başka bir şey kalmayacaktır. Aydınlar, şefler, mühendisler hep ölmüş olacaklar, yarı barbar vaziyette sağ kalmış olanlar da, ancak dış tarafını bildikleri bir uygarlığı, yeni baştan yaratamayacaklardır. Kumanda kolları yok edil-

miş, iktidar ve bilimin sırları bilinmez veya unutulmuş olacak. Geriye kalanlar, kiliselerin ve fabrikaların harabeleri arasına çömelerek, ısınmak için, yangınlardan arta kalmış kütüphaneleri yakacaklardır, yavaş yavaş, son aletler de harap olacak ve insanlar yenilerini yapacak yetenekte olamayacaklardır. Parçalanmış makinelerin paslanmış enkazı yeni çöllerde sürünüp duracak, ama kimse onları eski hallerine getirebilecek bilgiye sahip olamayacaktır. Ne de onlar gibilerini yapmaya! Ve bu asır, sonuna gelmeden, ölenlerin eserlerini diriltmeyi başaramayacak, sağ kalanlar kafile halinde vahşete döneceklerdir. Artık sürülmeyen tarlaların yerlerinde üreyecek ormanlar arasında, birbirlerine düşman kabileler, bir parça yiyecek peşinde dolaşıp duracaklardır. Elli yıla kalmaz, kültürü ile o kadar iftihar eden Avrupa ile serveti ile mağrur Amerika'da, medeniyetin on yedinci asırla yirminci asır arasındaki geçici gelişmesini unutmuş "neoprimitif" kabileler bulunacaktır. O zaman, uzun ve zorlu bir yeni dünya tarihi devresi başlayacaktır. Bunun ayrıntılarını ve bunu gerektiren sebepleri *Westminster Gazette*'in gelecek mayıs sayısında okursunuz.

Bu, beni kalkıp gitmeye davetti. Odadan henüz çıkmıştım ki, yazı makinesinin tıkırtısını duydum. Wells, yetmiş yedinci kehanetini makineye geçirmeye başlamıştı.

Filomanya

Paris, 20 Ocak

Bu gece "Coupole" kahvesinde, Paris'e, felsefeye karşı savaşmak için geldiğini söyleyen Rabah Tehom adında birisiyle tanıştım. İki Romanyalı, bir Senegalli, bir Perulu ve bir İsveçli'nin bulunduğu masamızda, şarklı bir cüce olan küçük Rabah Tehom, kıpkırmızı elbiseleri içinde, berbat bir Fransızca ile nutuk çekiyordu.

Çok fazla elektrik ışığı altında, yüzünde, boyası çıkmış bir mor ile bir çürük yeşili savaşıyordu. Bir kolu yoktu, muharebede kaybettiğini söylüyordu ama hangi savaşta olduğu belli değildi. Yağlı, kirli saçlarının üstünde, yaldızlı kartondan yapılmış bir defne tacı vardı. Ne olursa olsun, hiçbir içkiden çekindiği yoktu.

Tek kolunu avizelere kaldırarak Rabah Tehom karga sesiyle soruyordu:

– "Akıl yolunu takip etmekle, zekânızı kullanmakla ne kazandınız? Hiçbir zaman gerçeğe varılamadı, insanlar daima mutsuz oldular ve o ihtiyar dolandırıcı Greklere göre bilginin başına taç koyacak olan felsefe, çelişmeler içinde çırpınıyor ve çaresizliğini itiraf ediyor. Felsefenin ilk ortaya çıktığı zamanlar karşımıza çıkan iki zararlı şahıs cezalarını gördüler. Sokrates zehirle öldürüldü ve Eflatun köle oldu. Ama bu ceza yeterli derecede sert değildi. Bunlar eğitimleri ile kendilerini takip

eden seksen nesli zehirleyip zincirlerle bağladılar. Canavar Sokrates Atinalıların kendisine içirttikleri baldıran otunun intikamını, yirmi dört asır boyunca pasif Avrupalıları mantık bilimiyle zehirlemek suretiyle aldı. Sonucu görüyoruz. Kısır olduğu kadar inatçı olan akıl bizi şüpheciliğe, nihilizme, bıkkınlığa ve ümitsizliğe götürdü. Bu usulle elde edilir gibi olan birkaç gerçek ise, "terör"ü doğurdu. Zamanımızın en uyanık filozofları en son çareyi deliliğe sığınmada buldular. Rousseau, Auguste Comte ve Nietzsche çıldırarak öldüler. Bu bir şanstı. O sayede Batı düşüncesi daha verimli, daha cesur fikirlerle yenilenebildi. Zira kurtuluşun sırrı budur. Eğer zekâ insanları şüpheye ve yanlışlığa götürüyor ise, aynı kurala dayanarak şu sonuca varırız ki, yanlışlık onları emniyet ve ışığa götürecektir. Eğer akıl fazlalığı gerçeğin elde edilmesine değil de deliliğe götürüyor ise dünyanın sırlarını çözebilecek yüksek bir rasyonel duruma gelebilmek için delilikten hareket etmek gereği açıkça kendini gösterir. Hikmet sevgisi olan "filozofi" yerine, cinnet sevgisi olan "filomanya"yı getirmek gereklidir. Yalnız, delilik, mantık ve usul bilmi gibi öğretilmez. İnsanların beyinlerini eski rasyonalizmin berbat uygulamasına alışkanlığından kurtarmak gerektir. Zekâya karşı gösterilen ibadet derecesindeki o yıkıcı sevgiyi kaldırmak yeterli değildir, aklımızdan intellektualizm yani açıklık, karşılaştırma, ayrıntı, ifade düzgünlüğü, özetle algılama urlarını söküp atmak gerekir. Her kim gizli veya evrensel açıklamaların yüksek çağına ulaşmak isterse, her şeyden evvel deli olması gerekir. Akıllı hiçbir vakit gerçek cennetine giremez. Yirmi beş asırlık tabiata karşı deneme bunu bize ispat ediyor. Fakat aynı yolu tersine yapar, hareket noktası olarak hezeyanı alırsak, düşünen herkes için yakalanmasına olanak olmamış şeyi belki ele geçirebiliriz.

Bununla beraber "filomanya", artık iflas etmiş bulunan filozofi gibi kitaplarla yayınlanamaz. Onu yaymaya en yetenekli kimselerden zekâyı sökmeli; Filomanya'nın gelecekteki yaratıcılarını normal sistemler dışında yetiştirmeli. Doğal durumda olan delileri bu işte kullanamayız, çünkü onlarda eski düşüncenin rasyonel eğitiminden henüz eserler vardır. Bunun için,

Filomanya'mn ilk önderlerini yetiştirecek "gönüllü delilik" enstitüsünün temelini kurmaya yarayacak sermayeyi toplamak üzere Avrupa'ya geldim. Program hazırdır ve üç yıl içinde, en akıllı, mantık mikroplarıyle en dolu canlıyı, yaratıcı tanrı ile peygamber arası bir harika-deli haline getirmeyi garanti ederim.

Ve üç nesil sonra, Filomanya dünyaya dal budak salacak, insan ruhunun bin yıllık ihtiyaçlarına cevap verecek ve en yüksek kesinlik içinde herkese huzur sağlayacaktır".

Rabah Tehom hemen hemen gözlerinin üzerine düşmüş olan karton tacını düzeltti, alnını sildi, yanındaki Romanyalının viskisini içip kendini sessizce dinleyenlerin ne diyeceklerini bakışlarıyla sordu. Onun hazin inkisarını görünce cebimden bir yüz frank çıkartarak "Filomanya" havarisine uzattım:

– İşte, dedim, "Gönüllü Delilik" okuluna hediyem. Az bir şey, biliyorum. Ama günümüz için böyle bir kuruma düşündüğünüzden pek az gereksinim var.

Rabah Tehom başını, acıyarak salladı:

– Hepiniz, dedi, akıl ile çürümüşsünüz. Doktor ayağınıza geliyor da, onu bir sadaka ile savıyorsunuz.

Hiç de memnun olmadığı belli olduğu halde, yüz frangı, teşekkür etmeden, özenle portföyüne yerleştirdi ve kalktı. Yaldızlı tacını çıkartıp cebine soktu, hepimizi abartıyla eğilerek selamladı ve Coupole'den, sürgüne giden bir peygamber gibi mağrur ve haşmetli çıktı, gitti.

YILDIZLAR = İNSANLAR

Nice, 27 Şubat

Arılar köşkünde çay saati. Bütün feragatlere alışık bir filozof edasiyle, sakin ve gülümser Maeterlinck, beni bekliyor:

– İlahi sessizlik taraftarı sıfatıyla susmam lazım. Fakat insan eskiden beri tanıdığı, sevdiği kimseler karşısında susabilir. Zannedersem böyle bir ilişkimiz yok, o halde sessizliğin değerini düşüren, ona hakaret olan söze başvurmam gerekiyor. Size yalnız astronomiden bahsedersem beni bağışlayınız. Son günlerde yalnız bu bilime ait kitaplar okudum ve gökyüzünden başka bir şey düşünmüyorum. Sanatın pek rağbet göstermediği zamanımız astronomisinin altın devrini yaşamakta olduğumuzu zannedersem bilmezsiniz. Son otuz yıl içinde muazzam ilerlemeler kaydedildi. Copernic ve Galile'den beri bu kadar kısa ara ile bu derece etkili keşifler yapılmamıştı. Jeans, Van Maanen, de Sitter, Russel, Arrhenius, Bernard, Adams, Eddington, Hubbles gibi adamlar yıldızların evreni hakkında bilgimizi inanılmayacak kadar genişletmişlerdir. Yirminci asır, yıldızlar bilgisi için, on beşince asır klasik eski zamanlar ve on altıncı asır fizik için ne olmuşsa öyledir, yani tam bir Rönesans. Ne yazık ki, bu açılmanın bütün etkilerini göstermesine iki engel var. Evvela okumuş ve düşünmeye alışmış kimseler astronomi çalışmalarıyla uğraşmıyorlar; olsa olsa, güneş sistemi hakkında pek üstünkörü bilgileri var. Sonra, çoğunlukla mükemmel fizikçi ve

matematikçi olan astronomi bilginlerinin hiç de felsefeye istidatları yok. Dahice buluşları oluyor, sağlam teori ve vakalar ileri sürüyorlar, fakat bunlardan ahlaki veya metafizik sonuçlar çıkartamıyorlar. Size, pek kendimi beğenmiş gibi görünmeyeyim ama, yıldızlar bilgisi ile insan bilgisi arasındaki bağ vazifesi görecek beyin olmak istediğimi söyleyebilirim.

Belki biliyorsunuz, eski ezoterik bilimin prensiplerinden biri, mikrokozmosun makrokozmosun bir aynı veya gölgesi olduğunu söyler, yani insanda, evrenin şekli ve yapısı bulunmaktadır. Çağdaş bilginler saf bir tuhaflık ürünü gibi görünen bu formüle güldüler. Fakat son buluşlar ve son astronomi teorileri bu eski ve bâtınî prensipi beklenmedik şekilde ispat etti. Bir kelime ile, yıldızların evren içindeki hayatı, inanılmaz şekilde, insanların yeryüzündeki hayatlarına benzemektedir.

Yarım asır kadar evvel, yıldızlar boşlukta şuraya buraya serpilmiş ve Greklerin dedikleri gibi, bozulmaz, yani daima ne iseler öyle kalır zannediliyordu. Bugünün astronomisi her şeyi değiştirdi. Boşlukta, Einstein'ın söylediğine bakılırsa, bir sınır olsa bile uygulamada sınırsızdır, orada birçok yıldız ulusları, kavimleri buluyoruz. Bunlar Herschel tarafından görünür gibi olup varlıkları bugün tanınmış bulunan meşhur "Kâinat-Adaları"dır. Bu adalar iki türlüdür: İçinde bizim güneşimizin de bulunduğu Samanyolu gibi helezonlu bulutsular ve küre yığınlar. Helezonlar, milyarlarca yıldızın birbirlerine yapıştıkları gazlı muazzam sis akışlarıdır. Küre yığınlar, mesela Herkülünkü gibi, helezonlardan tamamıyla ayrıdır; şekilleri küredir ve içlerinde milyonlarca yıldız vardır. Demek yıldızlar, eskiden sanıldığı gibi dağınık değil, büyük gruplar halinde toplu yaşıyorlar. Yeryüzünde olduğu gibi gökyüzünde de toplum hayatı hüküm sürüyor.

Bu cemiyetler, insan toplulukları gibi, ailelerden, yani güneş sistemlerinden meydana gelir. Ölü veya diri, yüzlerce milyar gök cisminden vücut bulmuş bir dev millet olan Samanyolu'nda en azından, bizimkine benzer sistemler, yani ister Kant ve Laplace'in eski, ister Jeans'ı tamamen yeni teorisi kabul edilsin, bir güneşin, kendinden doğduğu için fiilen kızları de-

mek olan gezegenler üzerinde iyilik edici ve "pederâne" bir rol oynadığı yüz bin sistem vardır. Peykler de seyyarelerin çocuklarıdır, öyle ki her güneş sistemi, pederşahî bir aileye pekâlâ benzemektedir.

Yıldızlarla insanlar arasında bir başka benzerlik, çiftlerin varlığıdır. İnsanların çoğu –karı koca, dost veya sevgili– çift yaşarlar. Hal şu ki yıldızların çoğu da astronomların dedikleri gibi "çifter"dir, yani hemen hemen aynı büyüklükte, aynı ağırlıkta, merkezi çevresinde beraber hareket eden iki yıldız gibi görünürler.

Yıldızlar da, tıpkı insanlar gibi yaşarlar; doğarlar, genç olurlar, ihtiyarlarlar ve ölürler. Spektroskop bize yıldızların hayatını başından sonuna kadar öğrenmek imkânını verdi. Önce gazlı yığınlar halinde oluyorlar, yavaş yavaş yoğun zamanlarına gidiyorlar.

Bu görülen, beyaz veya mavimtrak dev yıldızların, göğün muazzam delikanlılarının erginlik, gençlik devirleridir. Ağır ağır küçülüyor, önce sarı, sonra kırmızı oluyor ve gittikçe ufalıyorlar. Bu cücelik, sarı renkli ve ihtiyarlık belirtisi gösterenler arasında bizim güneşimiz de vardır. En sonunda ışıldamaz oluyorlar; yakut renkleri koyulaşıp kara oluyor; yıldızlar ölmüştür. Fakat karanlık cesetleri, yaşayan kız kardeşlerin şimşek gibi çakışları arasında dolaşmakta devam ediyor.

İnsanlık dünyası ile yıldızların dünyası arasında daha başka ve garip benzerlikler vardır. Bizde olduğu gibi yıldızlarda da ölü sayısı dirilerinkinden fazladır; ışık ve harareti zengin sarı renkli yıldızlar, ihtiyarlamış ve fakirleşmişlerden daha azdır; dev ve üstün-dev yıldızlar cücelerden çok azdır. Gökyüzünde de hâkimiyet, insanlar arasında olduğu gibi, ölülerde, ortadan yukarı çıkamamışlarda ve fakirlerdedir.

Ve madem ki yıldızların ihtiyarlamasından bahsediyorum, onların ihtiyarlama tarzı ile insanlarınki arasında şaşırtıcı bir benzerlik de olduğuna dikkatinizi çekmek isterim. Bu, bize, yıldızların yaşını emin olarak belirleme yöntemini veren Harvard'ın spektroskop ölçüsünde görünüyor. İhtiyarlık, bu alette bir çizgi ile gözükmektedir ki, bu çizgi yıldızlarda kalsiyum

bulunduğu ve genişleme derecesini gösteriyor. İnsanlarda da ihtiyarlık belirtisi damar sertleşmesi, yani damarların kemikleşmesi, katılaşması, kalsiyumun artmasıdır.

Dev-yıldızlar ki, beyaz ve mavi renklidirler, pek eli açıktırlar. Hesapsız bir cömertlikle yanar, aydınlatır, her an ışık ve sıcaklık selleri yağdırırlar. Bu, kısa süren gençliğin deliliğidir. Hakikaten bu devre, insanlarda olduğu gibi kısa sürer ve göğün cüce ve sarı, daha küçük, daha soğuk ve daha yaşlı yıldızlarla dolu olduğunu açıklar. Bununla beraber, hiç ışıldamayan, daha doğrusu, bizim onları görmemize izin veren en az 2700 hararet derecesine erişmemiş yıldız kitleleri de vardır. Bunlar, insanlar arasında sakat kalmış, olgunlaşmamış olanlara karşılıktır. Yaş meselesinde bir noktaya itiraz edeceğinizi görüyorum. Bir yıldız, sönmeden evvel milyonlarca asır yaşar, halbuki biz, ortalama yarım asrı güç buluyoruz. Fakat yıldızların muazzam gövdelerini insanların ufacık boylarıyle yan yana getirince bu itirazın yersizliğini görürsünüz. Yaklaşık hesaplar yaptım ve gördüm ki, kitlelerin oranına göre, insanlar, güneşlerden ve gezegenlerden daha uzun yaşıyorlar. Dünya, görünüşe bakılırsa, henüz iki milyar yaşındadır ve bir o kadar daha yaşayabilir. Lakin insanların yaşma oranlanacak olursa, ömrünün dört milyar değil bir sürü trilyon asır olması gerekir.

Fakat, diyeceksiniz ki, başka farklar var: Yıldızlar sadece fizik ve maddi cisimlerdir, insanlar ise canlı ve hassas yaratıklardır, yıldızların toplulukları ile insanlarınki arasında da bir sınır vardır. Hayır! Hiç de öyle değil. Yıldızlar da tıpkı insanlar ve hayvanlar gibi gıda alırlar. Boşlukta dolaşan sayısız gök taşlarını ve etherde bulunan sonsuz elektronları yerler. Yoksa daha çok evvel ölürlerdi. Kaybolanı yerine koymadan, güneşler gibi parlanamaz ve ısı verilemez. Ve tıpkı bizler gibi doğururlar. Güneş, evvelce dediğim gibi, bir babadır ve garip olan şu ki evrenlerin dünyaya gelişleri bir başka dev yıldızın etkisi olmadıkça mümkün değildir. Bu dev-yıldız yaklaşınca, babanın vücudundan gazlı bir maddenin çıkmasını sağlar. Buna "yıldızların gelgit" fenomeni adını verebiliriz. Bu gelgit, hızlı

dönüşün tesiriyle aşk halindeki yıldızdan ayrılır, parçalanır ve parçalar soğuyunca gezegen olurlar.

"Hassasiyetlerine gelince, size Bose'nin madenlerin ruhi hayatı üzerine yaptığı meşhur denemeleri hatırlatırım. Evrenin bir zerresi yoktur ki, titremesin, itilmesin veya çekilmesin, sevinmesin veya acı çekmesin. neden yıldızlar bu kuralın dışında kalsınlar?

Bundan şu sonuca varılabilir sanıyorum: Mikrokozmlar sahiden makrokozmların aynalarıdır. Küçük gezegenleri üzerinde, küçük insanlar, pekâlâ muazzam boşluktaki büyük yıldızlara karşılıktır. Gökyüzünde, yıldızlar, bizim gibi çift, aileler ve milletler halinde yaşıyorlar ve bizim gibi doğarlar, geçici gençliklerini yaşarlar, çoğalırlar, düşkünlük devirlerine girerler, muşmulalaşır ve ölürler. Yukarıda da dahiler, devler, zenginler, yaşayanlar istisna oluşturmaktadırlar. Bize çok uzak ve bizden bambaşka görünen evren halkı, tıpkı dünyada oturanlar gibi yaşamaktadırlar. Talihleri, kaderleri aynıdır, davranışları, huyları aynıdır.

Pascal, gökyüzündeki varlıklardan dehşet duyardı. Biz, astronomlar sayesinde, orada kendimize benzer canlı yaratıklar, yani kardeşlerimizi buluyoruz. Orada da terörü sevgi takip ediyor. Yeryüzünün bir küçücük hayvanı olan ben, Debran ve Sirius'la ayni cinstenim ve madem ki yıldızlar her hususta insanlara benzemektedir, ben de kendi hesabıma, bir yıldız olmakla iftihar ederim."

İhtiyar Maeterlinck, hayretimi ve birazcık da sıkıldığımı farketti, sustu. Bahçeye, kırağı vurmuş salkımları dökülmeye başlamış mimozaların altına indik. "Trésor des Humbles - Alçak gönüllülerin hazinesi" yazarı bana sordu:

– Bir yıldız oluşunuza memnun değil misiniz.?

– Çok memnunum, dedim ve gökyüzü ile olan akrabalığımı açıkladığınız için size minnettarım.

Nice'e dönerken alışkanlığım olduğu üzere, yıldızlarla dolu gökyüzüne baktım ve otele girip kapanmadan evvel, bereket, benden trilyonlarca kilometre uzakta yaşayan kız kardeşlerimi, geniş bir kol hareketiyle çevreleyerek selamladım.

Şehir Cesetleri

Napoli, 13 Ekim

Ceset peşinde, eski dünyada yaptığım bir seyahatin hemen hemen sonuna geldim. Bir harabeler, mezarlıklar yolu takip ettim. Canlı insanların yaşadıkları, canlı şehirlerde duracak yerde, ölülerle dolu, ölü şehirleri ziyaret ettim.

Mısır'da Kahire ile İskenderiye'yi bir yana koyup Heliopolis ve Teba'ya, Asya'da, Troya'dan başlayıp Bergama, Sard, Şeria ve çöle girerek meşhur bin sütunu ile Palmir, kâhinleri ile meşhur Ekbatan, nihayet Niniva, şahane harabeler yığını Persopolis'i gördüm. Oradan Avrupa'ya dönüp Girit'te yeraltından çıkarılan Knosos ve Tirent saraylarını gezdim. Yunanistan'da Delfos ve Elefsis'den, Arnavutluk'ta Butrinto'dan artakalanları seyrettim, nihayet İtalya'ya geçtim. Sicilya'da yalnız Selinonte'de durdum. Pompei'yi biliyordum, fakat Herkülanum'u tekrar görmek istedim. Sibil'in mağarasının üstündeki Cumes kayasına çıktım ve eski Posidoina olan Paestum'a kadar gittim. Şimdi, görülecek Osti ile Norba ve Vetulonies ile Populonies kalıyor.

Ölü şehirler! Hepsini gördüğümü iddia edemem ama en meşhurlarını muhakkak gezdim. Bu eski insan kovanlarının taş iskeletleri, yarının leşlerinin üst üste yığıldıkları bayağı şehirlerden daha çok beni çekiyor. Kırık sütunlar artık hiçbir şey taşımıyor, gök, mâbedlerin zeminlerini yeniden fethetmiştir.

Güneş mahzenlere ve lâhidlere dönmüştür, evler, yıkık duvarlardan ibarettir, saraylar ve mezarlar bomboştur, içlerinde kimseler yoktur, her şey kül, toz ve sükuttan ibarettir. Sokakların, araları açılmış taşlarının üstünden artık bu dünyanın güçlüleri, evlerin, vilayetlerin efendileri değil, ölüm âşıkları ve hizmetçiler geçmektedir. Eskiden sevişilen, eğlenilen odalara şimdi yağmurlar yağmaktadır; tiyatro amfilerinde kertenkelelerle akrepler güneşlenmektedir ve kralların büyük salonlarına baykuşlar yuvalarını yapmışlardır.

Başkalarına, bu geçmiş debdebelerin yıkıntıları, otlarla sarılmış küçücük duvarlar haline gelmiş zevk ve gurur başkentlerinin kalıntıları belki hayret verir. Bana değil! Tahrip ve küçültme zevkim bu harabeler arasında sonsuz bir şekilde tatmin ediliyor. Bazen mağrur bir sevinç duyuyorum, bu çözülme içinde bir ben yaşıyorum; bazen de alçalmanın şehvetini tadıyorum; bizim şehirlerimiz de bunlara benzeyecek, gururumuz aynı neticeye varacak. Fakat şu veya bu şekilde, düşüncem alışılmış olandan ayrılıyor: Palmir beni Londra'dan fazla heyecanlandırdı.

Yeraltından çıkarılmış veya terk edilmiş şehirler, yaşayanlardan ölçülemeyecek kadar daha güzeldir. Hayal gücü onları yeni baştan yapıyor, eksiklerini tamamlıyor ve daha mükemmel, daha muazzam bir bütün elde ediyor. Benim için bitmemiş veya harap olmak üzere bulunandan daha harikulade bir şey yoktur; ve ölmesi lazım geldiğini bilen için ölüm kokusundan kuvvetli bir iksir olamaz.

Paestum'e gittiğim gün havada fırtına vardı. Bir an içinde eski Yunan'ın bütün hayatını ve parlaklığını görebilmem için, asırların kemirdiği fakat müthiş surette canlı, bal rengi muazzam sütunlarıyla Neptun mâbedinin dirilmesine bir parça güneş yetti. Ölmüş bir Tanrının bu kocaman ölü evi, yeşillikler ve çiçek açmış çiriş otları ile kapkara dağlarla yanımızda homurdayan deniz arasında, bana doğadan daha canlı ve parlak göründü. Orada, yambaşımızda, esmer, çok güzel bir genç kız vardı, başındaki kırmızı paçavra, gece meleği gözleri ile mâbedin duvarında ölümün kendisi gibi görünmüştü.

Kakavan

Napoli, 23 Ekim

Pompei'de, bir İsviçre kahvesinde, Profesör Kakavan adında birini tanıdım. Kendini "metazof" diye takdim eden Profesör en modern filozofları "aştığını" iddia ediyor.

Kakavan, gözle görülür hayvan şekliyle âlemlerin yuvarlaklığına taraftar bir insandır. İlk bakışta bir tam küre ile üç yarımküreden yapılmışa benziyor: İri, tıknefes bir dev başı, en geniş koltuklardan taşan, saklanması imkânsız iki kümbet ve göğüsten başlayıp bacakların doğduğu yere kıvrılarak inen bir yuvarlak.

Bana söylediklerine göre, çok verimli bir insanmış. Her yıl bir kitap yayınlar ve bir çocuk yaparmış. Herkes kitaplarının hemen hemen aynı olduğunu söylüyor, ama çocukları başka başkaymışlar. Fakat Profesör Kakavan hepsi ile aynı derecede övünüyor. Böylece on dört kitabı ve on dört çocuğu var ve evrensel metazof geniş ailesini besleyebilmek için sayısız işlere girip çıkmıştır.

Yüz kilometrelik bir çap içinde bir iş, bir memuriyet, bir idare meclisi üyeliği yoktur ki Kakavan onu istemiş, yapmış olmasın veya yapmakta bulunmasın.

Kendi ilçesinde eğitim müşaviri ve müfettişi idi, deniz akademisinde genel ve daimi kâtipti; Pompei Enstitüsünde Beşeri Hatalar Tarihi Kürsüsünü işgal ediyordu; Boscoreale'de karşı-

laştırmalı logoloji (lugaz bilgisi) öğretiyordu; Stabia'da Yel hastalıkları uzmanlığında bulunuyor; Angeri'de Frenastenik Enstitüsünü idare ediyordu.

Bundan başka Bitki Haklarını Koruma Cemiyetinin reisi; doğuştan anlayışı söküp atmak amacıyla kurulmuş milletlerarası komisyonda üye (metazofi bu duyguyu bir acı saymaktadır); Sapıkları Koruma Cemiyetinin ikinci başkanı; üç basımevinin idare meclisinde üye; asırlararası ansiklopedi yüksek murakıbı; lüzumsuz bilgileri yayma merkezinin komiser vekili; hava ile boşaltma milli şirketinin veznedarı; yerçekimi hareketlerini ortadan kaldırma heyeti bölge başkanı; bir Metazofi gazetesinin, bir çocuk yetiştirme dergisinin ve haftalık deneme ötesi politika dergisi ile Atlantiğin keşfi belleteni, daha bir sürü derginin müdürüydü. Ücret, tahsisat, huzur hakkı, harcırah, maaş, vekalet ücreti, prim, tazminat, ikramiye, temettü ve buna benzer ufak tefek paralar ala ala, çocuklarıyla kendisini geçindirebiliyor, evler yaptırabiliyor ve değişik bankalarda cari hesapları bulunuyordu.

Vücut görünüşüne ve paraya doymak bilmezliğine rağmen Kakavan'ın büyük bir aşkı vardı: Felsefe, daha doğrusu, metasefe!

Evvelki gün kendisiyle uzun boylu görüştüm (Kendisine, hem başrahibi, hem idarecisi, hem kâhyası olacağı bir metazof manastırı kurmak için para vereceğimi zannediyor) ve düşüncesinin özünü öğrendim. Dedi ki:

– "Sicilyalı bir filozof, birkaç yıl evvel, meşhur Varlık = Düşünce denklemini kanıtlayarak eski ve yeni metafiziği en basit bir hale getirmeyi başardı. Fakat ideal birleşmenin bir uğursuz ikilik kalıntısı koruduğunu farketmedi. Bir denklem üzerinde durmak, terimlerinin aynılığına dayanılarak dahi olsa, hiç olmazsa dışta ve görünüşte, daima iki terim bulunduğunu kabul demektir. Eğer varlık, düşünceye eşitse ve her şey düşüncede toplanıyorsa, bu basit ve deneme ile varılan anlayış için, varlıkta hiç de düşünce olmayan parçalar bulunduğu manasına gelir... Bu iki anlayışı birbirine katıp karıştırmak için sarfedilen muazzam gayret, onların, ayrılığını doğrudan doğ-

ruya bir seziş gerçeği olmaktan öte bir ülkü olduğunu gösteriyor.

Ben Sicilyalı ileri-ülkücüden daha ileri giderek, aynılığını ispata uğraştığı iki terimi çözmek istedim.

Varlık, iyi bakılırsa, öyle geniş bir anlayış ki hiçbir anlam ifade etmez. İçine her şeyi alabilir. Böyle olunca da, özel olarak hiçbiri yoktur. Sadece bir çizge işaretidir, o kadar.

Geriye Düşünce kalıyor ve bütün iş bunda. Bakalım bu, benim çekingen müjdecime göre tek gerçek olan şu meşhur Düşünce ne imiş? Onu da çözelim. Her şeyden önce, orada paylaştırma ve temsil denilen şeyleri görürüz. Fakat Berkeley'in dahice buluşundan beri, bunların ne olduğu anlaşıldı. Yani olduklarından başka bir şey değil, fizikçilerin madde dedikleri! Mesela, bir kırmızı renk duygusu olmak, bizde veya içimizden dışarıda bir kırmızı varlığı kabul etmek demektir.

Sonra iradeyi buluyoruz. Fakat Loeb ve ondan daha ileri giden Pavlov'un denemeleri, bunların sadece birer tropizm (yönelme) daha doğrusu tepki olduğunu gösteriyor. Erkeğin kendini etin cazibesine kapılır duyması, ayçiçeğinin güneşe dönmesinden daha şuurlu bir seçme, daha istekli bir kararı ispat etmez. İagadis Chandra Bose bitkiler ve madenler arasında bu çeşit çekilişler bulunduğunu ispat etti, fakat hiçbir ülkücü lahanalarla çakıl taşlarının düşünce sahibi olduklarını kabul etmiş değildir.

Geriye genel bilgiler, soyutlamalar, fikirler kalıyor. Fakat Varlık ile Düşüncede gördüğümüz gibi bunlar içlerinde sahici bir şey olmayan, bomboş birtakım ses veya yazı işaretlerinden başka bir şey değillerdir, çocuklar, oynarken, nasıl kozalakları veya teneke parçalarını para diye kullanıyorlarsa, bizler de konuşmalarımızda onları öylece ileri sürüyoruz. Sonuç şu: Bütünü ile varlığın yerine konulmak istenilen şu meşhur Düşünce, bu kadar basit bir kuruntu veya sıradan, gerçek olmayan bir şeydir. Modern felsefenin kahramanlık devri kapandı. Onu Pascal "düşünüyorum, demek varım" diye açtı. Kakavan ise, mantıkla şu sonuca vararak kapatıyor: "Düşünmüyorum, demek var değilim." Varlığın gerçek eşanlamı

(müteradifi) daha doğru eşdeyişi (mütecanisi) Hiçlik'tir. Biz yokuz, düşünce yok, demek hiçbir şey yok! İşte radikal metafizik veya ona Grekçe bir ad takmak isterseniz, Udeizm yani Hiçizm budur."

– Fakat, diye sordum, Almanların "kıymet hükümleri" dedikleri şeyleri yani iyilik ile fenalığı, gerçek ile yalanı, güzel ile çirkini ne yapıyorsunuz?

– Görüyorum ki, diye cevap verdi, modern felsefenin en son vardığı nokta olan sistemimin hareket ettiği tam ülkücülükten hiçbir şey bildiğiniz yok.

"Benden evvelki filizof ispat etti ki, bir vakitler doğru, iyi ve güzel görünen şey, zamanla yanlış, fena ve çirkin olabilir. Bugünün yanlışları yarının gerçekleridir, bugünün iyilikleri de yarının fenalıkları olacaktır. Meseleyi böylece koyunca sonucu da görüyoruz; eğer zaman kalburundan geçince her şey fena, yanlış, çirkin oluyorsa bu demektir ki, hiçbir vakit, gerçekten iyi, gerçekten doğru, gerçekten güzel bir şey yoktur. O halde güzellik hükümlerinin bir anlamı yoktur. O zaman, dağdaki İhtiyarın derin vecizesine döneceğiz: "Hiçbir şey gerçek değildir, her şey kabildir."

– Müsaade ederseniz, dedim, bir küçük itirazım daha var. Eğer, hiçbir şey yoksa ve her şey mantıken hiçliğe dönüyorsa, nasıl olur da, mesela sizin ve benim var oluşumuzu açıklayabilirsiniz?

Bu sözlerim üzerine, Kakavan'ın yuvarlak, geniş suratı, gülmekten, etrafı kıllarla çevrili oynayan buruşuklarla dolu bir maske haline geldi ve bir an önce gözlüklerine değecek kadar fırlamış gözleri, gözkapaklarının kıvrımlı perdesi altında tamamen kayboldu. Kendine gelip, konuşabilecek duruma geçince haykırdı:

– Demek siz de, avamdan herhangi biri gibi, varlığınıza inanıyorsunuz. Gözlerinizin üstünde bu saçma ve batıl inancın bağı hâlâ duruyor? Anlamıyor musunuz ki, sizin varlığınızı, başkalarınınkini ve evreninkini kabul edecek olursak, neticede hepsinin ebedi yaratıcısını, "En Üstün Varlık"ı da kabul zorunda kalırız? Bilmiyor musunuz ki, Tanrı öldü ve onu biz, fi-

lozoflar, kesin bir şekilde öldürdük. Rica ederim, varlık fikrini inceleyiniz. Ne demektir varlık? Devam etmek, şuurlu olmak. Ama biliyorsunuz ki, her an kişiliğimiz, maddi veya manevi olsun değişiyor, geçiyor, başka şekle giriyor. Siz, bir saat önce olduğunuz kimse değilsiniz, bir başka Gog doğdu, ihtiyar Gog öldü. Ve tamamıyla ortadan kaldırılana kadar ki zamanın bitip tükenmez sonsuzluğuna göre pek yakındır, bu böyle sürüp gidecektir.

Nerede kaldı ki, gerçekten kendi kendimizi anlıyor muyuz? Asla ve hiçbir şekilde. Şuurumun şu andaki durumunu gözden geçirmek istediğim zaman, ona dikkatimi üzerine çekmiş olmaktan gelen bir şeye, daha önce onda bulunmayan bir şey ekliyorum, yani şeklini değiştiriyorum, büsbütün bir başka hale sokuyorum ve "hal" dediğimiz şey derhal "geçmiş", yani ölü, tutulmaz ve tanınmaz oluyor. "Gelecek" ise henüz ortada yoktur, var değildir ve hesaba katamayız. Kısaca, tutmaya durdurmaya davrandığımız zaman "hal" ölüyor. "Gelecek" daha gelmemiştir ve bu sebepten bilinmiyor. Sonuç şu oluyor ki hiçbir zaman, bir dakika dahi olsun, bilinen ve bölünmüş düşüncemizin içinde ne olduğunu gerçekten anlıyor değiliz. Ve çaresiz olarak bilinmeyen, bilinemeyecek olaylardan varlığımız fikrini çıkartmaya hiçbir hakkımız olamayacağı açıkça meydandadır. Durmadan ve yıldırım hızıyla değişen şeyde ne karar vardır, ne gerçek; bu sürekli bir geçiştir ve bir madde değildir. Bu itibarla "Cartésien-aksi" vecizemi tekrarlayabilirim: "Düşünmüyorum, demek var değilim" ve Sicilyalı filozofun meşhur ve saf benzeri yerine cesaretle benimkini koyabilirim: "Varlık = Hiçlik."

O dakikada, bu sözlere verecek bir cevap bulamadım. Kakavan dört küresinin haşmetiyle kalktı, içtiği dört biranın parasını vermeden, kahveden çıktı. Hiçizim konusunda "Doğruyu görmek" bana, kuvvetli bir baş ağrısına ve bahşiş dahil on altı lirete mal oldu.

Saint-Germain Kontu

"Prince de Galles" gemisinde, 15 Şubat

Bugünlerde meşhur Saint-Germain Kontu ile tanıştım. Oldukça ciddi görünüşlü, orta boylu, sağlam yapılı, ince bir sadelikle giyinen bir asilzâde. Elli yaşından da fazla göstermiyor.

Seyahatin ilk günleri kimseye sokulmadı ve kim olursa olsun, tek söz söylemedi. Bir gece, güvertede yalnız başıma gökyüzünün ışıklarını seyrederken, birdenbire yanımda peyda oldu, selam verdi. Bana adını söylediği zaman, onu, on sekizinci asır boyunca yaşının uzunluğu masalı ve esrarlı hareketleriyle meşhur Kont de Saint-Germain'in bir torunu zannetmiştim. Rastlantı sonucu, bir magazinde, ölümsüz Konta dair daha birkaç gün evvel bir yazı okumuştum, hakkında biraz bilgi edinmiştim. Kont, bu hikâyeye dair bazı şeyler bildiğime memnun oldu ve bana büyük bir itirafta bulundu:

– Benim, dedi, hiç oğlum olmadı ve torunlarım da yoktur. Ben aynı insanım. On sekizinci asırda Saint-Germain Kontu diye tanınmış kimsenin ta kendisi olduğuma inanmak şerefini bana bahşettiniz. Hayatımı yazanlardan bazılarının, beni Schleswig Dukalığında Eckenfoerde Şatosunda 1784 yılında ölmüş olarak gösterdiklerini belki bir yerde okumuşsunuzdur. Fakat benim, 1786'da Rusya İmparatoriçesi tarafından kabul edildiğime dair belgeler vardır. 1789 yılında da Kontes d'adhemar beni, Paris'te "Recollets" Kilisesinde gördü. 1821'de

Venedik'te Sanit-Marc Meydanında Kont de Châlons ile uzun boylu görüştüm. Vandam adında bir İngiliz de, 1847'de beni tanıdı.

Mrs. Annie Besant ile ilişkim 1896'da başlıyor. 1900 yılında, Mrs. Oakley boş yere peşime düştü. Bu kadının huyunu bildiğim için kendisinden kaçındım. Birkaç yıl sonra Mr. Leadbeater'le karşılaştım. Beni tuhaf bir şekilde tarif etti ama, oldukça doğru idi. Yetmiş yıl kadar süren bir ayrılıktan sonra ihtiyar Avrupa'yı tekrar görmek istedim. Şimdi, en iyi dostlarımın bulunduğu Hindistan'a dönüyorum. Savaştan bitkin çıkmış ve makineleri ile çılgına dönmüş bugünkü Avrupa'da artık yapılacak bir şey yok...

– Fakat edindiğim bilgi doğru ise, öldüğünüzü söyledikleri 1784 yılında siz yüz yaşını çoktan aşmıştınız!

Kont gülümsedi:

– İnsanlar, dedi, yıllar arasında yollarını bulamayacak kadar gururlu veya çocuktur. Çoğu için 100 yaşına varmak bir mucizedir. İlk çağlar, hatta ortaçağ, ilim ve fen devirlerinin kendini beğenmiş cahilliğinin unutturduğu, bazı ilkel gerçekleri hatırlıyordu. Bu gerçeklerden biri şudur ki: "İnsanların hepsi ölmez". Çoğu, yetmiş veya yüz yaşına doğru ölür, ama pek azı vardır ki, durmadan yaşamakta devam ederler. Bu bakımdan insanlar iki sınıfa ayrılır: "Yok olan" muazzam halk tabakası ve "kaybolan" çok sınırlı bir asalet. Ben bu sonuncu seçkinlerdenim ve 1784'te, yalnız bir asır değil, birçok asır yaşamış bulunuyordum.

– Siz ölümsüz müsünüz?

– Onu demedim. Ölümsüzlük ile ölümsüzlük arasında fark vardır. Binlerce yıldan beri, dinler, insanların ölümsüz olduğunu öğretiyorlar, yani, ölümden sonra, insanlar bir ikinci hayata giriyorlar. İçlerinden pek azına, yeryüzünde o kadar uzun yaşamak nasip oluyor ki, alışılmış yaşama süresine göre, sıradan kimseler için, bu sonsuz gibi geliyor. Fakat belli bir zamanda doğduğumuza göre, er veya geç, bizim de ölmemiz kaçınılmazdır. Arada fark şu ki, bizim yaşama süremiz yıl ile ölçülecek yerde asırlarla sayılıyor. Zamanın göreceliği düşünü-

lürse, yetmiş yaşında ölmekle yedi yüz yaşında ölmek arasında pek büyük fark yoktur.

– Bir ölmezler asaletinden bahsettiniz. Demek bu ayrıcalıktan yararlanan yalnız siz değilsiniz?

– Sizin gibiler tarihi daha iyi bilselerdi, söylenen bazı şeylere şaşmazlardı. En eskilerinden en yenilerine kadar, dünyanın her memleketinde, bazı insanların ölmediği fakat "Kaldırılmış" olduğu yani kaybolup cesetlerinin bulunmadığı hakkında, pek zayıf da olsa bir inanç vardır. Bunlar gizli olarak yaşamakta devam ederler ve mutlaka, şu veya bu vakit kalkmak üzere bir uykuya dalmış olmayalar! Almanya'ya gidiniz, orada Salzbourg yanında, Unterberg'de, size asırlardan beri, Charlemagne'nin uyku halinde bulunduğu yeri, Barbaros Frederik'in beklemek üzere sığındığı Kyffhauser'i ve Kuşçu Henri'yi kucağında saklayan Sudermerberg'i göstereceklerdir. Hindistan'da, 1857 isyanının başı olup iz bırakmadan Nepal'de kaybolan Nana Sahib'in Himalaya'da gizlenip yaşadığını söylerler. Eski İbraniler, Nebi Hanok'un ölümden kurtulduğunu biliyorlardı ve Babilliler de Asisatras için aynı şeye inanıyorlardı. Asırlarca, Büyük İskender'in Asya'dan dönüp görünmesi beklenildi; Panorme savaşında kaybolan Amilkar'ı da Kartacalılar öylece beklediler. Neron öldüğü sanılan tarihten sonra birkaç defa göründü ve eski "teracüm-ü-ahval" yazarlarına göre, Tiyanalı Apollonius ortada bir ceset bırakmadan kaybolup gitti ve herkes bilir ki, Brötanyalılar Kral Artus'un, Gotlar Teodorik'in, Danimarkalılar Holger Danske'nin, Portekizler Kral Sebastien'ın, İsveçliler Kral Onikinci Şarl'ın, Sırplar da Marko Karaljeviç'in öldüklerine inanmamaktadırlar. Bütün bu hükümdarlar ya uykuya yatmışlar, ya gizlenmişler ve bir gün geleceklerdir. Hatta bugün, Mongollar, Cengiz Han'ın dönmesini bekliyorlar. Mukaddes kitabın akla yakın bir yorumuna göre, milyonlarca Hıristiyan Aziz Yohanna'nın ölmediğini ve aramızda yaşadığını zannetmişlerdir. Hatta 1793 yılında meşhur Lavater onun izine Kopenhag'da rastgeldiğine emindi. Nerede kaldı ki, Serseri-Yahudinin klasik örneği var. Bu, Ahasver veya Butade adı ile değişik ülkelerde, birçok ta-

rihte görülmüştür. Öyle ki, şimdi bin dokuz yüz yaşında vardır. Birbirlerinden ayrı bütün bu gelenekler, insan cinsinin doğal ömrün çok fazlasını sahiden yaşayan kimselerin varlığına emin olduğunu, hiç olmazsa bunu içten duyduğunu gösterir. Ben onlardan biriyim ve size güvence veririm ki, bu inanış, gerçeğe uygundur. Eğer bütün insanlar bu kadar uzun yaşamak yeteneğine sahip olsalardı hayat katlanılmaz hale gelirdi. Fakat zaman zaman, bir tane böylesi bulunmak lazımdır, biz, bir bakıma, geçici'nin duran şahitleriyiz.

– Bir ölümsüz olarak izlenimlerinizi sorabilir miyim?

– Kaderimizin özenilecek edilecek bir şey olduğunu zannetmeyiniz. Aksine! Benim için Pilat'ı tanıdığımı ve İsa'nın çarmıha gerildiğini gördüğümü söylerler. Bu saçma ve yalandır. Gerçeğe aykırı şeylerle övünmüş değilimdir. Beş yüz yaşına basalı henüz birkaç ay oldu. Ben on beşinci asır yarılarında, ancak Kristof Kolomb'u tanıyacak bir tarihte doğdum. Fakat size burada hayatımı anlatacak değilim. İnsanlarla yakından temasa geçtiğim dönem, biliyorsunuz ki, on sekizinci asırdır ve bundan dolayı hiç de şikâyetçi değilim. Ekseriya, tek başıma yaşarım ve kendimden bahsetmeyi sevmem. Bu beş asır boyunca beni oldukça hoşnut eden şeyler gördüm ve meraklı oluşum bana birçok yardım etti. Dünyanın değiştiğini gözlerimle gördüm. Hayatımda, Luther ile Napoleon'u, On dördüncü Louis ile Bismark'ı, Leonard de Vinci ile Beethoven, Michel-Ange ve Goethe'yi tanıdım. Belki de, büyük adamlara dair boş inançlardan bunun için kurtuldum. Fakat böyle üstünlükler pahalıya mal oluyor. İki asır sonra, zavallı ölmezler, tedavisi imkânsız bir can sıkıntısına tutuluyorlar. Dünya tekdüze, insanlar bir şey öğrenmek istemiyorlar ve her nesilde aynı hatalara, aynı facialara düşüyorlar.

Hadiseler tekrarlanmıyor, amma birbirilerine benziyor; öyle ki, bilinebilecek ne varsa, kısa bir zamanda öğreniliyor. Artık yeni, beklenilmedik bir şey, bir açıklama yok. Şurada bizi duyacak Kızıldenizden başka kimse olmadığına göre, size, şunu itiraf edebilirim ki, ölmezlik, bana, artık taşınması pek ağır bir yük olmaya başladı. Dünyanın benim için gizli bir tarafı

yok ve insanlardan ümidimi kestim. 1594'te ilk defa Londra'da duyduğum Hamlet'in şu sözlerini ben de memnuniyetle tekrarlayacağım: "İnsan bana hiç zevk vermiyor. Hayır ve hatta kadın dahi"

Sanki dakikadan dakikaya ihtiyarlıyormuş gibi, Kont de Saint-Germain bana birdenbire çökmüş göründü. Belki on beş dakika, bazen karanlık denize bakarak, bazen, yıldızlı gökyüzünü seyrederek, öyle sessiz kaldı:.

– Eğer, dedi sonunda sözlerim canınızı sıktıysa, özür dilerim. İhtiyarlar gevezeliğe başladı mı çekilmez olurlar.

Bombay'a gelene kadar, birçok defa konuşma girişiminde bulunduğum halde, Kont de Saint-Germain bana tek kelime söylemedi. Gemiden ineceğimiz vakit, beni nazik bir şekilde selamladı ve onu rıhtımda bekleyen üç ihtiyar Hintli ile uzaklaşır gördüm.

Ufacicik

New York, 21 Ocak

İnsanların pek azla yetinmelerine, bu cinsin temsilcilerinden biri olarak, daima şaşar ve utanırım. Her an büyüklükten –The biggest in the world– söz eder dururlar, bir de bakarsınız ki onlara kocaman görünen, ufacık bir şeydir. Hiçbirinde dev gibilik duygusu yoktur. Hepsi Samson gibi konuşur da Parmak Çocuk gibi davranır. Onlar için, altmış metre boyunda bir heykel gayet büyüktür, yüz elli katlık bir ev, gökyüzüne meydan okur, üç yüz metrelik bir kule dünyada eşsiz bir mucizedir, bin metrelik bir köprü, insan dehasının zaferidir. Altı, yedi milyon nüfuslu olan bir şehir, yani bazı karınca yuvalarından yüz defa daha tenhası, onlara muazzam gelir ve yüz milyon kişilik bir millet gayet büyük görünür. En miskin müteahhitlerin yapıları karşısında böyle hayran kalan kimselerden daha aşağısı düşünülebilir mi? Eyfel kulesine ilk gittiğim zaman gülmekten kendimi alamadım. Bir zavallı nehrin kenarına atılmış bir mühendis oyuncağına benzeyen bu paslanmış gülünç demir kafes sahiden dünyanın en yüksek yapısı mıydı? Bu, insan olduğumuzdan ve bu asırda doğduğunuzdan sizi utandıracak bir şeydir. Roma'daki San Petro dünyanın en geniş kilisesidir, derler, değilse bile, avlu olarak hülyalarımdan bazılarına küçük ölçüde örnek olabilecek bir meydanı var. Ama mahfile girince şaşırıp durursunuz; ne, bu mu? Birkaç

adım sonra kubbenin altına gelirsiniz. Buna çirkin diyemem, bütün mimari uzmanları güzelliğinde hemfikir. Fakat ölçüleri inanılmayacak kadar ufak. Er veya geç, krallık ve cumhuriyet denilen şu küçük vilayetleri hâkimiyeti altına alacak olan Dünya imparatoru kendine layık bir saray yaptıracak olsa, Michel-Ange'ınki gibi böyle bir kubbe, bu sarayın hizmet kapılarından birine ancak kümbet olabilir. Kolizeye gelince, öyle sanıyorum ki, mutfaklar tarafında küçük bir geçidin avlusu diye kullanılır. Harabelerin hayalimizde yapabileceği tesirleri göz önünde tutmakla beraber, Babilliler ile Mısırlılar, galiba bizden biraz daha fazla büyüklük fikrine sahiptirler. Fakat bugünkülerin, eski devirlerinkine bu derece üstün makinelere ve vasıtalara malik oldukları halde, mikromanyaya tutulmuş mimarlarımızın yapıları karşısında ağızları açık kalacaklarına, daha çok ileri gitmeleri icap ederdi.

Kimsenin dünyanın efendileri sıfatımıza layık bir hayal gücü yok. Mesela, binlerce yıl evvel, aşağılık bir batıl inançtan dolayı yapılmasından vazgeçilen Babil kulesine yeniden başlayabilirdik. Bulutların hizasını aşacak ve ayakları altında bütün bir memleketi bulunduracak bin metrelik bir kulenin yapılması bizim için olanaksız değildir.

Michel-Ange'ın sahici bir insana layık olan düşüncesinden beri dört asır geçti. O, bir dağı yontarak bir dev heykel meydana getirmeyi düşünüyordu. Kimse ona yardım etmedi, kimse onu desteklemedi. Fakat meydana getirilmemiş olmasına rağmen, bunun Buonarotti'nin şaheseri olduğunu ısrarla iddia ediyorum. Hâlâ Apuana Alplerinde mermerden bir dağ var ki, bu düşüncenin gerçekleşmesini bekliyor.

İnsan gücüne tamamen layık bir köprüyü Avrupa ile Amerika arasına atmayı kim düşünecek? Kendileriyle görüştüğüm teknisyenler bunun mümkün olduğunu söylüyorlar. Mesele para, vakit ve cesaretten ibaret. Fakat bu asırda yaşayanlar iğrenç derecede çekingendirler. Bu her şeye razı olmuş cüceler için, en azdan otuz milyonluk bir şehirden geçecek, etrafı dünyanın en büyük dahilerinin eseri binlerce dev-heykelle süslü iki yüz metre genişliğinde ve iki yüz kilometre uzunluğunda

bir şahane yol düşüncesi bile saçma bir rüyadır. Onlara, denizler arasından birkaç bin insanı ağır ağır taşıyan iki, üç yüz metrelik gemilere hayran kalmak yetişir. Fakat zamanımızın ölçülerine göre, gemi, sahici toprağa dikilmiş bahçeleriyle, sokakları, binalarıyla sahici bir ada olmalıdır. Hem de, iki kıta arasında gidip gelen değil, fakat bütün kıtalardan devamlı bir akışı sağlayacak bir ada.

Bugünün yolcu gemileri, bir asıra kalmaz, şimdi bizim üzerimizde, geçen asırların yolcu arabaları ne tesir yapıyorsa, aynısını bırakacak, onları buharla işleyen birer büyük mavna gibi göreceğiz.

Eğer biz, Titan'lara yaklaşıyorsak, bu ancak sözdedir, zira, eserlerimiz karıncalarla tosbağalarınkinden farksızdır. Onlar, büyük görme hususunda bize bile ders verirler. Bugünün adamı Gulliver gibi düşünüyor, ama, palavralarına rağmen, Lilliput ölçüsünde yaşıyor.

Bitoloji Kürsüsü

New Parthenon, Nisan

Gazeteler, dünyanın hiçbir yüksek mektebinde okutulmayan bir mevzu için masrafları benden olmak üzere W. Üniversitesine bir kürsü kuracağımı ilan ettikleri günden beri, elli kadar mektup aldım. Bunlarda, akla hayale gelmez ve korkunç teklifler vardı. İçlerinden en hoşuma gideni hatıra defterime naklediyorum:

"Mösyö,

Hiçbir yerde öğretilmeyen bir bilim kürsüsü kurmak konusundaki cömert düşünceniz, nihayet, uzun yıllardan beri, meçhul kaldığı oranda reddedilmesi olanaksız incelemelerle kendime disiplin edindiğim ve şimdiye kadar, haksız yere hayvan biliminin haşarat bölümünün sıradan bir konusu, daha fenası, ancak tufeyliler (asalaklar) sınıfında adı geçen bir bilim bağımsızlığa kavuşacaktır.

Mesele, belki derhal anladınız, Bitoloji yani bitlerin incelenmesidir. Bu bilmi, bana, harp içinde, Londra'da British Museum'da, meşhur doğa bilimci W.N.P. Barbellion öğretti. Bu bilgin, bitleri sadece hayvan bilimi bakımından ele alıyordu, fakat ben, deri altındaki hastalıklar (pedriculaire) bakımından da incelemelerimi ilerleterek Bitolojiyi bağımsız bir bilim şubesi haline getirdim ve düşünceme göre bu "tarihi, ahlaki ve estetik zooloji" diyebileceğimiz sahada ilk örneği oluşturmaktadır.

Anlatayım: Eski zooloji bilginleri sadece hayvanın tanımını yapmak ve ahlakını bildirmekle yetinirken ben, insanlar ve güzel sanatlar üzerindeki etkilerini de inceliyorum. Bitolojide ben, sadece, yarım kanatlı sınıfın "Pediculidae" ailesini oluşturan altı cinse ayrılmış kırk tür biti incelemekle kalmıyorum, fakat büyük bir çalışma sonunda topladığım sayısız tarihlerin yardımıyle, bitin, insanlığın değişiklikler gösteren tarihinde oynadığı rolleri ele alıyor ve bir araya getiriyorum.

Bu kadar küçük ve az sevilen bir hayvancağızın dünya tarihinde bir yeri, hem de küçümsenmeyecek bir yeri olduğunu söyleyişime belki de gülersiniz. Sizi inandırmak ve talip olduğum kürsü için ne kadar hazırlandığımı göstermek için, gelecekteki derslerimin konusunu kısaca söylememe izin vermenizi dilerim. Bitoloji başlıca dört kısma ayrılmış olarak özetlenebilir:

1. Zoolojide bir soy olarak bit; 2. Politika tarihinde bit; 3. Din tarihinde bit; 4. Edebiyat ve sanatta bit.

Yeni bir şey getirmeyen ilk kısmı bırakıp ötekilere geçiyorum. Bir özel bit cinsinin "Phtiriasis" denilen ve çoğunlukla öldürücü bir hastalığa sebep olduğunu herhalde biliyorsunuzdur. Eski zamanların ve bugünün meşhur birçok şahsiyeti bu iğrenç hastalıktan ölmüşlerdir. Mesela, Pelea'yı pusuya düşüren Akast; Büyük İskender'e suikast hazırlayan Olint'li Kallisten; Pisagor'un hocası Şıra'lı Feresides; şair Alkman; kanunlar yapan Muciuc; çılgınlıkları ve kan dökücülüğü ile meşhur Antiokus IV. Epifan; diktatör Silla; Sicilya'daki müthiş Köle savaşının şefi Ennus; oğullarını ve karısını öldüren Büyük Herod; İmparator Arnol ve Maksimilien; en nihayet meşhur İspanya Kralı İkinci Filip.

"Phtiriasis" hastalığının bu meşhur kurbanlarının hayatlarını hatırlarsanız hemen hepsinin zalimlikle şöhret bulduklarını görürsünüz. Sadece Silla, Herod ve II. Filip'i hatırlatmakla yetineceğim. Eğer, insanlık tarihinde bitin, hak ve adalet hükümlerini yerine getiren saygı değer bir intikamcı rolü oynadığını söylersem hiç de aldanmış olduğumu san-

mam. Her kim ki, kendi cinsinden olanları öldürür, bitler tarafından öldürülür!

Fakat bitlerin insan işlerine karışması bununla kalmıyor. Aziz Gervais, "Hayvanların tarihi" eserinde Westfalya'da Aremberg kasabasında hâkim seçiminin şöyle yapıldığını anlatıyor. Bütün adaylar bir masanın etrafına oturur, hepsi, sakalları masaya dokunacak şekilde başlarını önlerine eğerlermiş. Masanın ortasına bir bit bırakılırmış. Bit öteye, beriye dolaştıktan sonra arzedilen sakallardan birine çıkar, böylece seçtiği sakalın sahibi de hâkim ilan edilirmiş.

Şimdi din tarihine geçelim. Sadece, şunu söylemekle yetineceğim ki, Flavius Josef "İbranilerin eski zamanları" eserinde, Mısır'a üçüncü musibet diye Tanrı tarafından gönderilen "Kinnim"lerin bitler olduğunu yazar ki, bu bitleri, fenaların celladı kabul eden teorinin doğrulanmasıdır ve İbranî Telmutcuları, belki de biraz gecikmiş bir minnettarlık eseri olarak, "Yevm-i-sebt" de yani Cumartesi günü, bir bit öldürmenin bir deve öldürmek kadar günah olduğuna hükmetmeye götürmüştür.

Hindistan'da, kendilerini sabır faziletine eriştirmek isteyen zâhitlerin başına bir Brahma rahibi tarafından, her yıl yapılan muhteşem bir ayinde, birer bit konulur.

Meksika tarihçileri –Bingley (Animal Biography) isimli eserinin üçüncü cildinde yazar– anlatırlar ki: Fernando Cortez, Monteşuma'nın hazinesinde, içinde bitler bulunan keseler bulmuştur. Bunlar eski Aztekler tarafından din vergisi olarak sunulurmuş. Şunu da hatırlatacağım ki, on sekizinci asır Fransız azizlerinden Benoit Labre'in vücudunda, bitler, kimse tarafından rahatsız edilmeden yaşarlardı.

Bitolojinin dördüncü kısmında çok bol malzeme vardır. Fakat sabrınızı kötüye kullanmak istemiyorum. Sadece Ortensio Lendo bir bitin ölümü hakkındaki mersiyesi ile, meşhur Daniel Heinsius'un "Bit Medhiye"sini; sevgilisinin sarı saçları üzerinde gezinen bitler için şu mısraları yazan on yedinci asır İtalyan şairlerinden Anton Maria Narducci'yi hatırlatacağım:

Bir altın orman içinde fildişi canavarları andırır.
Son derece zengini olduğunuz bu serseri vahşi hayvanlar.

Fakat Fransızlar aşağı kalırlar mı? Eğer Kont de Lautréamond'un "Maldoror şarkılarım"nı okumuşsanız, ikinci şarkıda bulunan harikulade bit betimlemesini herhalde bilirsiniz. Baş tarafını hatırlatmak arzusuna dayanamayacağım:

"Bir böcek vardır ki, insanlar onu, masrafını kendileri ödeyerek beslerler. Ona hiçbir şey borçlu değillerdir. Fakat ondan korkarlar... Bu sebepten ona nasıl saygı gösterdiklerini, onu nasıl yaratıkların en üstünü tuttuklarını bilmek gerekir. Baş, kendisine taht olarak verilir ve o, saçların köküne, pençelerini gururla geçirir. Sonra, yağlanıp semizlendiği, yaşı ilerlediği zaman, eski bir milletine âdetine uyularak, ihtiyarlığın dertlerini duymasın diye öldürülürdü".

Fakat bitin ilham ettiği şaheseri şüphe yok ki Arthur Rimbaud "Bit Arayan Kadınlar" isimli şiirinde vermiştir. Okudunuz mu?

"..... elektrikli ve lâtif parmakları
Çıtırdatır, gümüşü rehavetleri arasında,
Küçük bitlerin ölümünü, şâhâne tırnaklar altında.

Bu şiirle, bir başka sanat sahasında, Louvre müzesinde görmüş olacağınız Murillo'nun "Bit Arayıcısı" isimli tablosu kıyaslanabilir ve illa ki, Robert Burns'un güçlü bir hezel ilhamıyla yazılmış "Bir Bit Üzerine" isimli şiirini hepsinden üstün saymak istemeyesiniz!

Fakat sizi daha fazla rahatsız etmek istemiyorum. Verdiğim acele bilgi, Bitolojinin, bu tabiatın, güzel sanatların, tarihin yorum için birinci derecede ve esaslı bilimin, şerefli W. Üniversitesinde başlıbaşına bir kürsü olması gerektiğine sizi inandırmaya yeter sanırım. Şunu da ekleyeyim ki, benim bildiğime göre, Avrupa ve Amerika'nın hiçbir yerinde okutulmamaktadır ve Bitoloji'yi, dünyada, incelemelerinin tek konusu yapan "tek" insan benim.

Olumlu bir cevap almak ümidiyle, hürmetlerimin samimiyetine inanmanız ricasıyla."

Doktor, Profesör
Josiah Kuningrud Lubeck Akademisi muhabir üyesi,
Entomologische Zeitschrift yazarı,
Lydenburg Zoologish Enstitüsünde fahri preparatör.

Pedokrasi

New York, 2 Eylül

Bir zamanlar ihtiyarlar kumanda ederlermiş, derler. İktidar, saygı, itaat monopolü, gerontokrasi, yani, ihtiyarlar idaresi! Şimdi, pedokrasi içinde yüzüyoruz. Her şeye, toylar, çoluk çocuk hâkim. Uygarlığa renk ve yön veren onlar. Rüştlerini ispat etmemiş çoluk çocuk elindeyiz.

Etrafa şöyle bir bakınmak yetişir. Hemen herkesin zevki çocuklaşmış. Mesela edebiyat sahasında, son yılların en gözde kitabı, Fransa'da Radiguet isimli bir delikanlının *Le Diable au corps*'u ve İngiltere'de, dokuz yaşında bir kız çocuğu olan Daisy Ashford'un *The Young Visiters*'ı.

Asırlarca dünyada yokluğu duyulmamış bir edebi tür olan romanın bugün en çok okunan ve yazılan bir şey oluşunu nasıl açıklarsınız? Sebebi şu ki, insanlar çocuklaştı ve masal dinlemek istiyorlar. Büyükannelerimizin hikâyeleriyle mesela Branch Cabel veya Garnett'in romanları arasında, esasta, bir isim farkından başka bir şey yoktur. Sürrealizm ile dadaizm ilk gençliğin anlaşılmaz kekelemelerini yeniden gözde yapmadı mı?

Resimde, en modernler çocuklar gibi çiziyorlar, zamanında okul defterlerinde ve ayakyollarının duvarlarında görülen tasvirlerin saf ve gülünç bir birleşimine dönmüşler. Şimdi pek moda olan gümrükçü Rousseau on, on iki yaşında bir çocuk gibi düşünüp fırça kullanan bir adamdır.

Eğlence tarzında da aynı karışıklık. Eski zaman Grekleri, zevklerini tiyatroda ararlardı, onu tadabilmek için de kültür ve düşünce gerekirdi. Bugün, sinemalara koşanlar yalnız çocuklar değil, her yaşta adamlar ve kadınlardır; sinema dediğiniz de, vaktiyle küçüklerin bayıldıkları hayal perdesinin geliştirilmiş şeklinden başka nedir ki! Film düşkünlerinden düşünce üretmeleri istenmemektedir ve olgun kimselere özgü olan zekâ bir tarafa atılmıştır. Bugünün bütün halk eğlenceleri fikirlerden çok göze hitap ediyor. Yani çocukçadır.

Oyun oynayan çocuğun ihtiras halinde duyduğu bir şey de, ötekilerini geçmek, "Birinci olmak"tır. Bugünün insanları, en anlamsızından en ciddisine kadar bu çocukça hevesi, her şeye sokmuşlardır. Bugün, rekor kırmak herkes için amaç olmuştur. Eskilerin amacı, olgunluk, barış, özveri idi.

Spor çılgınlığı, hastalığın bir başka "belirtisi"dir. Sporlar, büyüklerin yapabilecekleri şekle sokulmuş, reklam ve spekülasyon ile daha muhteşem bir hale getirilmiş eski çocuk oyunlarından başka bir şey değildir. Küçük çapkınların koşu, top oyunu, yumrukla döğüşme dedikleri şeylere büyükler kros kantri, futbol, boks diye isim takmışlar.

Ve en gözde, en çok kullanılan makineler büyütülmüş oyuncaklardan başka nedir ve üstelik tehlikeli değil midir? Sahiden iş çıkartan makinelerden değil, herkesin kullandıklarından bahsediyorum. Mesela, otomobil, gramofon, radyo gibi. Otomobil kullanan yüz kişiden belki ancak on kişi gerektiği için ona binmektedir. Ötekiler için bir oyun, bir vakit geçirme, bir eğlencedir: Başkalarını geçme oyunu, hızla zaman öldürme ve kaçamak eğlencesi, hem de klakson öttürerek... Çocukluk.

Bu gittikçe ilerleyen çocukluk felsefede dahi kendini gösteriyor. Olgun insanın niteliği olan akıl ve kuvveti olan mantık yerine, gittikçe, ilham, bilinçaltı ve seziş, yani genç yaşlara mahsus olan "irrasyonel" geçiyor.

Çocuk oyunlarında, ticaret, değiş tokuşa dayanır, halbuki, bu, kendini insanlığın en ileri gideni zanneden ülkelerde, mesela Rusya'da, muhtelif eşyayı değiş tokuş etmek yöntemine dönülmüştür. Moskova'da gizli pazarlarda yapıldığını gör-

düğüm trampalar tamamıyla eski öğrencilerin öteberi değişmelerine benziyordu.

Rüzgârın nereden estiğini sezmekte daima önde olan kadınlar ne yapmak gerektiğini çoktan anlamışlardır. Onun için delikanlılara benzemeye çalışıyorlar. Eski zamanlar kadınının amacı "hanımefendi" olmaktı, modern kadınınki ise "erkekleşmek"tir.

Ve rahip anlamına gelen "prêtre" kelimesinin eski Grekçede "presbutes"ten alınmış olduğunu düşünüyorum. Bu kelime ihtiyar anlamına gelmektedir. Yeniyetmelerin hegemonyasına doğru giden modern uygarlık acaba ruhaniliğe karşı mı gidiyor?

Devler Koleksiyonu

Yeni Orleans, 15 Ekim

Herkesin topladığı şeylerden koleksiyon yapmayı sevmem. Avrupa'ya gidip Botticelli ve Van der Meer'in şüpheli tablolarını veya dağılan asilzadeliğin fildişlerini toplayan büyük işadamlarından nefret ederim.

Yeni bir uygarlığa yeni koleksiyonlar gerekir. Olanağım olur olmaz ilk yapmak istediğim bir devler koleksiyonu oldu. Gençliğimde San-Francisco'da, barlarda sergilenen bir dev zenci görmüştüm. Kıvırcık saçlı başının üstünde yeşil bir papağan vardı. Tek kelime söylemiyordu, fakat gözleri konuşuyordu. Kimse ona bir şey vermiyordu. Avucuna koyduğum bir cent, susamış ve canı portakal isteyen bir çocuk gibi onu sevindirdi. O günden beri devlere karşı içimde bir sevgi duyarım.

Koleksiyonumu yapabilmek için bir yıl uğraşmam gerekti. Dünyanın dört bir köşesine saldığım acentalarım ve cambazhane müdürleri ancak on yedi dev bulabildiler. On altı erkek, bir kadın.

Lousiana'da, Colfaks yakınlarında Red River kıyılarında, bir kır ortasına, her birisi için kuleler kadar yüksek birer kulübeden özel bir köy yaptırmıştım. Kolaylık olsun diye, daha büyük bir baraka mutfak ve yemekhane görevini görüyordu. Yiyecek işlerine, sıra ile, iki dev bakacaktı. İki günde bir kamyon Colfaks'tan erzak getiriyordu. Yüz elli dönüm kadar olan

kırın etrafına, meraklıları uzaklaştırmak için tel örgü çevirtmiştim. Devler orada, yalnız benim için bulunuyorlardı, serseriler, çoluk çocuk için değillerdi.

Onlara iyi bakıyordum. Yalnız yiyecek, içecek, yatacak yerleri sağlanmış değildi, ayda üç yüz ellişer dolar da alıyorlardı. Köy, bana, bütün masrafıyla yılda otuz yedi bin dolara mal oluyordu. Ama dünyada kimse böyle bir koleksiyona sahip bulunmakla övünemezdi.

Fakat daha ilk haftaları, zorluklar başladı. Devlerim, ayrı ayrı ırktan, millettendiler ve aralarında anlaşamıyorlardı. İçlerinden yalnız üçü, dördü İngilizce konuşuyordu. İki Norveçli, Üç Rus, bir zenci, dört Alman, bir İtalyan, bir Çinli, bir Hintli, üç Avustralyalı, bir Kanadalı vardı. Kadın, Amerika'da bulunabilen tek örnekti, kuzeyden bir kırmızı derili idi. O, çirkinliğine rağmen, koleksiyonumu bozan felaketin başlıca sebebi oldu, bütün arkadaşları ona kur yapıyordu. Ve her biri, öteki on beş devi kıskanıyordu. Halbuki iyi bir kadın olan Jikilpan hiç de evlenme niyetinde değildi. Fakat en büyük tehlike can sıkıntısı idi. Memleketlerinden, ailelerinden, serseri hayatlarından çekilip alınmış bu devler, anlaşamamaktan olsun, karşılıklı nefretten olsun hemen hiç konuşmuyorlar ve günlerini nasıl geçireceklerini bilemiyorlardı.

Köylerine gittiğim zamanlar, onları tek başlarına, sessiz, hareketsiz buluyordum. Çoğu, bir ağaç altına, çimenlere uzanmışlardı, horlayan ve gerinen, uzun hırtı pırtı denklerine benziyorlardı. Bir kısmı kulübelerine kapanıp uyukluyor veya bir şeyler tasarlıyordu. Bir kısmı iskambil oynuyor, yahut, kapıların eşiklerine oturmuş, kollarını yere değecek kadar sarkıtmış düşünceli düşünceli bekliyorlardı. Bu kullanılmayan kuvvetler kampı bir bıkkınlık ve üzüntü baskısı altında boğuluyordu. Ruslar, bazen memleketlerinin kalpleri burkan şarkılarını söylüyorlar, Almanlar hemencecik yaptıkları bir bahçe etrafında çocukça eğleniyorlar ve kadın muazzam gömleklerine yaptığı yamaların üzerine çengel burnunu eğiyordu.

Bütün bu iri fakat tembel organlar, susan kocaman ağızlar,

bitip tükenmek bilmeyen sarkık kollar, hareketsiz ve amaçsız geniş gövdeler bir acı hüzün, hatta belirsiz bir korku veriyordu.

Devler, çoğunlukla zeki değillerdir, nerede kaldı ki, aydın! Bir tanesini olsun bir şey okurken görmedim. Gözleri boş, donuk, sıla hasreti ve melankoli ile buğulu idi. Yemek zamanlarını haber veren çanı duyduğu vakit gülen zenci hariç, hiçbiri, tebessüm dahi etmiyordu.

Akşama doğru, bir şey yapmamaktan yorgun, porsumuş kırlar üzerinde salınırlarken kocaman gölgeleri insana ürperti veriyordu. Sanki canavarlar veya aptallar arasındaydınız.

Benimle istemeye istemeye o da kendilerine bir şey sorduğum zaman konuşuyorlardı. Bir gün nehir boyunda, içlerinden en az sersem olan İtalyana rastladım. Kıyıya oturmuş, etrafındaki hayata, küçük hayvanlara, çiçekler üzerinde sallanan siyah benekli kelebeklere, başını kaldırmış güneşlenen kertenkeleye, bir sineği yavaş yavaş emen örümceğe, otlar arasında sıçrayan kumrengi bir çırlak böceğine bakıp duruyordu. Burada bulunmaktan memnun olup olmadığını sordum:

– Elimden geldiği kadar, dedi, avunuyorum. Çok naziksiniz Mösyö Gog, fakat güzel bir işkence yöntemi bulmayı başardınız.

– Hasta mısınız? Neden? Belki bir eksiğiniz var?

– Bize dev olmaktan teselli duyuracak tek şey eksik: Bizden daha küçük insanların hayranlıkları, manzaraları ve beraberliği. Düşününüz ki, hemen hepimiz tiyatrolarla, cambazhanelerle veya salaşlarla dünyayı dolaşır, orta ve kısa boylu adamların merakını çekerdik. Her birimiz bin bakışın merkeziydik, az bulunur bir şey, özetle, bir şeydik işte. Bizleri bir araya getirmek, hepimiz dev olduğumuz için, orijinal bir fikirdi, amma bizim için gerçekten felaket, Bir devin de, bütün öteki insanlar gibi yaşamak için birisinin hayranlığına, bir başkasına üstün olduğu duygusuna ihtiyacı vardır. Burada, hepimiz iki metreden yükseğiz, biriz ve birbirimize hayran olmak aklımızdan geçmiyor. Hatta, doğrusunu öğrenmek isterseniz, arkadaşlarımıza karşı tiksinti, bazen da kin duyuyoruz. Kendimizden küçüğe, seyirciye, meraklıya, yabancıya ihtiyacımız

var; bize şaşkın şaşkın bakan çocuğa, bacaklarımızın arasında dolaşıp güldüren cüceye ihtiyacımız var. Burada hepimiz deviz, bu yüzden hepimiz mutsuzuz. Biraz unutabilmek için, ötekilerden uzaklaşıyor ve gelip, burada sessizlik içinde, bana bir an yüksekliğimin ve bana ayrıcalıklı olduğumu hissettiren hayvancıklara bakıyorum. Fakat böcekler insanlardan büsbütün başkadır. Sizi temin ederim, Mösyö Gog, bize yol vermezseniz, en cesurlarımız kaçacaklar, geri kalanlar da çıldıracaklardır.

İtalyanın dedikleri çıktı. Yedi ay geçmişti ki, devler köyünde uslu, akıllı Jikilpan ile onunla evlenmeyi kafasına koymuş olan inatçı bir Almandan başka kimse kalmamıştı. Devlerden onu bir şey söylemeden ikişer, üçer başlarını alıp gitmişlerdi. Ötekiler hastalanmış, sözleşme gereği onları memleketlerine göndermek zorunda kalmıştım. Demek koleksiyonum dağıldı. Bütün canlı koleksiyonların kaderi budur, hatta yeryüzüne ırk veya aile adı ile yayılmış olanların bile.

Bana Miras Kalan Ruh

New Parthenon, 22 Ocak

Unutmuş olduğum bir macerayı hatırladım ve başıma iş açtım. Yıllar var, daha iş hayatında iken, ortaklarımdan biri, George Springhill, intihar etti. Gazetelerin bunu yazdığı gün, ondan bir mektup aldım. Bu, bana gelen mektupların en gariplerindendi. Bir süreden beri kendisinin çıldırmak üzere olduğunu, bir zavallı deli olmaktansa, ölümü yeğlediğini yazıyordu. Karısının bütün mallarının tek mirasçısı olduğunu, fakat bana –maceranın inanılmaz tarafı burada başlıyor– evet, bana miras olarak ruhunu bıraktığını ilave ediyordu.

"Eşim diyordu, ne de olsa kadındır, ne yapacağını bilmez, onu intikal ettirebilecek oğlum da yok. Bu minnettarlık eserine layık sen varsın. Çünkü zor zamanlarımda beni bırakmamış olan bir sensin. Şunu da farkettim ki, insana bir tek ruh yetişmiyor, daima bazı eğilimler bazı deneyimler, bazı ustalık şekilleri, eksik kalıyor. İki ruh ile, hem başkalarını, hem kendi kendini yenebilirsin. Ruhumu hor görmemeni, onu hoş tutmanı rica ederim."

Zavallı George'nin ölümüne hiç de sevinmiş olmadığım halde –tam o esnada bir demiryolu şirketini bize mal edecek bir manevra için onun yardımına ihtiyacım vardı– gülmekten kendimi alamadım. Bu eğlenceli mirasa hiç önem vermedim.

Bu, onu tehdit eden deliliğe bir delildi. Mektubu, garip belgeler çekmecesine koydum ve unuttum.

Fakat bir müddettir, içinde duyduğum bazı şeyler beni meraklandırıyor. Huyum değişti diyemem, ama, aklımdan bazı yeni şeyler geçiyor ki nereden geldiği belli değil. Kendimi ne değişmiş ne de ufalmış, eksilmiş buluyorum, daha çok zenginleşmiş duyuyorum. Vaktiyle tiksinerek reddedeceğim, hatta aklıma dahi gelmeyecek bazı düşünceleri anlayışla karşıladığım oluyor. Eskiden bilmediğim ve aldırış etmediğim bazı şekiller, bazı hayaller, bazı incelikler, şimdi hoşuma gitmeye başlıyor.

Birkaç gün oluyor, yaz nedeniyle söylediğim bir cümlede, birdenbire George Springhill'in karşıma çıktığını gördüm. Gençliğinde, George şiirle uğraşırdı –ki, bence deliliğe bu yüzden tutulmuştur– ve şimdi bakıyorum, şiirleri okumaktan gittikçe zevk alıyorum. Müziğe karşı da büyük bir sevgisi vardı; ben ki bir zamanlar gramofon plaklarına zor katlanırdım, şimdi bazen Mozart veya Schumann dinlemek arzuları duyuyorum.

Dinlere karşı duyduğum beklenmedik merakım da, Swedenborg'un ateşli bir taraftarı olup bir gün, beni, bir tarikate kaydettirmeye bile niyetlenmiş olan George'u hatırlatıyor. İfrat derecede ateşli ve ihtiraslı fikirleri vardı. İşlerde bile bir tür romantik çılgınlık gösterirdi ki, bu bazen bir girişimin başarılmasına sebep olur –büyük endüstri vurgunları biraz hayal gücü ve girişim gerektirir– fakat, çoğunlukla da, onu büyük zararlara sokardı. İşte, ara sıra, kendimde amaçsız heyecanlar, ani sevgiler, atılgan sabırsızlıklar duyuyorum ve bunlar bana rahmetli dostumu hatırlatıyor.

Gidip son mektubunu tekrar okudum. Hiç şüphe yok ki, bu bir "mâhî"nin mektubu; öldükten sonra ruhun kalacağından da emin değil. Ruh var ise bile, insanın onu istediği gibi kullanamayacağı kesindir ve bir başka dünyaya girerek, kendisi için kader olan yolu takip edecektir. Fakat içimde bu yepyeni duyguların açılışım, intihar eden dostumunki ile benim şimdiki ruhumun benzerliğini nasıl açıklamalı?

Mesela, Nietzsche'nin "Zaratustra"sım büyük bir zevkle

okuduğumu görerek şaşırdım ve bu kitabın George'un en sevdiği eser olduğunu hatırladım. Bana ondan ilk bahsettiği zaman birkaç sayfasına göz gezdirmiş, bir şey anlamamıştım. Hatta, bir işadamının böyle tuhaf şeyler okumakla vakit kaybetmesine şaşmıştım.

Aklım, saçmalamaya başladığımı haber veriyor. Bu mirası asla kabul etmedim. Ne işime gerek! İstemiyorum. Fakat karşı konulmaz, açıklanamaz bazı olaylar beni endişeye düşürüyor.

Hasret Çeken Cellat

New Parthenon, 9 Ocak

Zavallı Tiapas iyi değil, içi içini yiyor. İşsizliği kendisine bir türlü yakıştıramıyor, incinmiş gururu onu hasta ediyor. Ara sıra, bir keçi, bir sığır veya bir domuz boğazlamasına izin veriyorum, ama boşuna. Mutfak için canlı ne alınırsa onun eliyle ölüyor, ama ne sinirli hallerle tavukların, hindilerin boğazlarını büküyor, bir görmeli.

Onu anlıyorum. Günde on taneden fazla olmamak üzere çocuk otomobilleri yapmaya mahkum bir Ford'un neler duyabileceğini hayal ediyorum. Tiapas'ın ihtiyarladığı, eski mesleğini icra etmesine olanak kalmadığı da doğru. 40 yıl durmamacasına bu kuvvetli Kızılderili, Meksika'da, Amerika'nın ve Asya'nın birçok ülkesinde cellatlık etti. Fakat artık ne eski kuvveti, ne de elinde emniyet kalmadığı için hiçbir hükümet ona iş vermiyor.

Öyle ki, binlerce adamın canını almış olan bu adam, eğer geçen yıl evime almasaydım açlıktan ölebilirdi. Cellatlar geleceği düşünmezler ve sayıları pek az olduğu için, mesleki sendikaları da yoktur.

Tiapas, adi bir esnaf değildir, ne de çekingen ve soğuk bir adliye memuru. Hevesli, heyecanlı bir artistti. Öyle sanıyorum ki, yüksek üslup sahibi cellatların sonuncusuydu. Tabii yeteneği onu cellatlığa yönlendirmişti. En sevdiği vecize şu idi: "Sırt

sopa için, ağaçlar adam asmak için yaratılmıştır. Tiapas'ın hırslı yaratılışı, ona mesleğini bıraktıran sebepten anlaşılır. Cellat olduğu memlekette, idam mahkumu bir genç katil, affedilmiş fakat kararı reddetmişti. Mahkumu cellada verdiler. Gayet memnun olan delikanlı, celladını selamladı, hatta elini sıktı. Fakat bu hareket Tiapas'ı garip bir şekilde sinirlendirmişti...

– "İnat edip depelendikçe, çırpındıkça, iyi güzel, ama bir intihara suç ortağı olmak istemem." demiş ve görevini yapmak istememişti, zamanından önce işine son verdiler.

– "Avrupa'da, diyordu, öldürmek sanatı kaybolmuştur. Makineli araçların kullanılmaya başlanması, sanatta intihar demektir. Giyotin çabuk iş görür, ama çok geometrik ve hiç özelliği, hiç kişiliği yok. Kurşuna dizmek, gereksizliğin zaferidir, boşuna masraftır. Nerede kaldı ki, av ve savaş ile asalete yükselmiş tüfek canilere karşı kullanılmamalıdır. Birleşik Amerika, elektrik sandalyesiyle, alçaklığın en aşağı basamağına inmiştir. Elektrik, doğanın maddeden en uzak kuvveti, ışık veren kudret, katilleri katledecek kadar ayağa düşürülsün! Eski zamanın asılma yöntemine sadık kalan İngilizler daha mantıki ve daha saygılıdırlar ama idam sehpası çok renksiz, çok ilkel hatta saf diyeceğim bir vasıtadır. Doğru söylemek lazım gelirse, Avrupa'da işkencede bir dereceye kadar özellikleri olan iki memleket var: Türkiye*, İspanya. Kement, bukağı ve kazık sıradanlıktan çıkmakta ve alışılmış cezalardan daha şiddetli olmaktadır. Fakat sanatın eski buluşları yanında oldukça soluk kalmaktadır.

Beyaz ırk için, ortaçağ kanuna uygun adam öldürmenin büyük çağı olmuştur. Tekerleğe koymak, kırk katır, dimdik ve diri diri gömme oldukça ustalık isteyen ince işlemlerdi. Fakat ilk çağlar, ortaçağdan aşağı kalmazdı. Pek az uygulanmakla beraber "Mesence" işkencesi dahice idi. Neron'un insanları zifte bulayıp canlı meşale haline getirmek fikri de yabana atılmamalıdır. Bence, ateş, adaletin elinde bulundurduğu aletler-

* Müellif Osmanlı İmparatorluğu devrini kastediyor olacak. - ÇN

den en mükemmelidir. Bir insanı yok etmek için, reçineli ağaçtan, iyi bir istifle hazırlanmış odun yığını ile hiçbir şey boy ölçüşemez. Gözlere, hayal gücüne hoş gelen klasik, şairane ve muhteşem bir şey vardır bunda. İnsanların hatıralarına en derin şekilde kazınan işkenceler alevle yapılanlardır. Aziz Laurent'in ızgarası, Jeanne d'Arc ve Savonarolen'in "ihrak-ı binnarı" birer büyük kahramanlık ve tarih sahifeleridir!

Bunu söylerken baltanın da meziyetleri yoktur demiyorum. Fakat balta cellatla mahkum arasında doğrudan doğruya, hatta gizli diyeceğim bir ilişki kuruyordu. Herkes öyle kelle uçuramazdı. Sağlam bir göz emin bir bilek gerekirdi ve yüksek kimseler söz konusu olunca, kral veya aynı derecede biri, çekinmek, titremek tehlikesi vardı. Halbuki bizim mesleğimizde hassas olmak büyük zarar verir.

Çarmıha germenin asırlardan beri neden bırakılmış olduğunu bir türlü anlayamıyorum. Bu oldukça uzun süren, acı veren ve her şeyden önce estetik bir işkence idi. Fakat bugün, estetik pek az hesaba katılıyor. Bilhassa Avrupa'da, idam hükümleri, hapishane avlularında, hemen hemen geceleri, kaçamak, sanki adalet verdiği kararlardan utanıyormuş gibi yapılmaktadır. Ben böyle davranmayı bir türlü anlayamıyorum. Ya hâkimler mahkumun gerçekten ölümü hak ettiğine inanıyorlardır –bu takdirde hükmün uygulanmasını olabildiğince muhteşem hale getirmelidir ki, öteki caniler korkudan çarpılsınlar– yahut bir insanın idamına hükmetmek yetkilerinden şüphe etmektedirler – o zaman da ölüm cezası vermekten çekinmelidirler.

Sanatımda ilerlemek amacıyla yeryüzünde birçok seyahat ettim. Şunu itiraf etmeliyim ki, bu sahada da, Asya, dünyaya ders verecek durumdadır. Yahudilerden bahsetmiyorum, onların mimari, heykel ve resimde olmadığı gibi, idam işlerinde de bir teknikleri yoktur. Yahudiler taşlamak yöntemini kullanıyorlardı. Fakat taşlamak sahici bir erkeğe yakışmaz, bir çocuk eğlencesidir. Ve bu aşağılık demokratik işkenceye herkes katılabilirdi. Eski Yahud'da, sabit bir cellatlık görevi hiçbir vakit yoktu. Bir parça hayal gücü olan tek İbranî Kral Manesse ol-

muştur ki, anlatıldığına göre Eşiya nebiyi iki masanın ortasına bağlatmış ve vücudunu testere ile kestirmiştir.

Fakat Asûrilerle Mısırlılar büsbütün başka bir dehaya sahiptiler. Bir yerde ayaklanma oldu mu, Bâbil kralları âsilerin derilerini yüzdürüp o şehrin duvarlarını kaplatıyordu. Bu gelenekler Mongollora geçti, fakat Timurlenk, yaptırdığı işkencelerin niteliğinden fazla niceliği ile ünlüdür. İncelikle ilgisi yoktu, bir "toptancı" idi. Geçtiği yerlerde hatıra olsun diye bıraktığı kelle tepelerinin bir güzelliği yok değildi, fakat öldürme usulleri bayağı ve çabuktu. Bizim sanatımızın asıl vatanı Çin'dir. Yıllarca evvel, henüz genç iken, son derece ince bir nezaket memleketi olan Göksel İmparatorlukta yaptığım bir inceleme gezisinde, birkaç klasik idam hükmünün infazında hazır bulunabildim. Fakat orada da yozlaşma yüz göstermeye başlamıştı ve anlattıklarına göre, şimdi Cumhuriyet ilan edilmiş ve işler büsbütün kötüleşmiş, Avrupa maymunluğu başlamış ve bu taklitçilik yüzünden kurşuna dizmeye kadar alçalınmıştı.

Bir defa Kuang-si vilayetinde, bence mesleğimizin bir şaheseri olan "bıçak işkencesi"nde bulunabildim. Bende en büyük etkiyi o yaptı da öyle diyorum. Görülmeye değer bir şey. Ne olduğunu belki bilmezsiniz. Mahkum bir ağacın gövdesine bağlanıyor, cellat, üstü bezle örtülü bir sepetle karşısında duruyor. Zaman zaman elini sepete sokup bir bıçak çıkartıyor, üzerindeki yazıyı okuyarak ona göre işini yapıyor. Sepetin içinde, insanın vücudunda ne kadar organ varsa o kadar bıçak ve her bıçağın üstünde o organın adı yazılıdır. Celladın ilk eline aldığının üzerinde "sağ bacak" yazılı olacak ki, mahkumun kesildiğini gördüğüm ilk organı o oldu. Sonra, sıra ile sol kulağı, kaba etleri, sol eli ve bacağı, üst dudağı, iki memesi ve sol kolu kesildi. Mahkum bağırmıyordu, ancak inliyordu. Belki de bayılmıştı. Dediklerine bakılırsa, mahkumların aileleri, eğer zengin iseler cellat ilk çekişte üzerinde "baş" veya "yürek" yazılı bıçağı çıkarıversin diye ona büyük bir para verirler, bu işkenceyi icat edenin düşündüğü acıdan onu kurtarıp idam hükmünün hemen uygulanmasını sağlarlarmış. Fakat bu sefer,

serveti olmayan bir katil olacak ki, başını en son kestiler. Eğer bir cezanın başlıca meziyetleri onun süresinde ve acı türlerinin çokluğunda ise bıçak işkencesinin başta geleceğini sanıyorum.

Cellat ile dost oldum. Beyaz sakallı, gayet kibar, güleryüzlü, güzel bir ihtiyardı. Bu işkencenin ne yazık ki modası geçtiğini, ancak böyle vilayet köşelerinde, resmi amirlerin gözyumması ile uygulayabildiğimi söyledi. Çin'de bile, cellatlık sanatının gözden düştüğünü, kimsenin rağbet göstermediğini, mesleğin inceliklerinin kaybolmak üzere bulunduğunu itiraf etti. Tükenişin apaçık ve artık dünyanın her tarafına yayıldığı bugünde, onun şikâyetlerini hatırlıyorum. Yalnız Amerika'nın ve Orta Asya'nın bazı bölgelerinde, mesleklerini aşkla, şevkle tatbik eden ve güzel gelenekleri tamamen kaybetmemiş ölüm sanatçıları henüz bulunabiliyor. Fakat ben ki, değişik yöntemlerle kuralları en mükemmel şekilde uygulayarak, iki bine yakın idam hükmü yerine getirmişim, şimdi, mutfaklarda sürünerek, vakit geçsin diye, en adi hayvanların canlarını almakla yetinmeye mecbur kalıyorum."

Bir gün, kendisine, en iyi zamanlarında, bir hükmü infaz ederken, korkunç mesleğinden dolayı bir tiksinme ve vicdan azabı duyup duymadığını sordum. Yüzüme gülümseyerek, baktı:

– "Vicdan azabı mı? Tiksinti mi? Neden? Bir mahkum karşısında, önümde canlı biri olduğunu hiç düşünmedim ve böyle bir his duymadım. O ölü idi. Hakkında hüküm verildiği andan itibaren adam sadece göz yumma sonucu ve bürokratik gerekçelerden dolayı yaşayabiliyordu. Diriler arasında kanunen adı silinmişti ve ben, vazifemi, doktorların bir cesedi parçalarken veya yüzerken gösterdikleri soğukkanlılıkla yapabilirdim. Benim için ölümün asıl faili hâkimdir; ben bıçak veya ip gibi, bir aletten başka ne idim? Ne diye vicdan azabı duyacaktım? Eğer benim elimde olsa, bir örümcek bile öldürmezdim. Bir ceset verip onu dünyadan yok etmeye beni memur eden devletti. Hem sonra, mahkumların çoğu katillerdi ve ben, onların başkalarına yaptıklarından –hem de masumlara– başka kendilerine bir şey ettiğim yoktu."

– Fakat itiraf ediniz ki, bu meslek hoşunuza gidiyordu ve tabiatınızda olan kan sevgisi böylece tatmin ediliyordu?

– "Bu bir meziyet değil mi? Kimse, mesleğini sevmezse onu namusuyle ve şerefiyle yapamaz. Kan sevgisine gelince, bunda ne fenalık var? Eğer benimle doğdu ise, doğamda varsa suç benim mi? Herkes yeteneğine göre hareket eder. Ressam renkleri ve şekilleri sevdiği için tablo yapar, falcı rakamlara ve yıldızlara sevgisi olduğu için onları tetkik eder. Bir celladın kan seviyor diye adam öldürmesi neden garip oluyor? Uygar insanların cellada karşı duydukları bu peşin hükmü bir türlü anlayamıyorum. Cellat istemiyorsanız, idam hükümlerini kaldırınız. Her halde hâkimler, biz cellatların hoşuna gitsin diye idam hükümleri veriyor değillerdir. Ama, kaldırmak istemezseniz, bu mesleği yapacak insanlar doğuyor diye Allaha şükrediniz ve onlara layık oldukları saygıyı gösteriniz."

– Peki ama bu hasret çekişiniz size çirkin ve kötü gelmiyor mu?

Tiapas göğsünü kabartarak cevap verdi:

– "Siz de kırk yıl cellatlık yapınız, ondan sonra konuşuruz. Kötürüm olmuş bir heykeltıraş nasıl çamur ve kalem hasreti duyarsa ben de öylece kesilecek kafa hasreti çekiyorum. Ben de elleri kesilmiş bir kemancı gibi ızdırap duyuyorum. Benim hastalığım, sanatıma karşı daima duyduğum ölmez aşkın bir delilidir. Fakat gerçek sanatkârlar daima anlaşılmamışlardır ve iftiralara uğramışlardır."

Ve bir yaş, sahici bir yaş, ihtiyar Tiapas'ın sağ gözünden damladı.

Açık Artırma

New-York, 1 Ocak

Dün akşam fazla içtim ve bu gece gayet garip bir rüya gördüm.

Sanki, dünyanın üstünde sütunsuz ve direksiz duran, ortasından kesilmiş bir küre, demirden ve camdan yapılmış muazzam bir kubbe altında idim. Yer, ne tahta döşeme, ne de çimento kaldırım, fakat bir nevi döğülmüş çamurdandı. Ve şurası, burası hâlâ rutubetli idi.

Ortada, üstü yaldızlı harflerle yazılı ilanlarla örtülü bir kürsü yükseliyordu. Kırmızı redingotu kısa, âdeta cüce bir adam, bir elinde tokmak, ötekinde çıngırak kürsünün üstünde dolaşıp duruyordu. Etrafta, hemen hepsi kadın, hemen hepsi ihtiyar, iki büklüm ve siyahlar giyinmiş, beş on kişi vardı.

Alçak sesle konuşmalarına rağmen, yanımdakilerin sözlerinden bir açık artırmanın söz konusu olduğunu anladım. Kızıl tellal, çıngırağını ve tokmağını sallayarak bir şeyler bağırıyordu. Fakat muazzam cam kubbenin akisleri sözlerini anlaşılmaz hale getiriyordu. Birdenbire sessizlik arttı –yahut uğultuya alışmıştım– ve cücenin sözleri anlaşılmaya başladı.

– 32 numaralı parça. Pars Krallığı açık artırma ile satılıyor. İki milyon kilometrekare yüzölçümü. Nüfusu on milyon. Mükemmel sanat ve ticaret şehirleri, Hint ve Hazer denizlerinde limanlar. Bol miktarda petrol, yemiş, halı, afyon, şair ve

dansöz yetiştirir. 560 kilometrelik demiryolu. Açılış fiyatı: Kırk yedi milyar.

Kimse elini kaldırmadı, kimse artırmadı. Tellal, tokmağı havada bir müddet bekledi, çıngırağını salladı, sonra, yorgun bir sesle devam etti:

– 33 numaralı parça Liberia Cumhuriyeti artırma ile satılıyor. Yüz bin kilometre kareye yakın yüzölçümü, iki milyon nüfusu, sıcak memleketler ürünleri ihraç eder, gelişmeye uygun bir ülke. Bol kahve, kauçuk, fildişi, ceviz, hurma yağı. Açılış fiyatı: Dört milyar altı yüz bin milyon.

İki ihtiyar hatun alçak sesle konuştular, fakat başlarını sallayıp gözlerini yere indirdiler. Kimsenin Liberia Cumhuriyetini almaya niyeti yoktu. Tellal, aynı hareketlerle, başka bir şey mezada çıkardı:

– 34 numara. Dikkat. Çok mühim. En fazla artırana Avrupa ve Asya'daki bütün arazileriyle Sovyet Cumhuriyetleri Birliği satılıyor. Sınırsız ülke, bitip tükenmek bilmez servet. Yirmi milyon kilometreden fazla yüzölçümünde yüz kırk milyon can. Bulunmaz bir fırsat. Her nevi kapitalist için işletme olanakları. Bereketli topraklar, çok zengin madenler. Ucuz buğday ve kereste; petrol, kömür, demir, bakır, platin, elmas istediğin kadar. Yatırım ve spekülasyon için bulunmaz fırsat. Taksitle ödeme imkânları. Açılış fiyatı: Dokuz yüz yetmiş dört milyar.

Yine aldıran olmadı. Kırmızılar giyinmiş cüce heyecanlanmış görünüyordu, ulumakta devam etti:

– Dokuz yüz yetmiş dört milyar. Bedava! Emin bir iş. Resmi istatistikler müşterilerin emrindedir. Ödemede kolaylık. Haydi baylar, dokuz yüz yetmiş dört milyar. Hepsi dahil. Madenler, arazi, şehirler, demiryolları, limanlar, fabrikalar, ormanlar, göller, kadınlar ve erkekler. Yalnız petrolle sermayenizi on yılda alırsınız. Böyle harika bir fırsat bir daha ele geçmez. Haydi baylar, biraz cesaret. En son fiyat: Sekiz yüz elli.

Yanımda bulunan iri yarı bir genç heveslendi. Kürsüye çıkıp tellalın kulağına bir şeyler söyledi. Amma derhal yerine döndü:

– Çok inatçı, dedi, altı yüz elli, hatta yedi yüz için alabilirdim.

Tellal çıngırağını çaldı ve yeni bir şeyi müzayedeye koydu:

– 35 numaralı parça. Nikaragua Cumhuriyeti 156 000 kilometrakere, 645 bin nüfus. Küçük memleket fakat büyük geleceği var. Büyük miktarda şeker, kahve, kereste, hindistan cevizi, deri ve altın ihraç eder. Yedi milyar iki yüz milyon?

Ben de herkesin yaptığının aynını yapıyorum. Yani hiçbir şey almıyorum ama bir türlü oradan da ayrılamıyorum. Müzayede, bana saatlerce sürdü gibi geldi. Yas tutan ihtiyar kadınlar çifter çifter kürsünün etrafında dolaşıyor, tellalın söylediği rakamları dikkatle dinliyor, gülümseyerek görüşüyorlardı. Erkekler daha az sakindiler, ama kimse elini kaldırmaya cesaret etmiyordu. İçlerinden bir tanesi, celep kıyafetli biri, nihayet dört buçuk milyon için Andor Cumhuriyetini almaya karar verdi. Yanında duran bir ihtiyar kadına, özür diler gibi:

– Mer'a için kullanırım;

dedi. Tellal tokmağını koymuş, bohça gibi geniş bir kırmızı mendille terini siliyordu. Bitkin fakat dünya atlasının son sahifesine gelene kadar bütün memleketleri satmaya hazır görünüyordu. Yeni bir satış için çıngırağını salladı, bereket versin bu saçma ve tekdüze rüyadan uyandım.

Bernard Shaw'ı Ziyaret

Londra, 15 Ekim

İhtiyar G.B.S. ziyaretimi çok fena karşıladı:

– "Beni, dedi, bütün aptallar gibi siz de bir palyaço sanıyorsunuz ve can sıkıntınızı tuhaflıklarımla defedeceğinizi ümit ediyorsunuz. Sizi düş kırıklığına uğratacağım. İngilizler ve umumiyetle kitap okuyan, tiyatroya giden işsiz güçsüzler beni bir maskara zannederler. Tamamen aksine, ben yaradılışım ve yeteneğimin gereği olarak Birleşik Krallığın en ciddi adamıyım. Biliyorsunuz ki, Fabian ve İbsen'in bir tilmizi olarak işe başladım. Bu iki tercih, başlı başına antikomik bir düşünceyi ispat eder. Ne Fabian'da, ne İbsen'de bir damla "humour" vardır.

Fabian, iki üç asır sonra bütün işçileri birer küçük burjuva haline getirmek üzere bir sistem kurmuştur. İbsen'e gelince, o insanlar arasındaki münasebetlere samimiyeti hâkim kılmak, yani onları tahammül edilmez hale getirmek ister. Fabianizm bir omeopatya sosyalizmidir; İbsenizm, bir anarşist ahlakıdır. Ne onda, ne ötekinde neşe denilen şey vardır. Bu sistemler iyi niyetli iki aptallıktır, yani hiç de hoşa gidecek bir şey değildir.

Görüyorsunuz ki, benim maskaralık şöhretim Byron'ın şairlik, Shakespeare'in yazarlık şöhretleri kadar sahtedir. Birincisi amatör bir polemikçi, ikincisi felsefe meraklısı bir şairdir. Bunu onlarla kendimi bir tuttuğum için söylemiyorum. Ara-

mızda mantıki bir karşılaştırma yapılamayacak kadar kendilerinden üstün olduğumu herhalde kabul edersiniz. İnsanlara, hiçbiri Bernard Shaw olmak mutluluğuna sahip bulunmadıklarından dolayı acıyorum."

– O halde sizin "humorist" şöhretiniz nereden geliyor?

– "Anlatayım. Ben İrlandalıyım. Londra halkının aşağı tabakası için, yani kitap ve gazete alanlar için, bir İrlandalı ya sıska bir züğürt, yahut bir maskaradır. Hiç de açlıktan ölmeye niyetim olmadığı için maskaralığı seçtim. Şüphesiz biliyorsunuz ki, İngiltere'nin bütün şöhretlerini İrlanda sağlar. Sayayım: Scot Erigene, Goldsmith, Sheridan, Burke, Sterne, Berkeley, Swift, Wellington, Thomas Moore, Yeats, Oscar Wilde, James Joyce İrlandalıdırlar. İrlandalılar olmasaydı, İngilizler Lilliput'un ne olduğunu bilmeyecekler ve Napolyon'u yenemeyeceklerdi. Baltıklı olan Kont Keyserling İngilizlerin hayvanlara benzediğini söylemiştir. Bendeniz, bu hayvanlar için bostan korkuluğuyum. Bu dilsizlerin söz söylemeye cesaretleri yoktur, onların yerine gerçekleri ben söylüyorum. Bu melankoliye tutulmuş insanlar gülmeyi bilmiyorlar, onları hiç olmazsa benim gülümsetmem gerekiyor. Bu mazoşistler haz duymanın ne olduğunu bilmiyorlar, ufacık bir zevk ürpermesi verebilmek üzere onları kamçılamaya ben mahkumum. Benim layık olmadan elde ettiğim başarı İngilizlerin bu özelliklerine dayanıyor.

Eğer İngiltere saygısızlıkta sanayideki kadar ileri olsaydı, ben az ücret alan sıradan bir gazeteciden başka bir şey olamazdım. Fransa'da kimsenin dikkatini çekmeyen en az yüz Shaw vardır. Hem bakınız ben harbin sayısız kurbanlarından biriyim: 1918'den beri Viktoriya İngilteresi artık ölmüştür. İngilizler bâtıl inançlarını, peşin hükümlerini kaybetmek üzeredirler ve ahlaksız, şüpheci, "sinik", bir parça bolşevik, bir parça Freudcu oluyorlar, iyi hazırlanıp sunulmuş bir rezalet karşısında artık şahlanmıyorlar. Bu da benim şöhretimin gittikçe azalmasına sebep oluyor. John Bull'un etrafında ona kırmızı örtü sallayarak dolaşan tek boğa güreşçisi ben olduğum sürece işler yolunda gidiyordu. Fakat İngiliz boğaları, kırmızının bütün nüanslarına alışmaya başlıyalı beri artık benden

korkmuyorlar. Yani bu, onları artık eğlendiremiyorum demektir. Eğer yakında bir "püriten" tepkisi olmazsa ben de antolojilere Oliver Goldsmit ile Macaulay'in yanına konulacağım. Mahvolacağım. İngilizler bana benzemeye kalkışırlarsa Mrs. Grundy'nin yanına metodist papazı olarak girmekten başka çare kalmayacak. Artık yalancılık çıraklığına yeniden başlayamayacak kadar ihtiyarlamış bulunuyorum."

– İhtiyar mı? Hiç görünmüyorsunuz. Zekânız daima yirmi yaşından aşağı.

– "Ya öyle mi? Bir acemi için hiç de fena değil. İltifata bürünmüş bu suçlamanız oldukça başarılı. Ama ne de olsa, bana bir çocuk gibi düşündüğümü söylüyorsunuz. Kızmıyorum. Çünkü yaşımdan memnun olmamam için altmış sebep var. Hayatın tek üzüntüsü ölümdür. Bir insanı eğitmek için bir asır ancak yetişir, elde edilenlerin meyvalarından faydalanmak için ise en az iki asır lazımdır. Bu olamayınca elimizde bir Voronoff kalıyor ki, o da, insanların ölümsüzlüğünden ziyade maymunların hadımlığını sağlayabilir. Bilimin ilerlemekte olduğuna dair yapılan bütün gevezelikler küstah palavralardan başka bir şey değildir. Bilim ortadan ölümü kaldırmadıkça bir şey yapmış sayılmaz. Beni bir gün bir taşın altında çürümeye atacaklarına göre Londra'dan New York'a yarım saatte uçmuşum, bana ne?"

Bu arada, G.B.S.'ın suratı asıldı ve sustu. Bir süre öyle düşündü. Sonra bana dönerek hiddetle sordu:

– "Ölmenin sırrını biliyor musunuz? Hayır mı? Öyle ise çek bakalım. Bir başka idam mahkumu ile daha işim yok. Ben maskara değilim, insanların en ciddisiyim ve cenaze merasimi denilen o gülünç rezaletten bahsedildiğini duymak istemeyen tek adam da benim."

Bu sözler üzerine sırtını bana döndü ve koşarak gidip köşküne saklandı.

Manevi Cerrahlık

Londra, 18 Haziran

Doktor Anosh-Uthra, gelip beni Claridge Oteli'nde buldu ve İngiltere'de iyi karşılanmaya başlanmış olan tedavi yöntemini önerdi. Sömürgeler dairesi müsteşarlarından biri bu tedavi yöntemini denemiş, bana da hararetle önermişti. Zaten bu doktoru, daha doğrusu operatörü de bana o göndermişti.

Kendinin aslen İranlı ve hemen hemen kral ailesinden olduğunu iddia eden Anosh-Uthra daha genç. Fakat o kadar ciddi tavrı var ki, böylesini henüz görmedim. Kurşun rengi suratında, midesine kadar inen koyu ve gür sakalı, onu "British Museum"da görülen Asûr krallarına benzetiyor ve yalnız vapur dumanı yuvarlak gözlüklerle kapanmış gözleri farkediliyor. Onunla konuşurken, kendinizi, orada bulunmayan ve yüzü maskeli biri ile telefonda görüşüyorsunuz sanırsınız. Bana dedi ki:

– "Bilmem ortak dostumuz size yeni tedavi sisteminden bahsetti mi? Esası gayet basit. Öğrenimim ve incelemelerim esnasında iki nokta dikkatimi çekti. Evvela şu: Kimse hatta çok övülen Freud bile akıl oynaklıklarını iyileştiremiyor, sonra da, kesin tedavi olarak, genel tıp, cerrahlık kadar etkili olamıyor. Benim keşfim, akıl hastalıkları tedavisine cerrahlığı sokmak olmuştur. Ben, eğer bir sıfat almamı istiyorsanız, ilk ruh cerrahıyım.

Bazı operatörlerin sinir hastalıklarının tedavisinde müdahalelerde bulunduklarını, sar'alıları, böbreklerini çıkartmak suretiyle ve vaktinden evvel bunaklığı "endokrin" iğnelerle iyi etmeğe çalıştıklarını biliyorum. Fakat burada, kendimizi akıl hastalıklarına karşı tamamen fiziksel ameliyatlar girişimi karşısında görüyoruz. Ben, aksine, ruh üzerine doğrudan doğruya ruhi ameliyatlar yapıyorum. Kişiliğimizin öyle tarafları var ki, ötekilerin aleyhine fazla şişmekte, kangren olmaktadır. Manevi kanserler, fikir urları, günah ve fesat apandisitleri vardır. Ben, istediğim zaman, ruhumuzun size sıkıntı veren şu organını veya bu bölgesini kesip atabilirim. Şimdiye kadar değişik müşterilerimden kimini tembellikten, kimini şehvetten, kimini hesap düşüncesinden, kimini hasislikten, kimini de güvensizlikten ameliyat ettim. Eğer ölüm korkusu size hafakan veriyor, fazla kültürden hazımsızlık duyuyorsanız, politika veya spor hırsı rahatınızı kaçırıyorsa, bana başvurunuz. Ameliyatlarım gayet çabuktur ve acı duymazsınız. Viyanalı sihirbazın yaptığı gibi sizi itiraflara zorlamıyorum. Nancy'deki yöntemlerde olduğu gibi ipnotizmaya da başvurmuyorum. Zürich'teki gibi rüyalarınızı anlattırmıyorum. Ne de etinizi kesip acıtıyorum."

– Nasıl hareket ettiğiniz hakkında biraz ayrıntı verebilir misiniz?

– "Söylesem bile anlayamazsınız. Şunu biliniz ki Anosh – Uthra benim asıl adım değildir. Bu Farsça sözler Melek– İnsan anlamına gelir ki, Mesih'in adıdır. Bütün sırlar gibi, benim sırrım da Asya'dan gelmektedir, onu Batı terimiyle aydınlatmaya imkân yoktur. Fakat öyle sanıyorum ki, başardığım denemeler, her türlü teoriden daha açık ve daha inandırıcıdır. Kendinizi bana tedavi ettiriniz ve sizi rahatsız eden ne varsa onlardan kurtarayım.

Şuraya dikkatinizi çekerim ki, müşterilerimi, ahlakçıların "fesat" veya akıl doktorlarının "delilik" dedikleri ve yalnız fena huylarından ameliyat etmiyorum. Mesela hemcinsinize karşı ölçüsüz bir sevgi duyuyorsanız yahut rahatınızı kaçıran felsefe veya din tutkunuz varsa aynı şartlar içinde müdahaleye

hazırım. Bazen günahlardan daha fazla acı veren faziletler vardır.

Manevi cerrahlık bütün dünyaya yayılınca cinsimizin nasıl değişeceğini düşününüz. Nihayet herkes istediği ruhu edinebilecek. Vicdan azapları ile endişelerin sistemli bir şekilde kesilip atılması, insana şimdiye kadar imanla metanette, "stoisizm" de boşuna aradıkları sükun ve rahatlığı verecektir. Buna, iradesizlikten doğan maddi hastalıkların sebebini tedavi edince, ortadan kalkacağını ve tam bir sağlığa kavuşacağınızı da ilave etmelisiniz. Bir tecrübe ediniz. Para hırsı, evham, batıl inanç, çekememezlik veya kıskançlıktan mı dertlisiniz? Kökünden çıkarıp atmak kolay. Yalnız haberiniz olsun ki, bir seferde olmuyor. Saydığım rahatsızlıkların her biri için en azından üç ay lazım. Sinir doktorlarının bitip tükenmek bilmeyen tedavilerini düşünürseniz çok az bir süredir. Bir de önceden ve açıkça haber vereyim ki, ruhunuzdan bir şey kesip atabilirim amma, bir şey ekleyemem. Keramet sahibiyim ama Tanrı değilim.

Her ameliyatın fiyatı güçlüklere göre değişik.Ücretim beş yüz ile üç bin İngiliz lirası arasındadır, yarısını tedaviye başlayınca peşin alırım."

Sordum:

– Eğer bir kimsenin bütün ruhu bozulmuşsa, onu tamamen söküp atabilir misiniz?

Anosh-Uthra sakalını sıvazlayarak cevap verdi:

– "Şimdiye kadar böyle bir ameliyat yapmadım ama, deneyebilirim."

Sir J. - G. Frazer ve Büyü

Londra, 3 Kasım

Beklenmedik hoş bir rastlantı, vahşi kavimlerin putlarını toplayan bir meraklının evinde, birkaç dakika, dünyanın en büyük antropolojisti (insan bilgini) diye anılan Sir James Georges Frazer'i dinleme olanağı sağladı. Belki de atalarımdan gelen bir ihtirasla vahşilerin hayatını merak ettiğim için bir süre önce meşhur "Golden Bough"ı ziyaret etmiştim, bu sebeple insan ruhunun pek ünlü paleontolojitinin (müstehase bilgini) sözlerini daha kolaylıkla anlayabildim.

Çay masası etrafında geçen konuşma, koleksiyon meraklısı ve ev sahibinin masum bir oyunu ile büyücülük konusuna atladı. Sir Frazer de kaçınamadı, Yaşlı ve bütün ömrünce dinlenmeden çalışmış olmasına rağmen gayet genç görünüyor ve gözleri daima uyanık bir zekâ ışığı ile parlıyordu. Bir hâkim ve aynı zamanda bir mizahçı gözleri vardı.

– "Modern insanlar, dedi, büyücülüğü çok hakir görüyorlar. Bilim ve deney ile uğraşanlar da ona, hatta ihtiyar sihirbazlarla bu hususta incelemeler yapanlara acıyarak bakıyorlar. Bunlar nankör kimselerdir ve analarına karşı saygısızlık ediyorlar. Bütün modern uygarlık –modern demekle Sokrates'in Yunanistan'ı ile başlayıp birkaç asır unutulduktan sonra çiçeklerini ve meyvelerini Rönesans'tan bugüne kadar veren uygarlığı anlıyorum– büyücülüğün yasal kızıdır. Bütün sanat-

larımız, kanunlarımız, politika geleneklerimiz, bütün bilimlerimiz ve tekniğimiz doğrudan doğruya ilkellerin büyülerinden çıkmadır. Sihirbazlıkla alay edenlerin hepsi, eski sihirbazların oğulları veya yeğenleridir, bugün dahi, vahşiler arasında işlerini yapan büyücülerin akrabalarıdır.

Bu gerçeklere, kitaplarımın şurasında, burasında dokundum, fakat kimse şimdiye kadar bunların varlığına veya bağlarına dair tek kelime söylemedi. Güzel sanatlardan başlayalım. Musikinin böyle olduğunu bir Fransız musiki bilgini, Combarieu çoktan kanıtladı. En eski zamanlarda, musiki, büyücülük sanatının bir kolundan başka bir şey değildi. Tiyatro, biliyorsunuz ki, ilkel dua törenlerin bir kaymasından başka bir şey değildir, yani sihir köküne dayanır ve Hirn'in kanıtladığına göre, dans da aynı yerden geliyor. Şiir için de bunu tekrar edebiliriz. Elde bulunan en eski parçalar, Vedalarda olsun, eski Latin edebiyatında olsun, uyumlarıyla Tanrıların lütuflarını kazanmaya veya kötülükleri önlemeye yarayan kuvvetli sözler ve sihirli formüllerdi. Mağaralarda bulduğumuz ilkel resimler, taş devri insanları arasında av bolluğu sağlamak için büyünün ana prensiplerinden birine dayanan sihirbazların eseridir. Bir "tasvir" yaratmak, bir sihirbaz için temsil edilen şeyin üzerinde hâkimiyet kurmak demektir. Heykelin esası da budur. Biliyorsunuz ki, ortaçağda, bir düşmanı ortadan kaldırmak için, topraktan veya balmumundan onun küçük bir heykelini yapmak, sonra yüreğini delmek veya ateşe atmak âdetti. Heykele yapılanı, model hissederdi. Çok realist olan Mısır heykelleri, öldükten sonra dirileceği zaman için vücudu olduğu gibi korumak maksadıyle kullanılan sihirli bir araçtı. Mimarinin en eski şekilleri olan dolmenler ile kromlekler, biliyoruz ki, dinden ziyade sihirle ilgili gizemli ayinlerde kullanılıyordu. Eğer bu konuda daha geniş bilgi almak istiyorsanız dostum Salomon Reinach'ın 1903'de "Antropoloji"de çıkmış incelemelerini okuyabilirsiniz.

Ahlak ve kanunlara gelince, "The Psyche's Task" isimli kitabımda, bugün dahi hayatımızı şekillendiren ve kanunlarımıza ilham veren ilkel ahlak kurallarımızın, batıl inanç dediği-

miz şeylerden alınmış ve yerleşmiş olduğunu kanıtladım ve bunlar hemen daima sihirle alakalıdır. Ahlakımızın esasında yasaklar vardır ki, "tabu" fikrine dayanır. Mesela bir erkekle bir kadın arasında yasal olmayan ilişkilerin avcılığın ve ürünün bolluğuna zarar verdiği sanılıyor, bunun için şiddetle yasak ediliyordu. Böylece, insanlar arasında ihanetten nefret duygusu uyandırıldı ve oldukça azalmış olmasına rağmen, hâlâ da devam etmektedir. Bugün, başka sebeplerden dolayı yasak ediliyor, fakat sihirbazlık fikirleri ve bu ilk hazırlama faaliyeti olmasaydı, belki de bu sonuca hiç varılmazdı.

İlk kabilelerin ilk kralları büyücülerdi. Sonradan savaşçılar geldilerse de, büyücülerin hâkimiyeti altında kaldılar.

İlk teokrasi sihirbazlar tarafından kuruldu ve onların savaşçılar üzerindeki hâkimiyetleri, zekânın kuvvete hâkimiyeti oldu. Eski krallarda, daima mukaddes ve sihirli bir etkinin izleri görülmektedir. Daha birkaç asır evveline kadar Fransız ve İngiliz hükümdarlarına, bazı hastalıkları sadece elleriyle dokunmakla iyileştirmek uzmanlığı gibi mucizeli bir iktidar verilirdi. İlkel milletlerde sihirbaz-kralın, bir felaket olduğu zamanlar, kendini kurban etmesi lazımdı. Bu âdeti modern hükümdarlar, felaket bölgesine, hayatını tehlikeye koymak pahasına da olsa, gitmek şeklinde devam ettiriyorlar.

Fakat bilimi bile, Lenormand'ın kanıtladığı gibi, büyücülüğe sıkı surette bağlı görüyoruz. Büyücülük bazı olayların, yabancı bir gücün etkisi olmadan kesin olarak başka olayların izlemesi gereğini düşünür. O da, bilim gibi, determinizme (gerekircilik) yani, düzenli ve maddi bir gerçeği içine alan bir imana dayanır. Büyücü hiçbir zaman olayları zorlamak iddiasında değildi, fakat, birbirini takip sırasını ve gizli ilişkilerini bildiği için, istenilen olayı elde etmek üzere, doğal olarak ondan evvel geleni tekrarlamakla yetiniyordu. Hataları ve başarısızlıkları bu zincirlemenin değişmeyen bağlarını yetersiz incelemiş, gerçek olmaktan çok görünürdeki ilişkilere dayanmış olmasından ileri geliyordu, fakat hareket ettiği prensip, modern ilmin üzerine kurulmuş bulunduğu prensibin aynıydı. Çocuklar bile kimya'nın simya'dan, heyet ilminin (astronomi),

ilm-i nücum (astroloji) den, ilm-i tıbbın da (hermetik)ten çıktığını bilirler. Eski zamanları bilenler için büyü ile ilgisi açıkça belli olan dinden bahsetmiyorum. Nerede kaldı ki, bugün dahi, öyle şeyler var ki, onları kaba büyücülükten ayırt etmek kabil değildir. Bugün dahi, en uygar ülkelerde, milyonlarca insan için teozofik mezheplerin ve gizli bilimlerin gördüğü rağbet, bunların bir ruh ihtiyacını karşıladığına delildir. O halde, bütün uygarlığımız tamamen sihirbazlık imanı ve uygulamasından çıkıyor demektir, öyle ki, bir parçacık safsata ile, bir kötümser, bugünün kültürünün henüz sihirbazlık derecesinden ileri gidemediğini iddia edebilir. Milletler, mucizelere açtır ve herkesten, mugalatacılardan, uykuda gezenlerden, elektrikçilerden, medyumlardan, falcı karılardan, fizik profesörlerinden ve bakıcılardan bunu istiyorlar. Şüphe yok ki, vahşiler babalarımızdır, bazen da kardeşlerimiz, sihir de, başlarken dediğim gibi, güzel sanatlarımızın, ahlaki değerlerimizin ve bilimlerimizin anasıdır. Bütün aydınlar, daha ileri, daha tedbirli ve daha açık birer büyücüden başka bir şey değillerdir."

Sir James George Frazer sustu ve kimse verecek cevap bulamadı. Birkaç dakika sonra da Antropolojist çıktı. Anamın Polinezyalı olduğunu hatırlardım, öyle ki birkaç saatten beri kendime karşı duyduğum yüksek takdir düşüncesi artmış bulunuyor.

A.A. ve W.C.

Londra, 3 Ağustos

Şu dakikada muazzam bir lüks lokantadan çıkıyorum. Korkunç!

Bütün bu açılan binlerce ağız ve çiğneyen dişler kadar iğrenç bir şey olamaz. Dikkatli, aç, parlak gözler; kasılan ve acele eden çeneler; yavaş yavaş kırmızılaşan yanaklar... Genel lokantaların varlığı, insanın hayvanlık aşamasından henüz kurtulamadığını gösteriyor. Kendini asil, incelmiş, aydın zannedenlerde dahi bir utanma duygusu bulunmayışı beni korkutuyor. İnsan zekâsının yeme ile çıkartmayı henüz birbirine bağlamamış olması, bizlerin kaba duygusuzluğumuzu kanıtlar. Yalnız bazı Doğu hükümdarları ile Romadaki Papalar, vücut köleliğimizin en elimlerinden biri sırasında şahit huzurunda bulunmamak için bir kenara çekilmek gereğini duymuşlardır ve yalnız başlarına yemek yerler ki, herkesin böyle yapması gerekir.

Biz, nasıl Diyojen'in sokak ortasında en iğrenç ihtiyaçlarını tatmin ettiğini okurken tiksiniyorsak, gün gelecek ki, hep birlikte –hatta açık havada ve yabancıların karşısında– yemek yemek âdetimize şaşacağız. Ölmemek için, nebat ve hayvan parçalarını boğazımıza tıkmak gereksinimi, hayatımızın en kötü zorunluluğundan ve toprağa, ölüme köleliğimizin en utandırıcı işaretlerinden biridir. Fakat, gizlice tatmin edecek

yerde, onu bir bayram ve herkesin göreceği bir tören haline sokuyoruz, hayvanlarınki gibi bir kayıtsızlıkla her gün kendimizi sergiliyoruz.

Evimde, New-Parthenon'da, dünyanın geçirmekte olduğu, insanın yeryüzüne çıkıp yerleştiği şu jeolojik döneme özgü bir âdet olan beraber yemek alışkanlığını çoktan kaldırdım. Koridorlarda, şurada, burada üzerlerinde bakır levhalara A.A. harfleri yazılı kapalı kapılar vardır. Bütün misafirlerim bilirler ki, günün herhangi saatinde, içeride ağıza atacak her şey, yiyecek ve içecek bulunmaktadır. Buraları dar, fakat aydınlık, tek masa ve tek sandalyeli küçücük yerlerdir. Kim acıkırsa gider ve kapanır. Doyunca, kimse görmeden çıkar, işine veya eğlencesine devam eder.

Bu işlere bakan uşaklar bulaşıkları kaldırırlar, onların yerine taze yemek vesaire koyarlar, bunlar saatlerce sıcacık durur. Her yemek kabının yambaşında en son ve mükemmel sağlıklı araçlar olan tuvaletler vardır.

Acaba bütün insanlar evlerinde, benim bu sistemimi kaç asır sonra uygulayacaklar?..

Knut Hamsun'u Ziyaret

Kristiyana, 24 Ağustos

Bir kitapçıya, yaşayan en büyük Norveçli yazar kimdir diye sordum:

– Knut Hamsun diye cevap verdi. O halde bu Hamsun'u tanımalıyım. Ondan bir şey okumadım, ama madem ki Norveç'e kadar geldim –bir daha buraya dönecek değilim– ve en iyisi galiba bunu da ünlüleri ziyaret koleksiyonuma eklemeliyim.

Onun hakkında söylenenler hoşuma gidiyor. Aç kalmış (benim gibi), Amerika'da sürtmüş (benim gibi) ve insanlardan mümkün olduğu kadar kaçıyor (benim gibi). Söylediklerine göre tenha bir adada yaşıyor, ender olarak şehire iniyormuş. 1920 yılında Nobel Ödülü'nü vermişler. Amerika Elçiliğinden bir kâtip kendisiyle beni görüştürmeyi vaat etti.

Nihayet, dün, bu Knut Hamsun'la buluşabildim. Üzerimde çok iyi etki bıraktı. Altmışı geçkin, fakat dinç bir adam. Sipsivri bıyıkları ona sert bir subay edası veriyor. Açık, fakat biraz mahzun ve bazen ciddi bir yüzü var. İngilizceyi rahat konuşuyor. Teklifsiz, tekellüfsüz. Hoşuma gitti.

– "Sizi, dedi, kabul etmeye razı oldum. Çünkü ne dilencisiniz, ne edebiyatçı, ne gazeteci, ne işsiz, ne editör, ne imza koleksiyoncusu, ne de bana hayran. Bunlar, birbirlerinden az çok farkla uğursuz, fakat hepsi aynı derecede çekilmez kimselerdir. Onlardan, bir yolcu haydutlardan nasıl kaçarsa, öyle

kaçarım. Ama her zaman başarılı olamıyorum. Aramıza deniz koydum. Lakin bu cins hayvanların vapur denilen bir şeyin varlığından haberleri var ve biniyorlar.

Bereket versin siz, şan ve şerefin ne olduğunu bilmiyorsunuz. Tanrı, sizi böyle bir felaketten korusun. Ünlü olmak, ihtiyar ve aynı zamanda mağdur olmak demektir. Şöhrete erişmek, derisi yüzülen bir canlı ceset haline gelmektir. Gençler ve rakipler, size, öldükten sonra yaşayan, fakat canı olmayan bir kimse diye bakarlar ve öyle davranırlar. Şöhret, tabut ve mezarın bir öncüsüdür. Ünlü müsünüz? Artık vereceğinizi verdiniz demektir; otopsiye, daha doğrusu diri diri parçalanmaya başlanılabilir. Size ödülünüzü vermişlerdir, bilinmeyenlere yer açılsın diye doyurulmuş ve başına taç giydirilmiş leş ortadan kaldırılmalıdır. Ne yaparsanız yapınız, ününüzü sağlayan eserlerden daima aşağı olacaktır. Şan ve şeref bir kısırlık diplomasıdır. Üstelik bir zindan. İster istemez özel bir nezaret altına girersiniz. Binlerce insanın haberi olmadan, etrafa yayılmadan, gazetelere yazılmadan, ne bir ev kiralayabilir, ne bir kahveye girebilir, ne de seyahate çıkabilirsiniz. Tenha bir yere sığınmak neye yarar? Orada da gelip sizi bulur, çıkarırlar ve hakkınızda bir şey öğrenemezlerse, uydururlar. Ama bu, en hafifidir. En kötüsü şu ki, şöhret sizi namuslu dolandırıcıların eline düşürüyor. Herkes bir şey istiyor, herkesin bir iddiası oluyor, herkes sizden bir şey alıp götürüyor. Aldığım yüz mektuptan hiç olmazsa doksanı bir şey istemek için yazılmıştır. Gelip beni gören yirmi kişiden on dokuzu bir şey alıp gidiyorlar.

Uzaklarda olan bir hayranım hediye olarak kitap ister; filanca bir ithafname, falanca el yazımı, öteki fotoğrafımı ve hayatıma ait ayrıntı, beriki kendisine yol göstermem, önerilerde bulunmam, yardım etmem ve onu kurtarmam için mutlaka görüşmek ister. Nobel Ödülünü aldığımdan beri para isteyenlerden baş alamadım. Bin bir sebep gösterirler: Hastalık, keşif, mektep masrafı, mutlaka yapılması lazım seyahat, kötürüm babalar, deli analar, verem kardeşler, acele evlenmeler, anıtlara yardımlar, yıldönümleri, mezarlar, mektepler, iflas etmiş asilzadeler, hayvan hastahaneleri, kutuplarda incelemeler, dep-

remler. Eğer bunlara kulak verecek adam olsaydım, Nobel'in bütün mirasına konmam gerekirdi ve sonunda da aç kalırdım.

Bir de şöhretimden dolayı her şeyi yapabileceğime inananlar vardır. 'Madem ki herkes onu tanıyor, bu demektir ki o da herkesi tanır ve bu itibarla ne isterse o olur.' Tabii, kabul edersiniz ki, yanlış bir düşünce. Bir yazar ünlü olabilir, fakat gayet az dostu ve hiç de nüfuzu olmayabilir. Ama bu cins ricacılar buna inanmazlar. Ve her hafta, biri çıkıp benden olmayacak şeyler ister: Derhal kendine bir memuriyet, filan büyük editöre kitabını bastırtmam, bir gazeteye önerip, yüksek ücret almasını istemem; Akademiye yahut bakanlara başvurarak ödemek yahut iyi bir seyahat veya bir burs sağlamam gibi. Gerçekte, böyle tenha yaşamam dolayısıyle, bu gibi lütufları temin edecek kimselerle hiçbir ilişkim yoktur, onları tanımam, tamsam ve rica etsem bile, sadece adım Knut Hamsun diye bunları yapacakları da şüphelidir.

Hem bunun için mektup üzerine mektup yazıp, bekleme odalarında koltukları eskitmem, vaktimi kaybetmem –ki, bir sanatkâr için her şeyden kıymetlidir– üstelik de hemen daima tanımadığım kimselere ricacı olmam gerekir. Ve şayet, bazen, zayıf tarafıma rastgelir de birkaçını memnun edecek olsam ve istediğini elde etsem, aman Allahım, hiçbir şey onları tatmin etmez. Saldırır dururlar, dahasını isterler, gittikçe de istediklerini artırırlar ve gırtlaklarına kadar doyduktan sonra bir gün ufacık bir arzularını yerine getiremeyecek duruma düşseniz, küstah ve terbiyesizce, sizi terkederler.

Bunlardan başka kitaplarını veya yazdıkları eserleri gönderip okumanızı, bildik sebeplerle görüşünüzü isteyenler de vardır, sonra, işinizden veya dinlenmenizden çalıp sizin hesabınıza para çıkartan anketçi felaketler! Özetle, ünlü bir adamdan her şey istenilir. O, bu kör sefillere bir parça ışık, bu donmuş yüreklere biraz sıcaklık, hoş kafalara bir parça düşünce vermiştir. O, ruhlarını zenginleştirmek, hayatlarını biraz neşelendirmek için başkalarına kendinden, kanından, ruhundan, hayatından bir parçasını vermiştir. Vermiştir ve madem ki vermiştir, daha da vermelidir, durmadan vermelidir, yalnız düşün-

celerini değil, parasını da, günlerini de, rahatını da hatta ününden birer parçasını da vermelidir! Meşhur yazarların etrafını çanak yalayıcılar, dalkavuklar, ıskatçılar ve hırsızlar çevirmiştir. Şöhret bir ödül olmaktan çok bir lanet, bir cezadır. Eğer böyle olduğunu bilseydim. 1890'da gider, ilk yazdığım *Açlık* isimli kitabımı Avrupa'ya tanıtan Brandes'i öldürürdüm. Ünlü olmaktansa aç kalmak daha iyidir.

Ve siz benden bir şey istemediğiniz halde, yine de yarım saatimi ve kuvvetimden bir parçasını alıp götürdünüz. Siz de namuslu bir hırsızsınız, terbiyeli bir hırsız, ama bir hırsız."

Bu sözler doğru olduğu için kızmadım, fakat kalkıp gitmenin dürüst bir hareket olacağına karar vedim. Knut Hamsun kendisinden ayrılmama pek sevindi ve kapının eşiğinde hararetle elimi sıktı.

Knut Hamsun hoşuma giden biri, hem de çok. Bütün kitaplarını satın alacağım ve benim için kaybettiği zamanın zararını böyle nazik bir şekilde ödeyeceğim.

Hastalık İlaçtır

Reykjawik, 13 Temmuz

İnsanları ne kadar az seviyorsam yanardağları o kadar çok seviyorum. Buralara, Hekla yanardağını görmeye bunun için geldim. Evvelki gün, kendimi birdenbire rahatsız hissettim. Vücudumun her yanında, en fazla ensemde, için için ağrılar var, ama ateşim yok. İyi İngilizce konuşan bir doktor istedim.

Akşama doğru, kendimi "Kobold" denilen cini taklit eden bir insan şekli karşısında buldum: Şiş bir göbek, tostoparlak bir yüz, yuvarlak gözler ve sağında bir tek gözlük, burnu ve bacakları kısa, amma yağlı ve hareketli. Mükemmel bir İngilizce ile:

– Ben, dedi, Doktor Harold Olafsen. Beni ne diye çağırttığınızı söyler misiniz?

Hastalığımın belirtilerini anlattım. Doktorun tek gözlüklü suratı ve etli dudakları buruştu, alaycı bir şekil aldı:

– Ve hiç şüphesiz hastalığınızı gidermemi istiyorsunuz?

Kendisine ve uzmanlığına başvurmaktaki gerçek amacımın bu olduğu cevabını verdim.

Tostoparlak "Kobold" düşünceye daldı ve kahkahalarla gülmek veya bir sinir buhranı geçirmek arasında kararsız kaldı. Fakat kendine hâkim olmak iradesi üstün geldi ve doktor Olafsen hemencecik sakinleşti.

– Asla, dedi, böyle yakışıksız bir harekette bulunamam.

Hem kendimi vicdan azabına koyamam, hem de hoşunuza gitmek için kişisel metoduma ihanet edemem. Siz yabancısınız, bilemezsiniz. Acaba ne diye beni size önerdiler? İzlanda'da hiçbir hasta beni başucuna çağırtmaz, onun için hepsi de adi tıbbın uğursuz müdahalesine vakit kalmadan ölüp giderler. Eğer yaşamak istiyorsanız rastlantıların bir cömertliği olan hastalığınıza karşı hiçbir şey yapmamalısınız. Olsa olsa, size birincisinin etkilerine yardımda bulunabilecek bir ikinci hastalık verebilirim.

İlk hareketim, sancılarıma karşı bir şey yapmayan veya yapmak istemeyen Doktor Olafsen'i kalkıp gitmeye davet etmek düşüncesi oldu. Fakat manyakların üzerimde daima yaptıkları çekici etki üstün geldi ve saçmalarının kaynağını öğrenmek ümidiyle, sözlerine önem verir göründüm:

– Eğer, dedim, hangi temellere dayandığını söylerseniz, metodunuzu uygulamaya hazırım.

Doktor Olafsen'in nar rengi yüzü çarpık fakat muzaffer bir gülümsemeyle aydınlandı. Herhalde, çoktandır kimse onu dinlemeye razı olmamıştı ki:

– "Metodum, diye başladı, özünü Hipokrat okulunun derin bir incelemesinden alıyor. Tabii öteki doktorlar ne bunun farkındadırlar, ne de derinleştirmişlerdir. Hipokrat'a göre, sağlık bir "metron" yani iki uç arasında bir denkleşmedir ve fazla sağlıklı olmak tehlikelidir, çünkü hastalığın yaklaştığını haber verir. Belki Hipokrat'ın metinlerini okumamışsınızdır ama, okulda Ehileus'un Agamennon'undan çeviriler yapmışsınızdır. 1001 ile 1003 üncü mısralarında bu yüksek şair, koroya, şu büyük gerçeği söyletir: "Kusursuz bir sağlık endişe vericidir, çünkü komşusu, hastalık, daima onu yok etmeye hazırdır". Bu mısraların, bana kurtuluşu gösteren büyük sezişimde büyük bir payı var. Benim asıl prensibim şudur: Hastalık, insan vücudunun kusursuzlaşmasına ve korunmasına sağlık kadar gereklidir. Kim ki, sağlıklıdır, deneyimle belirlenmiştir ki, gizli bir hastalık sahibidir. Eğer hastalık kendini gösterirse, seyrini değiştirmemeli, ona hürmet etmelidir. Ancak, artar ve genel dengeyi bozmak tehlikesini gösterirse o zaman, birincisine

karşı koyarak etkilerini yok edecek bir ikinci hastalığın tohumlarının atılması önerilebilir. Omeopati'nin yaratıcısı Hahnemann, gerçeğin bir parçasını, yani hastalığın ancak hastalıkla tedavi edilebileceğini görebilmişti. Fakat bütün allopati mensupları gibi o da, hastalığın çıkarıp atılması, onunla savaşılıp iyileştirilmesi konusundaki batıl inanca kapılmıştı. Bu hata her tarafa yayılmıştır, ama tehlikelidir ve bazen öldürür.

Şuna inanmak gerekir ki, hastalık ilaçtan başka bir şey değildir! Hastalık bir emniyet kapağı, bir çıkış kapısı, bir dökülme vasıtası, aşırı sağlığa bir tepki, doğanın sunduğu kıymetli bir koruyucudur.

Hastalığın nazını çekip ilerlemesini sağlamalı, ona yüz vermeli ve icabında kışkırtmalıdır. Hiç şaşmayınız. Bir insan uzun süre sapasağlam görünürse –bu hal endişe vericidir, çünkü felaketlerin şaşmaz haber vericisidir– onu derhal kuvvetli bir tedavi altına almalıdır, yani, canlılığın değişik dengesizliklerine uyacak bir hastalığı aşılamalıdır. Şüphesiz fazla ağır bir hastalık değil, ama mesela lenfatikler için ateşin yükselmesi bire birdir, nitekim fazla kanlı kimselere kansızlık buhranı geçirmek iyi gelir. Sağlıklı görünenlere hangi hastalığın uygun geleceğini bulmak doktorların işidir. Benim teorimin doğruluğunu bütün tarihçiler söyler, yani hastalıklı kimselerin sağlam insanlardan daha çok yaşadıklarını yazarlar. Pek az hastalanan adama yazık! Çoğunlukla, doğa bu noksanı tamamlar, fakat gecikecek olursa doktor yardıma koşmalıdır.

Özet olarak, rasyonel tıbbın müdahalesini gerektiren iki durum vardır: Sürekli sağlığa tutulmuş kimselere bir hastalık bulmak veya hasta olanların tutuldukları hastalığın şiddetini artırmak veya hafifletmek için bir ikincisini aşılamak.

Bir kelime ile gerçek doktor bir hastalıkçı yani hastalık veren olmalıdır, ancak bu çare ile insanların sağlığını koruyabilir. Hastalıkların izlerini yok etmekten oluşan eski yöntem artık geçersizdir, patolojinin barbarlık devirlerine ait bir yöntemdir. Doktorların hâlâ bu yöntemde devam edişlerinin tek sebebi insanların korkusudur. İnsanlar acı duymaktan korkuyorlar, acı çekmek istemiyorlar ve o zaman bu acıları durdura-

caklarını ileri süren şarlatanlar ortaya çıkıyor ve ne yazık ki, bazı zehirli ilaçlarla sahiden de onları yatıştırmayı ve acılarını dindirmeyi başarıyorlar. Zavallılar bilmiyorlar ki, acı, hatta fizik acı, insana zevk kadar gereklidir. Hastalık sağlığa nasıl gerekliyse bununla beraber aşırı sağlık kadar tehlikeli bir aşırı hastalık da olabilir. O zaman, var olana karşı koyacak bir yeni hastalık bulmamız gerekir. Bazı doktorlar, bugün, yöntemimi gizli kapaklı bir şekilde uygulamaya başlamış bulunuyorlar ve biliyorum ki, bazı ruh doktorları kötürümlere humma aşılıyorlar. Gayet tabii onları iyileştirmek gibi saçma bir amaçla. Fakat realist ve sentetik tıp devri ancak benimle başlamaktadır. Bununla beraber, şimdiye kadar henüz pek az taraftar edinebildim, ne yazık ki, doktor olmadıkları için yöntemimi uygulayamıyorlar. Fakat gelecek, duyurduğum büyük prensibindir: "Hastalık, ilaçtır."

– Teorileriniz, dedim, kusursuz görünüyor ve sizin rejiminizi takip etmek isterim. Benim durumumda ne yapmak gerekir?

Doktor Olafsen uzun boylu düşünmedi:

– "Bırakınız acılarınız devam etsin, gerekirse küçük bir kafein dozu ile harekete geçiririz. Eğer iki güne kadar geçmezse, kırk dereceye kadar bir humma aşılamaktan yanayım."

Kendisine, istediklerini yapmayı vaat ettim ve doktor, memnun, gitti. Daha kapıdan henüz çıkmıştı ki, iki tane aspirin aldım. Bu sabah kendimi daha iyi hissediyorum, öğleye doğru da Kopenhag'a giden vapura bineceğim.

İbni Kusaî'nin Dükkânı

Amsterdam, Nisan sonu

Ömrümde gördüğüm en garip dükkânı, birkaç gün evvel, Amsterdam'da, Yahudi mahallesinde keşfettim.

Dışından herhangi bir dükkândan farkı yoktu. Koyu kırmızı bir tabela üzerine altın yaldızla, sahibinin adı yazılı idi: İbni Kusaî.

Dükkânın tek garipliği, kapının iki tarafındaki camekânlarda siyah perdelerden başka bir şey bulunmayışıydı. Merakımın fazla olmasına rağmen ilk gün giremedim. İçeride ne olabileceğini görmeye çalışıyordum, ama kapıda da, camın üstünde uzun, yeşil mavi bir ipek perde vardı.

Ertesi gün, oraya, günün bir başka saatinde bilhassa gittim. Kapı yine kapalı idi, camekânlarda yine bir şey yoktu. Bir hayli müddet, bir aşağı bir yukarı, belki bu esrarlı dükkâna giren, çıkan olur diye, dolaşıp durdum, olmadı, birkaç adım ileride, Türk halıları satan bir mağazanın eşiğinde, Rembrandt'ın resimlerindekilere benzer ihtiyar bir Yahudi tütün içiyordu. Halılara bakar gibi yaptım ve laf arasında, komşusu İbni Kusaî'nin neler sattığını sordum. Bu sözlerim üzerine ihtiyar Yahudi, kaşlarının altında saklı gözlerini açarak yüzüme dikti, şiş ellerini havaya kaldırarak lanet eden bir peygamber edası takındı ve sakalının yumağından iki üç defa, aynı kelimenin çıktığını duyar gibi oldum:

– Günah, günah!

Sorumu tekrarladım. İhtiyar arkasını döndü ve halı yığınları arasında kayboldu, gitti.

Birkaç gün sonra aynı sokağa geldim, içimi kemiren meraktan kurtulmaya karar vermiştim. Kapının tokmağını çevirip sonunda içeri girdim. Dört köşe, bomboş, sandalyesiz, tezgâhsız bir yer. Eşya adına, koyu renkte iki büyük dolaptan başka bir şey yok.

Şaşkın, seslenip seslenmemekte kararsız bir halde etrafıma bakınırken, sağ taraftan bir perde aralandı, esmer, iyi giyinmiş, tıraşlı, güler yüzlü, herhangi bir başka yerde bir elçilik veya büyük bir otel kâtibi zannedebileceğiniz bir genç girdi. Yalnız siyah, sulu, çok hareketli gözleri ile hafif yaldızlı koyu teni doğudaki atalarını hatırlatıyordu. Beni gördüğüne hiç şaşırmadı. Beyaz mineli tebessümü ile sordu:

– Heveskâr mısınız?

Neye olduğunu bilmeden başımı eğdim ve davetkâr delikanlı, samimi bir suç ortağı gibi göz kırpmaları ile beni perdeden içeri aldı. Pırıl pırıl cilalı güzel bir ahşap merdivenden çıktık. Yukarıda, her şey anlaşıldı. Nazik İbni Kusaî ahenkli bir sesle:

– Herhalde, dedi; mağazamın bu... meraklı yönleriyle diyelim, dünyada eşsiz olduğunu biliyorsunuzdur. Burada, sıradan ve olağanüstü, fakat hepsi gerçek, işe yarar ve ucuz parçalar bulabilirsiniz. Ne yazık ki, bunların meraklısı pek az.

İbni Kusaî'nin "malı" sahiden bir özellik gösteriyordu ve kendimi derhal kendi dünyamda hissettim. Bu çok mükemmel esnaf devam etti:

– Bu camekân, dedi, satışı kolay mallardır, fazla parası olmayan meraklılar içindir, pek o kadar önemli değildir. Parmak kemiklerinden yapılmış ağızlıklar, gümüş ve platin üzerine konulmuş dişler, sırt kemiklerinden işlenmiş kalemler, gerdanlıklar. Hammaddelerimiz, şüphesiz yalnız insanlardan geliyor, prensip olarak hayvan kemikleri işlemiyoruz. Fakat, bunlar sanatımızın alfabesi sayılır.

Bir başka camekân işaret ederek:

– Belki, dedi, İtalyan Segato'nun usulü ile dondurulmuş şu parçalar sizi ilgilendirir. Gayet güzel bir genç kız eli, bir zenci dansözün iki ayağı ve meşhur bir Çingene kemancının sağ kulağı var. Deri biraz doğal renginden kaybetmiş ama, görünüş kusursuz. Vaktiyle yumuşak ve okşayıcı bu elle, şimdi düşmanlarınızın kafalarını kırabilirsiniz. Fakat, öyle sanıyorum ki, bunlar da sizi pek fazla ilgilendirmiyor. Hakkınız yok değil. Daha iyileri var. Mesela, ziyafetler için şu artistik iki kupa, kafataslarından ve Lombardiya üslubunda, yani Kral Alboin'in kullandıklarının aynı olarak yapılmıştır. Şu gördüğünüz, güzelliği ile ünlü bir kadının uyluk kemiği işlenerek meydana getirilmiş bir flüttür. Saksı veya şekerlik haline getirilmiş zarif ölü kafalarımız, devlerin oyluk kemiklerinden yapılmış bastonlarımız da var. Bu sanat eserleri için gerekli hammaddeyi bulmak için ne güçlükler çektiğimizi bir bilseniz.

Bir köşede duran camlı dolabı açtı. Üç sıraya dizilmiş geniş kaplar görülüyordu:

– Bu, dedi; ilginize değer. Şu yukarıdaki geniş kavanozdaki Borneolu bir Dyaak'ın kafasıdır, alkolde saklıyoruz. Hollandalı bir gezginden aldım. Yüzündeki dövmeler ve korkunç ifadeye bakınız. Biliyorsunuz ki, bu vahşiler, insan kafası avlarlar.

Sahiden, sarımtrak alkolün içinde, kavanozun camına yapışmış, şişmiş, iğrenç, üzerinde birtakım hiyeroglifler ve kısa kıllar bulunan bir surat, göz kapaklarının kıvrımlarının yarı aralığından bana bakıyordu. İbni Kusaî devam ediyordu:

– Yanındaki de ilgi çekici bir parça: Dört kollu, iki başlı bir cenin.

Tiksindiren, tanınmaz hale gelmiş birtakım uzuvların düğümü!

– Aşağıya, sağdaki kavanoza bakınız. Bu, savaştan bir yıl önce, Palma-Beach'te güzellik kraliçesi olmuş bir kızın başıdır. Çok iyi korunmuştur. Her zaman bulunmaz bir parça.

Zamanla sarı olmuş saçlar, binlerce defa öpülmüş bir yüzü çerçeveliyordu. Fakat gözler kapalı, yanaklar yeşilimtraktı, ağzı nerede ise siyahtı, camdan, dişleri biraz çamurlanmış çakıl taşları gibi görünüyordu. İbni Kusaî, bir filozof edasıyla:

– İşte, dedi, insanları yiyen güzellik ne hale geliyor. Şimdi başka şeylere geçelim. Duvardaki tablolara bakınız. Bunlar, insanların göğüslerinden, karınlarından alınmış deriler üzerine dövme yöntemiyle yapılmış ve doğal olarak çabuk bir işlem uygulanarak gerilmiştir. Katiyen bozulmaz. Desenlerin güzelliğine ve renklerin orijinalliğine dikkat ediniz. Soldaki manzara çok güzel, ağaçlar, ay, bir şato var. Hepsi tamam. Soldan üçüncü. Tunuslu bir balıkçının dövmeleridir: Afrika, üzerinde üç yunus balığı, bir hançer ve bir kadın profili. Hoşunuza giderse, sadece dört yüz florin. Şuraya asılı gür saç topuzları, bir Kızılderili köyünde bulunmuştur. Uzun, kusursuz, kafa derisi adamakıllı tabaklanmış. Bir salonu süslemek için çok iyi olur. İlerideki raflarda bir çok kitap görüyorsunuz. Hepsi, tabii bizim işimizle ilgili. Çok güzel "Danses Macabres" koleksiyonum var. Çok nadir bir şey ve orijinal baskı. En başta 1485'te Paris'te basılmış Guy Marchant'ınki geliyor. Şu albüme bakınız, bir şaheser. Genç Holbein'in 1526 tarihli "Imagines Mortis"idir. Hayret edilecek resimler ve yepyeni kalmış. Şuradaki Leloyer'nin "Histoires des Spectres"i. 1605'te basılmış, yanındaki, 1690 Hambourg baskısı, çok nadir olan Decker'in "Spectrologie"si, sonra, Mısırlılardan Hungter, Ruysch ve Gorini'ye kadar, ölü dirilticilerine, mezar soyguncularına ve mumyacılığa ait bütün eserler var. Fakat kütüphanemin en kıymetli eseri, şu, insan derisi kaplı ciltlerdir. Biliyorsunuz ki, Büyük Fransız İhtilali sırasında, Meudon'da bir insan tabakhanesi vardı. Bu endüstri şimdi Almanya'da zor zoruna geçinebilmektedir. Ebruların güzelliğine ve gözeneklerin inceliğine bakınız. Vidala kadar dayanıklıdır. Size, tanınmış nekrofil (ölü seven) Marquis de Sade'in *Aşk Cinayetleri* eserinin kıymetli bir baskısını verebilirim. Cildi Londra'da kıskançlık yüzünden katledilmiş bir zenci kadının derisinden yapılmıştır. Tek kopyadır. Fiyatı bin iki yüz florin.

Hiçbir şey satın almadığımı, sadece baktığımı gören İbni Kusaî sağdaki duvarda bir demir kapı açtı ve nezaketle içeriye davet etti:

– Burası, dedi, mukaddes emanet dediğimiz şeyler dairesi-

dir. İşte şurada, birkaç ay evvel Mısır'dan gelmiş mumyalar. Gerçek mallardır. Mısır bilimi uzmanlarının onayları da vardır. En güzeli, dördüncü Amenofis'in büyük memurlarından Tetu-Nu'nunkidir. İç içe iki boyalı tabutta yatan şu kadınınki de dikkate değer. Resimlerde büyük bir Mısır konağının ev hayatını görüyorsunuz, zenci köleler su taşıyorlar, hizmetçi kızlar örgü örüyorlar, aşçı tavuk yoluyor, tencereler sıralanmış şarap küpleri yan yana dizili, kediler ev maymunlarını kovalıyor. İlerideki örme hasırlar içinde kurumuş, büzülmüş cesetler, Amerika keşfedilmeden evvelki devre ait Peru mumyalarıdır. Kollardaki kaslara, kemiğe daima yapışan sinirsel maddeye ve cam gibi görünen şu saç tutamlarına bakınız. Onu koleksiyonum için saklayacağım, ama pek fazla özelliği yok. Şu üst raftaki büst daha dikkate değer.

Bu, başına büyük siyah bir peruka geçirilmiş bir kafatası idi. Çene kemiklerini de kırmızıya boyamışlardı. Bütün dişleri altındandı, boş göz çukurlarına mavi bir gözlük takılmıştı: Müthiş, iğrenç, korkunç.

– Size bilhassa şu küçük fakat tarihi ve birinci sınıf parçaları önereceğim: Scipion'ların mezarında bulunmuş üç parmak kemiği, Madam du Barry'ye ait bir tutam saç, Rusya İmparatoriçesi büyük Katerina'nın kuyruk sokumu, Shelley'in küllerinden bir tutam... Şu kavanozun içinde Allahsız şair Madam Ackerman'ın yüreği var, şu fildişi kutuda Puşkin'i öldüren kurşun, onun yanında Kant'ın hasmı Dessau'li büyük filozof Moise Mendelssohn'un sakalı var. İlerideki cam fanus altındaki biçimsiz küçük heykel, Herculanum kazılarından gelmedir ve kavrulmuş bir çocuğa aittir. Gayet nadir bir parça. Burada görülecek başka şey yok. İskeletlere geçelim.

İbni Kusaî bir kapı daha açtı ve asla unutamayacağım bir manzara ile karşılaştım. Büyük, yumurta şeklinde bir salonda, askerler gibi dörder dörder dizilmiş bir iskeletler alayı, sayısız boş gözlerle bize bakıyorlardı. Ölümün beyaz ordusu! Orada her boydan ve her biçimden iskeletler vardır: Devler ve cüceler, bodurlar ve inceler, muhteşem olanlar ve dökülenler, bazıları şişler ve urlarla biçimlerini kaybetmişlerdi, kimisi toz ve

topraktan kabuk bağlamıştı, bir kısmı da bir kemik profesörünün eseri imiş gibi ayarlı, düzgün ve insana özgü olmayan bir beyazlıkta idi. İçlerinde çocuk iskeleti de vardı, bir tanesinin iki kolu yoktu, bir kafanın üstünde rengi kaybolmuş bir tutam saç görünüyordu, birisinin şakağında iki delik vardı, katledilmiş bir adamınmış. İbnî Kusaî;

– Hikâyesi olan tek iskelet dedi, son sıranın sağdan birincisi. Ondan ayrılırken hüngür hüngür ağlayan bir Alman ressamından satın aldım. Bir gençlik arkadaşının iskeletiymiş. Çok fakir olan iki arkadaş Alp dağlarında yaya seyahate çıkmışlar, kar bastırmış, yıkık bir kulübeye sığınmışlar. Soğuktan korunmak için, bütün gece, kucak kucağa sarılıp yatmışlar. Sabahleyin içlerinden biri ölmüş. Sağ kalan dostunun iskeletini çıkartıp otuz yıl boyunca yanında saklamış, seyahate çıkacak olsa beraber götürürmüş. Harpten sonra, sefalet, nesi var nesi yok, kitap olsun tablo olsun satmaya mecbur etmiş, en son da bu dostluk hatırasını. Bu hikâye, iskeletin değerine bir şey eklemiyor, elli florine size verebilirim.

Bu korkunç iskelet alayı, kıpırdamadan, bir emir, bir ses bekliyor gibi idi. Belki de İsrafil surlarının sesini. Bazısı, hafif öne eğilmiş kafatası ile düşünceli, bazısı sırıtan dişlerini ileri uzatarak kendi ölümlerinin intikamını alır görünüyordu. Biri, gümüş tellerle bağlı kocaman bir el uzatarak çırılçıplaklığın sefaleti içinde dirilerden sadaka ister gibiydi.

Nazik Ben Kusaî, alçak sesle dedi ki:

– Size gösteremeyecek bir tek şeyim var, doğrusu çok yazık. Çünkü bu mağazamın incisidir. Dünyada eşi olmayan bir parça –yani ticarette demek istiyorum– şu pencerenin kenarındaki kilitli sandığı görüyor musunuz? İçinde, satıcının verdiği garantiye göre, bir hayalet kapalıdır. Elbiseleri, elmasları ve nesi varsa hepsi ile bir kadın hayaleti. Sandığı açacak olsam içinde yosun rengi, güve yemiş bir nevi mantodan başka bir şey göremeyeceksiniz. Çünkü hayalet her zaman içinde değildir. Fakat birdenbire karşınıza dikilmek, daha da fenası kaçıp kaybolma tehlikesi de var. Bununla beraber, geceleri, bu odada, hiç de doğal olmayan çatırtılar, iniltiler duyulur. Size şu

kadarını söyleyeyim ki, hayaletim gayet tarihi bir yerden, Byron'un meşhur şatosu olan Newstead Abbey'den gelmektedir. Bu nedenle onu dört bin florinden aşağı veremem.

Ben Kusaî'nin dükkânından çıktığım zaman bana her şey yeni, ışıklı, mucizeli gibi göründü. Her rastladığım canlı adamda bir dost, her gülüşte bir selam, her seste bir rahatlık buluyor, duyuyordum. Fakat, iki gün var, dükkâna döndüm, on bin florinlik kadar bir şeyler aldım. İki aya kadar, Amerika'nın en zengin "Thanacothèque"i benim olacak. Merakımın ve sarf ettiğim paranın toplamından heyecanlanan Ben Kusaî, bana yüzde on beş indirim yaptı.

KÂĞIT

Leipzig, 15 Eylül

Bugün bir basın sergisini gezerken, bütün uygarlığın, hiç olmazsa en esaslı ve en nazik konularında, zamanımızın en az sağlam maddesine, kâğıda, emanet edilmiş olduğunun farkına vardım.

Dünyanın bütün kredisinin, milyarlarca banknot, çek ve senetlerden ibaret, sayfa sayfa kâğıttan kesilmiş, zavallı küçücük şeritler olduğunu düşünüyorum. Düşünüyorum ki, beş kıtanın bütün endüstri servetini milyarlarca hisse senedi, pay ve tahviller oluşturur. Yani kâğıt parçaları, avukatların, noterlerin daireleri, milyonlarca ve milyonlarca insanın hayatının bağlı olduğu sözleşmeler, belgelerle doludur. Ve bütün bunlar bir kâğıt yığınından başka bir şey değildir. Nüfus daireleri, devlet arşivleri de yığın yığın sararmış kâğıt, genel ve özel kütüphaneler basılı sayfalarla doludur.

Resmi dairelerde, orduda, okullarda, akademilerde, millet meclislerinde bütün işler kâğıt parçalarıyle yürür; genelgeler, bonolar, makbuzlar, oy pusulaları, kanun tasarıları, haberleşmeler, raporlar el yazısı kâğıt, daktilo yazısı kâğıt, kitap yazısı kâğıt üzerindedir. Gazetelerde olduğu kadar ayak yollarında, her yıl tonlarla kâğıt kullanılır.

Modern hayatın hammaddesi ne demir, ne petrol, ne kömür, ne de kauçuktur; kâğıttır. Her gün, koskoca ormanlar, ne

ağaç kadar sağlam ne de onun kadar dayanıklı bir maddenin büyük miktarda üretimi için balta altında yok edilmektedir. Eğer kâğıtçılar kapansa, uygarlık felce uğrar.

Eski zamanlarda paralar madendi, belgeler tirşeye yazılır, yahut doğrudan doğruya mermer ve tunç üzerine kazınırdı. Âsûrlularla Babilliler kitaplarını tuğlaya yazarlardı. Bugün dayanıklı, devamlı hiçbir şey yok. İnsanların hakları ve malları, bilim ve sanat hazineleri, çürüyen ve yanan maddelerden ibaret, bir parça odun hamuru ile bir parça zamka emanet ediliyor.

Nem, ateş, böcekler, güveler, fareler, dünyada bizim için en kıymetli ne varsa, hepsinin içinde yazılı bulunduğu bu muazzam kâğıt yığınını mahvedip ortadan kaldırabilirler.

Acaba bu, geçici olduğunu bilen bir uygarlığın sembolü müdür, yoksa kayıtsız bir aptallık mı?

Hayvana Dönüş

Nice, Karnavalın son günü

Birkaç gün oluyor, karaciğer sancılarından yakınıyor olmama rağmen, adının Sarmihiel olduğunu söyleyen iri yarı bir ihtiyar beni görmeyi başardı.

Karşımda, iri, sağlam çeneli bir sığırtmaç suratı gördüm. Fakat hemen hemen beyaz, iri, hayran gözler, ifadesini tatlılaştırıverdi. Bana sağlam bir el, bir Câlût eli uzatarak, insanların geleceği ile ilgili bir girişim için yardımıma gereksinimi olduğunu bildirdi. Kendisine insanların mutluluğunun bana vız geldiğini hemen bildirdim, boşuna zaman ve nefes kaybetmemesini söyledim. Ama Sarmihiel aldırış etmedi:

– Sistemimin ne olduğunu öğrenirseniz, dedi, belki fikrinizi değiştirirsiniz. Beni dinlemekle bir şey kaybedecek değilsiniz. Sadaka istemiyorum, sadece beni anlamanızı istiyorum.

Merakım sürükledi, belki de o gün yorgun olduğumdan, dinlemeye hazırlandım:

– Herhalde, dedi, Büyük Frederik'in şu ünlü sözünü bilirsiniz "İnsan, cinsi bozulmuş bir hayvandır". Bu öyle bir hüküm ki, her gün kanıtlanıyor. İnsanın bütün felaketleri, bütün fenalıkları ve kederleri bu bozulmasından, yani asıl doğasını zorlamış olmasından geliyor. Bir hayvan olan, bir hayvandan başka bir şey olmayan insan, yalnız akılsızlara, anlayışsızlara özgü bir fesat dürtüsüyle, hayvandan fazla bir şey olmak iste-

di. Bir ihanet suçu işledi, hayvanlığa ihanet etti. Fakat bu ihanetinin cezasını gördü. Hem bir melek olmayı başaramadı, hem hayvanların masum mutluluğunu kaybetti. Böylece de yarı-havada, hastalıklı, hafakanlar içinde, hasta, şaşkın, tatmin edilmemiş olarak asılı kaldı. Tek kurtuluş ümidi, aslına dönmekte, gerçek doğasına bürünüp tekrar hayvan olmasındadır. Bütün büyük fikir adamları, Lukyanos'dan Leopardi'ye kadar, hayvanların insanlardan ölçülemeyecek kadar mesut ve kusursuz olduklarında birleşiyorlar, fakat hiçkimse, şimdiye kadar, kardeşlerimizin haline dönmemizi sağlayacak emin ve rasyonel bir metod kurmayı düşünmemiştir. Kaybolmuş cenneti bulmamız lazımdır ve unutmamalıyız ki, Aden, bir hayvanat bahçesiydi. Yeniden elde etmemiz lazım olan cennet de orasıdır. Omiros bunu sezmişti. Uliseus'un arkadaşlarını birer domuz haline sokan Sirse, bunca asır sonra tilmizi olmakla övündüğüm iyi bir büyücüdür. Fakat kurnazlığı, yani fesatçı zekâyı temsil eden, insanların bahtiyarlığını kıskanan Pallas Atina'nın himayesinde olan Uliseus onlara insan şekillerini verdirdi, yani mahkumiyetlerine iade etti. Sonradan Uliseus'un bu cinayetten dolayı nasıl cezalandırıldığı Odiseus'da yazılıdır.

– Tezinizi anladım, diye sözünü kestim, çok iyi anladım, çünkü hayvan değilim. Fakat neticeyi pek kavrayamıyorum...

– Biraz sabırlı olunuz. Beni, iki dakikadan fazla dinleyen ilk kimse sizsiniz ve bir ihtiyara, ömrümde ilk defa, içini dökmesi için izin verirsiniz sanırım. Ben, Zaratustra gibi inkâr edilen bir peygamberim, fakat benim ülküm onunkinin tersidir. O, insanüstü habercisi idi. Ben insan - hayvanın! Fakat her ikimiz de, maymun ile insanüstü arasında sefil bir uzlaşmadan ibaret insanın bugünkü durumunun saçma ve katlanılmaz olduğu konusunda aynı düşüncedeyiz. Madem ki, açıkçası, üstün insan olamayız, geriye dönüp maymun olmaktan başka çaremiz kalmıyor. On sekizinci asrın çekingen mazoşistlerinden biri bu fikre yaklaşmıştı.

Rousseau, vahşiliğe dönmeyi öneriyordu. Vahşiler, henüz hayvanlardan ziyade insanlara benzedikleri halde, kabul eder-

siniz ki, bu, ilk adım sayılabilir. Benim sistemim daha kesindir. Fakat, her şeyden evvel bir denemek gerekir ve onun için sizi düşündüm.

– Beni mi? Ne yapmam gerek?

– Sadece şu: Üç, beş yıl için Alleghays dağlarındaki bomboş büyük malikânenizi bana tahsis edip, ilk masraflar için bir parça da para vermeniz. Oraya, işi gücü, evi, barkı olmayan sefiller arasından seçeceğim üç, dört çift yerleştireceğim ve cinsimizi yavaş yavaş ehli olmayan hayvanların hayatına alıştırmak olan metodumu onlara uygulayacağım. Evvela, elbise filan yok. Saç, sakal, tırnak kesmek de yok. Ayakta durmak da yasak. Dört ayak üzerinde yürümeye alışacaklar. Herhangi bir dilde konuşmak, söz söylemek de yasak. Kendi aralarında ve benimle, işaretle, uluyarak ve böğürerek anlaşacaklar. Deneme alanında hiçbir alet, hiçbir makine bulunmayacak. Yavaş yavaş yalnız yemiş, kök ve çiğ et yemeye alışmaları lazım. Tabii ev, mev olmayacak. Onları mağaralarda, ağaç yaprakları arasında yatmaya alıştıracağım. Avlanabilecekler ama silahsız, aralarında dövüşebilirler, fakat vücut vücuda, dişleriyle. Hiçbir kanun, hiçbir ahlak kuralı ve din yok. Hür gökyüzü altında, hür hayvanlar.

Şuna eminim ki, devamlı bir gözetim altında, birkaç yıl içinde bu yaratıkların tam bir şekilde hayvanlaşmaları, böylece mutlu olmaları mümkündür. Böylece bozulmuş ve soysuzlaşmış bir hayvan olan insanı hasta eden, endişeye sürükleyen ne varsa, büyülenmiş gibi ortadan kaybolacak ve yavrucaklar, yavaş yavaş, fakat kesinlikle eski devirlerdeki kardeşlerin sakin saflıklarını bulacaklardır. Eğer, tahmin ettiğim gibi, bu ilk deneme başarılı olursa, zafer sayılacak bir başarı olasılığıyla, bütün insanlığın hayvana dönüşü yayınlanmaya başlanabilir. Şüphesiz, özellikle cinsimizin uğursuz mikropları olan malum "aydınlar"dan itirazlar yükselecektir. Fakat, eminim ki, asil veya avam, insanların çoğunluğu, derin içgüdülerine cevap veren bu fikir etrafında toplanacaklardır. İnsan cinsinin pedagogları edebiyat, felsefe ve dinin uyuşturucu maddeleri ve sihirleri aracılığıyla ilkel ve sağlam hayvanlığı yanlış yollara gö-

türmek istemişlerse de, insanlar bu ilk hallerinin hasretini çekmekte devam etmişlerdir ve hiç olmazsa birkaç dakika veya saat için hayvani şehvetin özü ile mest olmaya sevinerek dönmektedirler. Evet, bunlar ahlaksız ve ihanet etmiş hayvanlardır, ama ilk benliklerini unutacak kadar onu mahvetmiş değillerdir. Denemelere dayanacak olan sesimi duyar duymaz, içlerinde yırtıcıların ve maymunların uyandığım hissedecekler ve etrafıma, kurtarıcılarıymışım gibi toplanacaklardır.

Ben, geri getirilmiş hayvanlığın Mesih'i olacağım. İnsanlar da hayvanlardan gelmedir, ama babalarım inkâr etmişlerdir. Ben bu hovarda çocukları gerçek ailelerinin kucağına iade ediyor ve kaybolan mutluluğu herkese veriyorum. Eğer bu yeni alemde din olsaydı, bana "Allah" diye taparlardı.

– Affedersiniz, dedim, sizi, bir hayvan olamayacak kadar zeki ve özgecil görüyorum. Mademki hayvan durumunun bulunmaz bir nimet olduğuna inanıyorsunuz, ne diye bu denemeyi kendi üzerinizde yapmıyorsunuz!

Koca ihtiyar mahzun bir eda ile:

– Beni, dedi anladınız. Her kurtarıcı gibi başkalarının mutluluğuna kendimi feda etmeliyim. Musa'ya olduğu gibi mev'cut toprağı görüyorum. Fakat oraya giremiyorum. Yoksa düşündüğüm muazzam yabanlaştırma işine kim ön ayak olacak? "Kurtuluş" sözünü kim yayacak. Ben, hayvan terbiyecisinin tersine, uygarları vahşi haline getirmeye zorunluyum. Ve nasıl hayvan terbiyecisi yırtıcılığa hâkim olmak için biraz yırtıcı görünmeye mecbursa, ben, aksine, zekâyı yok etmek için zeki kalmaya mahkumum. Nihayet beni anladınız mı?

Ondan kurtulmak için, teklifi üzerinde düşünmeyi ve sekiz gün içinde kararımı bildirmeyi vaat etmek zorunda kaldım. Ve mankafacı peygamber Sarmihiel, kocaman albinos gözlerini uzun uzun yüzüme diktikten sonra, odamdan ihtişamla çıktı.

Ramon ve Madenler

Madrid, 18 Ekim

Müthiş sıkılıyorum, fakat gidemiyorum. Otelin müdürüne sordum:

– Madrid'de tanışmaya değer kimler var?

– İki kişi: Primo ve Ramon.

– Hangisini önerirsiniz?

– Adamına göre. Can sıkıcı kimseler Primo'ya giderler, Ramon'a ise sıkılanlar gider. Birincisi gazetecilerin ve yabancıların akınına uğrar, ötekisi ise işsizlerin ve delilerin. Siz kendiniz seçiniz.

– Ramon'u tercih ediyorum.

Onu, gece, meşhur Pombo kahvesinde, kendisini, sigaralarını içerek kendinden geçmiş şekilde dinleyen yedi, sekiz genç arasında buldum. Ramon Gomez de la Serna, durmadan kendisiyle alay eden bir hal takınmış, esmer, şişman, hoş bir mösyö. İyiliğini bildiğim için, kendi kendimi takdim ettim. Karar okuyan bir hâkim edasıyla:

– "Siz, dedi, Amerikalısınız, kıtanızın, iki ucu karşı karşıya gelmiş iki üçgenden yapmış olduğunun hiç farkına vardınız mı? Amerika, Atlantik ile Pasifik arasında çifte bir mason sembolüdür. Son yıllara kadar, iki üçgenden birbirine, dört cumhuriyetten oluşan bir göbek bağından geçilirdi. Onu kestiniz ve şimdiden korkunç sonuçlar kendini gösteriyor. Bilinen

ve her zamanki saflığınızla denizlerin birer kişiliğe sahip olmadıklarını sanıyorsunuz. Çin kıyılarının suları Fransız Kıyılarınkilerle karşılaşınca dünyada önemli bir olay oldu. Panama kanalı 1913 yılında açıldı ve 1914'te dünya savaşı patladı. Birleşik Amerika bu uğursuz kanalın açılışının sorumlusuydu, onun için şimdiye kadar yapılmamış bir şey yapıldı. Avrupa'ya ordu gönderdi. Şimdi cezalarını çekeceklerdir. Masallardaki gibi zenginleştikleri için daha fazla kıskanılıyor ve köleleri artıyor. Maddeye dokunmayınız, madde intikamım alır.

Son günlerde Jagadis Chandra Bose'nin eserlerine kendimi verdim. Bose'un kim olduğunu herhalde biliyorsunuz: Hindistan'ın en büyük bilgini ve zamanımızın en büyük biyolojistlerinden biridir. Büyük bir keşfi var: Bitkilerin ve madenlerin bile birer ruhu olduğunu buldu. Bitkilerin birer ruhu olduğundan zaten şüphe ediliyordu. Masallarda sihirli ağaçlardan, katil olanlardan, âşık çiçeklerden ve konuşan yapraklardan bahsedilir. Fakat madenlerin, bizimkine benzer birer hassasiyeti, bir iradeleri olduğunu kimse düşünmemişti. Ben, basit bir deneyimimle, Bose'un keşfinin doğru olduğunu söyleyebilirim.

Cansız eşyayı incelemeye yeni başlamış değilim. Yıllardan beri suyun devamlı teması ile sıkıntı çeken zavallı musluklar tanırım ki, insanın kalbini parçalayacak gibi hırıldar, öksürür ve inlerler. Öyle katır nalları gördüm ki, kirli bir tuğlaya veya bir pislik kümesine basınca titrerler. Dostlarımın arasından bazı eski anahtarlar vardır ki, geceye karşı duyduğum büyük sevgiye sadakatsizlik edip de erkenden evime dönecek olsam, kapımı açmamak için inat edecek kadar benimle içli dışlı olmuşlardır. Saatinizin kapağını hiç incelediniz mi? Ayna gibi kullanınız, görürsünüz, bazı günler, görüntünüzü bir kahramanınki gibi güzelleşmiş olarak yansıtır, başka zaman, sizi tanınmaz, korkunç bir hale getirecek kadar onun şeklini değiştirir. Madenleri müthiş bir kayıtsızlıkla kullanırız. Onları yerin dibinden, yani evlerinden çıkarmakla kalmıyoruz, fakat tarif edilmez ve insafsız işlemlerle karşı karşıya bırakıyoruz. Belki de demir ateşte eriyip su haline gelince bundan hoşlanır sanıyorsunuz? Taşlar, mermerler, dağlardan koparılıp, evlerimizin

ayıplarını örtmek için aptalcasına geometrik parçalar haline getirilmekten memnun mu olurlar dersiniz? Raylar trenlerin daimi yükü altında kim bilir ne hafakan içindedirler. Paslanınca, havanın etkisi, diyorsunuz. Sakın, pas, demirin gözle görünür hale gelen hiddeti olmasın? Para, elden ele geçe geçe veremlilerin solgunluğunu almıştır, bankaların kasalarına hapsedildiğinden beri, altın, delilik belirtileri gösteriyor, sebebi de yok değil, onu göklerdeki kardeşinden, güneşten birdenbire ayırdık.

Madenlerin acılarına dair size bin örnek verebilirim. Fakat bazen de bilinçli irade istekleri gösterdiğini, isyan girişimleri bulunduğunu söylemem lazım. İngiliz çeliğinden yapılmış kalem uçları bilirim ki, ahlak ve iktidar karşıtı kelimeler yazmak istememişlerdir ve daha evvelki gün, tabancamın tetiği çekilmek istemedi, belki de, çalışırken beni müthiş rahatsız eden muhteşem bir kediyi öldürmek niyetinde olduğumu anlamıştı. Burada, Pombo'da da çok garip bir olay oldu. Kitaplarıma karşı acı ve şiddetli yazılar yazmış bir eleştirmen, bir gün, bu kahveye geldi. Çatallar, kaşıklar, birbiri ardına, elinden kayıp yere düştü. Zeki insanlara hizmet etmeye alıştıkları için, fikir düşmanı birisinin elinde bulunmak istemiyorlardı.

Yedi genç sigaralarını içiyorlar, gülümsüyorlar, hayran hayran bakarak keyiflerinden bitiyorlardı.

– Bütün söylediklerıniz doğru ise, diye sordum, ne yapmak niyetiniz var?

– Bugünlerde, "Madenlerin Haklarını Koruma Birliği"ni kuracağım. Madem ki hayvanları korumak için dernekler var, madenler için de olması doğrudur. Madem ki, onların da bizler gibi duyup acı çekebileceklerine eminiz, görevimiz, sessiz ve sabırlı birer kurbanı oldukları korkunç işkencelerden onları kurtarmaktır. Programımızın esası, madenleri madenlere, taşları taş ocaklarına, altınları altın nehirlerine, elmasları elmas madenlerine geri vermek olacaktır. Saklamaya gerek görmüyorum, taraftar bulmayacak ve uygulaması güç olacak bir program. Fakat hiç olmazsa, hasta madenler, basıla basıla eriyip üzülen altınlar, sakat demirler, veremli gümüşler için has-

tahaneler ve âbide şekline getirilerek tecavüz edilen tunçlarla para sirayeti ile hastalanan bakırlar için dinlenme evleri kurabiliriz. Bu büyük sağlık ve sevgi girişimi için dolarlarınızdan bir miktar vermez misiniz?"

Yedi genç siyah gözlerini bana çevirdiler:

– Sevinerek, dedim, fakat madenlerin ruhlarına imanım henüz dolarlarımı cebimden çıkartacak kadar kuvvetli değil. Bose'un kitaplarını okuyup kanaat getirince size bir çek yollarım. Şimdiki halde kuruyan boğazlarımızın hukukunu hatırlatmama izin vermenizi dilerim. Mösyölere kokteyl ikram edebilir miyim?

Teklif sevinçle karşılandı. Ramon, sabahın üçüne kadar zevkli konuşmalarına devam etti. Fakat bana yaptığı öteki hoş açıklamaları bir türlü hatırlayamıyorum.

Hermosilla de Salvatierra Dükü

Burgos, 13 Nisan

Ramon'dan daha orijinal bir İspanyol buldum. Hiçbir şey yazmamış ve yazmayacak da; fakat şimdiye kadar onun hakkında kimsenin bir şey yazmamış olmasına şaşıyorum.

Bu zat, eski Kastil hanedanının en şereflilerinden birinin son temsilcisi olan Almagro Hermosilla de Salvatierra düküdür.

Burgos'a, Şid Kampeador'un mezarını görmeye gelmiştim ve dükü bu ihtiyar Kondotiere sayesinde tanıdım. Saint-Piere de Cordena Kilisesinde, 1808 yılında Fransız Generali Thibault'un, Magripliler düşmanının hatırasına yaptırttığı abidenin önündeydim ki, orada, başını elleri arasına almış, dua eden durumda siyahlar giyinmiş bir ihtiyar gördüm. Biraz sonra kalktı. O zaman, yanan mumlardan daha solgun yüzünü gördüm. Kısa boyluydu, fakat orantılı vücudu ile ancak buralarda rastlanan doğal bir vekar ile büyük görünüyordu. Beni de mezarın karşısında dalmış görünce durdu, baktı, sonra yanıma yaklaşarak sordu:

– Demek siz de, bizim Ruy Diaz de Bivar'ımıza sadıksınız?

Kendisine, oraya, tercümanın önerisi üzerine gelmiş bir yabancı olduğumu söyleyince düş kırıklığına uğradı ve biraz üzüldü, fakat sonra düzeldi.

– Ben, dedi, öldüğü günü hatırlayan tek kişi olarak kaldım. Buraya her yıl gelir aziz hatırasına saygılarımı sunarım.

Sid'in savaş arkadaşlarından birinin neslindenim ve öyle sanıyorum ki, Sid, saygıya değer işler yapmıştır. Biliyor musunuz ki, kralların en büyüğü İkinci Philippe onun azizler arasına katılması için Papa nezdinde girişimlerde bulunmuştu?

Kiliseden çıktık. Hermosilla de Salvatierra Dükü, Burgos'u bir arkeologdan daha iyi tanıyor. Şehrin her taşı onun için canlıdır, bir tarih parçasıdır.

– Fakat, dedi, sarayımı ziyaret etmeyecek olursanız Burgos'u tanıdığınızı iddia edemezsiniz. Ben kimseyi kabul etmem. Ama, madem ki, sizi Sid'in mezarı başında, ölümü yıldönümünde gördüm, size ayrıcalıklı davranacağım. Sizi yarın, öğleden sonra beklerim.

Otele dönünce, dük hakkında bilgi istedim. Benimle görüştüğüne hayret ettiler. Otel müdürü:

– "Kimseyle, dedi, konuşmaz ve Burgos'a nadiren gelir. Fevkalade zengindir. İspanya'nın hemen her şehrinde sarayları, her sarayın bir özelliği, bir rengi vardır. Avila'daki siyah saraydır, bütün eşyalar, perdeler matem içindedir. Toledo'da yeşil saray var, her tarafı çinilerle kaplanmıştır, öyle ki, her odası bir pergola, bir koruluk veya bağ manzarası arzeder. Sevil'de kırmızı sarayda, her salonda cehennemin değişik yerlerini canlandıran duvar resimleri görülür. Gençliğinde, ünlü dört, beş boğa güreşçisi ile birlikte orada otururdu. Madrid'de herkes ünlü altın sarayını bilir. Burası, atalarından birine yirmi milyon reales'e mal olmuş. Ancak kral gelirse kapıları açılır. Burada, Burgos'da, ailenin eski sarayı olan çıplak sarayı göreceksiniz. Garip olan taraf, bu saraylardan her birinde, kapıcısından, aşçısına kadar, sanki ev sahibi oradaymış gibi bir sürü hizmetçi bulunmasındadır. Kahya, her gün öğle ve akşam yemeklerini hazırlatır. Avila'da olduğu gibi Toledo, Madrid, Sevilla ve Burgos'da, her gün, iki defa, sofra, gayet zengin bir şekilde donanır, uşaklar, dumanı üstünde yemek tabaklarını, içinde kimsenin oturmadığı dükün koltuğunun önüne getirirler. Gece, sarayların bütün ışıkları yanar, hizmetçiler, görünmeyen efendilerini bekler, dururlar. Dük, bazen yıllarca yabancı memleketlerde seyahat eder ve ailenin reisi olduğu gün-

den beri, bazı sarayında, onu ancak iki veya üç gün görmüşlerdir. Fakat emirleri harfi harfine yerine getirilir. Her gün bütün bu şehirlerde beş öğle, beş akşam yemeği hazırlanır. Eğer dük gelmezse –ki hemen hiçbir vakit gelmez– uşaklar bir saat beklerler, sonra efendileri için yapılmış yemekleri yerler. Çocuğu olmamış ve milyonlarını nasıl harcayacağını bilemeyen bir manyağın zıpırlıkları! Bundan başka, dük etrafında modern keşiflere ait hiçbir şey istememiştir. Saraylarında ne elektrik vardır ne de telefon, seyahate çıktığı zamanlar trene, otomobile binmez. Dört katır bağlı bir arabası vardır, ona biner. Arabanın peşinden atlı uşaklar gelir. Bu manzaraya kimse şaşmaz. Bütün İspanya onun kaçık olduğunu bilir."

Jose'nin bu gevezelikleri, ihtiyar kaçığın özel yaşamını bilmek merakımı artırdı.

Ertesi gün saat üçte çıplak sarayın kapısının üstündeki ağır tokmağı çalıyordum. Eski usulde giyinmiş, elbiseleri Titien'in tablolarındaki portreleri hatırlatan bir adam kapıyı açtı ve beni geniş bir avlu etrafında dönen bir merdivenden çıkardı. Gayet derin, üç pencereden sızan ışıkla ancak aydınlanabilen bir salona girdim. İçinde, hiçbir eşya yoktu. Bir sandalye dahi yoktu. Bir kapının iki yanına, üzerlerinde bütün takımlarıyla iki zırh duruyordu. Adam, beklememi işaret ederek kayboldu. Hemen aynı zamanda, nereden geldiğini farkedemediğim dükü yambaşımda buldum.

– Sizi, dedi, bir yere oturtamadığım için üzgünüm. Fakat bu ev benim değil, atalarımın. Buyurunuz.

Beni hemen tamamen karanlık ve içi adam dolu zannettiğim bir başka odaya soktu ve:

– Korkmayınız, dedi, kimse yok.

Bunu söylerken istavroz çıkarıyordu.

Etrafıma bakındım. Kadınlı, erkekli ve ancak Meyerbeer ile Verdi'nin operalarında görünür garip tarzda giyinmiş on kişi kadar görülüyordu. Erkeklerin üzerinde zırh, bacaklarında baldırlıklar vardı ve mağrur birer eda ile ayakta duruyorlardı. Atlas eteklikleri ve başörtüleri arasında yarı kaybolmuş kadınlar, arkaları çok yüksek tahta iskemlelere oturmuşlardı.

Yüzleri açıktı ve balmumundan yapılmış heykellerin hayaletlere benzer renkleri vardı.

Solgun benizli dük:

– "Bu fikir, dedi, on beşinci asırda yaşamış atalarımdan birinindir. Ailemiz efradından hiçbirini unutmamamız gerektir. Değişik kiliselerdeki mezarlar bizden ölülerimizi saklarlar, portreler pek gerçek izlenimi vermiyor. 1423 yılında Dördüncü Gomez'den beri, ölenlerin balmumundan maskeleri çıkartıldı ve böylece, asırlar boyunca, gerçek yüzlerinin korunması yoluna gidildi. Elbiseleri de, aynı boyda, mankenlere giydirildi. Gördükleriniz son günlerinde giydikleridir. Kısacası, atalarımın herbirinin sağlıklarındaki asıllarına olabildiğince benzer birer kopyası çıkartıldı. Böylece beş asır ara ile ailemiz, zaman ile ayrılmış olmasına rağmen hiç olmazsa mekânda daima birleşmiş oluyor. Aralarından bir tanesi eksiktir. On sekizinci asırda daima Paris'te yaşamış olan Sanche VII. bir kendi başına buyruktu, atalarının emirlerine uymamak için böyle yaptı.

Bir başka salona, daha bir başkasına geçtik. İlerledikçe elbiseler değişiyor, fakat yüzlerde ilk simalardaki karakteristik çizgiler daima belli oluyordu. İçlerinde, siyah elbiseleri, altın gerdanlıkları ile İspanyol büyükleri; eldivenli ellerinde iri elmaslı taşlar tutan Karmelit rahibeleri; balmumu yüzleri dantel yakalıklara nazlı nazlı bükülmüş dal gibi gençler; bir tören kılıcının işlenmiş kabzasına dayanan gümüş sırmalı muhteşem cepkenli generaller; inci işlemeli muazzam kırmızı eteklikler-den gövdeleri yükselten tombulca genç kızlar; ağır kürkler içinde belleri bükülmüş çok yaşlı kişiler vardı. Son salonda ilk silindir şapka, romantik pardesüler, bol paçalı pantolonlar başlıyordu ve kadınlar muazzam krinolin eteklikle-rinin içine gömülmüş oturuyorlardı. Dük devam etti:

– Dünyada hiçbir aile böyle bir şey düşünmüş değildir. Salvatierra'lar yalnız savaşta değil, ölülerine saygı göstermekte de birincidirler. Ben hiçbir zaman yalnız değilim. Bu salonlara gelince, bütün aile fertlerinin hatta içlerinden tanımadıklarımın dahi arasındayım. Başka aileler kaybolan minyatürler, boyalarının renkleri kararan, çatlayan tablolarla yetinirler. Bura-

da ise, hayatın sadık birer canlandırmasını buluyorsunuz. Bu duvarlar arasında, gözle görülür bir şekilde korunmuş beş yüz yıllık bir varlıkla beraberiz."

Gerçekte, bu morarmış maskelerden çoğu, zamanın ve sıcaklığın etkisiyle daha da korkunç bir hale gelmişlerdi. Buruşmuş bazı ağızların bükülmüş dudakları, dük arkasını dönünce gülüyormuş gibiydiler. Kıtıklaşmış perukaların altında, cam gözler, asırlardan beri yokluğu seyrede seyrede şaşılaşmışlardı, burunlardan bazıları düşmüştü, kulaklar kopmuştu. Çoğu oldukça güzel elbiseler tozlarla örtülüydü ve güvelerle delik değişikti. Fakat dük hiçbir şeyin farkında değil görünüyordu. Zaman zaman bu matemli kuklalardan birinin önünde duruyor ve anlatıyordu:

– "Bu 1625'te Büyük Enkizitör idi. Binden fazlası yakılmaya olmak üzere, yedi bin kişiyi mahkum etti. Bu, Santiago Komandörü ve meşhur Tenorio'nun dostuydu. Bir düelloda öldü. Şu rahibe meşhur Calderon de la Barca'yı tanıdı ve manastıra girmeden evvel "autos sacrementales"leri yazdı. Şu ilerdeki Peru'da Kral naipliği yaptı, hep iftiradan hoşlanan yazıcılar onun çok kan dökücü olduğunu iddia ederler. Ama yalan. Eğer krala karşı ayaklanmış üç binden fazla asiyi astırdı ise, suç onun değil, mahkemelerin..."

... artık söylediklerine dikkat edemiyordum. Canlıymış gibi görünen fakat ölülerden daha korkunç bu yüzler, etrafını çevirmiş olan ve aralarından geçmek için sürtünmeye –o kadar sıkışıktı ki– mecbur olduğum bu yüzler, nihayet korku değil de, nefesimi kesen bir bulantı vermeye başlamışlardı. Pencereler kapalıydı, ışık pek azdı, hava kâfuru ve donmuş tarih kokuyordu. Dük beni dışarı çıkartırken:

– "Bir tek düşünce, dedi, beni üzüyor. Ben ailemin sonuncusuyum. Beni ölülerimin arasına koymak işini kim üzerine alacak ve öldükten sonra, Kastil'in en eski bir ailesinin bu saygın yüzleri ne olacak? Bu sarayda sonsuza dek ve yalnız başlarına bırakılacaklar mı? Yahut aşağılık avam tabakasının bir ihtilali veya bir barbarlar istilası, beş asırdan beri dünyanın hâkimi olmuş bu asil şahsiyetleri çöplüğe mi atacak?"

Gözlerim, sonunda, avlunun ışığı ile merdiveni bulmuştu. Havanın tadını tekrar tadıyorum ve gökyüzünden bir parça görüyorum. Almagra Hermosilla de Salvatierra düküne acele teşekkür ettikten sonra, koşar gibi saraydan çıktım. Onunla tanıştığıma ve ev mezarlığını ziyaret ettiğim için hoşnut, hemen bu akşam Burgos'tan ayrılmaya karar verdim.

Pisagores'in Dönüşü

Atina, 10 Nisan

Sekiz gündür buradayım ve sıkıntıdan patlamaya başladım. Partenon fena değil fakat çok küçük ve öteki harabeler onun kadar kıymetli değil. Atina, eski eserlerin kalıntıları yanına, hiçbir kişiliği olmayan ve onun şerefli adını alan büyük bir modern köy inşa edilmemiş olsaydı daha çok güzel olurdu ve şayet, bugün dünyanın en akla hayale gelmez yaratıklarından biri ile orada, rastlantı sonucu karşılaşmasaydım, daha fazla düş kırıklığına uğramış olarak ayrılacaktım. Bana, Amerika Arkeoloji Enstitüsü doktorlarından bir genç Ellenci ile tanışmak üzere mektup vermişlerdi. Bu genç çok iyi rehberlik etti. Evvelki gün, tek başıma ve can sıkıntısından esneyerek Kifisya yolunda dolaşırken, Doktor Begg'in koşarak geçtiğini gördüm. Beni tanımadı, fakat arkasından yetiştim.

– Böyle nereye koşuyorsunuz?

Evvela şaşırır gibi oldu, sanki içinden, bana rastlayışına lanet ediyordu. Sonra, çaresiz, gülümsedi:

– İsa'nın doğumundan beş asır evvel yaşamış bir adamla randevum var, bu kadar uzaklardan gelen birini de bekletemem.

Beni atlatmak amacıyla alay ediyor sandım:

– Beşinci asırdan bir adamla mı?

Doktor Begg:

– Eğer, dedi, inanmıyorsanız siz de geliniz, tanıştırırım.

Belki de bir ziyaretçi daha olursa canı sıkılmaz. Ama biraz çabuk yürümemiz gerek.

Yolda –yarım mil kadar yürüdük– doktor bu sırrı bana çözdü. Gidip göreceğimiz adamın adı gerçekte Mişel Angelopulos idi, elli yaşlarından fazla değildi, fakat bir süredir kendisini yeniden dirilmiş Pisagores diye takdim ediyordu. Yunanlı ve yabancı tilmizlerinden bazıları da öyle diye kabul ediyorlardı. Doktor Begg:

– Bu akşam, dedi, bana tekrar dirilişini kanıtlayacak. Bakalım, bunu nasıl yapacak merak ediyorum.

Biraz sonra, kapısının üstünde Grekçe harfler olan köşkümsü bir yere geldik. Arkadaşıma yazının ne demek olduğunu sordum:

– Bu, dedi, Pisagorese atfedilen "altın mısralar"dan biridir, anlamı da şudur: "Mâbedden dışarda bağırsaklarınızı göstermeyiniz".

Teni, saçları, tırnakları simsiyah bir uşak bizi, dipte perde ile kapalı bir tür hücre bulunan bir odaya aldı. Yalnız kalır kalmaz Pisagores'in görüneceğini ümit ediyordum. Fakat arkadaşımın perdeye yaklaşarak eğildiğini, yanında bir de misafir getirdiğini ve kısaca kim olduğunu söyleyişini hayretler içinde gördüm. O zaman, perdenin arkasından boğuk bir ses yükseldi:

– Yeni Atlantid'in hrisoforosu benim akusmatiklerim arasına girsin.

Doktor Begg alçak sesle tercüme etti:

– Filozof, zengin Amerikalı dinleyicilerim arasına katılsın, diyor.

Ve yüksek sesle tekrar perdeye hitap etti:

– Mösyö Angelopulos bu akşam buraya gelişimin sebebini hatırlıyor musunuz?

– Bundan yirmi dört asır evvel söylediklerini hatırlayan bir insanın daha üç gün evvelki sözlerini unutmasını mı istiyorsunuz? Şüphesiz biliyorsunuz, bundan evvelki dirilişlerimde de tilmizlerime daima bir perde arkasından hitap ediyordum: Zaman değişti diye âdetlerimi de mi değiştireceğim? Fa-

kat, şüphelerinizi yok etmek için size vücudumdan bir parçasını göstereceğim. İnsan ile Tanrı arasında olan yaradılışımı tanıtan simgenin ne olduğunu biliyorsunuz.

Doktor Begg ciddiyetle cevap verdi:

– Evet, dedi, biliyorum. Hatta bunu, zannedersem Diojen Laers dahi nakletmiştir. Sahici Pisagores'in kalçası altındandır.

Bu sözler henüz tamamlanmamıştı ki, perdenin bir kısmı açıldı ve çıplak bir bacak göründü. Yaklaştık. Bacağın dizkapağından yukarısı sapsarı ve pırıl pırıl görünüyordu. Sahiden altın varak ile mi kaplatmıştı yahut yaldızla mı? Bunu belirlemek olanağını elde edemedik, zira, üç, dört saniye sonra bacak perdenin altında kaybolmuştu. Görünmeyen filozofun sesi sordu:

– Şimdi inandınız mı?

Arkadaşım bana baktı, gülümsedi ve cevap dahi vermek zahmetine girmedi... Ses konuşmakta devam etti:

– Hem nihayet yeniden dirilişimde şaşacak ne var? Tarihlerde okumuşsunuzdur ki, Pisagores olmadan evvel ben, sırasıyla Ethalidis, Eupharbes, Hermotime ve Pyrrhus oldum. Şayet Pisagores diye anılan cesedim Milattan evvel 496 yıllarına doğru dondu ise, ben, dünyaya değişik isimlerle ve vücutlar içinde birçok defa daha geldim. Bugün, nüfus kayıtlarında Angelopulos diye anılıyorum ama daima aynı kimseyim. Bütün ruhlar bedenden bedene göç eder fakat yalnız ben, kendimdeki ilahi unsur sayesinde geçmiş varlıklarımı hatırlamak ve kim olduğumu bilmek ayrıcalığına sahibim.

Hatta size itiraf ederim ki, değişik dönüş ve görünüşlerim arasında bu seferki kadar memnun olduğumu hatırlamıyorum. Şüphesiz biliyorsunuz ki, sistemimin temeli "rakam"a dayanır ve bana göre, her şey rakamlara gider. Bugün dünya, teorimi kabul etmiyor bile olsa, bana hak veriyor. Öteki hayatlarımda yaptığım gibi, bu sefer de dünyanın birçok ülkesine seyahat ettim. Her yerde rakamdan başka bir şey okumadım, duymadım. Bütün bilimler, artık rakamlı formüllere dayanıyor ve astronomi ile istatistik gibi sadece rakamlardan oluşmuş bilgiler var. Muhasebe, banka, hazine, daire adını

verdiğiniz dünyanın sayısız idare yerlerine gidiniz. Defter-i kebire yazılan rakamlardan başka bir şeyden söz edildiğini duymazsınız. Her asker bir künye, her esir ve mahpus bir rakam ve büyük şehirlerde oturanlar, kitaplarda telefon numaraları ile anılır. Yeni bir tapınak olan borsada, rakamdan başka birşey duyulmaz ve her millet şerefini, nüfus sayısı, ithalat ve ihracat miktarını gösteren rakamları diğer milletlerle karşılaştırma ile gururlanmakta bulur. Yol boyunca, homurdayan arabalar koşmaktadır ki, tanınsın diye birer numara taşırlar, göklerde bile, bulutlar arasındaki uçan makinelerin üzerlerinde sayıları yazılıdır. Nihayet, sizin dünyaya geldiğiniz memlekette insanları rakamlarla kıymetlendirdiklerini gördüm. Falan üç milyon eder, falanca yalnız yüz bin! Bu asır, rakamının zaferi ve hâkimiyeti asrı demektir, yani Pisagores asrıdır. Bu sıfata bir başka sebepten layıktır. Biliyorsunuz ki, vaktiyle Kroton'da mistik ve politik olmak üzere iki karakterli bir okul kurmuştum. Ölümümden sonra bu cemiyet dağıtıldı. Çünkü fertlerin bir prensibe ve bir disipline tabi tutulmaları Grek dehasına aykırı geliyordu. Fakat bugün sistemim başarıya ulaşmıştır. Birçok asırlarda yaşadım, fakat bu asırda olduğu kadar çok topluluk görmedim. Bugünkünden başka hiçbir dönemde, fert üyesi olduğu gruplara tâbi olmuş değildir. Dünyada bir tek memleket yoktur ki, insan bir mezhebe, bir cemiyete, bir partiye, bir birliğe, bir topluluğa, bir akademiye, bir sendikaya, genel veya gizli bir topluluğa üye olmasın. Dini mahiyette olsun, manastır, mason locası veya tasavvuf, antropozofik ve batıl bilimler olsun, esnaf cemiyetleri veya federasyon, dernek veya kulüp bütün insan cinsi, vahşisinden en uygarına kadar bir topluluğa girmiştir ve kollektif hayata sıkı sıkıya bağlıdır. Bundan yirmi dört asır önceki zamansız düşlerim bugün dünyayı içine alan bir gerçek olmuştur. Fert sadece teoride vardır, uygulamada, her insan bir atom, bir çark, bir numara, bir baş hayvandır. Dünyanın her yerinde gözle görünen bu iki olguya bakınız –rakamın ve cemiyetin zaferi– ve göreceksiniz ki, bugünkü devir kadar hiçbir devir benim eski mezhebime uymuş olmakla övünemez.

Ve hiçbir devir, bugünkü kadar benim otuzuncu dirilişime uygun olmamıştır.

Ses nihayet susmuştu. Doktor Begg:

– Fakat, ey ilahi Pisagores, dedi, bugün kimse et ve bakla yemekten çekinmiyor.

Görünmeyen adamın sesi, küçümseyerek cevap verdi:

– Saçma! Manasız şey. Yeni zamanlarda yeni kurallar gerekir. Düşüncemin esasının benimsenmesi ve uygulanması için –ki şimdi böyle oluyor– ayrıntılar üzerinde özveride bulunmaya hazırım.

Büyük bir hürmetle, perdeden ve altın kalçalı adamdan izin istedik. Fakat yol boyunca, Atina'ya kadar kahkahalarla güldük. Pire limanına çıktığımdan beri geçirdiğim tek güzel gün bu oldu.

Yüz Kalp

Concord, Mart

W. Üniversitesine yapmış olduğum yüz bin dolarlık bağış, bana, istediğim zaman, yeni yapılan laboratuvarları gezmek hakkını veriyordu. Bunlardan en mükemmelinin, Amerikan uyruğuna geçmiş bir Alman olan meşhur Fruhestadt'ın yönettiği fizyoloji laboratuvarı olduğunu söylediler. Oraya gittiğim zaman, kalbin bağımsız çalışması üzerinde deneyler yapıyorlardı. Bir İtalyan fizyoloji bilgini, bir kurbağadan çıkarılmış olan kalbi, tuzlu bir sıvı içinde saklayarak günlerce yaşatmayı başarmıştı. Profesör Fruhestadt başka hayvan kalplerinin de aynı özelliklere sahip olup olmadıklarını incelemekle uğraşıyordu. Bunlardan domuz, ümitlerine en uygun cevabı vermişti. Böylece, hemen hemen berrak bir sıvının içine konulmuş iki domuz kalbinin, sanki sağmışlar gibi, düzenli bir şekilde attıklarını görebildim. Beni gezdiren asistan, gülümseyerek dedi ki:

– Dikkat ediniz, ölçüleri ile olduğu gibi şekli ile de domuzunki insan kalbine en benzeyenidir. Buradan hareketle, gerekli izini alabilirsek, aynı deneyi insanda da uygulayabileceğiz.

Asistanın bu sözleri bana devler koleksiyonumu hatırlattı. Benden kaçamayacak olan canlı yaratıklardan bir koleksiyon yapmak! Uzun zamandır içimi yiyen sorun bana çözülmüş gibi geldi. İşi, profesör Fruhestadt'ın asistanına önerdim. Bir ay içinde, bana, tanesi yüz dolardan istediğim koleksiyonu sağla-

yacak. Başardı da. Üç yüz yetmiş domuz kurban edildi –ve tabii mezbahada satıldı– fakat şimdi, burada Concord'daki köşkümde dünyanın en orijinal bir koleksiyonuna sahibim.

Salonun iki tarafında, cam raflar üstünde yüz kristal kavanoz içinde koyu kırmızı yüz kalbin çarptığı görülmektedir. Asistanın her gün değiştirip tazelediği kas çalışmasını sağlayan sıvı içinde bu yüz kalp yorgun, düzensiz fakat devamlı bir uyumla açılıp kapanmaktadır. Canlandırdıkları organlardan ayrılmış, boşuna çalışan yüz et motoru!

Bu amaçsız, sonsuz kalp atışı beni kuvvetle çekiyor, bana birçok garip fikirler veriyor, domuzla benzerliğine aldanarak bana öyle geliyor ki, burada, yüz insan kalbi, canlı ve sıcak yüz vücuda kan vermiş yüz kalp, azap çekmiş, sevinmiş, korkudan duracak kadar sıkışmış, aşktan çarpıntılar duymuş yüz kalbi elimde tutuyorum. Hâlâ canlı gibi çırpınıyorlar ama yalnız kendileri için. İşte hizmet ettikleri kimselerden kurtulmuşlar, hiçbir kimse ve bir şey için değil, sadece benim keyfim için, şairlerin ve romancıların kalp üzerine sululuklarına, ayılıp bayılmalarına bir türlü katlanamamış olan benim zevkim için atıyorlar.

Duygulu enayiliklerin, suzinak faslından artırmaların ideal bir örneği, timsali, işte, şu maddelerde toplanmış bulunuyor. Bu kalplerin sahibi olan vücutlar ölmüşlerdir, ruhları uçmuştur, fakat siyahımsı ve armut biçiminde bu adele, sanki atışları güzel ve asil bir şey ifade ediyormuş gibi, şu cam altında aptal aptal çarpmakta devam halindedir.

Altında Yüzmek

New Parthenon, 19 Eylül

Öyle eski deyimler vardır ki kitap ve gazete okurken beni deli eder. Mesela "altın içinde yüzmek", "gırtlağına kadar altına batmak" gibi. Hayalleri işlemeyen zavallı kıskançlar tarafından uydurulmuş laflar!

Ben dünyanın en zengin adamlarından biriyim, fakat hiçbir zaman "altın içinde yüzmedim". Zaten pek az altın gördüm ve pek de az kullandım. Masraflarım için üzerimde hiç altın para bulunmaz. Altın, şüphenin hâkim olduğu yarı barbar memleketlerde kullanılır, ancak avam takımının üstünde görülür ve bu maddede, sahiden ilkel ve adi bir şey vardır.

Birkaç gün oluyor, bu ifadeler canımı her zamankinden fazla sıkınca, salakların "altın içinde yüzmek" dedikleri şeyi denemek istedim. Hiç uyumayan bir Ermeni olan hazinedarıma mümkün olduğu kadar çok miktarda –para veya herhangi eşya– altın bularak, Tiberius adı verilen mahzenin dibindeki kırmızı somaki havuzu doldurmasını emrettim. Gece olunca, hazinedarımla yalnız olarak mahzene indim, bütün demir parmaklıkları kapattırarak soyundum. Sekiz metre kadar uzun olan havuzda, Ermeniye göre, yirmi iki milyon altın bulunuyordu. Değişik memleketlerin değişik devirlerine ait liralar –bu iş için para koleksiyonlarımı da kullanmıştım– yüzükler, saat kordonları, yürek şeklinde madalyalar, nazara karşı altın

boynuzlar, kaplama dişler, bir sürü ziynet ve ufak tefek havuzu dolduruyordu. Ama çoğu para idi: Roma ve İran dinarları, İspanyol dublinleri, Venedik dukaları ve fındık altınları, Fransız luileri, Hollanda kuronları ve en çoğu sterling ile dolar.

Bu sarımtırak kitleye dalmak girişiminde bulunum. Herşeyden evvel şunu söylemeliyim ki, "altın içinde yüzmek" mümkün değildir. Olsa olsa, ellerinizin yardımıyle, o da zorla, belinize kadar gömülebilirsiniz, sonra da kımıldamak çok güçtür: Esir kalırsınız, kurban gidersiniz.

Vücudun yarısı maden içindeyken hissedilenler çok, pek çok tatsızdır. Ressam ve şairlerin sıcak renkli, güneş gibi, yakıcı diye nitelendirdikleri altın... buz gibi soğuktur. Katlanabildiğim birkaç dakika, hafakanlar içinde kaldım ve sırtımdan titremeler geçti. Hayatımın en kötü anlarını yaşadım, zorlu bir direnme, esaret ve donma hissi içinde kaldım.

Manzarası da teselli vericiydi denilemez. Şüphesiz altın sarısı doğadakilerin en güzeli değildir. Kınakınanın, hatta adi ayçiçeğinin sarısı daha parlak, daha şiddetlidir. Boticelli veya Van Gogh'un tablolarındaki sarılardan bahsetmiyorum.

Eski çağların donuk ve hafif limoni liralarında olsun, ortaçağın silik ve koyu, daha fenası, zamanımızın kırmızımtrak ve parlak liralarında olsun, altında murdar ve düşman bir şey var. Hem altın, öyle küçük şeylerde kullanılarak alçaltılmıştır ki –takma diş, salyalık, kalem ucu, gözlük çerçeveleri gibi– âdeta sizi utandırıyor. Ve en iğrenç ellerden geçmiş yutulmuş, ağızlarda veya başka yerlerde saklanmış bütün bu paralar.

Güya yüzdüğüm havuzdan çıkar çıkmaz, hazinedarıma, sterlinglerle dolarları, madalyon vesaireyi satması, merak bakımından bir kıymeti olan eski paraları yerlerine koyması emrini verdim.

Eğer zenginlerin masal olduğu nispette orta malı bir hale gelen "gırtlağına kadar altına gömülmek"ten gayri eğlenceleri yoksa, dünyanın en gülünç zavallıları olurlardı. "Altında yüzmek" olsa olsa müthiş bir işkencedir ki, buna ben, kötü yazarları mahkum ederdim.

Benzerler Koleksiyonu

New Parthenon, Ekim sonu

Koleksiyon konusunda hiç talihim yok. Devler Koleksiyonum dağıldı. Kalp Koleksiyonum çabucak tekdüze oluyor, üstelik sürekli tazelemek lazım. Bir başkasını düşünmüştüm. Bunun orijinalliğinden başka can sıkıntısına karşı büyük yararı olacaktı. Fakat o da daha başlangıçta büyük ümitler verdiği halde fena bir şekilde bitti.

Bazen en hayran olduğumuz insanlarla beraber yaşamış kimselerin ne talihli olduklarını düşünürdüm, Sokrates'ın talebelerine, Kristof Kolomb'un tayfalarına, Shakespeare'in aktörlerine, Mikel Angelos'un yardımcılarına, Korkunç İvan'ın, Bismark'ın hizmetçilerine bile, çoğunlukla, gıpta ederdim. Her asırda pek o kadar çok büyük adam yoktur, fakat değişik asırların, Dante'nin "Limbes"lerinde, Fontenelles'in "Ölüler Muhaveresi"nde olduğu gibi, bir araya getirmek olanağı elde edilse, şerefli bir topluluğa sahip olunurdu. Onları tablolar, heykeller halinde bir araya getirmek bir şey ifade etmezdi. Sir Conan Doyle ile mektuplaşan birine, bir gün bu hayalimden bahsetmiştim, o da, yeter derecede birinci sınıf medyum temin edildiği takdirde, ruhlarının çağırılmasının olanaksız olmadığını söylemişti. Fakat, sinirli ihtiyar kadınlar veya şüpheli profesyoneller tarafından, ölmüş dehalardan nakledildiği ileri sürülen sözlere güvenim yok. Ben ancak gözümle gördüğüme

inanırım, ben canlı mahluk isterim, şüpheli mesajlar veya ispiritizma saçmaları değil.

Hasretini çektiğim bu fanteziden vazgeçmiştim ki, bugün bir eğlence yerinde Byron'un resimlerine tamamen benzeyen bir delikanlı gördüm. Boynu, göğsü açık olup, bir korsan ceketi giyinmiş olsa, herkes "Don Juan" şairi ile karşılaştığını zannederdi. Kim olduğunu sordum. Zengin ve mağrur bir felsefe talebesiyimiş. Bu itibarla, kendisine, koleksiyonumun ilk numarası olmak üzere evime gelip yerleşmesini teklif edemezdim. Fakat bir başka çıkar yol görür gibi oldum.

Doğa, zaman zaman tekrar eder. Beyaz ırkı oluşturan yüz milyonlarca insan arasında, dünyanın bir köşesinde ve her nesilde, geçmişteki dahilerin birer benzeri elbet bulunacaktır. Birkaç retuş, ölmüş dahininkine uygun bir elbise ile hemen hemen modelin aynı bir benzerlik elde edilebilir.

Zaman kaybetmedim. Bir hafta sonra bir yüz bilgisi profesörü ile tarihi resimler yapmış bir portre sanatkârı buldum, onlara, Avrupa'da, büyük ve küçük şehirlerde dolaşarak, masrafa bakmadan, bir zamanlar yaşamış ünlülerin benzerlerini bulup, mümkün olduğu kadar fazla sayıda toplamaları görevini verdim.

İkisi de işi ciddiye aldılar, kitaplardan, dergilerden toplanarak albümler haline getirilmiş resimlerle, bir ay sonra yola çıktılar.

Ara sıra mektup yazıyorlardı, fakat çoğunlukla para istemek ve girişimin düşündüklerinden güç olduğunu söylemek içindi. Beş ay her tarafta dolaştıktan sonra, ancak bir Cervantes ile bir Raphael bulup angaje edebilmişlerdi ve bir İbsen ile görüşme halindeydiler. (Kendilerine bütün dünyaca meşhur dahiler getirmeleri emrini vermiştim).

Bir süre sonra, bir Tolstoy, bir Voltaire ve bir Napoléon bulduklarını öğrendim.

Daha sonra bir Sokrates ile bir Shelley bulabilmişlerdi. Ama yeterli değildi. Hiç olmazsa bir düzine ile başlamak istiyordum. Geri kalan dört dehayı bulmak için bir yıl uğraştılar ve sonunda bir Victor Hugo, bir Schiller, bir Neron ve bir Cromwell buldular.

On iki meşhur "benzer" New-Parthenon'a gelince onları görmek istemedim. Ressam önce yüzlerine rötuş yapacak, saçlarını gerekirse boyayacak, hepsine, zamanında giydiği elbiselerden yaptırtacaktı. Sonra, bu kopyaların çoğu kültürsüz kimseler oldukları ve İngilizce bilmedikleri için onları rollerine göre hazırlamaları için dil ve tarih öğretmenleri tuttum. Bu sebeplere, yenileri katılınca koleksiyonumdan, ancak, bu fikir doğduktan iki buçuk yıl sonra yararlanabildim.

Fakat bütün yaptığım masraflar ve bu hususta bana yardım edenlerin çabaları beni düşündüğüm kadar hoşnut etmedi.

Ünlülerin canlı koleksiyonunu bir arada gördüğüm ilk gün bende büyük bir etki yarattı. Hepsinin benzerlikleri şaşırtıcı idi. Maşlahına bürünmüş göbekli Neron bana, bir zümrütten bakıyordu ve mükemmeldi. Onun yanında, küçük İbsen, kısa ve yassı burnunun üzerindeki kocaman gözlükleri ve kaba gerdanlık sakalı ile sahiden "Peer Gynt"in yazarı gibi görünüyordu. Voltaire'in kurnaz ve kaçamaklı ağzı ile perukası çok hoşuma gitti. Portrelerindeki gibi biraz sararmış, bitkin ve muzdarip genç Raphael, pırıl pırıl zırhları içinde ciddi ve azimli Cromwell ile tezat teşkil ediyordu. Beyaz sakalı ve kurşuni gözleriyle Victor Hugo, bizzat Eflâtun'un Sokrates olduğundan şüphe etmeyeceği muzip bakışlı, ufak tefek bir tür "Faune"un yanına haşmetle oturmuştu. Cervantes'in uzun, mahzun ve vakur yüzü, Tolstoy'un ihtiyar mujik suratı ile hiç uyumlu değildi. Uzun ve sıska Schiller, feci bir sanatoryumdan yeni çıkmış gibiydi. Sert ve sararmış yüzü ve yuvarlak karnını şişiren koyu redingotu ile Napolyon, kenara çekilmiş, herkesten uzak duruyordu.

Facia, davetim üzerine hepsi birden konuşmaya başladıkları zaman koptu. öğretmenler, öyle zannediyorum ki, onlara, benzedikleri ünlülerin hayatlarına ait birkaç cümle öğretmişlerdi. Fakat hep birden patronun karşısına çıkınca, çoğu şaşırmıştı ve dünyanın en gülünç karışıklığı oldu.

Bükreş'te sokakta bulunmuş bir dilenci olan sahte Sokrates, kötü bir Romanya şivesi ile, saksağan gibi durmadan:

– Ben bir şey bilmediğimi biliyorum! Ben bir şey bilmediğimi biliyorum diye tekrarlıyordu. Buna kimse aldırış etmiyordu. Fakat küçük İbsen boğuk ve kalın bir sesle:

– Sen, sen ol! deyince bir kahkahadır koptu.

Sahte Voltaire –Bordeaux'lu bir pastacı– Fransızca olarak:

– İftira ediniz! İftira ediniz! Alçağı eziniz! diye sanki utamyormuş gibi söyleniyordu. Napoleon, küçük siyah şapkasını çıkartarak:

– Askerler, şu ehramların üzerinden kırk asır sizi izliyor. diye haykırıyor, mahmuzlu çizmesiyle ayağını yere vuruyor fakat hiçbir etki yapamıyordu.

Neron haşmetle ayağa kalktı ve hemen hemen bir mırıltı halinde şunları söyledi:

– Hıristiyanları yırtıcı hayvanlara atın! Annem hâlâ sağ mı?

Hepsine aşağılayarak ile bakan sahte Cervantes, ezberden okumağa başladı:

– En un lugar de la Mancha de cuyo nombre no guiero acordarme, no ha mucho tiempo vivia un hidalgo...

Schiller sözlerini kesti:

– Bütün insanlar neşelensinler? Ey kalabalıklar, benimle sevinç ilahisini söyleyiniz!

Fakat öyle kederli ve mahzun bir hali vardı ki, onu susturdular.

Liverpool'lu sağlam bir deniz işçisi olan Cromwell konuşmak istediğini bildirdi, fakat artık öyle bıkmıştım ki, cesaretim kırılmış, tiksinmiştim, çıkıp gittim.

Birkaç gün sonra, misafirlerimle teker teker konuşmayı denedim. Kiev vılayetinden bir zavallı köylü olan Tolstoy, mahcup bir hal ile bana söyleyecek bir şeyi olmadığını, memleketine dönmek üzere lazım gelen parayı verirsem pek memnun kalacağını bildirdi.

Brighton civarında bir mağazada çıraklık eden Shelley'i çağırttım. Bana, şiirin kâinatta biricik ilahi ses olduğunu, Prometeus'un kişiliğinde, tutucular tarafından işkence edilen medeniyetin timsalini görmek gereğini muhteşem bir eda ile be-

yan etti. Sahiden beklenmedik bu açıklama üzerine ona izin verdim.

Victor Hugo ile konuşma, daha iyi bir sonuç vermedi. Nice'de oturan eski bir banka memuruydu. Ezbere öğrendiği Notre-Dame de Paris'i bana okudu, sonra, sağlığına zararlı gelen yemeklerden, arkadaşlarının bayağılıklarından şikâyet etti.

– Bir tanesi olsun, diye inledi, altmış altı oynamasını bilmiyor.

Son bir deneme olarak ikili ve üçlü tartışmalar düşündüm. Fakat o da bir şey vermedi. Neron ile Voltaire'in karşılaşmaları âdeta facia olarak sonuçlandı.

Çünkü, bilmem hangi sözden hakaret anlamı çıkaran Voltaire, bir anıt halindeki Neron'un üzerine atılıp suratını tırmaladı, az kalsın gözlerini çıkartacaktı.

Sokrates, Cervantes ve Cromwell arasında bir görüşme, mensup oldukları memleketlerin kıymetleri ve zaferleri ile başlayıp, uykusuzluğun nasıl önüne geçilebileceğinin çareleri ile sonuçlandı.

On iki "benzer" henüz buradalar, fakat gelecek haftalarda, birer birer gidecekler. Buna çok memnun oldular. Bununla beraber hatıra olarak merasimlerde giydikleri elbiselerin kendilerine bırakılmasını benden istediler.

Tasvir Öldürmek

New Porthenon, 13 Haziran

Adam öldürmek güdüsü çocukluğumdan beri içimde yer etmiştir. Sinirime dokunan bazı sesleri ebediyen susturmak, katlanamadığım bir suratı altı kadem toprak altına gömmek fikri sürekli kafamda dolaşır durur. Fakat, ne yazık ki, az sayıda, küçük ölçüde adam öldürmek Batı uygarlığında fena sayılmaktadır ve bu uğraşı –ki kurtarıcıdır– yalnız aşağı tabaka halk arasında rağbet görür. Tarih kitaplarını okumaya başladığım zaman kahramanlarım kelleden piramitleriyle Timurlenk, kitle halinde katliamlarıyla Herod ve gündelik idamlarıyla ile Kaligula oldular.

Ne olurdu, her mal sahibinin karıları, çocukları, köleleri üstünde hayat, memat hakkına sahip bulunduğu çağlarda yaşasaydım! O zamanlar her namuslu insan, cinsine özgü bu arzuyu vicdan azabı duymadan, kanundan korkmadan yerine getirebilirdi. Hatta, belki de, aile fertlerinden birini öldüren, geri kalanlara daha insanca, daha cömertçe davranırdı.

Bugün, savaştan başka bir şey yok. Fakat savaşta kimi öldürdüğünüzü bilmezsiniz ve öldürdüğünüzü pek nadir olarak görürsünüz. Esasen "seçme" diye bir şey yoktur ve seçme olmayınca, memnuniyet de olamaz. Evleneceğiniz bir kadını piyango ile mi seçersiniz? Hoş, ben savaşa gidemedim ve en şiddetli arzularıma karşı koydum. Fakat deriden ve üzerinde elbi-

se olan insan boyunda kuklalar yaptırdım. Düşmanlarıma ve varlıklarına dayanamadığım insanlara tıpatıp benziyorlar. İçlerinde, can alacak taraflarında al bir sıvı ile dolu küçük keseler. Ara sıra, canım istediği zaman, onları parkımda ağaçlar arasına diktiriyorum ve gezerken, bir tanesini gördüm mü, hemen ateş ediyorum, düşüyorlar ve yaralarından sahte kanlar akıyor.

Güzel bir eğlence bu, hatta ferahlamaya iyi bir çare. Ama, bu aynı şey değil, onların feryat edişleri yok, benim de, tamiri imkânsız, sahici bir şey yapmış olmaktan duymam lazım gelen çarpıntım yok... Hayır, bu, aynı şey değil.

Âlemin Hâkimi

New Parthenon, 2 Kasım

Yanlış bir gezegene gelmiş olmamdan korkuyorum. Burası bana çok dar geliyor. Benim için istediğim kadar yer yok.

Yoksa yanlış bir asırda mı geldim? Gerçek çağdaşlarım belki binlerce yıl evvel ölmüşlerdir veya daha da doğmamışlardır?

Olan şu ki, kendimi her yerde yabancı her tarafta kurban görüyorum. Dünya, hemencecik etrafında dolaşılabilen –bugün saat meselesi, yarın dakika olacak– kurumuş pislikten, yeşil sidikten yoğrulmuş bir yuvarlak. Ve kendinde titan iştihası ve keyfi duyan bir kimseye uygun uğraşı yok.

Bazen düşünüyorum ki, Asya benim için bir işletme alanı, Afrika avlanma yerim veya kış bahçem, Kuzey Amerika fabrikam ve yazıhanelerim, Güney Amerika hayvan sürülerim için otlak, Avrupa müzem ve dinlenme köşküm olabilir. Ama bu da pek miskin bir hayat! Atlantiğe yüzme havuzu diye sahip olmak, Pasifik'i balık tutmak için, Etna'yı kalorifer, Niagara'yı duş diye, Avustralyayı hayvanat bahçesi olarak, Sahrayı güneş banyosu yapmak için kullanmak, bu beşince derecede büyüklükteki kürede oturan ufacık, aptal yaratıklara muazzam veya korkunç görülür şeylerdir.

Benim için, aksine, daha başka bir şey gerekir: Âlemin, kâinat hayatının müdürü, karalar ve denizlerle oynayan büyük hokkabaz olmak, işte benim gerçek eğilimim! Fakat Tanrı ola-

mayınca, kitleye hâkim olabilmiş bir şeytan olmak, insan için hiç de utandırıcı bir meslek değildir.

Mesela bütün bir kıtada kıtlık yapabilsem, iki memleketi sular altında bırakabilsem, bir imparatorluğu küçücük cumhuriyetlere ufalayabilsem, Botni Körfezinden Hazar Denizine bir kanal açarak Avrupa'yı Asya'dan ayırabilsem, bütün insanları bir tek dil konuşup yazmaya zorunlu tutsam, öyle sanıyorum ki, iki, üç yıl olsun, durmadan yenilenen can sıkıntımı giderebilirdim.

Bundan başka emrimde, daktilo olarak bir cumhurbaşkanı, şoför olarak bir kral, mutfağımda aşçı olarak tahtını kaybetmiş bir kraliçe, bahçıvan olarak Kayser'i ve kapıcı olarak Mikado'yu ve hepsinden fazla, konuşan bir put olarak Dalay-Lama'yı yani canlı bir tanrıyı isterdim.

O zaman küçüklüğümün bana verdiği çekilmez ümitsizlik fikrinin intikamını, esarete mahkum bu dünya büyüklerinin sırtından, ne büyük bir şehvetle çıkartırdım!

Güç Temizlik

Chicago, 17 Eylül

Bazı akşam, şehirlerde itişip kakışan insan sürülerinden nefretim beni o kadar boğuyor ki, yeryüzünü kesin olarak bunlardan kurtarmak için bir çare var mıdır diye araştırmaya kalkışıyorum.

Geçim peşinde bazı hayvan suratlar, üstlerine birer çene iliştirilmiş pislik çuvallarından başka birer şey olmayan bazı rezil vücutlar, cinsimizin topyekûn katli fikrini, bana, gerçekten ivedi bir temizlik vazifesi, bir borç gibi gösteriyor.

Daha şimdiden, bütün dünyayı kılıçtan geçirmek için çok kesin, hiç de saçma görünmeyen bir planım var. Gayet basit, çünkü sadece iki şey kullanacağım: Zehirli gazlar ve patlayıcı maddeler.

Şehirler için, su yollarını ve lağımlarını kullanarak yöntemine göre konulacak üç ila yüz bomba yetişir. Kasaba ve köyler için, binlerce zehirli gaz fabrikası düşündüm. Bunlar öyle hesap edilip öyle bir şekilde dağıtılacak ki, hükmün infaz edileceği gün bir karış yer zehirlerin etkisi dışında kalmayacak.

Benim tayin edeceğim dakikada, bütün dinamitler patlayacak, bütün fabrikalar boğucu gazlarını koyuverecektir. Şehirler, bir an içinde koyu duman bulutları altında enkaz yığınları haline gelecek, kırların havası zehirlenecek, solunamaz olacaktır. Yaptığım hesaplara göre, iki saat içinde, dünyanın hiç-

bir bölgesinde canlı tek insan kalmayacaktır. Temizleme işi, öyle sanıyorum ki, tam ve kesin olacaktır.

Ne yazık ki, zorluklar var. En birincisi masraf. Bir tek kişi, ne kadar zengin olursa olsun, bilhassa sayısız zehirli gaz fabrikasının inşasına yetişemez. Bir anonim şirket kurmak, zannedersem güç olacak, zira, zenginler arasında, insanlara karşı benimki kadar nefret besleyeni pek azdır. Hükümetlere başvurmak da yersiz olur, şüphesiz böyle bir düşünce için yardım edecek memleket bulunur, ama kendi halkının korunması şartıyla ki, bu da benim amacıma aykırı düşer.

Fakat en büyük engel işçi, kimyager, mühendis vesaire gibi suç ortağı bulmak zorunluluğudur. Oldukça uzun sürecek hazırlık devresinde işi gizli tutmak hemen hemen olanaksızdır ve mesele meydana çıkar çıkmaz, bir tek kişi ölür: Bu fikri tasarlayıp uygulamaya kalkan.

Hem sonra, insanların alçakçasına korkularını, hayata karşı duydukları gülünç, kaba ve ahmak bağlılıkları da düşünmek lazım. İdam hükmünü yerine getirecek olanlar benim hayırsever makinemin sırrını önceden bilecekleri için, muhakkak ölümden kurtulacak çare bulurlar ve yeryüzünde bu iğrenç yaratıklardan binlercesi yine de kalır.

Bu itibarla ve sonsuz üzüntülerle bu merhametli düşüncemden vazgeçmem lazım. Kim bilir dünya, ne zaman bu tiksindirici çanak yalayıcılardan kurtulacak? Yazık! Kendimde fakirliğin ve aczin bütün ümitsizliğini duyuyorum ve kendimi, bu muhteşem ve korkunç sahneyi, bir rüya gibi, sadece hayale mahkum görüyorum. Durmadan sinirlerimi kemiren tiksintiye karşı pek miskin bir avunma çaresi.

Çocuğun Ekmeği

Arezzo, 7 Temmuz

Bir deney yapmak istedim: Üç beş gün bir fakir, bir serseri, bir kaçak gibi yaşamak. Tek başıma, kimsenin yardımı olmadan. Kâtiplerime, memurlarıma, uşaklarıma, şoförlerime izin verdim. Otomobillerimi garaja kapattım. Köylünün birinden eski elbiseler satın aldım ve cebimde birkaç liret ile Appenin'in Toskanya vadilerine daldım.

Yıllar var ki, bir zengin ömrü geçiriyorum, yani özgürlüğüne sahip olmayan bir kurban. Sofraların görkemine, dalkavukların iki büklüm oluşlarına, çok iyi tanıdığım kimselerin iddialarına, ispatlarına artık sıkılmadan katlanamıyorum. Yirmi altı yaşıma kadar geçirdiğim sefil ve ümitsiz hayatın hasretini duyuyorum. Binlerce dinlencinin ve kaçığın hücumuna uğradıktan sonra, hiç olmazsa bir haftacık, bir kimsesiz, bir fakir hayatını yeniden tatmak istedim. Ve artık perişan, sefil bir dilenci halim var.

Bütün iktidarları tatmış olan için, yokluk tek sığınaktır. Dünyada satın alınabilecek ne varsa ona sahip olmuş kimse için sefalet tek sığınaktır. Bu bir komedya –belki gülünç bir komedya– fakat bereket versin seyircisi olmayan bir komedyadır.

İtalyanca bilmiyorum, yanıma ne harita, ne de rehber kitabı aldım. Serseri, rastgele dolaştım. Buraları verimli, zengin

yerler değil ama manzara güzel. Mevsimin kurumuş beyaz çukurlar halinde getirdiği ırmaklar, kırkılmış, uyuz dağlar ki, insanların ektiği tohumlar, deve dikenleri ile çalılıklar arasından zorla ve kısır boy atıyorlar. Yükseklerde henüz çiçekli birkaç çayır, sudan çok çakıl taşı sürüyen birkaç sel ve her nasılsa ağaca düşman dağlıların baltalarından kurtulmuş birkaç orman parçası. Bazen bir şato artığı, restore edilmiş bir ortaçağ kulesi, şaşkın çocukların kapısından bir sürü halinde çıktıkları siyah bir ev, çamlar içine gizlenmiş bir manastır, kapısı kapalı, kulesi olmayan kilise.

Her tarafta beyaz inekler, postları kirli kuzular, homurdanan domuzlar ve tek tük, sarı bir paçavraya saçlarını saklamış, gizlenmeye çalışan bir çoban kızı.

Hiçbir hana girmedin. Yol boyunca, köylerden ekmek satın aldım, çeşmelerden su içtim, ağaçlardan kekre yemişler çaldım, meşeler altında, ot yığınları gölgesinde uyudum.

Bura ahalisi sert, ama iyi insanlar. Beş, altı kelimeden başka İtalyanca bilmediğim halde daima beni anlar göründüler ve neleri varsa, hatta ben istemeden verdiler. Bir gün, tarla ortasında, mola vermiş orakçılarla beraber yemek yedim. Galiba kim olduğumu, nereden gelip nereye gittiğimi sordular, ama cevap veremedim. Buna rağmen biraz çorba, salata bir domates ikram ettiler. Kadınlar aralarında konuşuyorlardı, anladığıma göre, bana acıyorlardı.

Bir başka gün, bir ormanın içinde yalnız başına, ihtiyar bir adam ağaçların dallarını kesiyordu. Saatlerce başbaşa kaldık. Gençliğinde Amerika'ya gitmiş, aklında İngilizce birkaç kelime kalmış. Buralarda çok sefalet olduğunu, bununla beraber dağlarında yaşamayı, olmasa bile ölmeyi tercih ettiklerini söyledi. Bu kadar zengin bir ülkeden geldiğim halde bu derece fakir oluşuma şaştı. Niçin şüphelendiğini anladım. Beni Amerika'dan kaçmış bir cani zannediyordu. Buna rağmen ne soğuk davrandı, ne de daha az cömert.

Fakat üzerimde en büyük etkiyi yapan karşılaşma bir küçük kızla oldu. Bir günden beri hiçbir köye rastlamamıştım. Ekmeğim kalmamıştı ve gülünç bir utangaçlıkla, evlerden di-

lenmeye de cesaret edememiştim. Öylece yorgun, açlıktan yarı ölü bir halde yürüyordum. Akşama doğru kestane ağaçlarından bir koruluğa vardım, öte tarafında taşlı bir tarla ile bir çeşme vardı.

Çeşmenin yanma, yere, bir kız çocuğu oturmuştu. Beni görür görmez, korktu ve kalktı. On iki, on üç yaşlarında vardı, o güne gelene kadar böyle güzel yaratık görmemiştim. Güneşle yaldızlanmış yüzünde büyü dolu iki yeşil göz parlıyordu. Başında, örtüsüz başında kıvırcık siyah saçlar dalgalanıyordu. Henüz olmuş bir yemiş gibi taze ve kırmızı dudaklarının arasında bembeyaz, tabii bir gülümseme vardı. Bir harika.

Ürkütmemek için, biraz ilerisinde, bir kayanın üstüne oturdum. Çocuğa güven geldi. Bir şey söylemiyordu, fakat gözlerini benden ayırmıyordu. Yanıbaşında, kocaman dört inek otluyordu. Ve ben, terimi siliyordum. Böylece, fena giyinmiş, nefes nefese, sahiden zavallı bir serseri halim olacaktır.

On beş dakika sonra, kimbilir neyin ilhamı ile, çocuk, mendilinin çıkınından bir parça siyah ekmek çıkardı, yanıma yaklaştı, mahçup bir gülümseyişle uzatarak birkaç kelime mırıldandı. Açlığımı kavramıştı. Dilim döndüğü kadar teşekkür ettim, sonra, şehvetle ekmeği dişledim. Ve asla hiç bir lezzet bana bu kadar zengin ve iyi gelmedi.

Sakın insanın asıl gıdası bu olmasın? Ve gerçek hayatı bu.

GOG
(2. kitap)

Okuyuculara

Giovanni Papini GOG'*u 1931 yılında yazmıştır. Şüpheci bir düşünceye, mücadeleci bir ruha sahip olan Papini, yarattığı saf, cahil, dünyada olan bitenin, her sistemin nedenini arayan, öğrenmek için çırpınan bir Amerikalı milyarder tipi aracılığıyla her şeyin boşluğunu, bütün olanların hiçliğini ortaya koyuyor. Tek ihtiyaç bir lokma ekmektir, kaçınılmaz son, ölümdür.* GOG'*un giriştiği denemeler ona bunları açıklıyor, ama* GOG *ölmüyor. Yirmi yıl sonra tekrar ortaya çıkıyor, ümitsiz araştırmalarına yeniden başlıyor. Zamanımızda yaşayan ünlü insanlarla karşılaşıyor, iç dünyalarını öğreniyor. Hatta ölmüş şöhretlerle de, onlardan kalan yayınlanmamış eserlerinden parçalar, hatıralar yolu ile karşı karşıya gelecektir. Bütün bunları daha sonra* KARA KİTAP *adı altında toplayacaktır (1951).*

"İnsanlar sağır kalpleri yüzünden asırdan asıra daha çok azap çekilen bir cehennemde hâlâ inleyip duruyorlar" diyen taklidi olanaksız bir üsluba sahip, buluşlarını sonuna kadar götürerek konuyu tüketen, hicvi, şiddeti, bilgisi, kudreti, cömert kalemi ile zamanımızın nesirde DANTE'*si sayılmaya layık Papini'nin otuz yıl ara ile yayınlanmış bu iki eserini birbirinden ayırmak istemedik. Böylece onu sevenlerin, okuyup sevecek olanların arzularını karşılamak inancı ile iştihâlarına çeşitli ve bol bir sofra olarak her iki kitabı bir cilt içinde veriyoruz.*

Önsöz

Bir yıl oluyor, Noel yortularından önce İskoçya'da bir limandan postaya atılmış "Gog" imzalı bir mektup aldım. Şöyle diyordu:

"Aziz dostum,

Size bu mektubu yazan bir hortlak değildir, yirmi yıl önce ağaçlar arasına sığınmış bir sanatoryumda tanıdığınız sinir hastası garip gezginin ta kendisidir, hâlâ da hasta ve durmadan dünyayı dolaşmaktadır.

Size vaktiyle göndermiş olduğum yazılardan bir seçme yaparak yayınladığınız kitabı Amerikan baskısından okumuştum. Ayırdığınız parçaları oldukça iyi buldum ve o eski sayfaları, itiraf edeyim ki zevkle okurken, kendimden uzaklarda kalmış bir hayal ve evvelce tanıdığım ipe sapa gelmez birtakım tuhaf kimselerin canlı anılarıyla karşılaştım. Kitabınız bana sık sık tepen hastalığımın bıraktırdığı günlüğümü tekrar ele almak isteğini verdi, eskisi gibi dünyayı amaçsız, gayesiz dolaşmakta devam ettim, bu duraksız, sıtmalı yolculuklarım arasında da gördüklerimi, duyduklarımı gelişigüzel not ettim.

Günlüğümün ikinci bölümünü de okumak ister misiniz, bildirmenizi rica ederim. İçinde beğendiğiniz olursa çevirip yayınlayarak kullanabilirsiniz. Aşağıdaki adresime mektup veya telgrafla bildiriniz.

İçimden gelerek...

Gog"

Kimseye benzemeyen görüşleri olan milyonerin "New Parthenon"daki yazlık evine telgraf çekerek bu kadar hoş teklif ettiği notlarını okumakla memnun olacağımı bildirdim. Cevap alamadım. Fakat üç ay sonra Meksika'dan büyük bir paket aldım. İçi makinede yazılmış kâğıtlarla doluydu. Büyük bir dikkat ve merakla okudum ve geçen sefer olduğu gibi bu bambaşka ve bol günlükten seçmeler yaptım. Bunları dünyanın dört bucağına dağılmış sayısız "Gog" okuyucularına "Kara Kitap" adı altında veriyorum.

Kitaba bu adı kendiliğimden koydum. Çünkü bu günlüğün sayfaları insan tarihinin en karanlıklarından olan son savaş ve savaş sonraları dönemlere rastlamaktadır. Fakat bana çok ağır ve kepaze görünen birkaç sayfayı da çıkarttığımı söylemeliyim. Mr. Gog'un tabiatında öğrenme konusundaki hasta açlıkla beraber sadik bir şey de var, istediği kadar teorik ve platonik olsun bu katılıktan öteki sayfalarda izler görülecektir.

Gog, âdeti olduğu gibi, zamanımızın en ünlü ve en gösterişli adamları ile tanışmak istemiştir. Kendileriyle yaptığı görüşmeler hemen daima şaşırtıcı ve açıklayıcıdır. Bu kitabı okuyacaklar mesela Molotov ile Hitler'in, Voronof ile Ernest O. Lawrence'ın, Pablo Picasso ile Salvador Dali'nin, Marconi'nin, Valery'nin, Aldous Huxley'in ve Lin Yutang'ın düşüncelerini öğreneceklerdir.

Gog'un günlüğünün bu ikinci bölümünün en büyük yeniliği, öyle sanıyorum ki, tanınmış yazarların bilinmeyen birtakım eserlerinin meydana çıkarılmış olmasındadır. Gog, İngiltere'de Lord Everett'in el yazıları koleksiyonunu satın aldığını söylüyor. Koleksiyonda hiç yayınlanmamış eserlerden parçalar vardır. Gog kendi hesabına da satın aldığı başka değerli sayfalarla koleksiyonu zenginleştirmiştir. Böylece okuyucular "Kara Kitap"ta Cervantes, Goethe, William Blake, Robert Browning, Stendhal, Victor Hugo, Kirkegaard, Miguel de Unamuno, Leopardi ve Walt Whitman'ın günümüze kadar bir yerde yayınlanmamış parçalarıyla eser taslaklarını bulacaklardır.

Bundan başka, Gog, eski gezilerinde olduğu gibi bu sefer-

dekilerinde de günü gününe uymayan birçok kimse ile aykırı düşünce meraklıları, yeni bilim ve teori bulucuları, manyak aydınlar, serbest dolaşan deliler, hayasız katiller ve saf hayalperestlerle karşılaşmıştır. Bunlar, toplu olarak, her zamandan çok ümitsiz ve hasta bir devrenin inanılamayacak ve korkunç, alaylı ve gülünç taraflarını, fakat özellikle kehanetini ve belirtilerini teşkil etmektedir.

Gog'un yapmış olduğu yeni denemeler ürünü arasında toparlayıp buraya getirdiklerim, bana, yirmi yıl önce verdiklerimden daha tatlı ve önemli gibi geliyor. Okuyucularımın, son satırlara gelince "Kara Kitap" için aynı düşünceye varmış olmalarını isterdim.

Floransa, 5 Kasım 1951.

Giovanni Papini

Ernest O. Lawrence'ı Ziyaret veya Atom Bombası Üzerine

Los Angeles, 2 Aralık

Hiroşima'ya atom bombasının atıldığından beri hayli zaman geçti, ama ben korkunç buluşun sahibi ünlü fizikçiyi ancak bugün görebildim. Profesör Ernest O. Lawrence'ın yanına sokulabilmek kolay iş değildir, çünkü atom bilginleri en azılı gangsterler gibi göz hapsinde tutulmaktadırlar. Fakat Oppenheimer ile birlikte atomun parçalanmasını ve meşhur bombanın yapılmasını sağlayan siklotron bulucusu ile görüşmeyi çok istiyordum. Birkaç boşa giden girişimden sonra nihayet Lawrence ile karşılaşabildim. Öğrenmek istediğim, özellikle, pek az kimse ile birlikte yaptığı bu korkunç buluşun manevi sorumluluğunu duyup duymadığıydı. Onun için kendisinden, esasen söylemeyeceği, söylese bile anlamayacağım bilimsel bilgiler istemekle zaman kaybetmeden doğrudan doğruya ve açıkça sordum:

– Buluşunuzun sebep olduğu ve ileride daha da çok olacağı ölümler hakkında ne düşünüyorsunuz, Mr. Lawrence?

Kanlı Profesör hiç bozulmadan ve bir melek kadar sakin cevap verdi:

– Öyle sanıyorum ki Mr. Gog, bilimin ve bilginlerin, hiç olmazsa Thales'ten beri durumları hakkında aşağı yukarı bir fikriniz vardır. Bilginler, araştırmalarının ve teorilerinin sonuçlarıyla kesinlikle ilgilenmezler, yalnız evrenin ve kanunlarının

kabule değer birer yorumunu ve temsilini verebilecek formüllerle ipotezler bulmakla yetinirler. Yeni nükleer fiziğin temellerini atan Ruthenford, Niels Bohr ve ötekiler, buluşlarının bir gün binlerce insanın birkaç dakika içinde ölümüne sebep olacak bir bomba yapılmasında kullanılacağını ne düşünmüşler, ne de akıllarına getirmişlerdir. Tek istekleri, asırlardan beri her türlü tahlile karşı koyan, bölünmez görünen en küçük madde atomun sırrını öğrenmekti. Sizin anlayacağınız yakıp yıkmak değil, bilmek istiyorlardı. Ben bile siklotron ile elektriklenmiş parçacıkların hareketlerini çoğaltmayı düşünüyordum, amacım deneme idi. Ama sonra askerler, politikacılar geldiler, buluşlarımızı dünya yarışmasında üstünlüğü sağlamak, yani insanları toptan ve çabuk yok etmek için kullanmak istediler. İnsanlığın sonsuz tragedyası budur. Aramaktan, araştırmaktan, öğrenmekten kendini alamaz, ama hemen daima buluşları facialara, ölümlere sebep olur. Nükleer fizik bu tragedyanın en kanlı perdesidir. Atomun sırrını bulup açıklamak istediği için insan, şimdi, elinde kendi kendini, her türlü şekli ile hayatı, belki gezegenini bile yok edecek araca sahiptir.

– Çok iyi anlıyorum, diye karşılık verdim, ama her şeye rağmen içinizden bazen bir pişmanlık ürpertisi geçtiği olmuyor mu? Acaba insanları korumak pahasına bilim isteklerinden vazgeçmek daha iyi olmaz mı dersiniz?

Profesör Lawrence heyecansız sesiyle:

– Bir noktaya dikkatinizi çekerim ki, dedi, hastalık, ihtiyarlık yüzünden ölenler bir tarafa, insanlar barış yıllarından, savaşta atom bombasının sebep olduğundan daha çok fazla sayıda ölmektedirler. Atom bombası bir dakika içinde çok kurban alıyor, ama öteki sebepler, zaman ve mekân içinde, şurada burada dağınık olduklarından daha çok insan öldürüyor. Bir hesap edelim. Silahla, zehirle işlenen cinayetleri, intiharları, otomobille ezilenleri, tren kazalarında ölenleri, uçaklarda yananları, denizlerde, nehirlerde boğulanları, fabrikalarda makinelere kapılanları, madenlerde gömülü kalanları, ipe çekilen ve kurşuna dizilenleri, ayaklanmalarda polis ve jandarma tarafından vurulanları, yangınlarda, patlamalarda kül haline ge-

lenleri, boks maçlarında, otomobil yarışlarında birden ölenleri, elektrik akımına kapılanları bir toplayınız. Depremlerde, yanardağ patlamalarında, yıldırım çarpmalarında, çığlar altında ölenleri hesaba katmıyorum. İnsanların kendi kendilerine sebep oldukları ölüm sayısının bir yılda milyonları aştığını görürsünüz ki, bu, iğrenç bombanın kurbanlarından bin kere fazladır. Ama bu zavallıların cesetleri değişik yerlere, memleketlere, günlere dağılmış durumda olduklarından –bunların korkunç toplamını yalnız istatistikçiler bilir– sokaktaki adam Hiroşima faciasıyla altüst oluyor, yeryüzünde her gün olan ve sayısı daha pek fazla öteki faciaları düşünmüyor, acımak duygusu, daha ziyade toplu halde ve aynı zamandaki ölümlerden etkileniyor. Halbuki bu sayısız ve feci gündelik ölümlerin daima sorumluları vardır. Bunlar fabrikatörler, teknisyenler, şoförler, katiller, tembeller, cahiller ve daha başkalarıdır. Neden yalnız ben vicdan azabı duyayım? Ben ki insanın özellikle ve yalnız evren bilgisini artırmak için çalışmış, vatanımı korumak veya öcünü almak için hazırlanmış bir silahın meydana getirilişine sadece vatandaş sıfatıyla işbirliği yapmışım.

Görüşmemiz epeyce sürmüştü. Profesör Lawrence nazik birkaç kelime ile bana yol verdi.

Bir Korkunç Eğlenti

Miami, 3 Mayıs

Eski ortağım Samuel Puppenheim iş hayatını bırakmamıştı, Florida'da satın aldığı muhteşem ve mükellef köşkünün açılışı için hazırladığı eğlentiye beni de çağırdı. Karısı ile beraber yemekteydik, sinirli bir neşe içindeymiş gibi görünüyor, durmadan:

– Göreceksin, diyordu, şimdiye kadar görülmemiş, benzersiz bir oyun hazırladım. Hiçbir tarafını kaçırmamak istersen gözünü ve kulağını dört aç.

Davetliler gelmeye başladı. Hemen hepsi erkekti. Sayıları pek azdı, ama bir toplam yapılacak olsa milyarlarla doları bir araya getirirlerdi.

Samuel bizi köşkün tiyatrosuna götürdü. Geniş bir amfiydi, etrafı sıra sıra kozalaklarla çevrilmişti. Mermer basamaklara kadife yastıklar atılmıştı. Oyuna bir ballet ile başlanacaktı, bunun merak çekici bir adı vardı: Üçleme, üçlük, üçlem.

Amfinin ortasına kurulmuş bir iskelenin üzeri birden ışıkla boğuldu ve alaca bulaca, hareketsiz, anlaşılması güç üç kişi göründü. Birinin yüzü yaldızlıydı, yeşil saçları vardı, kumru renginde bir manto giyinmişti İkincinin yüzü gümüştü, saçları mavi, mantosu koyu yeşildi. Üçüncünün yüzü alçıdanmış gibi bembeyaz, saçları ateş kırmızısı, mantosunun rengi tavus kuşuydu. Hiçbirinin kolları, ayakları görünmüyordu. Mantoları o kadar uzun ve genişti. Projektörlerin sıcak aydınlığı altında-

ki bu rengârenk hayaletlerin kadın mı, erkek mi oldukları da belli değildi.

İnleyen uyumsuzluklardan örülmüş bir müziğin ilk nağmeleriyle bu üç hayalet eğilerek, dönerek, birbirlerini kovalayarak, gövdelerini geriye atarak, üçgenler halinde ayrılıp buluşarak, oynamaya başladılar. Sonra ne olduğu anlaşılmayan şeytani bir aletin keskin bir vuruşuyla sırt üstü yuvarlandılar ve ışıklar sönene kadar ölü gibi, kıpırdanmadan öylece kaldılar.

Biraz sonra anfiyi yüz ayın ışığını andırır bir aydınlık doldurdu, yüksek, siyah direklere gerilmiş çelik teller göründü. Bunlar sirklerde cambazların hüner göstermeleri için hazırlanmış olanların aynısıydı, şu farkla ki değişik yönlere karşılık, çapraz çekilmişlerdi.

Dostum Samuel kulağıma fısıldadı:

– Şimdi Vogel'in "Lucifer" eserinin son perdesini göreceksin. Cambaz aktörler oynayacak. Biliyorsun, Hollandalı en büyük şairin bu tragedyasının kişileri meleklerdir, konu yeryüzünde değil, gökyüzünde geçer.

O anda iki kanatlı, gerçekten meleklere benzer aydınlık yüzlü delikanlılar göründü. Havada, yükseklerde, teller üzerinde uçar gibi dolaşıyor, Vogel'in ateşli mısralarını okuyorlardı. Aralarında Lucifer'i hemen tanıdım. Siyah kadife kanatları ötekilerinkilerden daha büyüktü, gökyüzüne dikelmiş, Mikâil ile Refail'in alaylarını, hitaplarını, aldırış bile etmeden dinliyordu. Öteki isyancı melekler de siyah maskelerinden kolaylıkla belli oluyordu, fondaki teller üzerinde oradan oraya, cehenneme atılmaya hazırlanan lanetlenmiş ruhlar gibi sıçrayıp duruyorlardı.

Büyük Vogel'in şairane hitaplarını sabırla dinliyordum, ama, doğrusunu söylemek gerekirse pek eğlenmiyordum. Sadece cambazlar seyredilirken bazen olduğu gibi, bu cesur aktörler neredeyse beyin üstü düşecekler diye heyecanla bekliyordum. Nihayet oyun bitti, ışıklar söndü. Uzun bir süre sessizlik oldu. Sonra amfinin ortasına büyük bir kırmızı ışık bir yangın alevi düştü ve birden, insan hayalinin düşünebileceği en çılgın bir orkestra göründü. Geniş sahneyi insan artıkların-

dan, döküntülerinden sefalet ve düşkünlük örnekleri bir küçük kalabalık doldurdu. Fark edebildiklerim arasında yırtı pırtı içinde kamburlar, karalar giyinmiş topallar, ihtiyarlar, yağlı, ümitsiz suratlı saralı isterik kadınlar, saçları, başları karışmış hain bakışlı acûzeler, palyaço gülüşlü cüceler, ölü gözbebeklerini göklere dikmiş ihtiyar körler bulunuyordu. Bu yaratıkların ellerinde birer müzik aleti vardı. Ama bunlar ancak Callot'nun ıstampalarında, Goya'nın resimlerinde olanlar gibi dürbünden uzun flavtalar, şişman karınlı viyolalar, bir cehennem orkestrasından aşırılmış gibi uzun borular, ortalarından kırılmış sütunlara benzer yüksek ve dar trampetler, Afrika harpları, gitaralar, dümbelekler, fildişinden çalparalar, yabani, tunç tamtamlar gibi eski aletlerdi.

Orkestra şefi siyah elbiseler giydirilmiş bir iskelet gibi göründü. Elinde değnek yerine bir bilardo sopası tutuyordu. İşaret verir vermez bu garip ve çaputlar içindeki müzisyenler kendi hesaplarına çalmaya başladılar ve ortalık ıslıklar, hıçkırıklar, feryatlar, gürlemeler, gıcırtılarla doldu. Sanki bu şeytanların düzenlediği bir konserdi. Kimi can çekişenler gibi sapsarı ve ümitsiz, kimisi çılgın delilerinki gibi kan ter içinde ve kıpkırmızı suratlı bu bahtsızları korkuyla seyrediyordum. Çaldıkça kızışıyorlardı. Topallar tahta ayaklarıyla yere vuruyor, kamburlar dövüşe hazırlanan iri kediler gibi sırtlarını büsbütün kabartıyor, kadınlar nöbetler içinde kıvranıyordu.

Bir ara, akortsuz aletlerini çalmakla yetinmediler, bu şeytani senfoniyi son derece öfkeli, hezeyanlı bir kreşendoya götürmek ister gibi şarkılara, haykırmaya, ulumaya ıslıklar çalmaya, inlemeye koyuldular. Kadınlar yerlerde yuvarlanıyorlar, sakatlar iğrenç etleri arasında oynamaya kalkışıyorlar, maestro kendisine yakın oturanların kel kafalarına sopasını vuruyordu.

Allahtan bu zavallı çılgınların gürültülü kepazeliği sona erdi. Işıklar söndü, sesler sustu. Tiksintiden ve dehşetten bitmiştim. Kaçmak üzere kalktım. Dostum Samuel yanıma geldi:

– Eğlentimi beğendin mi, diye sordu, dünyada bundan daha orijinalini yapmak mümkün müdür?

Davetinin fevkalade ve şaşırtıcı olduğunu, fakat dinlenme-

ye ihtiyacım olduğunu söyledim. Otomobilime koştum, son süratle otelime döndüm. Denizin uğultusu bana pek tatlı bir ahenk olarak geldi.

Elektronik Mahkeme

Pittsburg, 6 Ekim

Düşünen makineler yapımı son zamanlarda çok ilerledi. Özellikle memleketimiz, vaktiyle sanatta İtalya'nın, zarafette Fransa'nın, ticarette İngiltere'nin, askerlikte Almanya'nın önde oluşları gibi, şimdi teknikte en başta gelir.

Geçenlerde Pittsburg'da makineler mahkeme işlerinde ilk olarak denenecekti. Matematik, diyalektik, istatistik işlerinde kullanılan elektronik beyinlerden sonra, şimdi, iki yıl çalışılarak adalet üreten bir makine meydana getirilmişti.

Makinenin yedi metrelik cephesi vardı, geniş mahkeme salonunun dip tarafına yerleştirilmişti. Yargıçlar, savcılar, avukatlar yerlerine oturmuş değillerdi, dinleyiciler arasında bulunuyorlardı. Makinenin kendilerine ihtiyacı yoktu, onların küçücük insan beyinlerinden daha emin, daha tam, daha şaşmazdı. Bu kocaman beynin sorguya çeken, karar veren beş yüz manivelasını, onun foto-elektrik hücrelerinin sırrını bilen bir genç makinist hareket ettiriyordu. Bu madenden hukuk beynin geçmişle tek ilgisi duvarın üzerine yerleştirilmiş bir tunç teraziydi.

Yeni makinenin ilk celsesi bu sabah saat 9'da açıldı. İlk sanık, çelik fabrikalarında çalışan bir genç işçiydi, kendine teslim olmayan bir genç kızı öldürdüğü ileri sürülüyordu. Sanık hikâyesini kendine göre anlattı, şahitler de gördüklerini anlat-

tılar. Bunun üzerine teknisyen davaya kanunun hangi maddelerinin uygulanacağım öğrenmek üzere bir düğmeye bastı. Hemen aydınlanan bir levha üzerinde maddelerin numaraları göründü ve makine, insan kâtibinin usulen sorusuna karşılık olarak hafifletici sebepler bulunduğunu kabul etti, birkaç saniye işledikten sonra da bir levha üstünde karar okundu: 23 yıl ağır hapis? Sonra otomatik olarak bir küçük karton kustu, üstünde karar yazılı idi. Hükümlüyü getiren jandarma kartonla beraber onu alıp götürdü.

Ondan sonra müdürün imzasını taklit ederek zimmetine birkaç bin dolar geçirmiş bir kadın memur getirildi. Bu dava ötekinden daha çabuk görüldü. Hukukçu beynin cephesinde sarı, yeşil birkaç göz yanıp söndü, bir buçuk dakika sonra da karar belli oldu: 2 yıl ve 6 ay hapis.

Üçüncü dava daha önemliydi, daha da uzun sürdü. Sabıkasız olan bir casus milli emniyetle ilgili bazı gizli vesikaları yabancı bir devlete satmıştı. Makine, ışıklı ve sesli işaretlerle casusu iki dakika süren bir sorguya çekti. Sanık savunmak için avukat tutacağını bildirdi. Beyin bir sesli plakla talebin kanuni olduğunu fakat bu utandırıcı suçun hafifletilmesi için ne gibi sebepler ileri sürülebileceğini, davanın nasıl savunulabileceğini sordu. Kısa bir sessizlikten sonra bir başka plak, hemen hemen matematik bir biçimde ve açıkça bu sorulara karşılık verdi. O zaman teknisyen makinenin değişik bölümlerini çalıştırdı, ışıklı numaralar göründü, sonuçta karar sanığa karşı çıktı ve birkaç dakikalık ağır bir sessizlikten sonra makinenin en yukarısındaki levha yandı. Önce bir ölü kafası göründü, sonra altında şu iki kelime okundu:

Elektrikli sandalye!

Orta yaşlı, bir profesör gibi ciddi tavırlı hükümlü kararı görünce okkalı bir küfür savurdu, sar'aya tutulmuş gibi kaskatı kesilerek sırt üstü yere yuvarlandı. Bu küfür davanın tek gerçek insan sesi oldu. Casusu bir sedyeye koydular, mahkeme salonundan çıkardılar.

Daha dört davaya bakılacaktı. Ama bende ne istek ne de takat kalmıştı. Kendimi iyi bulmuyordum, içimde öğürtüler

kabarıyordu. Acaba kahvaltıdan mı midem bozulmuştu yoksa bu yeni mahkemeden mi?

Otele döndüm, yatağa uzanıp gördüklerimi düşündüm. Modern bilimin muazzam buluşlarının uygulanmasına daima taraf tutmuştum, ama kibernetik bilimin bu korkunç uygulaması beni altüst etmişti. Soğuk ve parlak bir makine tarafından, suçlu olmaktan belki daha çok bahtsız bu insanların mahkum edilişlerini görmek, içimde şüphesiz ilkel ama susturamadığım derin bir karşı koyma duygusu uyandırıyordu. Demek insan zekâsının yarattığı ve yaptığı makineler, kendilerini meydana getirenlerin hürriyet ve hayatlarını ortadan kaldırmayı başaracak duruma gelmişlerdi? Sadece elektrik akımı ile işletilen bir sürü rakam insan ruhunun gizli sorunlarını çözmek iddiasında bulunuyordu. Makine canlı bir varlığın hâkimi oluyor, madde, ruh meseleleri üzerinde kararlara varıyordu. Benim gibi ateşli bir ilerleme taraflısı için bile bu makine iğrençti.

Kendimi toparlıyabilmek için birkaç kadeh viski ile bir parça uyku gerekti. Elektronik mahkemenin şüphe götürmeyen bir üstünlüğü var, gerçek insan etinden yapılmış hâkimlerden kurulmuş bir mahkemeden daha çabuk karar almak.

Walt Whitman'ın İnsan Destanı

Cambridge, Mass, 3 Şubat

Bu üniversiteye Walt Whitman uzmanı ünlü bir bilgini görmeye geldim.

Koleksiyonumun yayınlanmamış elyazıları arasında büyük şairin bilinmeyen bir şiirinin ilk müsveddeleri bulunuyordu. Bugün unutulmuş görünen fakat bana kalırsa Amerika'nın en kudretli, en gür sesi olmakta devam eden Manhattanlı senfonik peygamber, kendinin de dediği gibi, evrenselin şairi idi. Bir gün, aklına, mağara adamından büyük kurtarıcılara kadar, insanların acı, yorucu, utandırıcı ve şanlı serüvenini büyük bir destan halinde vermek geldi. Walt Whitman notlarından birinde: "Elimizde, diyordu, Akhileus'un, Odysseus'un, Ene ve Sezar'ın, Tristan'ın, Roland'ın, Siegfried'in destanları var, ama kimse, bugüne kadar, insan'ın, her memleketin ve bütün devirlerin insanının binlerce yıl tabiata, birbirine karşı savaşlarında yiğitçe dövüşerek zafere ulaşmış insan'ın destanını yazmadı. İnsanoğlunun şarkısını ilk olarak ben söylemek, bütü insan kuşağının Omiros'u ben olmak istiyorum."

Walt Whitman bir başka notunda da: "Tarihçiler, diyordu, hatta en büyükleri, insan tarihi olaylarını gazetecilerin cinayetleri, törenleri anlatışları gibi günü gününe, durgun, acele, renksiz, donuk bir şekilde veriyorlar. Ne bir isim, ne de olayların bir yönünü atlıyorlar, ama en önemli olanı, derin ihtiras-

ları, prenslerle ayak takımının çılgınlıklarını, özel tarihlerin bütününü yapıp dramını çıkartan delilikleri unutuyorlar. Dünya tarihi panoramalardan ve fıkralardan yapılmış bir koleksiyon değildir, baş aktörleri, karşılıklı düşmanları, tanrılaşmaları ve felaketleri ile karmakarışık ve ulu binlerce perdelik kutsal ve beşeri bir tragedya, gözyaşları ve sevinç haykırışları ile kesik mısralarda bir dev destandır, başlangıcı vardır, sonu daha gelmemiştir".

Bendeki elyazısı "İnsanın Destanı" adını taşıyor. Gözlerimin önündeki kısa özete göre Walt Whitman'ın en büyük ve en iddialı eseri olsa gerektir.

Goethe'nin Faust'unu sadece adı ile hatırlatan "Gökte Başlangıç" bölümünde, şair, kızıl bir kütük gibi güneşten kopup birçok değişiklikten geçerek denizler, çamur ve buharla kaplandığı güne kadar dünyanın doğuşunu ve gençliğini anlatmak istemişti. Ana yıldızın bu tutuşmuş parçası bugün insanın meskeni ve krallığı olmuştur. Gezegenin asıl tarihi ortaya insanın çıkışı ile başlar. İlk insanlar hayvanlar gibi mağaralarda yaşıyor, postlara bürünüyor, hayvan eti yiyor, biribirini onlar gibi ısırıp parçalıyor, açıkta, hayvanlar gibi çiftleşiyor. Ama yavaş yavaş insanların zekâları uyanıyor, taştan silah, silahtan alet yapıyorlar, mağaraları ev ve tapmak, kucaklaşmaları aşk, büyücüyü rahip, rahibi hükümdar, avcıyı çoban, çobanı çiftçi, yaban sürülerini kabile, kabileleri millet haline getiriyorlar.

İnsan ateşe, öküze hâkim oluyor, tekerleği ve sabanı icat ediyor, tohum ekmeyi ve resim yapmayı öğreniyor, boğuk haykırışlarını dil, sembollü çizgilerini anlaşılır yazı haline getiriyor.

Ama insan savaşmak, daima savaşmak, sonsuza dek savaşmak zorundadır. İlk savaşı açlığa, yırtıcı hayvanlara, esrarlı ve tehlikeli doğaya, komşu düşman kabilelere, iradesini kötüye kullanıp kendini sömürenlere karşıdır. İnsan hep bir savaşçı olacaktır, bir savaşçı ve bir kahraman. Soğuk ve buzlu, bataklıklarla ve sellerle, karanlık ve korku ile, zehirli cangıl ile, fırtınalarla, nihayet kralları ve tanrıları ile savaşacaktır.

İnsanlar çöllerde, ormanlarda yollar açacak, dağları aşa-

cak, rüzgâra hâkim olacak, suları küreklerle döverek nehirlerde, denizlerde hızla ilerleyecektir. Kayalardan desteklerle, mermerlerden sütunlarla tanrı evleri ve hükümdar sarayları yapacaklar, ölülerin ve tanrıların resimlerini taşlara oyacaklardır. Ama insanla insan arasında savaş hiçbir zaman durmayacaktır. Müttefik veya fethedilmiş siteler krallık, imparatorluk halinde büyüyüp genişleyecek, imparatorluklar sitelere ve krallıklara hâkim olmak için aralarında savaşacaklar, büyüyecekler, zafere ulaşacaklar, zayıflayacak ve yıkılacaklar. Yerlerine başka imparatorluklar geçecek. Onlar da sırası gelince çökecekler. Batı doğuya saldıracak, doğu batıya dönecek, Asya Avrupa'ya karşı, Avrupa Afrika'ya karşı, kıtalar kıtalara, ırklar ırklara, dinler dinlere karşı duracak.

Göçebe milletlerin göçüşleri ve barbarların saldırışı yeni savaşlar doğuracak, tarih sahnesinde yeni görünen bakir ve ilkel milletler yerlerini savaşarak sağlayacaklar, Memfis ile Teba yıkılacak, Babil ile Persepolis yakılacak, Atina ile Roma yağma edilecek, buğdaya, güneşe, zenginliğe acıkmış kıllı atlılar güneyden kuzeye sınırları geçecek, denizleri aşacak, ihtiyarlamış ve bunamış eski efendileri boyunduruk altına alıp soyacaklar. Bu arada imparatorlar ölecek ve öldürülecekler, yeni krallar katliamlar emredecek, kendileri de boğdurulacaklardır.

Bununla beraber ve kinlere, kanlara, hıyanetlere ve ihanetlere rağmen insanlar yaşayacak, yenileşeceklerdir. Çöken, yıkılan şehirlerin yerlerine yenileri kurulacak, gömülmüş şaheserler ışığa kavuşacak, şairler galiplerin, mağlupların destanlarını yazacak, filozoflar İlisus kıyılarında, Atina kemerleri altında dünyanın özünü arayacaklar, Akdenizin güzel göklerine bakan açık hava tiyatrolarında bakireler ve ihtiyarlar korosu amansız kaderden şikâyet edecekler, katedraller, amfiler, adalet sarayları yükselecek. Ve bütün bu dağınık mucizeler üzerinde zaman zaman saz şairlerinin şarkıları, trampetlerin gürültüsü, saçlı, sakallı haydutların ulumaları duyulacak.

Fakat bir gün meçhul bir köyün karanlık bir ahır köşesinde, bir köle ve hor görülen bir millet arasından yeni bir tanrı

doğacak, kanı ile dünyanın suçunu ödeyecek, sözü ile ona yeni bir yön verecek, ölümü ile de bir yeni devir açacaktır.

Ne yazık ki Walt Whitman'ın, benim yaptığım zavallı özetle en güzel ve parlak tarafını kaybetmiş olan elyazısı burada bitiyor. Alt tarafındaki parçalar o kadar kısa ve karışık ki bir devin şaheseri olması gereken fakat burada sadece büyük bir hayalin gölgesinden ibaret şiirin bütününü meydana çıkartmak olanaksızdır.

Acaba yeryüzünde, Walt Whitman'ın bu "bitmemiş senfoni"sini ele alacak kadar kahraman ruhlu ve ilham kudreti olan bir şair bulunacak mı?

Wright'ı Ziyaret veya Geleceğin Mimarisi

Taliesin, Wisconsin, 15 Aralık

Bu sarp ve soğuk memlekete yalnız ihtiyar mimar Frank Lloyd Wright ile tanışmak için geldim. Hem benim vatandaşlarım hem de onun vatandaşları kendisini pek sevmezler, takdir de etmezler. Bu belki de büyük merkezlerin ve gökdelen binaların düşmanı olduğunu söylemek cesaretinde bulunuşundandır. Cesaretle, dedim, çünkü bu memlekette gerçekleri söylemek için buna ihtiyaç vardır. Evrensel aptallıkla savaşan böyle adamları her zaman ararım, onun için Wright ile görüşebilmek üzere bu uzun ve yorucu yolculuğu göze aldım.

Kendisini aradığımı öğrenince Wright beni okulunda çaya davet etti. Yalnızdı. Seksen yaşlarında, sağlam ve diri, iri yarı, ciddi yüzlü bir ihtiyardı. Fakat gözlerinde alaycı bir gururun ateşi parlıyordu. Bana:

– Madem ki, dedi görmek istediniz, mimaride yapmak istediğim devrimin dayandığı fikirler üzerinde az çok bilginiz vardır. Bugüne kadar bütün mimarların yaptıkları, ortaçağda ve Japonya'da birkaç istisna bir tarafa, gülünç bir yanlışlıktır. Doğaya eklenen, boş benliğin ve salaklığın doğurduğu her şeyi, cepheleri, kitle tesirlerini, tenazurları, zevk endişesini, gösterişi, süsleri, ihtişamı, debdebeyi, fazlalıkları, estetik hayranlık uyandırmak için yapılanları, insanları üst üste yığıp boğan şehirleri inkâr edip ortadan kaldırmalıdır. Doğayı değiştiren,

örten ve arkada bırakan ne ki varsa cinayettir. Eğer bir karşılaştırma istiyorsanız ben mimarinin Rousseau'suyum.

Benim yaptığım binalar doğanın, kırların dekoruna rahatça ve ustalıkla uyar. Yahut doğadan ilham alırım. Ormana benzer bir ev yaptım, bir tane de kanatlarını açmış bir kuşa benzerini meydana getirdim. Şimdi, eski dostum Walt Whitman'ın dediği gibi, daha ilerisine gitmek istiyorum. Mimari, benim anladığım tarz da dahil, her zaman doğaya bir ektir, manzarayı bozan bir parazit, küstah bir müdahaledir. İnsanlar, taş, demir ve çimento binalarla sade ve hür kırlara yığılarak onları çirkinleştirmekten vazgeçmelidir. Şuraya dikkatinizi çekmek isterim ki bu vardığım hükme benim geçmişteki inşaatımı da dahil ediyorum. Bundan böyle konutlar doğanın içinde esasen mevcut ve kendisini kabule hazır yerlerde aranıp yapılmalıdır. Bunun için büyük bir rötuş ve uygulama yetecektir. Temizlenip genişletilmiş bir dağ oyuğu, oturulabilecek hale getirilmiş bir in, rasyonel bir tarzda düzenlenmiş bir mağara, lav duvarlarla örülmüş sönmüş bir yanardağ ağzı, iri gövdeli bir ağacın ılık kovuğu yüz asır önce insanın konutuydu. Gelecekte de öyle olacaktır. Şimdiye kadar ortaçağ insanları ile Japonlara hayran olmuştum. Artık vazgeçtim. Yalnız tanrısal ilkellerle dahi paleolitik ve neolitik insanlara hayranım. Gökdelenler doğaya, yani tanrıya hakarettir. Yalnız doğanın birer parçası olacak kadar ona uymuş, içine girmiş oyuklar mükemmel birer meskendir, çünkü insani gururumuzdan, ormanların ve dağların kutsal bekâretlerine lüzumsuz ve lagar duvarlar dikmeye kalkışan o gururumuzdan vazgeçtiğimizi gösterir. Size ilk olarak mimari devrimimin vardığı son ve kesin noktayı açıklayacağım. Gerçek mimari, geleceğin mimarisi, bence, her türlü mimari şekillerini kaldıran mimaridir. Esasen devrimim mimarinin yok edilmesi ile sonuçlanacaktır. Bundan böyle mimarinin rolü inler ve mağaralar arayıp düzenlemekten ibaret olacaktır. Eski mimari ölmüştür. Yaşasın yeni mimari.

Sözlerini bitirir bitirmez ihtiyar Frank Lloyd Wright kıs kıs gülmeye başladı ve ağzında eski fildişi ve yepyeni altın dişlerinin çift klaviyeri göründü. Sonra bir ikinci bardak çay ile sert

bir bisküvi ikram etti. Fakat teorileri üzerine tek kelime daha söylemek istemedi, daha da sonra yalnız kalmayı anlatır şekilde gözlerini bana dikti.

Çelik Kitaplık

Boston, 20 Aralık

Eski dostum Gabriel Pascal'ın tavsiye mektubu ile gelen Mr. Harry Golding'i kabule mecbur oldum. Kendisi güney eyaletlerinin birinin bilmem hangi üniversitesinde papirologya profesörü idi. Kısa boylu, bir mongoldan daha sarı yüzlü, peruka duygusu veren uzun, beyaz saçlı, ufak tefek bir adamdı. Bana, teklifleri birçok enstitü ve hükümet tarafından geri çevrildikten sonra başvurduğunu gizlemedi ve şöyle başladı:

– Bir üçüncü dünya savaşı patlak verirse, ki bu, çok yazık bir evham olmaktan uzaktır, bizimki dahil, bütün ülkelerin uğrayacakları akıbetin ne olacağını pekâlâ biliyorsunuz. Günümüz insanlarının ellerinde öyle korkunç silahlar var ki, büyük küçük hiçbir şehir yıkılıp yakılmaktan kurtulamayacaktır. Özel ve genel kitaplıklardaki değerli ve hemen tutuşabilen kitaplar ve maddeler birer birer kaybolacak ve savaş uzarsa, üç bin yıllık uygarlık, düşünce, şiir ve tarih belgeleri duman haline gelecektir. Otuz asırlık yaratıcı deha eserlerinden geriye ancak hiçbir anlam taşımayacak birtakım kavrulmuş kâğıt parçaları kalacaktır. O da bir şeyler kalırsa! Eğer kıyamet kopmakta gecikir ve vaktimiz de olursa, insan zekâsının en ünlü yemişlerini korumayı şimdiden düşünmeliyiz, ta ki, geleceğin barbarları, felaketten sonra yeniden uygarlaşmak için onları bulup gıdalanabilsinler. Kitaplıkları gömmek bir şeye yaramaz,

çünkü, kâğıt çok naziktir, herhangi bir şekilde mahvolabilir. Bunun için insanlığın temel eserlerini daha dayanıklı ve sürekli bir madde, yani çelik üzerine oyarak bir kitaplık kurulmasının önermeyi düşündüm. Kitaplardan bazılarının tamamen, daha az önemlilerin özetleri iki dilden yani doğru çevirileri yapılarak çelik levhalara oyulacaktır. Grek eserleri Latinceye, Latinceler İtalyancaya, İtalyancalar Fransızcaya, Fransızcalar İngilizceye, İngilizceler Almancaya ve öteki diller birer başka dile çevrilecektir Bütün eserler çelik levhalara derin derin kazılacak, yazarı ve zamanı üzerine açık bilgiler verilecek, sınıflandırıp şehirlerden uzak, ıssız yerlerde yapılacak zırhlı bodrumlarda saklanacaktır. Geriye kalanlar kolayca bulunabilsinler diye de yerlerini belli edecek paslanmaz çelikten kuleler dikilecektir. Çelik kitaplığa girmeye değer eserleri ayırmak için milletlerarası bir komite yapılacak. Yer ve masraf göz önünde tutulacak olursa kitaplığa alınacak eserlerin sekiz, on düzineyi aşamayacağı meydana çıkar. Ben, kendimce geçici bir katalog hazırladım. Canınızı sıkmazsa birkaç isim vereyim.

Profesör Harry Golding'e beni hiç de sıkmadığını söyledim. Kitapları seçmekte de serbest olduğunu, kendisine bu konuda güvenim bulunduğunu bildirdim. "Ben, diye ekledi, zavallı bir cahilim, bu konuda fikir sahibi olmak küstahlığında bulunsam bile faydalanabileceğinizi sanmam."

Sarılıklı bücür haykırdı:

– Katiyen... bu kitaplığın masrafını siz ödeyeceksiniz, herkesten fazla bilgi edinmek hakkınızdır. Sizi fazla oyalayacak da değilim, çünkü liste ister istemez kısadır. Ahdı âtik ile Ahdı cedît baştan sona kadar, ayet ayet alınacak ilk kitaplardır. Konfüçyüs'ün yazıları, Avesta ve Kur'an için özetlerle yetineceğiz. Doğuyu feda etmek gerekiyor, buna üzülüyorum ama başka türlü davranamayız, çünkü Veda'larla, Râmayana, Mahabahrata, Upanishat'lar, Kalidasa, Laotze, Çung-tze ve Firdevsî için binlerce çelik levha gerekecek. Buna karşılık bütün bilgilerin anası eski Grekler üzerinde duracağız. Omiros'un iki destanı, Ehileus ile Sofokles'in birer tragedyası, Eflatun'dan iki, üç diyalog, Öklidus'un Unsurları'ı, Aristoteles'in Metafizi-

ğe Giriş'i, Heraklit ve Epikur'dan parçalar Grek mucizesi dediğimiz şey hakkında belirli belirsiz de olsa, fikir vermeye yetecektir. Roma daha az zahmet verecek. Tam metin olarak yalnız Virgilyus'un Eneide'si alınacak, Horasyus'tan, Tasitus ve Juvenal'dan kısa seçmeler yeter. Buna karşılık Saint Augustin'in İtiraflar'ının tamamı ile Saint Thomas'ın birkaç parçasını vereceğiz. Roland'ın şarkısı ile Tristan'ı ve Dante'nin Tanrısal Komedya'sını baştan sona vermek isterdim! Daha yenilerden Rotterdam'lı Erasmus'un Deliliğe Övgü'sünü, Makyavel'in Prens'i ile yetineceğim. Shakespeare'in üç, dört tragedyası ile Milton'un Kaybolmuş Cennet'i ve Cervantes'in Don Kişot'unu da alacağım. Aristo ile Rabelais'den de birkaç parçayı memnuniyetle, ama Galile'nin Yeni Bilimler'ini ve Newton'un Prensip'lerini aynen alacağım. Fransa'dan Rochefoucauld'un Meseller'ini, Pascal'in Düşünceler'ini, Voltaire'in bir küçük romanını, belki Candide'i ve Beaudelair'den Elem Çiçekleri'ni seçtim. Almanya'dan Goethe'nin Faust'u ve Nietzsche'nin Zaratustra'sı yeter. Rusya'dan Dostoyevski ile Tolstoy'un birer romanı. Bilim tarafını da unutmamalı. Darwin'in Cinslerin Kaynağı, Freud'un Psikoanaliz Dersleri ile Einstein'in başlıca denemelerini almalıyız. Bu küçük kataloğuma ne dersiniz?

Çok iyi bulduğumu, ne bir şey çıkarılması ne de bir şey eklenmesi konusunda diyeceğim olmadığını bildirdim. Profesör Harry Golding:

– Ne yazık ki, dedi, çok eksikler var. Mesela Shelley ile Leopardi'yi, Hume, Kant, Victor Hugo ve Rimbaud'yu düşündükçe yüreğim daralıyor. Ama dediğim gibi fazla masraf endişesi birçok eseri acıyarak çıkartmama sebep oldu. Tasarladığım çelik kitaplık için üstünkörü bir hesap yaptım. Birkaç milyon dolar yetecek. Bana söylediklerine göre Karun kadar zenginsiniz, insanları, kültürü seviyorsunuz. Düşününüz ki bir miktar kâğıt para fedakârlığı ile insan uygarlığının en harika hazinelerini kurtarmış olmak şerefini elde edeceksiniz. Bu güne kadar boşu boşuna kendilerine başvurduğum bir sürü zenginden daha akıllı ve daha cömert davranacağımıza eminim.

Profesör Golding'e fikrinin dahiyane ve muazzam olduğunu, kendisine cevap vermeden ciddi bir şekilde düşünmem gerektiğini bildirdim. Sarımtırak küçük adam acı acı güldü:

– Hepsi aynı cevabı veriyorlar, dedi, sonra kendilerinden bir daha söz edildiğini bile duymuyorum. Sizin onlar gibi davranmayacağınızı ümit etmek isterim.

Ayrılmamız soğukça oldu. Bu akşam NewYork'a gideceğim sanıyorum. Oradan da galiba Avrupa'ya hareket edeceğim.

Astronom'un Yanılgısı

Mount Wilson, 11 Temmuz

Dünyanın en güçlü teleskopuna sahip bu rasathaneye, öğrenimini zamanında benim yardımımla yapıp bitirmiş bir astronomdan evrende olan biteni sorup öğrenmek için gelmiştim. Aslen Lehistanlı olan Doktor Alf Vilkovitz buradaki görevi için fazla bilgili görünüyordu. Mesela dün akşam rasathanenin taraçalarından birinde, yıldızlarla kaynaşan ve her yerde görülmesi pek mümkün olmayan bir gök altında sigaralarımızı içerken sesi birden değişerek dedi ki:

– Mösyö Gog, şimdiye kadar hocalarıma itiraf etmeye cesaret edemediğim bazı şeyleri size söylemek ihtiyacını duyuyorum, beni onlardan daha iyi anlıyacağınızı sanıyorum. Birkaç yıl öncesine kadar ben, astronominin bilimlerin en tanrısalı olduğunu düşünürdüm. Astronomi benim ilk manevi aşkım olmuştu, ihtiraslı bir aşk. Bugün, gökyüzünü daha yakından tanıyınca şaşkına döndüm, tereddütler içinde kaldım, bazen de korkuyordum. Beni, astronomi yanılgıya uğrattı. Duygularımı iyice anlamanızı isterim: Astronomi insan düşüncesinin son asırlar içinde, pozitif bilim olarak meydana getirdiği en harikulade yapıtlardan biridir, ama beni yanılgıya uğratan onun konusu olan yıldızlar evrenidir. Ben inanç sahibi bir ailedenim ve ruhum, çocukluğumdan beri, meşhur "Gökler Tanrının şanını anlatır" ayeti ile doludur. Ama şimdi gökyüzünü en uzak

köşesine kadar görüp içinde neler var öğrenince sanki aldatılmış, ihanete uğramış gibi oldum. Ben gökyüzünü, dünyadaki karışıklıktan büsbütün başka, değişmez ve rasyonel bir mimari, çok insani gezegenimizden üstün, hemen hemen Tanrısal bir küre olarak tasarlamıştım. Aksine...

Alf Vilkovitz daha yeni yaktığı sigarasını hiddetle yere attı, elini pırıl pırıl gökyüzüne kaldırarak devam etti:

– Bakın yukarıda neler oluyor? Kaçan, eriyip sönen sayısız muazzam ateşler. Niçin kaçıyorlar? Nereye? Biz, mütevazı bir yıldız olan güneş etrafında küçücük gezegenimizin düzenli dönüşlerine alışığız. Fakat yıldızların çoğunluğu, nebulalar gibi olgun yıldızlar dahil, baş döndürücü bir hızla kaçıyorlar, nereye ve niçin olduğunu bilmiyoruz. Ölçülerimiz gülünç derecede yetersizdir, en kudretli teleskoplarımız Himalayanın en yüksek tepesine dikilmiş birer böcek gözleri gibidir. Gördüğümüz gök, bugünün, bulunduğumuz zamanın göğü değildir, bir kısmı asırlarca, bir kısmı milyonlarca yıl önceki göktür. En uzak nebulalar samanyolundan uzaklaşmaya çalışır gibidir, ama niçin, nereye, hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Ve bu yıldızlar ümitsizce kaçıyor, sanki peşlerinden kovalayanlar var, kaçarlarken de eriyorlar, yani kendilerini mahvediyorlar, atomları ışık ve ısı yaratarak milyonlarca parça haline geliyor. Fakat bu ışık neyi aydınlatıyor, ısı kimi ısıtıyor? Yoksa bu çılgın cömertlikle kendilerini eritişleri gecelerimizi aydınlatan hafif titreyişleri meydana getirmek için midir? Bunu düşünmek aptalca bir gurur olur. Bu kadar küçük bir etki için böyle dev bir masraf düşünülemeyecek bir deliliktir. Ve göklerin boşlukları öyle sonsuzdur ki bu muazzam ısı cümbüşünün onun sıcaklığını artırmasına olanak yoktur. Bununla beraber milyonlarca nebula, milyarlarca yıldız, asırlardan beri, tasarlanabilecek bir sebep olmadan kaçıp kendilerini mahvetmekten başka bir şey yapmıyorlar. Göklerin sonsuz kıvrımlarında her an meydana gelen bu lüzumsuz ışık ve ısı israfı bütün hesapların ve hayal gücünün üstündedir. Bu muazzam, sonsuz fakat lüzumsuz har vurup harman savurmayı tam, mükemmel ve en yüksek bir zekânın istemiş olması düşünülebilir mi? Durmadan doğup yanan, milyonlarca senede bile olsa sonunda malvol-

maya mahkum, korkunç büyüklükte ve sayısız kaçan alev neye yarıyor? İnsan zekâsı bu düşünce ile altüst oluyor, bu saçma manzara karşısında korkuyor. Bu, insanların canlı hiçbir yaratık bulunmayan Kutup Denizleri ile Büyük Sahrayı milyonlarca lamba ve projektörlerle aydınlatmak istemeleri gibi bir şeydir. Hepsi bu kadar da değil. Göklerde, hiçbir insan zekâsının hiçbir vakit çözemeyeceği başka sırlar var. Öteden beri gökyüzü sonsuzluğun aynası, mekânı olarak düşünülürdü. Bu da bir başka hayal, bir başka yanılgı. Modern astronomi yıldızlar aleminin de ceninler, cesetler, yeni doğanlar ve can çekişenlerden oluştuğunu kanıtlamıştır. Helezon halindeki dev nebulalar milyonlarca yeni yıldızın birer döl yataklarıdır. Fakat intihara mahkum bu ateşler sonsuz değillerdir; büyürler, şişerler, gençlik neşesi gibi mavi ve açık bir aydınlıkla parlarlar, sonra, yavaş yavaş bu ışık fakirleşir, altın rengi, kütük rengi olur, nihayet sonsuzluğun koyu gayyaları içinde görünmeyen birer siyah ölü hayaletlerinden başka bir şey değillerdir. Gökyüzü bir kuluçka makinesidir ama aynı zamanda sonsuz bir mezarlık. Yeryüzünün ölümlü insanlarına özgü sanılan doğma, büyüme ve çökme kanunu göklerde de sürüyor. İlkbaharda taze taze açıp sonbaharda sararıp dökülen yapraklara benzeyen insanlar için söylenen şey yıldızlar için de doğrudur. Bu lüzumsuz kaçan alevler insanlar gibi ölümlüdür. Bir tek fark var: İnsanlar birkaç milyon saniye yaşıyor, yıldızlar bir o kadar yıl. Sonsuza göre bu ne fark eder? Şimdi şaşkınlığımı, içindeki hafakanı anlıyorsunuz, değil mi? Bir şuur eseri, tam bir mükemmellik bulacağımı umduğum gökyüzünde lüzumsuz bir israf, manasız, maksatsız bir cömertlik, amaçsız bir hareket ve tahrip buldum. Bozulmazlığın, değişmezliğin haşmetini bulacağımı sandığım yerde geçicinin, sıradan yürüyüşü ile karşılaştım. Zahmetli bir doğum, kötüye kullanılmış bir gençlik, ihtiyarlığın düşkünlüğü ve kaçınılmaz son. Üstadım döner dönmez rasathaneyi ve astronomiyi bırakacağım. Öteki insanlar gibi yeryüzünün kırları, çayırları arasında, otlar içinde dolaşan bir zavallı aç böcek olmakla yetineceğim.

Genç Alf Vilkovitz işte bana bunları söyledi. Hiddetinden sesinde bir titreme, gözlerinde yaşa benzer bir pırıltı vardı.

Molotov'u Ziyaret

Washington, 12 Aralık

Amerika'da bulunduğu bir sırada Molotov'u görmek istediğim zaman uğradığım güçlüklere hiçbir ünlü kişi ile buluşmak için yaptığım girişimlerde karşılaşmamıştım. Stalin'in kudretli muavini benimle görüşmeyi günlerce reddetti. Bunun üzerine vaktiyle dostum olan sözü geçer bir komünist şefine Molotov'u beni, o da birkaç dakika, kabule razı etmesi için başvurmak zorunda kaldım.

Görüşmemiz, akşamüstü geç vakit, Dışişleri Halk Komiserinin oturduğu otelde oldu. İşte özet olarak bana dedikleri:

– Amerika'da ve Avrupa'nın büyük bir bölümünde hüküm süren komünizm korkusu, daha ağırını söylemeyeyim, oldukça tuhaftır. Hükümetleriniz, zorlamalara karşı gelemeyerek, memleketlerinde, kontrollardan, sınırlamalardan, ekonomik planlardan, devlet ve resmi daire müdahalelerinden öyle bir şebeke kurmaktadırlar ki, her tarafta o kadar korktuğunuz komünizmden hiç farklı olmayan kollektivist ve konformist rejimler meydana çıkacaktır. İnsani faaliyetin bütün alanlarında devletin devamlı ve gittikçe artan müdahalesini isteyen modern hayatın zorunlukları ve çok yönlülüğü düşünülecek olursa başka türlü de yapamazsınız. Hükümetleriniz istedikleri kadar liberalizm ve demokrasi gibi eskimiş kelimeleri kullanadursunlar, günün gerçekleri onları gizliden ve yavaş yavaş bile

olsa, sosyalist sistemlerin taklidine zorlamaktadır. Sonuç olarak, komünist rejimine benzer birtakım rejimleri kendi ellerinizle kurarken komünist tehlikesinden bahsetmeniz tamamen gülünçtür. Bu hiçbir modern memleketin kaçınamayacağı bir tarihsel kaderdir. Bir süre sonra memleketlerinizin komünist memleketlerle ikiz kardeş durumuna gelmeleri için birkaç bünye değişikliği, birkaç rötuş yetecektir.

Batıda her politika artık ekonomiye dayanmaktadır. Geçen asırda prensiplerden, fikirlerden, ideal ve ulusal değerlerden bahsedilip durulurdu; bugün başınızda olanlar yalnız ekonomik meseleden, ücret tarifelerinden, toprak reformlarından, sendikalardan, grevlerden, ihracattan, piyasalardan, sanayinin devletleştirilmesinden, üretimden, işsizlikten filan bahsediyorlar. Marksizme karşı olduklarını söylüyorlar ama her gün, uygulamada, tamamen Marksist bir düzene inanmış olduklarını ispat ediyorlar; tarihsel maddeciliği. Böylece ideoloji bakımından bile komünizm için olgun bir duruma gelmiş bulunuyorsunuz. Onun için Rusya'nın dünya komünizmi kurmak için savaş açmasına hiçbir ihtiyaç kalmayacaktır. Her şeyden önce bizim büyük Stalin'imiz, Mussolini, Hitler ve Troçki gibi romantik, hayalci ve ilcaî değildir, pahalıya mal olacak, tehlikeli serüvenleri sevmez. O, sabırın güç, ama değerli faziletini bilen aklı başında, ölçülü bir Asyalıdır. Marksist düzenin gerçeğin ta kendisi olduğuna inanmıştır, acele etmeden, kapitalist ekonominin içindeki kuvvetlerle kendi kendisini yenmesini bekliyor, bunun için milletini kanlı bir savaşa sürüklemek ihtiyacı duymuyor, dünyada olan biteni iyi biliyor; kapitalist rejimi kendi iç gelişmesinin kanunları ile er geç sizi öldürücü bir buhrana götürecektir. Gittikçe artan işsizlik, üretim ile alış kabiliyeti arasında dengesizlik, rahatsızlık ve kargaşalık, bir yeni düzen isteği ve beklenişi buhranı doğuracaktır. Bundan başka Stalin her düşman memlekette sayıları gittikçe artan gönüllü ve heyecanlı destekçilere dayanabilir. Buna karşılık kapitalist memleketler komünist memleketlerde ciddi hiçbir destekçiye güvenemezler. Bütün bu sebeplerden Sovyet Cumhuriyetleri tarafından bir fetih savaşı isteği düşünülemez, çünkü dünya

komünizminin kesin zaferi bir olasılıktan da fazladır, hemen hemen kesindir. Modası geçmiş bir edebiyat ve temeli olmayan ürkütmelerle mankafa edilmemiş olsa, Batının kavraması gereken ilkel gerçekler bunlardır.

Ama fazla konuştum. Size söyleyecek başka şeyim yok.

Ve Molotov başı ile hafif bir selam vererek hızla odadan çıktı.

Öteki Dünya'dan Haberler

Edmondon, Kanada, 9 Ağustos

Birkaç gün oluyor, "adventist" kilisesinden bir Protestan papazı ile tanıştım. O da bana dünyayı dolaşırken karşılaştığım insanların en şaşırtıcısını tanıştırdı. Seksen yaşında olan bu adamın adı George A. Gifford idi ve Ölüleri Diriltme Şirketinin Umum Müdürü olduğunu söylüyordu:

– İspiritizmacılar, dedi, ölmüş kimselerle birkaç görüşme yapmakla yetiniyorlar Biz, aksine, Hıristiyan dininin en muazzam vaatlerinden birini gerçekleştirmeyi düşünüyoruz, yani kıyamet gününden evvel dirilmeyi. Ben, geçen asır "Müşterek Eser" isimli ünlü kitabında cesetlerimizin dirilme gereğinden ve olanağından bahseden Rus Feodorof'un müritlerindenim. Fakat Feodorof kendi milletine has âdetlerden sıyrılamayarak ümit ve teori ile yetinmişti. Ben, Amerikalıyım, onun için Slav Peygamberin ulu düşüncelerini olumlu ve pratik bir gerçek haline getirmek istedim. Sayısız engelle karşılaştım. Gittikçe yöntemlerimi değiştirmek zorunda kaldım, insanlar için olanaksız denilen bu büyük eserin gerçekleştirilmesine sürekli duaları ile tek irade halinde işbirliğini getirecek bir topluluk kurmak gereğini duydum. Birçok kimse bana "insanları diriltme gücüne yalnız İsa sahipti" diyorlardı. Bu doğru değil. Birçok evliya da insan diriltmiştir ve bunlar inançları şüpheli günümüzün dindaşlarından daha çok sağ-

lam birer iman sahibi olmalarına rağmen nihayet bizim gibi birer insandılar.

– Peki hiç ölü diriltebildiniz mi?

– Şüphesiz. Ama, maddi ve manevi büyük bir külfet ve zaman harcamak gerekti. Cemiyetimizin birkaç bin üyesi var, yirmi beş yıllık yorulmak bilmez bir çalışma sonunda ancak altı ölü diriltebildik. En sonuncusu burada oturuyor. Her yıl olduğu gibi buraya kendisini görmeye geldim.

– Onunla ben de görüşebilir miyim? Kendisine bir şeyler sorabilir miyim?

– Zannetmem ki Mr. Newborn, bugünkü adı budur, benim tanıştıracağım biri ile görüşmemezlik etsin.

– Hemen gidip konuşabilir miyiz?

– Yemekten sonra gelip sizi otelinizden alırım. Mr. Newborn'un size hiçbir insan hayalinin uyduramayacağı şeyler anlatacağından eminim.

Öldükten sonra dirilmiş adamın evi şehrin bir ucunda, bir bayır üstünde, ağaçlar arasındaydı. Henüz genç bir kadın bizi duvarları tahta kaplama büyük bir odaya aldı. Duvarlar boyunca parlak çam askılara fevkalade ve çok kıymetli Kanada kürkleri sıralanmıştı. Oturacak bir sandalye bile bulunmayan salonda birkaç dakika bekledikten sonra kadın bizi bir yazı odasına aldı. Masa başında, yazı makinesinin önünde, siyah kadifeden bol bir hırka giyinmiş solgun ve düşünceli bir adam oturuyordu. Bu, Mr. Newborn idi.

Mr.Gifford ona kim olduğumu, ne istediğimi söyledi. Yerinden bile kıpırdamamış olan adam koyu, sönmüş gibi ve mahzun gözleri bir süre yüzüme dikdikten sonra, ağır boğuk bir sesle başladı:

– Size kendimden, gidip dönüşümden bahsedecek değilim. Mr. Gifford bütün bunları biliyor, Cemiyetimizin gelişmesine yarayacak kadarını size söyleyebilir. Ben size yalnız ölüler arasında kaldığım uzun yıllar tanık olduğum en önemli olayı anlatacağım. İnsanlar, öyle sanıyorum ki, öteki dünyanın bir tarihi olduğuna inanmıyorlar. Güya her şey Tanrının isteğiyle dondurulmuştur, herkesin kaderi bellidir, bir köşesi vardır,

kimse bu çizilenden ayrılamaz. Cehennemlikler karanlıklar içinde ulur durur; cennetlikler aydınlıklar içinde gülüp, eğlenirler, meleklerle şeytanlar asırlar boyunca işlerini görürler, sonsuzluk süresince hiçbir şey değişecek değildir. Halbuki, sizi temin ederim, aksine, öteki dünyanın da bir tarihi vardır, yani çeşitli dönemleri ve buhranları.

Uzun bir süredir "Dış Karanlıklarda" günahlarımın cezasını çekerek sürünüp dururken sonsuz ölüler ülkesinde bir haber dolaşmaya başladı. Bir kıdemliler topluluğu cehennemliklere ayaklanma işareti vermişti. Sayısı gittikçe kabaran lanetliler de onları izlemeye hazırlanıyorlardı. Cehennem zebanileri, ifritler, kendilerinin de ezelden beri Tanrıya karşıt olduklarını düşünerek isyancıları kendilerinin bir çeşit müridi olarak görüyor, aldırış etmiyorlardı, hatta, söylentilere bakılacak olursa, çekinenleri, korkanları kışkırtıyorlardı. Ayaklananların başında olanlardan biri, ünlü Munzer, sonsuz karanlıklarda öteye, beriye saldırarak ürkenlerin de isyana katılmalarını sağlamaya çalışıyordu.

"– Biz, diyordu, insafsız, merhametsiz bir adaletin kurbanlarıyız, Tanrının Oğlunun va'dettiği af inkâr ediliyor. Cezalarımızın sonsuza kadar sürmesi, Evliyanın, din bilginlerinin vaazlarda ileri sürdükleri merhametli, şefkatli Tanrı anlamı ile bağdaşamaz. Oğullarını gerçekten seven bir baba günahlarını cezalandırabilir, ama bir gün gelip af edilecekleri ümidini ellerinden alamaz. İnsan sonu olan bir yaratıktır, sorumlu olmadığı yaradılışının ve kaderin itişi ile zaman ve mekân ile sınırlı bir günah işliyor, neden bu sonu olan yaratık ve günahı, sonsuz bir cezaya çarptırılsın? Neden bir an içinde, bir mevsim ya da bir ömür boyunca işlenmiş bir günah sonsuzluk süresince bitmeyecek işkencelerle cezalandırılsın? Günahkârlar fani, günahlar ebedidir, derler. Ama sonsuz sevgi ve mutlak kemal olan Tanrı, nihayet kendi yarattığı bir zavallı tarafından küçültülebilir mi? Fena insanların cezalandırılmasını Tanrısal adalete bırakıyoruz. Ama özü bakımından sınırlı bir suçun sınırsız bir süre cezalandırılmasını kabul edemeyiz. Bir saatlik bir günah, bir asırlık işkenceyle, cehennemle, bin yıllık sürgünle ödetilsin, ama bir sonu olsun. Ebediliğin ne olduğunu

biliyorsunuz, hiç sonu gelmeyecek bir acıyı düşünmenin ne feci olduğunu biliyorsunuz, bir küçücük pencerenin bile hiçbir zaman aydınlığa açılmayacağına emin olduğunuz karanlıklar içinde yaşamanın ne demek olduğunu biliyorsunuz. Bizim istediğimiz asırlarca zindanlarda süründükten sonra nihayet kurtulmak, güneşe kavuşmaktır. Tanrının bu gaddarcasına haksızlığına karşı kendi bağışlayıcılığına merhametine sığınıyoruz. Eğer o yalnız ve sonsuz sevgi ise düşmanlarını affetmek suretiyle bunu göstersin. Bu davranışımız bir isyan değildir, merhamet, insanlık adına bir haçlılar seferidir."

Bu sözler zavallı günahkârlar arasında büyük kaynaşmalar yapıyordu, milyonlarca lanetli, uzak gökyüzüne bir kükreyişli haykırışlar, ulumalar, küfürler, iniltiler korosu yükseltiyorlardı. Kurbanlara birkaç Zebani de karışmış, onları ayaklanmaya kışkırtıyorlardı.

"– Kaybedecek neniz var? Nasıl olsa sonsuz işkenceye mahkumsunuz. Daha beteri olamaz, yeniden cezalandırılamazsınız. Aksine, kurtuluş ümidi var."

Fakat gözyüzü dilsiz kalıyordu, bütün bu yalvarmalara, feryatlara bir cevap inmiyordu, cezanın süreceğini ya da bağışlanacağını bildirmek üzere hiçbir melek görünmüyordu. Onun için ayaklanma yatışmıyordu, cehennemliklerin ümitsiz haykırışları gayyanın görünmeyen duvarlarına çarpıp çarpıp duruyordu. Bir gün, nasıl oldu bilmem, cehenneme bir haber geldi. Cennetlikler bile cehennemlik kardeşlerinin ayaklanmalarına katılmaya karar vermişler. Pek tabii onların ayaklanmaları başka türlüydü; muazzam, hazin, saygılı bir dua biçimini almıştı. İyiler, kötülere acıması için Tanrıya yalvarıyorlardı. Her birinin sonsuz karanlıklarda bir kardeşleri, dostları, yakınları, sevgilileri, eşleri, çocukları vardı, öyle ki dünyada sevmiş oldukları kimselerin çektikleri acıları düşündükçe mutlulukları tamamlanmıyordu. Tanrıya:

"– Sen, diyorlardı, bize sonsuz mutluluk adamıştın. Ama sonsuz acılara mahkum ettiklerin yüzünden üzüntü duyduğumuz süre bu mutluluk tam olamaz. Lanetlediklerinin çektikleri işkenceler sevincimizi kesiyor, o zaman bizler de hiçbir za-

man işlemediğimiz günahlar için bir çeşit cezalandırılmış oluyoruz ki bu senin adaletin ve merhametinle uyuşamaz. Sen insanlara, düşmanlarını bağışlamalarını emrettin, niçin Sen de kendi emirlerinin düşmanlarını bu kadar uzun işkencelerden sonra bağışlayarak en ulu bir örnek vermiyorsun?"

Ama Tanrı dinliyor ve susuyordu. O zaman cennetlik mutlulardan aralarında en ünlü Evliyalar olan bir kalabalık cehenneme inerek zavallı günahkârların yerlerini almaya hazır olduklarını bildirdiler:

"– Masumların ceza çekmeleri, diyorlardı, suçluların günahlarının daha çabuk bağışlanmalarını sağlayacak, böylece Senin adaletin ve merhametin bütünü ile tatmin edilmiş olacaktır. İzin ver de, Efendimiz, Evliyaların iman birliği, bu ikinci hayatta da varlığını göstersin. Bizler ki lütfunla sonsuz aydınlıkta kalmaktan eminiz, ne zamandır sonsuz karanlıkta inleyen ümitsiz kardeşlerimizin Sen istediğin süre, yerlerini almak üzere kendimizi arzediyoruz."

Göklerin yedinci katında ilâhiler duyulmaz olmuştu, şimdi onların yerine yakarışlar, iniltiler vardı. Melekler gözlerini Tanrı Babaya dikmişler, heyecan ve şaşkınlık içinde bekliyorlardı. Ama o susmakta devam ediyordu.

Buraya gelince Mr. Newborn bu olağanüstü hikâyesini birden kesti. Biraz bekledikten sonra Mr. Gifford sordu:

– Ey, sonra?

Öldükten sonra dirilmiş adam boğuk bir sesle:

– Sonra, dedi, ne olduğunu bilmiyorum, bir şey diyemem, Tam o esnada ilahiler okuyan ve uluyan bütün ölüler Tanrının kararını beklerlerken diri kardeşlerim tarafından diriltildim. Belki bir başka kardeşimizi daha diriltirsiniz, üst tarafını ve sonucu ondan öğrenirsiniz.

Bu mahzun dirilmişten biraz sonra izin aldık, ayrıldık. Ve bugüne kadar, anlattıklarının rüya mı, yalan mı, doğru mu olduğuna karar vermiş değilim.

Roman Fabrikası

Chicago, 2 Mart

Şikago'da bulunduğum sırada en büyük hissedarlarından olduğum "Novels Company Limited"in fabrikasını görmek istedim.

Halka satılan basılı eserler arasında en çok aranılan ve en geniş sürüm sağlayan romandır. Genç arkadaşlarımdan biri bir endüstri kurarak tüketiciye büyük ölçüde standart bir mal sağlamayı düşünmüş, bu fabrika kuruldu. Hoş bir de döviz bulundu: Hayal gücü, kendilerini unutma gereği duyanların emrinde!

Gündelik istihlâk maddesi, hatta birçokları için zorunlu ihtiyaç haline gelmiş olan roman eskimiş bir usul olan kişisel üretime, esnaf eline, özel teşebbüse bırakılamazdı.

Seri halinde roman imal eden "Novels Company Limited" tesisleri Erie gölünün kıyılarındaydı. Çeşitli bölümlere ayrılmış fabrika bahçesinde birçok baraka vardır. Seri üretimin sırrı olan işbirliği burada dikkatle uygulanıyordu.

Barakalardan birinde şehir ve köy manzaraları uzmanları çalışıyorlar, ötekinde zenci kulübelerinden milyarder şatolarına kadar çeşitli ev içi dekorasyon uzmanları bulunuyordu. Bir üçüncü barakada her sınıftan, her çeşitten, her renkten kadın uzmanları toplanmışlar, orta halli maceracılar, zengin bakireler, kocalarını aldatanlar, katil melezler ve bitirim fahişelerin

özelliklerini veriyorlardı. Bir başka barakada da erkek tiplerini, gangsterleri, kovboyları, politikacıları, dansörleri, salon züppelerini, kadınları işletenleri iyice tanıyanlar vardı. Sonra yepyeni cinayet yöntemleri, entrikalar yaratılan bir baraka, onun yanında şehvet bilginlerinin, cinsel sapıklar uzmanlarının, psikanalistlerin, emekli fahişelerin barakaları geliyordu. Pek tabii bir de kütüphane vardı. Burada en eskilerinden en yenilere, her dilden yazılmış romanlar vardı. Bunlardan taklit, aşırma yoluyla yararlanılıyordu. Lügatlar bölümünde dil bilginleri teknik kelimeleri, lehçeleri, argoları acemilere, işe yeni başlayanlara öğretiyorlardı.

Bahçenin ortasında Müdüriyet binası yükseliyordu. Burada, dolgun ücretli ayarcılar çeşitli bölümlerden gelen parçaları bir araya getirerek halk tarafından tutulan örneklere göre romanlar üretiyorlardı.

Zamanında bütün Amerika'da tanınmış bir eski romancı olan Genel Müdür, bu ara, ekonomik sebepler yüzünden, üretimin iki tip roman topladığını söyledi: Şehvet romanları ile cinayet romanları. Birincisine ölçülü erotik parçalar katılıyordu. İkincisi iki tipe ayrılmıştı: Katillerin üstün geldikleri, polislerin kazandıkları, duygulu romanlar, psikolojik olanlar tutulmuyordu, piyasaları düşüktü. Tarihi romanlarla, sosyal romanlar da öyle. Genel Müdür:

– Ortalama üretim, dedi, ayda iki yüz üzerindedir. Gelecek yıl artırmayı düşünüyoruz. Üretim için kullandığımız personelin sayısı beş yüzdür. Çoğu üniversiteliler, doktorlar, ihtiyar gazeteciler, başarı elde edememiş edebiyatçılar arasından seçilmiştir. Kadınlar da var. Bunlar çok çalışkan oluyorlar. Pek tabii içinde en modern baskı makineleri olan büyük bir matbaamız da var. Bir de, romanları memleketin en uzak köşelerine gönderen, her tarafta şubeleri, temsilcileri bulunan bir dağıtma ofisi. Romanlarımız milyonlarca okuyucu buluyor, çünkü orta tabakanın zevklerine uyuyor. Yıllık tirajımız, üst üste milyonları aşıyor, başarımız çok büyüktür. Fabrika verimli olmaya başladı. Gelecek Genel Kurul toplantısında pay sahiplerine yüzde on iki kâr dağıtılacak.

Fabrikadan ayrılırken memnundum. İş yolunda ve iyi gidiyor. Dolarlarımı buraya boşu boşuna yatırmamış olduğuma seviniyorum.

Tabiat Düşmanı

New Parthenon, 18 Nisan

Birkaç gün oluyor, yalımın bahçesinde dolaşırken daha dün bir çiçek bulutu gibi duran kiraz ağaçlarımdan en güzelinin, ocak ayındaymış gibi bir iskelet haline gelmiş olduğunu dehşetle gördüm. Üzerindeki çiçekler ve yapraklar pis bir gübre yığını gibi yerlere serilmişti.

O gece fırtına filan olmamıştı. Bunu ancak bir insan yapabilirdi, ama kim?

Ertesi gün bütün nergislerim, salkım çiçeklerim, harap olmuştu. Hatta daima yeşil çitlerim, defnelerim, şimşirlerim de birer çalılık haline gelmişti.

Yıkımı görüp benden fazla şaşkına dönen bahçıvanbaşı Harry'yi çağırttım. Bana çeşitli sebzeler yetiştirttiğim bostanın da çiğnenmiş, altüst edilmiş, köklerin kesilmiş veya koparılmış olduğunu söyledi. Olay önemliydi, hemen şerife telefon ettim. Koştu, geldi. Bu inanılmaz hali görünce o da benim gibi dehşet içinde kaldı.

– Akşama, dedi, size iki adam göndereceğim. Sabaha kadar bekleyecekler, tekrar gelen olursa yakalarlar.

O gece ve ertesi gece polisler bir şey bulamadılar, ama üçüncü gece, şafak sökerken silah sesleri ve haykırışmalarla uyandım, bahçeye indim. Polisler yüzü sapsarı olmuş bir delikanlıyı sürükleyip tartaklayarak getiriyorlardı. Onu alt kat

odalarından birine kapattılar. Kendisini sorguya çekmeye başladım. Önceleri, sanki sorulanlar kendisine değilmiş gibi ağzını bile açmadı, kıpırdamadı. Onu iyice gözden geçiriyordum. Sarışın, ince yapılıydı. Kabuğuna çekilmiş bir düşünür, hayal peşinde koşan bir insan yüzü vardı. Temiz, koyu renk bir elbise giyinmişti. Elleri, parmakları bir artistin, bir kadınınkiler gibi ince ve yumuşaktı. Bana bir azizinkiler gibi parlak, mavi, çok güzel gözlerini dikmişti.

Kendisine telefon edilmiş Şerif biraz sonra geldi ve delikanlıyı sorguya çekti, benden daha şanslı çıktı. Delikanlı tatlı bir sesle:

– Adım David Bayton, dedi, yirmi beş yaşındayım, ressamım. Ailem, kimsem yok, Five Street'te Sanderson Otelinde kalıyorum. Öğrenimimi Boston'da yaptım, Filadelfiya'da sergiler açtım. Daha öğrenmek istediğiniz başka bir şey var mı?

– En önemlisini öğrenmek istiyorum. Mr. Gog'un bahçesindeki çiçekleri, ağaçları siz mi tahrip ettiniz?

– Evet

– Niçin? Mr.Gog'a bir düşmanlığınız mı var?

– Hayır. Kendisini ilk defa şimdi görüyorum.

– O halde bu anlamsız hareketinizi nasıl açıklayabilirsiniz?

– Bunun sebeplerini anlamanız biraz güç olacak.

– O kısmı bize bırakınız, siz, ne söyleyecekseniz onu söyleyiniz, biz de elimizden geldiği kadar anlamaya çalışırız.

– Bilmem çocukluğumdan beri şairlerden, mısra yalancılarından, diplomalı dolandırıcılardan niçin nefret ettiğimi anlayabilecek misiniz? Onlardan, özellikle ilkbahar üzerine tekrarladıkları sıradan saçmalıklar yüzünden nefret ettiğimi anlatabilecek miyim? Gerçek ilkbahar, benim sefalet günlerimde tanıdığım ilkbahar, bir pis çamur, bir ekşi rüzgâr, bir gübre kokusudur. Sizin ilkbaharınız bir edebiyat, bir bahçıvan ilkbaharıdır ve benim için bir hakarettir.

– Ressam olduğunuzu söylediniz. Bir sanatçı sizin yaptığınız gibi Tanrının eserine küfredebilir mi?

– Ben ressamım, ama gerçeğe, doğaya ya da güzelliğe utandırıcı bir bağlılıktan kendini kurtarmış olanlardanım ve

sonsuza dek böyle kalacağımızı umuyoruz. Biz Tanrı tarafından pazar ressamları için yaratılmış bir dünyayı değil, düşüncemizin yarattığı, indî, metafizik bir dünyayı, kendi dünyamızı vermek istiyoruz.

– Burada güzel sanatlar üzerine tartışma yapacak değiliz, söyleyecek başka bir şeyiniz var mı?

– Var. Şunu söylemek isterim ki bitkiler benim için dünyada aşağı, dilsiz, hareketsiz asalak bir hayat biçimidir. Görmeye tahammülüm yoktur ve elimden gelince parçalar, tahrip ederim.

– Çok iyi, sonra?

– Madem ki beni dinliyorsunuz, şunu da söyleyebilirim ki çiçeklerin polenlerini dağıtmak üzere böceklere aracılık ettiren hayâsız birer cinsel gösterilerden ibaret olduklarını öğrendikten sonra onlara karşı sönmez bir kin duydum. Sizler gibi akıllı, uslu, namuslu kimselerin büyük bir sevgi ile, zevkle kokladığınız, bakirelere ikram ettiğiniz o şairane çiçekler gerçekte ve sadece semiz, yapışkan, açık saçık birer cinsel organdır.

– Anladık, sonra?

– Sonrası, yaşayabilmek için, bitkilerin bile müthiş bir savaştan, sonsuz bir ölüm kalım savaşından, birbirlerini parçalamaktan başka bir şey yapamayan sizin o güzel doğanızdan nefret ediyorum, öğürtüler duyuyorum. Artık her okumuş, terbiyeli, uygar insanın aziz, Tanrısal doğaya hayran olması kabul edilmiştir. Ama ben bu ikiyüzlü sıradan gerçeğe hep isyan etmişimdir. Benim için doğa, kendimi bir türlü kurtaramadığım, beni hapseden, varlığımı tehdit eden esrarlı, rahatsız edici bir kaostur, bana düşman ve kendisini zorla kabul ettiren bir temeldir, ondan ancak isyan ederek, tahrip ederek kurtulabiliyorum. Ama zannettiğiniz gibi bir deli değilim. Dağları köklerinden sökemeyeceğim, balinaları öldüremeyeceğim için, zayıf, silahsız yaratıklara, bitkilere saldırıyorum.

– Bitirdiniz mi ?

– Bir başka sebep daha var ama çok kişisel ve gizli olduğu için öğrenemeyeceksiniz.

– Pek merak ettiğimiz de yok. Benim için asıl mesele sizi hapishaneye mi, tımarhaneye mi götürmektir.

David Bayton gülümseyerek:

– İkisinin arasında bir fark yok, dedi, en yakını hangisi ise oraya götürünüz.

Şerif ile adamları delikanlıyı otomobillerine alıp gittiler. Yalnız kalınca duyduklarımı düşündüm. Bu deli ressam bana hiç de sevimsiz görünmedi. Onu kurtarmak için bir şeyler yapmak istiyorum.

Yüz Çocuk Babası

Pasadena, 17 Temmuz

Beni birçok defa tedavi etmiş olan ünlü sinir hastalıkları doktoru Profesör C.W. Carr, yorulduğu zaman gidip dinlendiği fevkalade köşküne iki hafta için beni de davet etti. Orada, benden başka birkaç seçkin misafir daha vardı. Bunlardan biri, en az konuşkanı ve en düşüncelisi meraklanma huyumu uyandırdı. Mr. H.B. otuz yaşlarında, orta boylu, yakışıklı, toz pembe tenli, gözleri kırlarda bulunan peygamber otu denilen çiçek renginde bir gençti. Yemeklerde beraber oluyoruz, ama pek az, ancak dilsiz ya da terbiyesiz görünmeyecek kadar konuşuyor. Günün öteki saatlerinde hemen daima bir kenara çekiliyor, düşüncelere dalıyor. Bir defa olsun gülümsediğini görmedim. Birkaç defa söz açayım diye denedim, her seferinde nazik gerçeklerle kaçındı. Bu mahzun misafir hakkında Profesör Carr da fazla bilgi vermedi, sadece:

– Yorgun bir aktör... iyi bir müzisyen olabilirdi... dinlenmeye gelmiş bir şair... gibilerden tanıtmakla yetindi. Bu belli belirsiz tanımlara pek inanmadım. Nihayet benden büyük bir bağış karşılığı Profesör gerçeği açıkladı:

– Bu delikanlı, dedi, bilimsel amaçlarda kullanılan bir damızlık insandır. Biliyorsunuz ki Amerika'da yapay döllenme yöntemi gittikçe yayılıyor. Bazı biyoloji bilginlerinin denemelere verdikleri önem ve bazı kadınların doğrudan doğruya cin-

sel ilişkilere karşı duydukları tiksinti bu usulün genişlemesine yardım ediyor. Şimdi, anne olmak için çırpınan, fakat daima sert ve biraz da hayvani olan erkek davranışları düşüncesiyle bundan kaçınan birçok genç kadın var. Bu sebeple, dana üretiminde olumlu sonuçlar elde edilmiş bulunulan yapay döllenme yöntemini onlara da uygulayarak kendilerine yardım düşünüldü. Pek tabii bu kadınlar güzel, sağlıklı ve sağlam çocuklar istiyorlar, onun için tohum seçimi konusu çok önem kazanıyor. Diğer taraftan insan cinsinin yavaş yavaş çöküntüye gidişinden endişe duyan biyoloji bilginleri cinsel birleşmesiz analık denemelerini teşvik ediyorlar, çünkü bu yöntem, hayvanlarda olduğu gibi, ortak babaların sağlıklı ve rasyonel bakımlardan seçilmelerine, ayıklanmalarına imkân veriyor. Tanınmış fizyoloji, kadın, sağlık uzmanlarından bir profesörler komisyonu bütün memlekette en iyi, seçkin tohumu sağlayabilecek erkek döl vericileri aramaktadır. Mr. H.B. bu komisyon tarafından bulunmuştur, o da ideal olduğu kadar ekonomik sebeplerden insan harasına girmeyi kabul etmiştir. Böylece hiç görmediği ve tanımadığı yüzlerce kadına tohumundan vermiştir. Komisyonun istatistiklerine göre bugün kendisi, hiçbir zaman yüzlerini göremeyeceği ve kendi varlığından habersiz yüz çocuğun babasıdır.

Uzmanların bildirdiklerine göre, Mr. H.B. en iyi insan "homo sapiens" örneklerini verecek fikir ve beden niteliklerine sahiptir. Gerçekten de onun tohumlarından yetişen oğlanlar ve kızlar, eğer söyleyiş yerindeyse, bilinmeyen eşlerini, her bakımdan memnun etmiştir. Bununla beraber hiçbir kadın kendisiyle tanışmak ve onun işbirliği ile dünyaya gelmesi sağlanmış ürünleri ona göstermek istememiştir.

Derin üzüntüsünün sebebini şimdi anlıyorsunuz, değil mi? Yüz çocuğu var, ama yapayalnızdır. Yüz kadını anne yapmıştır, ama hiçbirisi onu sevmiyor. Son zamanlarda da öyle bir kara sevdaya tutuldu ki, sahipleri olan doktorlar onu bana gönderdiler. Burada tam bir dinlenme halindedir. Hastalığının en endişe uyandıran tarafı bir kadına sevdalanmış olmasıdır. Ama kadın ne koca istiyor, ne de çocuk. İyileşir iyileşmez Mr.

H.B. diplomalı damızlık mesleğine dönecek. Yalnız bu sevda yüzünden duyduğu ümitsizliğin üreme yetenekleri üzerinde etki yapmasından çekiniyorum.

Bu sabah bahçede dolaşırken Mr. H.B. ile karşılaştım. Yüzüne iyice baktım, ama bir şey söylemeye cesaret edemedim. Yüz çocuk babası bana her zamankinden fazla yalnız göründü. Beni farkeder etmez eliyle şöyle bir selam verip bir tarafa saptı kayboldu

Ünlü Piyanist

New Parthenon, 29 Eylül

Geçen akşam, evde, anılarım arasına alınmaya değer garip bir olayla karşılaştım. Misafirlerimin hoşuna gitsin diye, Amerika'ya konserler vermeye gelmiş dünyanın en ünlü piyanistlerinden biri olan maestro Rudolf Ebers'i de davet etmiştim. Kırk yaşlarındaki piyanistin Liszt gibi gür saçlı bir başı, onun gibi ciddi ve ağır bir duruşu vardı. Alman maestro az konuşuyor, köşkün salonundaki büyük Steinway konser piyanosuna hiç sokulmuyordu. Üç gündür misafirimdi, ama henüz piyanosunu dinletmemişti.

O akşam herkeste bir durgunluk vardı, oyun masalarına da kimse yanaşmıyordu. Maryland'ın en zenginlerinden birinin eşi olan çok güzel bir kadın, maestrodan bize bir şeyler çalmasını rica etti. Uzun boylu, esmer, biraz da melez olan kadın sözünü dinletmek istiyen cinstendi. Sayıları otuza yaklaşan misafirlerim de ona katıldılar. Ebers'ten ünlü sanatından bir örnek vermesini rica ettiler. O da, Amerika'nın hemen bütün büyük şehirlerinde konserler verdiğini, tam bir dinlenmeye ihtiyacı olduğunu, birkaç gün beklenmesini söyleyerek mazur görülmesini rica ediyordu. Güzel melez, çırpınan piyanistin iki elini avuçlarına almış:

– Ya bu akşam, ya hiçbir zaman, diye tepiniyordu. Misafirler de:

– Bir tek sonate, bir nocturne... birkaç nota... diye etrafını almışlardı. O zamana kadar ev sahibi olmamdan yararlanıyor diye düşünmemesi için zavallı artiste tek kelime söylememiştim. Ama bütün misafirler bana döndüler, ricalarına katılmamı istediler. Çaresiz Ebers'e yaklaştım, yüzüne baktım. Bir şey dememe vakit bırakmadı, bir sıçrayışta kalktı, koştu, piyanonun kapağını açtı, oturdu, çalmaya başladı.

Herkes ünlü piyanisti dinlemek için susmuştu. "Appasionata"nın büyülü akortları yükselip alçalıyor, bilenler için bile yepyeni görünüyor, bir açıklama oluyordu. Bitince alkışlar yükseldi, ama maestro başını bile çevirmeden, ara da vermeden "Sonate au Clair de Lune"e başladı. Bu şaheserin son notaları daha havada titriyordu ki Ebers Chopin'in bir "nocturne"ünün heyecan ve hüzün verici akortlarına girmişti. Sonra Debussy'den bir "sonate"a, Albenizden bir "suite" ve nihayet Liszt'ten "Fioretti de Saint François"a geçiyordu.

İki saat kadar süren bu şaheserler cümbüşünden sonra ünlü virtüozun, kendisini dinleyenleri memnun ettiğinden emin, piyanoyu kapatıp yatmaya gideceğini sanıyorduk, öyle olmadı. Ebers, muhteşem ve pırıl pırıl Steinway'a zincirlenmiş gibi başından kalkamıyordu, gittikçe hızlanıyor, içinden gelenleri çalıyordu. Şimdi kendisini zorlayanlar ondan fazla yorulmuşa benziyorlardı. Birkaçı sıvıştı. Aralarında göz kapakları ağırlaşmış, çeneleri esnemekten gevşemiş, bu musiki şeytanını uyandırmış olan güzel kadın da vardı. Ötekiler ayaklarının uçlarına basarak gittikçe azan ve çılgın "improvisation"lara girişen kahraman piyanistten uzaklaştılar.

Piyanonun yanına oturmuş ona bakıyordum, Ebers'te yorgunluktan eser görünmüyordu. İnce ve çevik, bembeyaz elleri tuşların üzerinde durmadan hızını artırarak ve daha da emin uçuşup duruyordu. Vakur, ciddi yüzü değişmişti, şiddetli bir hummaya tutulmuş gibi kıpkırmızı olmuştu, yarı kapalı gözleri göklerden ilham edilen tanrısal bir müziğin temalarını, akortlarını dinliyormuş gibi havaya dikilmişti. O kadar kendinden geçmiş, vecit içindeydi ki kimse bir şey söylemeye cesaret edemiyordu.

Vakit geceyarısını geçmiş, saat iki olmuştu. Bütün misafirlerin uykusu gelmiş, ortadan kaybolmuşlardı. Yalnız, dip tarafta, yan yana, müzik tutkunu bir genç kızla bir delikanlı, koltuklarına bir ses büyüsü ile mıhlanmış gibiydiler. Bununla beraber saat üçte onlar da kendilerinde kalkmak kuvvetini bulabildiler.

Artık salonda bu müzik tufanı ile sersem olmama rağmen, ünlü piyanisti dinleyen bir ben kalmıştım. Dinlenmeye gereksinimi olduğunu ileri süren Ebers'te hiç yorgunluk görünmüyordu, güzel, ince parmakları, sanki daha yeni çalmaya başlamış gibi tuşları okşamakta ve dövmekte devam ediyor, bu mükemmel aletten meleklere özgü ahenkler, cehennemi dörtnallar, sevinç haykırışları, şefkatle yalvaran, hazin inlemeler çıkartıyordu.

Dayanamıyordum, koltuğumda uyuyakalmıştım. Bir dakika ya da bir saat? Bilmem. Gözlerimi açtığım zaman geniş pencerelerden muhteşem bir şafağın ışıkları içeri giriyordu ve Ebers kendinden geçmiş, çılgınca çalıyordu. Hafifçe omuzuna dokundum. Titredi, yığılıverdi, alnını tuşlara dayarken oradan son bir mırıltı duyuldu ve birden uyuyakaldı Siyah bir katafalk üzerinde katledilmiş bir adama benziyordu.

Bilmezoloji

New York, Waldorf Astoria, 1 Haziran

Öğleden sonra ilk görüşmemizde, Doktor Horeb Naim, Yeni Meksika Üniversitesinde yeni bir kürsü kurmak üzere benden üç yüz bin dolar istiyordu. Bana daha önce birçok mektup yazmıştı ama kürsüyü hangi bilim için kuracağını bildirmemişti. Bugün, nihayet açıklaması için kendisini zorladım:

– Biliyorsunuz ki, diye başladı, memleketimizde bilinen ve akla gelen her bilim, hatta bu bilimlerin çeşitli kolları ile yemek, evlilik gibi pratik öğretimleri için bile kürsüler vardır. Ve yine biliyorsunuz ki, insan tarafından elde edilmiş ve günümüze kadar saklanılmış bilgiler, en ünlü bilginlerin bile bilemedikleri şeyler yanında hemen hemen hiçtir. Böylece kolejlerimizin, üniversitelerimizin övündükleri sayısız kürsüler yanında bir tanesi, belki en önemlisi eksiktir ki, o da, bilmediklerimiz ve asla öğrenemeyeceğimiz şeylerin kürsüsüdür. Bu bilgisizlik bilimine ben, Bilmezoloji adını verdim. Bunun öğretimi için hiç olmazsa bir kürsü gerekiyor, onun için yardımınızı diliyorum. Şunu da söyleyeyim ki bu bilimi benden başkası öğretemez.

Sevinçle haykırdım :

– Çok güzel bir düşünce, bunun için benim aklınıza gelmiş olmama teşekkür ederim, ben ki bilgiden çok para bakımından zenginim, Bilmezoloji'nin kurulmasına benden yakışırı

olamazdı. Yalnız ve pek haklı olarak bir şey bilmek istiyorum. Madem ki Bilmezoloji bilmediğimiz ne varsa onunla uğraşıyor, bu bilmediklerimizi herkese nasıl öğreteceğiz?

Doktor Horeb Naim kırçıl sakalını okşadı, yeleğinin cebinden yuvarlak bir ayna çıkardı, sevimli buruşuklukların oynaştığı zeytuni yüzünü seyretti, dudaklarında tatlı bir gülümseme belirdi. Sonra aynasıyla oynayarak dedi ki:

– Merakınız düşüncemin ne kadar doğru olduğunu gösteriyor. Bu konuda size yeteri kadar bilgi vermediğimi anlıyorum. Ama şimdi dinleyiniz: Bilmezoloji, daha yayınlanmamış kitabımda açıkladığım gibi, çok geniş bir alandır ve gelecekte vereceğim dersler için hiç de konu sıkıntısı çekecek değilim. Her şeyden önce bilmediklerimizin bir programını çıkartmak gerekiyor. Bu, ümitsiz bir davranışa benzer ise de üstesinden geleceğiz. En ileri bilimlerde bile karşılıksız sorular, gizli yönler sayısızdır. En akla yakın teoriler bile nihayet birer teoridir, karanlıkta etrafı yoklamadan ileri gidemez. Astronomide olağanüstü ilerlemeler oldu, ama evrenin ne olduğunu açık ve kesin olarak daha biliyor değiliz, tıp son elli yıl içinde mucizeler yarattı, fakat vücudumuzdaki bazı organların, maddelerin neye yaradıklarını henüz öğrenmiş değiliz. Biyoloji gerçek bilimler arasında yer aldı ise de sayısız bitkilerin, çeşitli yaratıkların hayat biçimleri karanlıklar içindedir. Bilmezoloji bunların bilançosunu çıkarttıktan sonra bilinmeyenleri iki büyük kısma ayıracaktır: Biri, yakın gelecekte bilinmeyen yönleri bulunacak olanlar, öteki hiçbir zaman bulunmayacak olanlar. Bunların arasına fena konulmuş ya da anlamsız sorularla insan zekâsının açıklamaya yeterli olmadığı sorular da katılacaktır. Bilmezolojini bir başka ödevi de bilimler tarihinde araştırmalar yaparak eski zamanlarda en yüksek dehalar tarafından bile bilinmeyen gerçeklerin nasıl ve hangi metotlarla meydana çıkarıldıklarını bulmaktır. Bu ötekilerinden daha az verimli olmayacak tarihi bir çalışmadır. Şunu da yalnız sizin için ekleyeyim ki Bilmezoloji öğretiminin ahlak üzerine büyük bir etkisi olacaktır. Bilinmeyen şeylerin bilinenlerden daha pek çok olduğunu kanıtlamakla insanlarda, özellikle gençlerde selamete

ulaştırıcı alçakgönüllük duygusu belirecektir. Öte yandan, insan düşüncesinin; bilinmeyenleri nasıl bilinir hale getirdiği ve gelecekte de daha iyi bir biçimde nasıl getireceğini göstermekle Bilmezoloji düşünürlerin haklı gururunu artıracaktır. Öyle sanıyorum ki sorunuzu aydınlatacak ve bu işe yardımınızı sağlayacak kadar bilgi verdim.

Doktor Horeb Naim'in beni inandırdığını söylemeliyim. Belki kesenin ağzını fazla açtım, ama ona üç yüz bin dolarlık bir çek imzalayıp vermekten kendimi alamadım.

Ruh ve Kas

New Parthenon, 30 Mart

Aklıma bir şey geldi, unutmamak için anılarım arasına yazıyorum.

İnsanlar kendilerini korumak, yaşadıkları çevredeki tehlikelere, düşmanlara karşı savunmak için daima kuvvete, bir çeşit fizik enerjiye başvurmuşlardır. Buna önce doğrudan doğruya pazı kuvvetlerini, sonra ehlileştirmeyi başardıkları hayvanların kas güçlerini kullanarak başladılar. Rüzgâr kuvveti, yüzlerce yıl, pek güvenilmez, sınırlı bir yardımcı olmuştu.

On dokuzuncu asır endüstri devrimi sayesinde, insan, harikulade bir kazanç sayılan ve öyle de olan buhar kuvvetini elde edebildi. Fakat biraz sonra buhar, son yıllarda maden cevheri ve elektrik denilen görünmez, esrarlı, uysal, çok yönlü enerji tarafından aşıldı. Bugün, şimdiye kadar kullanılan enerji kaynakları yerine, pek yakında insanın daha esrarlı ve güçlü, bütün milletlerin elde edebilecekleri atomu kullanacağını düşünebiliyoruz.

Bu özlü satırlarda, kaba ve zayıf kişisel kuvvetlerden, daima daha evrensel, maddi olmayan ve olağanüstü güçlere geçiş açıkça görünüyor. Fakat atomun parçalanmasından elde edilen enerji ile yetinerek duracak mıyız?

İnsanlarda iyice bilinmeyen fakat mucizeli, genel olarak "ruh" denilen, bazı kişilerde, bazı zaman, şimdiye kadar hiç-

bir makinede elde edilememiş şaşılacak etkiler yaratabilen bir enerji görülmemiş midir? Pek uzak bile olsa, bir gün, yaşadığımız çağda yalnız fikir çalışmalarına uygulanan bu ruh enerjisinin eğitilip geliştirildikten sonra idaresi ele alınarak insan varlığına gerekli her şeyi, sadece iradesinin isteği, yayınlanması ile yaratması olağan değil midir? İlkellerin büyü bocalamaları, yordamları bir kuruntuydu, gelecek bin yıllar içinde gerçek olamaz mı?

Lin-Yutang'ı Ziyaret veya Sarı Tehlike

Cambridge, Mass, 29 Ekim

Nihayet Lin-Yutang ile tanışmayı başardım. Kitaplarından birkaçını büyük bir ilgi ile okumuştum. Ömrümde rastladığım bu en akıllı Çinliden vatanı üzerine son görüşlerini öğrenmek istiyordum.

Ling-Yutang açık ve samimi bir insan. Hiç de profesör, diplomat ve bilgiç hali yok. Sık sık, hatta ciddi konulardan bile bahsederken gülümsüyor. Sorularıma bir giriş, bir önsöz yapmadan karşılık verdi:

– Çin milleti, dedi, dünyanın en tehlikeli milletidir, onun için yeryüzüne hâkim olması kaçınılmazdır. Asırlar boyunca muazzam imparatorluğunun sınırlarına kapanıp kaldı, çünkü geri kalan yerlerin önemli olabileceğine inanmıyordu. Fakat Avrupalılar, sonra da Japonlar onun gözlerini, kulaklarını açtılar, aklını başına getirdiler. Bu meraklarının, oburluklarının cezasını çekeceklerdir. Bir asırdan beri Çinliler intikam saatini bekliyor ve intikamlarını alacaklar. 1900'de Bokserler ayaklanması iyi idare edilememiş başarısız bir deneme oldu. 1910'da Çin cumhuriyetçi ve demokrat, 1948'de de komünist oldu. Gerçekte Çinliler ne muhafazakâr, ne demokrat, ne de komünisttirler. Sadece Çinlidirler, yani, politik ideolojilerden çok biyolojik zorunluluklarla dünyada yaşamak ve kalmak isteyen, çoğalan, yayılan bir başka cins insanlardır. Çin Milleti,

başında kim olursa olsun kendi kendine eşit ve ölümsüzdür. Ne Tatarlar, ne Japonlar, ne Amerikalılar ne de Ruslar onu değiştirmeyi başarabilmişlerdir ve başaramayacaklar da. O, kalın, inatçı bir deve, ahtapot gibi yayılır, çoğalır, hiçbir yabancı kuvvet kendisine zarar veremez. Onu istilalar sindiremedi, kaybettiği savaşlardan yenik çıkmadı, kıtlıklar parçalayamadı, salgın hastalıklar eritmedi, afyon sersem edemedi, ayaklanmalar sarsamadı. Hiçbir millet onu boyunduruk altına almayı veya ona sınır çizmeyi düşünemez. Çin Milleti amacına ulaşmak için zaman zaman yalan veya kuvvet kullanmasını bilen mahir ve gaddar, tüccar ve dolandırıcı, haydut ve cellat bir millettir. Onun için dünyanın hâkimi olacaktır. Çünkü öteki milletler saf ve ondan iyidirler. Çin amacına ulaşmak için gerektiği kadar bekleyecektir, gelecek onundur. Yarım asırdan fazla oluyor, İmparator Guillaume II "sarı tehlike"den bahsettiği zaman ömründeki en büyük deha pırıltısını çaktırmıştı. O zaman bu şom ağızlı haşmetli kuşla alay etmişlerdi, ama tarih onu haklı çıkarmaya hazırlanıyor. Çinliler dünyanın her tarafına, Asya'nın hemen her köşesine, Malezya'ya, Endonezya'ya öncüler göndermekle işe başladılar. San Fransisco'da, New-York'ta, Londra ve Paris'te koskoca Çin mahalleleri vardır. İlk dünya savaşı sonraları Berlin, Roma, Madrid ve Kahire sokaklarında yalancı inci satmak bahanesiyle birçok Çinli göçebe belirdi. Bunlar büyük akının öncüleriydi. Çinliler eski Mançu imparatorluğunun asalaklarından kurtulmak için Sunyatsen'in cumhuriyetini kullandılar. Burjuva Cumhuriyet asalaklardan kurtulmak içinde bolşevizmi kullanıyorlar. Bir gün gelecek, işlerine gelen bayrak altına toplanmak için komünist asalakları da atacaklardır. Çinliler hiçbir fikre bağlanmazlar, onları kullanırlar, kaldırıp atarlar. Size söylüyorum, dünya, zamanla onların eline geçecektir. Çinlilerin muazzam kitleleri için tek düşünce çocuk yetiştirmek ve onları besleyecek kadar pirinç bulmaktır. Üst tarafı laf, safsatadır. Ülkeleri büyük, fakat fakirdir. Onun için yavaş yavaş başka ülkeleri işgal etmek durumundadırlar. Tibet, Kore, Hint Çini, Malaka Yarımadası ilk lokmaları olacak. Ama iştiha yedikçe gelişir, en modern si-

lahları ele geçirince bu kurnaz, zalim beş yüz milyon aç sürüsünü hiçbir şey, iki yüz milyonluk Slav sürüsü bile durduramayacaktır. Zamanında, ortaçağda, Mongollar Rusya'yı fethedip İtalya sınırlarına dayanmışlardı. Hazırlanmakta olan modern ortaçağda, Çinliler bütün Avrupa'ya taşacaklardır. Amerika kendini kurtarabilecek, ama sonuna kadar değil. "sarı tehlike" birkaç kuşak sonra "Sarı İmparatorluk" olacak. Siz Batılılar için sarı, haset ve kin rengidir. Sarılar kendilerinden üstün bir ırk tanımazlar, hepsini boyunduruk altına alacaklardır. Bu, hiç de rahat ve dayanılması kolay olmayacak ve Doğan Güneş İmparatorluğu, her şeye rağmen ve ne kadar uzak olursa olsun bir gün, güneşin asla doğup batmadığı bir İmparatorluk haline gelecektir.

Lin-Yutang'a sordum:

– Ciddi mi süylüyorsunuz?

Dahi Çinli:

– Tamamen ciddi, Mr. Gog, dedi ve öyle neşeli, bitip tükenmek bilmez bir kahkaha kopardı ki, korktum. Ben yanında ayrılırken hâlâ gülüyordu, tek kelime ekleyecek halde değildi.

Gönüllü Cellatlar

Tung Kwang, 6 Ekim

Bu güzel şehirde, dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen öyle bir âdet var ki anlatılmaya değer. Komşu illerdeki bütün idam mahkumları Çinin en modern hapishanesinin bulunduğu bu şehire gönderiliyor ve idam hükümleri, profesyonel cellatlar tarafından değil de amatörler, özel kişiler tarafından infaz ediliyor. Bu sonuncular, adaletin kararlarını sadece gönüllü olarak yerine getirmekle kalmıyorlar, bu şerefi elde etmek için yüksek bir para da ödüyorlar.

İdamlar haftada üç gün ve değişik biçimlerde yapılıyor. Pazartesi günleri asılmalar, çarşamba kurşuna dizilmeler, cumaları da elektrikli sandalye var. Bunların her birinin ayrı meraklısı bulunuyor, ama bütün çeşitleri denemek isteyenler de yok değildir.

Karışıklıklar, iç savaşlar yüzünden idam hükümleri bu ara bir hayli artmıştır, onun için her hafta Tung Kwang'a kervanlar halinde asi, haydut, casus, kaçak ve karaborsacı mahkum getirilmektedir.

Cellatbaşı mahkumları üç gruba ayırıyor. Siyasi mahkumlar kurşuna diziliyor, haydutlar asılıyor, ötekiler elektrikli sandalyeye oturtuluyor. En az acı vereni bu sonuncusu imiş.

Gönüllü cellat olmak isteyen vatandaşlar bir hafta önceden isimlerin dilekçe ile yazdırarak miktarını yasaların belirlediği

ücreti peşin ödüyorlar. Meraklılar sayısı idamlardan fazla olduğundan Cellatbaşının kapısında kuyruk oluşuyormuş ve geç kalanlar keyiflerini yerine getirmek için, çoğu zaman şehirde iki, üç hafta beklemek zorunda kalıyorlarmış. Amatörler arasında her yaştan, her sınıftan kimseler var. Anlattıklarına göre fakirler, oldukça yüksek bu ücreti ödeyebilmek için ödünç para alıyorlarmış. Yirmi yaşını geçmiş ve sağlam yapılı olmak şartıyla kadınlar da gönüllü cellat olabiliyorlarmış ve erkeklerden daha meraklı, daha da ustaymışlar. Bu garip âdetin sebebini ihtiyar bir taoist bilginine sordum, anlattı:

– Bu, valimiz tarafından bulunmuş ve genel ahlak için yararlı çok akıllı bir oyundur. Halkta derin ve yaygın bir öldürme gereksinimi olduğunu bilmiyor değilsiniz. Tao mezhebine göre fazla baskı altına alınmış eğilimler patlak verir Biz öldürme gereksinimini kısmen olsun böylece önlemek çaresini bulduk. Zaman zaman, masumlara zarar vermeden, gizli cinayetlerin vicdan azaplarını ve dehşetlerini önleyerek bu hevesi yatıştırıyoruz. Aynı zamanda yaradılışımızda olup sık sık beliren öldürme gereksinimini şiddetle duyan kadınlar ve erkekler onu bir cezaya çarpılmadan tatmin etmiş oluyorlar. Rastlantıyla veya kişisel kinler yüzünden adam öldürmektense, alçakça cinayetlerle ölümü hak etmiş fenaları ortadan kaldırmak konusunda yardım etmiş de oluyorlar. Böylece diri bir eğilime, kimseye zarar vermeden, aksine, vatandaşlara büyük ölçüde yararlı bir yasal çıkış kapısı açtık.

Değerli bilgine bu âdet gelişirse yavaş yavaş gerçek katil sayısının ve idam hükümlerinin azalabileceğini söyledim. İtirazıma aldırış etmedi :

– Biz, dedi, yalnız katilleri değil, hırsızları, asileri, kadınlara tecavüz edenleri, mukaddesata küfredenleri de idama mahkum ediyoruz. Böyleleri ise bol bol var. Hem bugün hapis cezası verilen suçları, gerekirse ve kanunu değiştirerek, idamlar arasına almaya ne engel var. Hazine çıkarını da düşününüz. Hükümet cellatlara verilmesi gereken ücretlerden kurtulmakla kalmıyor, idam hükümleri ona üstelik önemli bir gelir kaynağı oluyor.

Hangi sınıftan olursa olsun halkın bu ücretli ölüm hizmetlerine gösterdiği rağbet o kadar fazladır ki, Tung Kwan gazetelerinden biri hâkimlere karşı yayına başladı, onları fazla merhametli olmaktan, bazılarını da rüşvet almaktan suçlandırıyor. Gazeteye göre bu hâkimler yeteri kadar idam hükümleri vermemekle, gönüllü cellatları, hemcinslerini öldürmek hakkını satın almaktan mahrum ediyorlarmış.

Çocuk Pazarı

Ming Po, 15 Haziran

Taoist dostum, doğu mahallesinin ana caddesindeki şehrin en garip ve en ünlü dükkânına benimle beraber gelmeye razı oldu. Kapısında, hepsinde olduğu gibi kırmızı Çin yazısından şelalesiyle bir teneke levha asılı.

Dükkân boylu boyuna uzanan bir dar yoldur. Sağda solda, üst üste uzatılmış, göğüs hizasına yükselen iki kalas var. Duvarla aralarına müşteriler için satışa konulmuş mallar serilidir.

Tahta korkuluktan sarkarak burada yere çömelmiş, kerevetlere oturmuş, bambu hasırlara uzanmış, insandan çok cansız eşyaya benzer, kıpırdamayan, ses çıkartmayan, yaşları altı ile on arası düzinelerle çocuk görebildim. Çoğu sıska ve bitikti, birkaçı, aksine tombul yüzlü idi ama daha çok şiş ve renkleri fena görünüyordu. Hemen hepsinin gözleri kapalıydı. Ayak sesleri, konuşmalar duydukları zamanlar bile başlarını kaldırıp bakmıyorlardı. Çocuk dolu bu iki dehlizden bir ter ve pislik kokusu yükseliyordu.

Alıcı olarak bu uzun dükkânda bizden başka ihtiyar bir kadınla bir erkekten gayrı kimse yoktu. Bununla beraber filozof dostum çocuk ticaretinin hayli kârlı olduğunu, dükkân sahibinin bu alışveriş sayesinde komşu köylerde birinin bütün tarlalarını satın alabildiğini açıkladı. Sordum:

– Peki ama ne diye çocuk satın alıyorlar?

Taoist dostum anlattı:

– Çeşitli sebepler var. Önce çocukları olmayan ama çocuk sahibi olmak isteyenler geliyor, ki, sayıları az değildir. Zenginler, kendi çocuklarına bezden, kıtıktan veya porselenden bebekler yerine canlı oyuncaklar vermek için bunları alıyorlar. Dilenciler gelen geçenin merhametlerine tuzak kurmak için hasta ve sıska olanları biriktirdikleri para ile satın alıyorlar. Ara sıra büyücülükte kullanmak veya bir kötülük Tanrısına gizlice kurban etmek için alanlar da çıkıyor. Nihayet, ama pek nadir olarak, körpe çocuk eti yemek için alan yamyamlar da bulunuyor. Bir de, anlattıklarına göre, ama kanıtlanamıyor, iğrenç cinsel sapıklıkları için buradan çocuk alanlar da varmış.

Dehşet içinde sordum:

– Peki ama aileleri? Bunları bildikleri halde çocuklarını nasıl satıyorlar?

– Köylerimizde sefalet korkunçtur. Kuraklık ve çekirge yüzünden sık sık kıtlık oluyor. Sürü ile çocukları olup nasıl besleyebileceğini bilmeyen babalar çok! Çoğunlukla küçükleri olmak üzere birkaçını satıp bu para ile büyükleri ölümden kurtaracak pirinci sağlıyorlar. Ara sıra anaları karşı gelip ağlıyorlar ama kocalarının korkusundan ve yoksulluktan sonunda susuyorlar.

Yabancı müşteri kokusu alan iğrenç dükkân sahibi dip taraftan gözüktü, gülümseyerek ve sahte bir saygı ile yanımıza yaklaştı. Safran rengi yassı suratı, mavi ipek güzel gömleği ile henüz genç bir Çinli idi. Ama yerlere kadar eğiliyordu ki sırtımı döndüm, geniş adımlarla dükkândan çıktım. Taoist dostum sokakta beni buldu, gayet sakin, sordu.

– Pek hoşunuza gitmedi galiba?

Otorikuma ile Bir Görüşme

Tokyo, 3 Nisan

Yıllardan beri yeni bir eser yayınlamadığı halde Otorikuma günümüz Japonyasının en yüksek tarihçisi sayılmaktadır. Gürültüsüz bir köşeye çekilmiş, üniversite öğrencilerine özel dersler veren, yetmiş beş yaşında, kendi halinde, ufak tefek bir ihtiyardır. En aklı başında Japonlardan birinin dünya görüşlerini öğrenmek üzere gidip kendisini gördüm. Otorikuma kendi ülkesinden fazla bahsetmek istemiyor:

– Ben, diyor, doğru ve yanlış, birçok sebepten son savaşa katılmamıza karşıydım. Japonya bir seferinde Çin devini yenmişti, bir başka sefer Rus devini alt etti. Ama bu devler ortaçağdan kalma idiler, ayakları üzerinde pek de sağlam değildiler. Birleşik Amerika gibi kuvveti ve istekleri gelişmekte olan bir üçüncü dev ile karşılaşmak doğru değildi. İki defa başarı elde edildikten sonra bir üçüncü, dördüncü, deneme çılgınlıktır. Napoleon'a bakınız; Almanya'yı, İtalya'yı yenmişti, ama İngiltere'ye karşı başarı elde edemedi ve Rusya seferi onu mahvetti. Amerikalılar 1583 de Japonya'yı kapılarını doğu medeniyetine açmaya zorladılar, biz de Amerika'nın, Avrupa'nın öğrencileri, taklitçileri olduk. Başarılı, çok iyi öğrencilerdik, ama bir öğrencinin, hele aldığı öğrenim planı üzerinde çalışmakta devam ederse, öğretmeni geçmesi güçtür. Bu zorlamalara rağmen yine de bir artist, şair, samurai milleti olarak

kalabilirdik. Onun yerine bir fabrikatör, mühendis ve gemici millet olmak istedik. Milli geleneklerimizin ruhuna ihanet ettik, cezasını da çektik. Bir bülbül topluluğu kartala özenerek atmaca olmak isterse akbabaya kurban gider. Ama rica ederim, yüreğimi kabartan bu konuyu kapatalım.

– Dünyanın son trajedisi hakkında neler düşünüyorsunuz?

– Eğer gerçekten bir trajedi ise felaketle sona ermeye mahkumdur. Ama belki de bir traji-komedidir, o zaman sonu bir evlenme ile biter. Şunu da söyleyeyim, ben tarihçiyim, peygamber değil. Ve madem ki beni dinlemek lütfunda bulunuyorsunuz, size son dünya savaşının ortaya çıkarttığı çok garip bazı paradoksları açıklamak isterim. Başka zamanlarda ve başka uygarlıklarda yenilen milletler topraklarından vermek, tazminat ödemek zorunda kalırlardı, ama başlarındakiler ve pek tabii komutanlar, kazananlar tarafından mahkemeye verilip mahkum edilmezlerdi. Bazen kralların tahtlarından vazgeçtikleri olurdu ama kendi istekleri ile. Komutanları ise kendi milletleri cezalandırırlardı, savaşı kazananlar değil. Zaten savaş kaybetme acısı ve utancı oldukça ağır bir ceza sayılırdı. Şimdi aksine, yenilen milletlerin politikacıları ve komutanları birer cani olarak mahkum ediliyor. Bu, tarihte tamamen yeni bir olaydır. "Savaş suçları"ndan bahsediliyor. Ama her savaşan ordu az çok birtakım facialara sebep olur. Eğer yenilenler savaşı kazanmış olsalardı, bugün karşılarına hâkim olarak çıkanları aynı cinayetlerden suçlu ilan edebilirlerdi. Öyle ki, yarın bir savaş patlak verecek olsa herhangi memleketin herhangi generali, tesadüfen galip tarafta değilse ipe çekilmek olasılığı ile karşı karşıyadır. Paradoks olarak daha da garibi var. Savaşı kazananlar bu sonuca ulaşabilmek için milyonlarla insanı ölüme gönderiyor, milyarlar harç ediyorlar. Fakat hemen sonra yenilen milletleri beslemek, savaş yıkıntılarını ortadan kaldırmak, endüstrilerini diriltmek, onlara daha yüksek bir hayat standardı ve refah sağlamak için başka milyarlar, harcamaktan çekinmiyorlar. Bu tuhaf manzarayı 1918 savaşından sonra da görmüştük ama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki daha çok geniş ve yenidir. Halk, tahrip, sonra da kalkınma için sa-

vaşa gidenlerden ve onu kazananlardan alınan vergilerle sağlanan milyarların hiç savaşmamak suretiyle tasarruf edilmesinin daha çok akıllı bir davranış olacağını pekâlâ düşünebilir. Ama size bir daha inanılmaz paradoks göstereceğim. Savaşı kazananlar, düşman kuvvetlerini yok etmek için sayısız insan ve milyar harcadılar ve onlar için hayati önemi olan sonucu elde eder etmez, yendikleri milletlere dünkü müttefiklerinden birine karşı muhtemel bir savaşta beraber olmaları için, top tüfek, uçak ve milyarlar vermeye başladılar. Bu, bir haydut çetesini yakalayıp ellerinden silahlarını alan polis kuvvetinin onlara eskisinden daha mükemmel silahlar vererek yakalanmalarını sağlayan yardımcı kuvvetlere karşı kendilerini savaşa davet etmeye benzer.

Bu paradokslar benim uydurduğum saçmalar değildir, bütün dünya gazetelerinde böyle olduğunu her gün okuyabilirsiniz. Birer gerçek haline gelmeye başlayan bu paradokslarda şüphesiz bir diyalektik zorunluk vardır. Ama itiraf ediniz ki bir şeytan, bir deli diyalektiği. Bence insanlar 1914'ten beri bir çeşit kollektif deliliğe tutulmuşlardır, genel ve evrensel olduğu için farkına varılmıyor, gerçek bir hastalık diye kabul edilmiyor. Son yıllardakiler de bir buhran veya hezeyan olarak alınmıyor, halbuki öyledir ve sadece insan yaşayışının doğal gelişmesi sonucu bir olaydır. Onun için kimse hastalığın tedavisini düşünmüyor, düşünemiyor, hezeyanlar, sabit fikirler birer tabii hal sayılıyor, manasız paradoksların farkına varılmıyor. Bu hastalık, bütün akıl hastalıkları gibi geçici bir seyir takip eder, zaman zaman teper. 1914-1918 ve 1939-1945'teki adam öldürme buhranlarından sonra, daha az şiddetli fakat itisaf, büyüklük, intihar veya tahrip manyaları ve onlar kadar tehlikeli daha başkalarının açıkça görüldüğü devreler birbirini kovalıyor. Bunlar yeni ve hırçın nöbetlerin habercileridir. İnsanlığın büyük ve zorunlu bir müshil tedavisine gereksinimi var. Ama buna girişecek dev doktorlar nerede? Bütün dünya bir tımarhane olunca doktorlar ve hastabakıcılar da ötekiler gibi delirirler veya elleri, kolları bağlı seyirci kalırlar. Bu tedavisi imkânsız kollektif hezeyan bizleri tam bir imhaya veya evrensel

intihara götüreceğe benzer. Bizi hastalıktan kurtaracak ve aklımızı başımıza getirecek tek kuvvet yalnız Tanrıdır, ama Tanrı şimdiye kadar sustu ve onun sessizliği insanların belki de en müthiş mahkumiyetidir!

Otorikuma buraya gelince sözlerini kesti ve yüzüme baktı. Görüşlerimin beni üzdüğünü ve şaşırttığını anlamış olacak ki sağ elimi avuçlarının içine aldı, küçücük elleriyle kuvvetle sıktı ve aşırı bir saygı ile beni kapıya kadar götürdü.

Yabanın Öcü

Apia, Samoa takımadaları, 4 Ekim

Bu adada geçirdiğim günlerin en güzel anısı, misafiri bulunduğum bir papazın evinde yaşlı bir Polinezyalı ile çardak altında karşı karşıya oturup konuşmamızdır.

Polinezyalı ihtiyar ince yüzlü, açık ifadeli ve ırkının en güzel örneklerinden biridir. Papazın söylediğine göre Hıristiyan olduktan sonra Avrupa ve Amerika'da gezilere çıkmıştır. Vukaava 75 yaşındadır. Kendisiyle Anglo-sakson uygarlığı, başarıları, kusurları ile Londra ve New York burjuvalarının ilkel ve geri denilen ırkların ortadan kaldırılması için yaptıkları baskıdan tartışıyorduk. Vukaava:

– Bu adamların yönlerini göremeyişlerinin en açık örneği, dedi, "yaban" dedikleri bizlere göre kendilerini "uygar" sanmalarıdır. Eğer bizim yaşayışımızı, kendi milletlerinin tarihini bir parçacık daha iyi bilmiş olsalardı, çıkarlarına uygun gelen, benliklerini okşayan bu ayrımın gerçekte ne kadar yersiz bulunduğunu utanarak, şaşkınlıklar içinde kalarak ve vicdan azabı duyarak görürlerdi. Bu "uygar"lar içinde hâlâ birçok "yaban" vardır, daha doğrusu, güya "yaban"lar, gündelik yaşayışlarının görünüşüne bakılırsa, güya "uygar"lara pek de benzerler. Birkaç örnek, kelime oyunu yapmadığıma, sadece olan biteni namuslu bir gözlemci olarak verdiğime yetecektir: İnsan tarihinde temel olaylardan biri savaştır, onunla başlaya-

lım. Vahşi kabilelerde savaşın amacı yağmadır, uygar milletlerde, hem de daha büyük ölçüde aynı şeydir, komşularının topraklarını, şehirlerini, hazinelerini ve daha başka zenginliklerini almak için saldırırlar. Vahşileri, birdenbire, haber vermeden, savaş ilan etmeden saldırmakla suçluyorlar. Ama son dünya savaşında uygarlar da, hemen bir parça her yerde böyle davrandılar. Onlar da, ilkeller gibi, yenilmiş olanları, esirleri öldürdüler ya da köle diye kullandılar. Bugün bütün ileri memleketlerde, zorla veya kandırarak, çeşitli yollardan, sosyalizm, komünizm diyerek bir mal ortaklığı düzeni kurulmak isteniyor. Ama eski vahşi kabilelerde kişisel mülkiyet diye bir şey bilinmezdi, her şey kabilenin yani toplumun malıydı.

Uygar milletler, asırlarca savaştan sonra demokratik devlet idaresine ulaşmış olmakla övünürler. Fakat bütün ilkel toplumlarda, vahşilerde hükümet, kabileye hesap vermek zorunda olan ihtiyarlar heyeti tarafından öteden beri idare edilir.

Vahşilerin büyüden gayrı bir bilim tanımadıkları ileri sürülür. Olsun. Sir James Frazer, bilimin büyü ile olan derin ilişkisini, benzerliğini ispat etmiştir. İkisi de, bizim "mana" dediğimiz, sizin madde ve enerji adı verdiğiniz cevheri etkileyerek tabiat kuvvetlerini insan hizmetine koşmak amacını güdüyor. Hem bana büyücülerden bahsedecek olursanız, bütün Batı memleketlerinde, bugün bile, erkek, kadın falcılar, bakıcılar, ölülerle konuşanlar, üfürükçüler, kahinler doludur ve çok iş yaparlar, derim. Hitler bile savaş ve barış konularında karar alacağı zaman onlara, sihirbazlara başvurur, dediklerine uyardı. Bir de, vahşilerin dinleri ölülere tapmakla sınırlıdır, deniliyor. Ama en akıllı ve olumlu diye geçinen milletlerde de bu böyledir. Vahyolunmuş dinler, gittikçe, gerçek imandan yoksun birtakım ayinler, remizler tortusu haline gelmekten kendilerini kurtaramıyorlar. Buna karşılık ölülere tapınmak, dinsizler arasında bile bugün her zamandan çok rağbettedir. Moskovadaki Lenin'in mumyasını düşününüz. Bu ölülere tapmanın onlardan kalanların, emanetlerin kutsal tutuluşunun, maddecilerin, sekçilerin inkârlarına karşı koyan tek güç olduğunu kanıtlar. Uygar memleketlerde halkın, zengin, fakir her-

kesin en üstün tuttukları eğlenceler, alkol tutkusu, çılgın danslar, maskeli balolar, gürültü ve hayvan sesleri çıkartan müzikler, vahşilerde gördüklerimizin aynıdır. İlkellerde hemen daima haksızca ayıplanan cinsel karışıma gelince, bundan bahsetmesek daha iyi olur. İleri milletlerde zina çokluğu, türlü fuhuş şekillerinin artışı, cinsel sapıklığın gittikçe rağbet görüşü uygarlar arasında ahlak bozukluğunun vahşilerinkinden çok fazla olduğunu gösterir.

Vahşiler, çoğunlukla iklim zorunluğundan ve sefalet yüzünden çıplak gezerler. Ama yazın, deniz kenarında, plajlarda, stadyumlarda, sahnelerde kendilerini yarı çıplak teşhir edenleri, kuzey ülkelerinde sayıları gittikçe artan çıplaklar kamplarını düşünecek olursak uygarların bu konuda da en hayasız vahşilere benzediklerini görürüz. Kadın modalarını, tuhaflıkları zengin uygarlarla zavallı vahşi kadınları gülünçlük yolunda birbirlerine yaklaştırıyor. Paris veya NewYork'un bazı kadınları biz vahşilere, Nigeria veya Tasmanya vahşilerinin Avrupalı seyyahlara göründükleri kadar komik ve garip gelmektedirler. Polinezyalıların dövmeleri, İtalyan veya Fransız katilleri arasında, fena kadınlarda, İngiliz ve Amerikan züppeleri arasında moda halindedir.

Vukaava sözlerini şu sonuca vararak bitirdi:

– Şimdi, güya "medeni"lerle güya "vahşi"ler arasındaki öz ve temel ayırımların ne olduğunu öğrenmek isterdim. Medeni vahşetin dış görünüşleri, kıyafet değişmeleri, ayrıntıları, sözleri çoğunlukla başkadır –hatta daha tehlikeli ve ikiyüzlüdür diyelim– ama varlığın en gizli örgüleri, yapısı, ahlak, gelenekler, masallar hemen hemen her yerde aynıdır. "İlkel"i hor gören "uygar" benzeri ile alay ediyor, kendi kendini mahkum ediyordu.

Yaşlı ve akıllı Polinezyalı daha ileri gitmedi. Ama ne ben, ne de papaz, Vukaava'nın ileri sürdüğü inkârı olanaksız olaylara karşı bir şey diyebildik.

Gerileme Enstitüsü

Honolulu, 6 Mart

"Bilimsel Gerileme Enstitüsü" şehirden on sekiz mil uzakta, ağaçlar arasında küçük bir vadide bulunuyordu. Direktörü Avusturyalı tanınmış biyoloji bilgini Austin Finlay, yıllarca önce kurduğu ve dünyada eşi olmayan Enstitüyü gelip görmem için birkaç defa bana mektup yazmıştı. Sonunda davetini kabul edebildim ve buraya yalnız bu iş için geldiğime pişman olmadım.

İlk bakışta kaba, somurtkan görünen Doktor Finlay beni, şaşırtan bir nezaketle, bir incelikle karşıladı. Cascavlak kafası, yassı ve kısa burnu, etli dudakları var. Gezmeye çıkmış bir çiftçi gibi açık yakalı bir gömlek, siyah kadife kısa bir pantalon giymiş. Bana:

– Gençliğimde okuduğum ilk kitap, dedi, Wels'in "Doktor Moreau'nun Adası" oldu ve beni çok etkiledi, biyoloji okumama sebep işte bu eserdir. Wels'in bilgin peygamber hayalinde yaşattıklarını, okulu bitirdikten sonra, ben, gerçekleştirmeyi düşünüyordum. Eseri herhalde bilirsiniz, Doktor Moreau topladığı birtakım hayvanları eğitme yolu ile insanlaştırmaya çalışır, onları bir adaya kapatır. Ben, "Cambridge"te Karşılaştırmalı Zooloji ve Genel Biyoloji öğrenimimi tamamlar tamamlamaz vatanıma döndüm, büyük deneme için gereken sermayeyi kolayca buldum. Ama yıllarca sürekli bir çalışma

ile yaptığım denemeler, Wels'inkiler gibi büyük bir başarısızlıkla sonuçlandı. İnsana en yakın görünen köpek ile maymun bile denemeye karşı koydular. Onlardan ancak bilgiç köpekler, evcil maymunlar elde edebilmiştim ve bunlar çok yüzeysel, otomatik birer makine gibi kalıyorlardı. Kendilerinde, pek uzaktan bile olsa, insan zekâsına ve ruhuna yaklaşan bir şey ortaya koyamadım. Özellikle yırtıcı hayvanlar onları yüksek insan seviyesine çıkarma çabalarıma karşı ayak dirediler. Başarısızlık beni düşündürdü, sonunda görüşlerimi altüst etmek yönüne saptım. Alçak bir yaratığı yüksek bir yaratık haline getirmek Tanrıya özgüdür. Değişim teorisinin kanıtladığı bu gerçeği bütün biyoloji bilginleri tanımışlardır. Fakat tanrısal kudretten anlatılamayacak kadar uzak olan toy yaratıcı insan aksi yoldan giderse başarı elde edebilir, yani yüksek olanı alçaltabilir. Böyle bir deneme şüphesiz daha kolaydır, çünkü konu bir şey eklemek, yani yaratmak değil; eksiltmek, alçaltmaktır ki bir zorluk yoktur. İşte bu düşüncedir ki beni on dört yıl evvel "Bilimsel Gerileme Enstitüsü"nü kurmaya götürmüştür. Bu, pek pahalıya ve büyük çalışmalara mal oldu, ama, amacıma da ulaştım. Biliyorsunuz ki birçok kimse, sorumlu, düşünen insan şartlarından kusacak kadar tiksinmişlerdir ve Grek siniklerinden XVIII inci asır materyalistlerine kadar hayvan yaşayışının sadeliğini, rahatlığını arayanlar çoktur. Doktor Moreau örneğini alacak yerde, pratik ve bilimsel yöntemlerle mitolojide adı geçen Kirki'yi seçtim. Biliyorsunuz, bu güzel büyücü Odiseus'un arkadaşlarını domuz yapmıştı ve bunlardan çoğu, kurtarılma çaresi ortaya çıkınca hallerinden memnun bulunduklarını bildirerek tekrar insan olmak istememişlerdi. Bu bakımdan metotlu hayvanlaştırma denemelerimi sevinçle karşılayan bir düzine insan bulmakta gecikmedim. Ama vahşilerle denemelere girişmekten çekindim, bu kolay tartışmalara yol açabilirdi. Seçtiklerim beyaz ırktandı ve oldukça uygar insanlardı. Aralarında, üstatlarının laf ebeliğinden bıkmış, idealist bir felsefe profesörü bile vardı.

Şurasını söylemeliyim ki denemelerimin hepsinde başarı elde edebilmiş değilim. Ama altı tanesinde gözle görülecek ka-

dar olumlu sonuçlara vardım, prensiplerimin doğruluğu meydana çıktı, şöyle ki: Hayvanları insan haline getirmek mümkün değildir, ama insanları hayvanlaştırmak pekâlâ mümkündür. Nerede kaldı ki biyoloji bilgilerinin aracılığı olmadan bile bu tarafa kaymaktan geri kalmıyorlar. Zaten ben de, benzerlerimiz arasında kolaylıkla rastlanan hayvan örneklerden değişiklerini seçtim. Böylece bir ayı, bir domuz, bir kurt, bir sırtlan hatta bir çakal meydana getirdim. Fakat enstitümün şaheseri bir goril adamdır. Bazı fizyolojik özellikler bir tarafa, bu sevimli maymun, cinsinin kusursuz bir taklididir. Fakat ne kadar başarı elde etmiş bulunduğumu gözlerinizle görmenizi isterdim. Bu altı sabık - adamın sağlıkları çok iyidir, insanlara özgü niteliklerden, mesela konuşmaktan vazgeçmişlerdir, hemen daima da neşelidirler. Bana, kendilerini yavaş yavaş ve daha az zahmetli bu duruma geriletmiş olmamdan doğan minnetlerini, âdeta sevgi dolu homurtularla açıklıyorlar. Bu sonucun biyolojinin geleceği ve ilerlemesi konularında kesin önemi var. Fakat manevi bakımdan, insanların belalarını azaltmak davranışlarına beklenmedik bir yardım olmuştur denilebilir.

Bu sözlerden sonra Profesör, beni vadide altı adama ayrılmış yerleri göstermeye götürdü. Bunlardan birincisinde gördüğüm... (Gog'un anıları arasında bu yazının alt tarafını aradım, bulamadım).

Sistemli Aptallaşma

Kalküta, 29 Kasım

Bombay'da İngilizce yayınlanan Maya isimli bir dergide Aurananda imzalı bir yazı gördüm, ilgilendim. Hintli bir aydın olduğunu sandığım yazar, Amerikalı ya da Avrupalı, Batı toplumlarının, asırlar boyunca en yüksek araştırıcı, eleştirici ve yaratıcı zekâ örnekleri verdikleri halde, yıldan yıla gittikçe artan tam ve korkunç bir aptallaşma belirtileri gösterdiklerini ileri sürüyor ve tarafsız bir görüş, derinlere inen bir anlayışla genel düşkünlüğün izlerini, tanıtlarını not ettikten sonra bu beklenilmeyen fenomenin başlıca sebeplerini sayıyor. Aurananda'ya göre bunlar şöyle sıralanmaktadır:

1. Hemen yalnız yüksek sosyete rezaletlerini, cinayetleri, garip olayları veren resimli dergiler. Bunlar, çoğunlukla, fotoğraflara fikir ve eleştiri tartışmalarını, hem de yüksek ölçüde, feda etmektedirler.

2. Büyük toplumların işçi ve orta sınıflarını yırtıcı, kanlı olaylar, saçma bir duygululuk, uydurma bir lüks, genel olarak yapmacıklı, iddialı, aptal bir yaşayış gösterileri ile sistemli bir surette mankafa eden sinema. Filmler düşünce yerine görüntüyü getirmek yolunda tehlikeli birer araç oluyor.

3. Ahlak ve fikir değerleri yerine ne yazık ki sadece pazı ve beden değerlerini getirdiği apaçık olan spor.

4. Uyuşturucu maddelerin (afyon, kokain, morfin, eroin ve

daha başkaları) bütün sınıflara gittikçe yayılması. Bu, yüksek ruh özelliklerini azaltmakta, manyak, nevrastenik düşkün kuşaklar hazırlamaktadır.

5. Gençlerin alkollü ve kışkırtıcı içkilere günden güne rağbet göstermeleri.

6. Dünyayı saran ilkel ve yaban köklü danslar beyinleri sersem etmekte, iradeleri azaltmakta, sağlık için yıkıcı şehvet çılgınlıkları vermektir. Klasik dans bile yüksek fikir çalışmalarına zarar verebilecek bir cinsel uyandırıcı, bir kas dürtücüsüdür.

7. Çoğunluğu kötü olan müzik yayınları ile insanları yorucu, hasta edici hayallere kaptıran, onları okumaktan, olumlu fikir alışverişlerinden, düşüncelerden uzaklaştıran radyo.

8. Devrimizin başlıca üç hakimi görünen gençlere, kadınlara ve işçilere Batı dünyasında bugün gereğinden fazla önem verilmesi. Bunlar insanlığın sürekli ve derin düşünce imkânlarına en az sahip üç sınıftır.

Aurananda, Avrupa ve Amerika hükümetlerinin toplumları mankafalaştıran bu durumla hiç ilgilenmeyişlerine şaşmaktadır.

Son yıllarda bu memleketlerde yaptığım gezilerde Maya dergisinin 76 ncı sayısında okuduğum yazıda varılan sonuçların doğru olduğunu gördüm. Ama genç Hintli aydınlar tarafından yayınlanan bu küçük dergiyi Paris ya da New York'ta hiç okuyan var mı?

Bahadır'ın Ordusu

Nippur (Hindistan), 24 Ocak

Bütün Asya memleketlerini gezmiş olduğunu söyleyen, kısa sakallı, ihtiyar bir dilenci-meddah bana dün akşam şunları anlattı:

– Bahadır Şah'ın ordusu, mart sonlarına doğru, Kara Vadideki karargâhından ayrıldı. Bu ordu Keşmir'i zaptetmeye hazırlanıyordu ve o güne kadar kurulanlardan büsbütün başka idi. Gerçekten de dünyada insanlar hiçbir yerde böyle bir ordu toplamış değillerdi. Bahadır Şah Tanrının bütün yaratıklara üstün tuttuğu insanlara savaşın yakışmadığı kanısındaydı. Akıllı ve büyük Bahadır (insanların, hemcinslerinin hayatlarını yok etmekten daha yüksek görevleri vardır) derdi. Isırmak, parçalamak, boğmak, zehirlemek hayvanlara özgü şeylerdir. Tabiat da bu iş için onlara diş, boynuz, pençe, zehir vermiştir. Ve Bahadır Şah, yalnız savaş için eğitilmiş hayvanlardan düzenlenmiş bir ordu kurulmasını düşünen ilk hükümdar oldu. Böylece, sefere çıkan ordunun öncüleri aç bir kurt sürüsü idi. Peşlerinden zincirler vurulmuş bir bölük pars, bir bölük iri, yırtıcı ayı, bir bölük yaban öküzü, bir tabur mağrur aslan geliyordu. Artçı olarak da bir alay fil vardı ki, bunlar, öteki yırtıcılardan kurtulabilen düşmanı çiğneyerek ezeceklerdi.

Savaşa eğitilmiş hayvanları sevk ve idare için ne de olsa birtakım insan gerekiyordu. Akıllı Bahadır bu nankör ve tehli-

keli işi hür ve masum insanlara yaptırtmak istememişti. Zindanlarda idama mahkum bekleyenleri bu görevi almak şartıyla çıkartmış bulunuyordu. Ama onların bile savaşa girmelerini istemiyordu, sadece hayvanları eğitip alıştıracaklar, götürüp düşman üzerine salacaklardı. Bahadır, adam öldürmenin katillere bile yakışmadığını söylerdi.

Eğiticilerin çoğunun doğanları da vardı. Savaş başlayınca onları salıverirlerdi, doğanlar da gider düşmanların gözlerini oyarlardı. Birtakımların da sepetler içinde zehirli yılanları vardı. Zamanı gelince onları düşman ordusu içine koyuverirlerdi, yılanlar zehirleri ile ölüm saçarlardı.

İşte, bir mart sonu sabahı, Kara Vadi'den sefere çıkan büyük ve insanları seven Bahadır'ın ordusu böyle bir ordu idi. Ve ordu günlerce dağlardan, ormanlardan geçerek ilerliyordu. Kurtların ulumaları, aslanların kükreyişleri, ayıların homurtuları, öküzlerin böğürtüleri, fillerin haykırışları, ordunun önüne çıkan her canlı yaratığı kaçırıyordu. Ve yırtıcılar ordusu, mızrak ve oktan başka silahları olmayan zavallı, zayıf insanların savundukları Keşmir'e girdi, Keşmir Şahının ordusunu darmadağın etti, parçaladı, yedi, bitirdi, Ama yenilen bahtsız savaşçılardan kimi ölüp, kimi kaçıp kurtulduktan sonra korkunç bir şey oldu. Kan kokusu ile sarhoş olan yırtıcı hayvanlar azmışlar, eğiticilerinin, bakıcılarının sözlerini, emirlerini dinlemez olmuşlardı. Bunlar haykırarak, kamçılarını şaklatarak, çivili gürzlerini savurarak çılgına dönen hayvanları sıraya ve kafeslerine sokmaya boşuna uğraşıyorlardı. Doğanlar doğancıların, yılanlar şerbetli sahiplerinin ıslıklarına kulak asmıyorlardı. Böylece ikinci facia başgösterdi. Savaştan çılgına dönen hayvan sürüleri eğitimcilerine saldırdılar, kısa bir sürede paramparça ettiler. Sonra, artık kana doyarak ormanlara daldılar, gizlendiler. İşte Keşmir'in kısa süren fethi böyle oldu ve insanları öldürtmek istemeyen Bahadır Şahın hayvan ordusu da böyle dağıldı.

İhtiyar dilencinin masalını doğu ülkelerine yakışır bir ağırbaşlılıkla ve saygı ile dinledim, ama içimden gelen ve gittikçe kabaran bir kahkahayı güç tutuyordum. Ya ihtiyar meddah

bu masalı baştan sona kadar uydurmuştu, ya da akıllı Bahadır, şahların en delisi olacaktı.

Gökler Münzevisi

Kap, 22 Eylül

Geçen akşam, bir motor bozukluğunun Kap şehrine inip bir gün kalmak zorunda bıraktığı göklerin ünlü münzevisini gördüm. Yirmi yaşlarında, esmer, beyzî, kadın ya da şair yüzlü, badem gözlü, bir âşık veya bir aziz gibi kadife bakışlı bir genç. Adı Udai Singh. Üç yıldan beri sürekli olarak göklerde yaşıyor, bir kıtadan ötekine, bir çölden bir denize özel uçağı ile dolaşıp duruyor. Yanında, makineden anlayan sessiz ve sadık bir uşaktan başka kimse yok.

Evvelki akşam otelin holünde kendisinden bana çok bahsettikleri bu gence bakıyordum. Üzüntülü idi. Ümitsizliği gizleyen bir üzüntü. Nemli güzel gözleri ile ağlamışa benziyordu. Teselli etmek niyetimden cesaret alarak yanına yaklaştım.

– Mr. Udai Singh, dedim, kim olduğunuzu, nasıl yaşadığınızı biliyorum. Yere inmek zorunda kalışınıza da çok üzüldüğünüzü sanıyorum. Bozukluğun bir an önce düzeltilerek hemen yarın uçabilmenizi bütün kalbimle dilerim. Size içten bir ilgi duyuyorum.

Genç havacı karşılık verdi:

– Teşekkür ederim. İlginize ihtiyacım olduğunu söylemeliyim. Yere inip kalmak benim için gerçekten bir felaket. Artık çamurlar, taşlar arasında yaşayamam, hemcinslerimin yaşayışlarına, gürültülerine dayanamıyorum. Gezegenimize, dağları-

nın kamburlarına, göllerinin sularına, nehirlerinin gümüşi yılanlarına yukarıdan görmek şartıyla katlanabiliyorum. İnsanları, zavallı, çırpınan, uğraşıp didinen insanları ise yukarılardan göremiyorum, görsem bile bana kaynaşan karıncalar gibi geliyor. Ben, tek başıma sınırsız göklere atıldığım zamanlar mutluluk duyuyorum. Güneş sadık yoldaşım, bulutlar adalarım, sis sığınağım, rüzgâr musikim oluyor. Üzerinde insanların yaşadığı bu sert kabuklu yuvarlağın birkaç bin metre yükseğine çıkınca kendimi dünyanın hâkimi ve ruhumun tam anlamıyla sahibi sayıyorum. Siz yerliler, toprağın köleleri, göklerde uçanların öz ve çılgın sarhoşluğunu anlayamazsınız. Orada düşünceler daha açık, parlak, yerinde, kafa daha özgür, yürek daha sağlam, ruh daha tanrısaldır. Gün batarken pamuk gibi atılmış bulut takımadaları benim cennetim, kanatlarını germiş kartallar kardeşlerim, göklerin sonsuzluğunu yansıtan deniz hayallerimin aynasıdır. Nefesimin ve benliğimin ahengini yalnız yükseklerin havasında buluyorum. Bütün gök benimdir, çünkü ben bütün varlığımla onunum. Atalarım, vecit ve istiğrak halinde tek, tanımsız varlık Brahmaya sığınarak görünür gerçeğin sahte aldanışlarından kaçınırlardı. Onlar kendilerinden geçer, dalarlardı ama yine de toprağa bağlıydılar. Ben, toprakaşırı değişim ve kurtuluş için Batılıların bir icadından faydalanıyorum. Milletlerin işledikleri kötülüklerden, insanların çektikleri sefaletten iğreniyorum. Onların karanlık yüzlerini göremeyeceğim, saçma sözlerini duyamayacağım bir yerde yaşamayı seçtim. Ara sıra kumanya almak için yeryüzüne inmek zorundayım. Ama her aranıza inişim benim için bir utanç, bir hafakandır. Bunun birkaç dakikadan fazla sürmemesine çalışıyorum. Yukarıda birbiri peşine birkaç gece uyumayabilirim, yorgunluktan dayanamaz hale gelince sadık uşağım benim yerime geçer. Evet, fırtınalar, tayfunlar var. Ama beni şehir gürültülerinden, pisliklerinden daha az korkutuyor. Bana insanların oturdukları karalardan daha az tiksinti veren denizleri severek aşıyorum. Atlas Denizinde süreli olarak karanlıkların, sislerin ve fırtınaların bulunduğu korkunç bir yer vardır. Buraya "Karanlıklar Kuyusu" derler. Pilotlar onun ya-

nından ellerinden geldiği kadar uzak kalırlar. Ben, aksine, tehlikenin vahşi şehvetiyle hep oradan geçerim. O karanlık ve uğultular içinde boşluğa daldığım zaman, kendimi, henüz tanrısını bekleyen bir âlemin korkunç rahminde sanıyorum. Buradan dört defa geçtim ve her seferinde, dünyanın yaradılışını gözleriyle görmüş ve yeniden dirilmiş birinin ruh haleti içinde çıktım.

Udai Singh konuştukça canlanıyordu. Gözleri parlıyor, yüzü yepyeni bir ifade buluyordu. O aralık uşağı göründü, kendisini havaalanından aradıklarını söyledi. Genç Hintli:

– Şafakla beraber uçacağım, diyerek ayağa kalktı, selam verip gecenin karanlıklarına daldı.

Çirkin Venüsler

Mozambik, Batı Afrika, 28 Mayıs

Dün, Portekizli çok zengin bir armatör ile tanıştım. Yılın dört, beş ayını işlerine bakmak üzere burada geçirir. Fransisco de Azevedo kibar, açık yüzlü, ince zevki, oldukça derin kültürü olan bir adam. Birkaç gün evvel, şehirden biraz uzakta olan evine beni yemeğe davet etti. Orada tek başına, kadınlı erkekli ve hepsi zenci hizmetçilerle yaşamaktadır.

Kahvelerimizi içip purolarımızı yaktıktan sonra sevimli ev sahibim bana gizli bir şey söyler gibi:

– Burada, dedi, hiç de rahat değilim, sıkıntılı bir yaşayışım var. Görünüşe aldanmayın. Sevdiğim kadın öldü. Kızlarım Amerikadalar, orada evlendiler. Dünyada kimsem kalmadı, artık kimseyi de sevemem. Mozambik'te yaşayan insanlar, erkek ya da kadın, hangi ırktan olurlarsa olsunlar, korkunç denilecek kadar çirkindirler. Hem de öyle ilkel insanlar gibi değil. Onlarda ne de olsa bir çeşit büyü var. Bizimkiler ya piçtir, ya da kırma ve medeniyetin bütün kötü huyları ile vahşilerin barbarlığını kendilerinde toplamışlardır. Onlara kızmıyorum, acıyorum. Bununla beraber üzerimde bıraktıkları kötü etkilerden kurtulabilmek için bir çare aradım. Ne olduğunu size göstereceğim.

Kalktık. Birkaç boş odadan geçtikten sonra oymalı, çok değerli bir kapı önünde durduk. Ev sahibi gümüş bir anahtar-

la açtı, elektrikleri yaktı. Geniş, yuvarlak bir salondu burası. Duvarlar koyu kırmızıya boyanmıştı ve salonun ortasında bembeyaz, kıpırdamadan duran bir sürü heykel vardı. Fransisco de Azevedo:

–Bakınız, dedi, burada dünyanın en zengin Venüs heykelleri koleksiyonunu görüyorsunuz. Çeşitli memleketlerin müzelerinde görülen ne kadar Venüs varsa hepsinin tanınmış sanatçılara birer aynını çıkartıp bir araya getirdim. Nasıl buldunuz?

Gerçekten de tanıdığım ve çoğunu gördüğüm en ünlü Afroditler oradaydı. Milo Venüsü, Medicis, Kirenya, Kapitol Venüsleri, Çellini ve Canova'nın yaptıkları ile daha tanımadığım başkaları. Kiminin başı, kiminin kolları yoktu. Ama hepsi göğüslerinin çiçeklerini, karınlarının tatlı kalkanını, bacaklarının kusursuz çizgilerini gösteriyorlardı. Bu beyaz, çıplak kadınların kimi çömelmiş edepli duruşları, çoğu kendilerini veren ve meydan okuyan mağrur dikilişleri ile bir araya toplanmış olmaları şaşırtan bir manzara idi, ne diyeceğimi bilemiyordum. Elektrik ışıklarının aydınlığı altında kıpırdanmadan duran bu beyaz kalabalık, iyi taranmış saçları, güzel yuvarlanmış göğüsleri ve kalçaları, balmumu gibi süzülmüş kollarıyla sevgi ve istek uyandırmaktan uzak kalıyordu, daha çok garip bir rahatsızlık duyuyordum ve bir çeşit utanç.

Sustuğumu gören evsahibi dalgınlığımı kesti:

– Bir şey dememenizi anlıyorum, benim sonraları kavradığım şeyi siz hemencecik duydunuz, karşı koyuyorsunuz. Bu ünlü Venüslerden bir tanesini, tek başına bütün haşmeti ile bir müzede seyrettiğimiz zaman, kendimizi eski zamanların bir güzellik mucizesi karşısında sanıyoruz. Roma'da, Terme müzesindeki Kirenya Venüsünün kendisine ayrılan küçük salonda ilk gördüğüm gün tam bir güzellik örneğinin verdiği arı bir vecit içinde kalmıştım. Ama buraya bir tapmakta gibi bütün Venüsleri topladığım zaman düşündüğüm ve beklediğim temi, öz sevinci bulamadım. Sonsuz kadınlığın bu sonsuz yapıtları, her gün etrafımda görmek zorunda kaldığım yaratıkların çirkinliklerinden beni teselli edecek sanmıştım. Fakat bu Venüsler, kendilerini teker teker, ayrı ayrı gördüğüm zamanlar bende

birkaç dakika için uyandırdıkları şehvetten uzak ruh hazzını, bir araya toplanınca veremediler. Mükemmel vücutlar yanyana sıkışınca insana bıkkınlık, adeta tiksinti veriyor. Bu arada acı bir şey keşfeder gibi oldum. Venüslerin en ünlüleri bile çirkindir. Kadın bir zevk, bir şehvet va'dettiği zaman bize güzel görünüyor. Ama yaşlanıp aklımız başımıza gelince, içimizden herhangi biri bu Venüslere, yeryüzünün hayvan cinslerini inceleyen bir zooloji bilgininin soğukkanlı gözleriyle bakacak olursa, onların da, birer harikadan çok, birer hayvandan farkları bulunmadığını görecektir. Burun denilen o küçük hortum, ağız diye açılmış o vahşi yarık, birer besleyici kabarık olan göğüsler... daha ziyade üzerinde durmayacağım, yalnız size, sanatçıların bütün gün canlı olarak karşılaştığımız daha çok iğrençlerinden bizleri kurtarmak amacı ile suretlerini değiştirerek birer soyut ahenk aramak üzere yarattıkları bu mermer memeli dişileri göstermekle belki fenalık ettim. Beni bağışlayın Mr. Gog, gidip birer porto içelim.

Ve Fransisco de Azevedo sözlerini şöyle tamamladı:

– Venüs koleksiyonuma rağmen bir türlü neşemi bulamadım, ömrüm hep üzüntüler içinde geçiyor. Onun için, kiminin kendini kumara, kiminin savaşa verişi gibi, ben de kendimi işe verdim, böylece avunuyorum.

Portekizli armatörü o günden sonra görmedim, aramadım da.

Çamura Övgü

Kahire, 2 Şubat

Mısır tarihi uzmanlarından en kendine özgü, duyulmamış düşünceleri olan Profesör Denis Poissard, Kahire'deki Fransız lisesinde vereceği bir konferansa beni de davet etti. Çeşitli bilgileri olan Profesörün bu kişiliğinden çok konferansının konusu beni ilgilendirdi. Çamura övgü.

Profesör, konferansına, genel olarak çamur kelimesine verilen küçültücü, alçaltıcı anlama karşı koyarak başladı. Günümüzde "çamur atmak" bir insanı ya da bir milleti hor görmek, suçlandırmak, ona iftira etmektir. Bu deyim politikacılar arasında ileri düşünceleri kötülemek için kullanılır.

Profesör, heyecanlı bir dille bu gibi anlamların gerçeğe hakaret demek olduğunu anlattı. Halbuki cansız maddelerin bile saygıya değer olduğunu söyledi, onlara haksızlık edilmemesi gerektiğini ekledi:

– Çamur, dedi, pislik ve utanç anlamlarına kullanılır bir kelime olamaz. Çünkü çamur olmasaydı insanlar uygarlığa ulaşamazlardı. Dünyanın her yerinde binalarımızın çoğu tuğladan yapılmıştır. Tuğla ise fırında pişirilmiş çamur parçalarından başka bir şey değildir. Felemenkin tertemiz küçücük evleri, NewYork'un küstah gökdelenleri fırınlardan çıkmış çamur yığınlarından başka bir şey değillerdir. Eski Babil'de tuğlaya daha da büyük önem verilirdi, çünkü, üzerlerine çivi

yazılarıyla tanrılara ilahiler, kırallara övgüler kazılırdı. En faydalı, en asil sanatlardan biri, heykelcilik, balçık, yani çamur olmasaydı düşünülemezdi bile. "Terrakota"lar, ki pişmiş toprak demektir, isimlerinden de anlaşılacağı gibi, sanatçıların elleriyle ahenkli biçimde yoğurulmuş balçık parçaları olmakla kalmıyor, aynı zamanda, mermer ve tunç heykellerin çoğu, önce, çamur kalıplar halinde yapılmış sonra yontulmuş, dökülmüştür. Elinde çekiç, mermer yontan bir dev gibi düşünülüp heykelleri yapılmış olan Mikel Ancelo bile yarattığı yapıtların taslaklarını Arno veya Tiber nehirlerinin çamurlarından hazırlardı. Kutsal kitaplarda, en büyük ve ilk heykelci Tanrı, Ademi çamurdan ve kendini örnek tutarak yarattı denilmiyor mu? Omiros, nilüfer yiyen ve her şeyi unutan "Lotofajlar" diyarında birtakım ilkel toplumların çamurla beslendiklerini anlatır. Zaten yediklerimizin çoğu güneşte gelişip büyüyen bir çeşit çamur özünden gayrı nedir? Herodotus, Mısır'ın, dillere destan bereketini, Nil nehri çamuruna borçlu olduğunu yazar. Nil'in bıraktığı çamur az olunca Firavunlar memleketinde kıtlık olurmuş. Çamurun yenilen ve içilenle her zaman ilgisi olmuştur. Eski devirlerin çoğu boyalı ve süslü çömlekleri, günümüzde fakirleri sevindiren kap, kaçak hep fırınlanmış çamurlardan yapılmıştır. Etrüsk, Grek, İspanyol, Peru testileri, sürahileri, Rönesans fayansları dünya müzelerinde cemakânlarda saklanır. Ama çamurun değerlerinden en şereflisi, en dikkati çeken, en açıklayıcı olanı, şimdiye kadar tarihçilerin gözünden kaçmıştır. Dünyada en büyük medeniyetler çamurda doğup gelişmiştir. Firavunlara imparatorluk kuran Afrikalı göçebeler, yerleşmek için Nil vadisini seçmişlerdir. Asur ve Babil, şehirlerini Mezopotamya'nın sulak topraklarında kurmuşlardır. Çin'in ilk medeniyet ocağı Hoang-Ho göllerinde idi. Felemenk, topraklarının çoğunu denizden zaptetmiştir. Avrupa'nın en ünlü şehirleri de çamurdan çıkmıştır. Floransa vadisi Arno nehri ile dağlar arasında bir bataktır. Paris, Sen nehrinin balçık kıyılarından yükselmiştir, eski adı olan Luteçya kelimesi de balçık anlamına gelir. Venedik, geniş sığlığının çamur adacıkları üzerine kurulmuştur.

Berlin, Spre ırmağının ve Petrograd Neva'nın ağzındaki bataklıklar üzerinde gelişmiştir.

Profesör Poissard sözlerini bu sonuca vararak bitirdi:

– Dünya tarihi şöylece özetlenebilir: Medeniyetler çamurda başlıyor, kanda bitiyor.

Konferans sona ermişti. Alkışlayan pek az oldu. Oldukça eğlendiğim için kürsüye yalnız ben yaklaştım, çamura bir destan yaratan bu zeki profesörün elini sıktım.

Bir Keşiş Soruyor

Zografos Manastırı, Atos Dağı, 19 Temmuz

Son günlerde, neden olduğunu bilmiyorum, tapınaklarla çok ilgileniyorum. Onun için ortaçağ keşişleri gibi birçok münzevinin yaşadığı meşhur manastırı görmek istedim ve yanımda bir tercüman olduğu halde bir dağ yamacına asılı bu kutsal kalede birkaç gün geçirdim. Gördüklerim öteki manastırlardakilerden farklı değildi. Hemen hepsi başları kukuletalı, sessiz, dalgın yüzlerinde pek de nurdan eser görülmeyen, kimi ak, kimi kırçıl sakallı adamlar.

Yalnız dün gece garip bir şey oldu. Manastırda bana küçük bir oda vermişlerdi. Duvarlarında değersiz birkaç ikon var. Geceyarısına doğru daha uyumamıştım. Belki gündüz içtiğim sayısız kahve buna sebepti. Birden odamın kapısının ağır ağır açıldığını gördüm. Aralıktan bir de ışık süzülüyordu. Ne de olsa ürperdim, yatağımda doğruldum. İçeri elinde fener, uzun boylu, sakallı bir keşiş girdi, ağır adımlarla yatağıma sokuldu, ışıl ışıl parlayan gözlerini üzerime dikti. Tek kelime söylemiyordu. İrkildim, itiraf edeyim ki biraz da titremeye başladım. Çünkü bu yüz, bana, birkaç yıl evvel, bir akıl hastahanesinde karşılaştığım başka yüzleri hatırlatıyordu.

Keşiş fenerini duvardaki bir rafa koydu, gözlerini benden ayırmadan iyi bir İngilizce ile sordu:

– Gerçek mi? Tamamen gerçek mi? Buna emin misiniz?

Hangi gerçekten, neden bahsettiğini anlayamadığım için bir karşılık veremedim. Bu zamansız ziyaretten de şaşkınlığım artıyordu. O devam etti:

– Siz uzaklardan geliyorsunuz, dünyanın dört bucağını gezdiniz, her ırktan, her dinden sayısız insanla görüştünüz ve öyle sanıyorum ki din işleriyle de yakından ilgileniyorsunuz. Onun için size, özellikle size, dinimizin ileri sürüp öğrettiklerinin gerçek olup olmadığını soruyorum.

Kendisine ne ilahiyatçı, ne bir aziz olduğumu, böyle bir sorunu birdenbire çözebilecek durumda olmadığımı, buna, herkesin bilgisine, görgüsüne, deneylerine göre ve kendi hesabına karşılık vermesi gerektiğini bildirdim.

Keşiş yine anlamamış gibi gittikçe ateşlenerek:

– Belki, dedi, sizi bu kadar heyecanla sorguya çekişimin nedenini anlayamadınız. Şunu biliniz ki, ömrümün bütün anlamı, bütün değeri sizin bir evet ve bir hayırınıza bağlıdır. Çocukken inandım, her şeye inandım ve beni Tanrıya ulaştıracak kusursuz bir yaşama isteği içinde keşiş oldum. Düşününüz ki altmış yıldır böyle her şeyden uzak, yapayalnız, nefsimi körleterek, feragat içinde ve dualar ederek yaşamaktayım. Halbuki kendimi bütünüyle vermiş olduğum keşişliği her yönden sağlam tuttuğum halde son zamanlarda içimi korkunç şüpheler bürümüş bulunuyor. Eğer inançlarım gerçeğe uymuyorsa, eğer öteki dünya ümitlerimizin, isteklerimizin bir uydurması ise, eğer ödül olarak ahiret mutluluğuna eremeyeceksem, düşünülebilecek aptallığın en büyüğünü yapmış, bana verilmiş gerçek ve biricik hayatın nimetlerini tepmiş, her şeyi hiçe değişmiş olurum. İnsanlara çektiklerini unutturan zevklerde hiçbirini bilmedim. Halbuki aşkı tadabilir, baba olmak gururunu duyar, başka memleketler görür, sanat güzelliklerinden faydalanır, belki de iktidar hırsı, zafer neşesi ile başım dönerdi. Ben canlı bir insan gibi yaşamadım, Tanrı hizmetinde bir makine oldum. Ama ya Tanrı yoksa? Altmış yıl boyunca, şimdi yüreğimi titreten, sönecek gibi olan ve her seferinde beni ümitsizliklere götüren bir iman kandilinin verdiği tek güvenceye karşılık yeknesak, fakir, içine kapanmış, hazin bir ömür sürdüm.

Aldanmış olmayı istemiyorum, bir avuç kül için altın gibi bir bağ bağışlamış olmak istemem. Bir hayale köle olarak bütün ömrümü boşluğa kurmuş bulunmayı istemem. Onun için uzaklardan, insanlar arasından gelen herkese, böyle gece yarıları gelip, inandığım ve ümitlerimi bağladığım şeylerin, gerçek, tamamen gerçek olup olmadığını soruyorum. Tanrı adına veya Şeytan adına bana cevap veriniz.

Nihayet, sabit fikir peşinde koşan ve heyecanlar içinde bir zavallı ile karşı karşıya olduğumu anlamıştım. Yatıştırmak ümidiyle, seçtiği yolun herhalde, en doğrusu olduğuna kendisini inandırmağı çalıştım, hayat, insanları, pek kısa süren hayali zevk anlarını çok pahalıya ödetir, ölümden sonra bir şey olmasa bile, yanılgılardan, ihanetlerden uzak, sakin ve münzevi bir ömür tek başına bir ödül sayılır, dedim.

Keşiş beni pek inanarak dinlemiyordu, kocaman ak başını sallayıp duruyordu, yüzü bana, idam hükmünü dinleyen bir mahkumunki gibi şaşkın ve gergin göründü. Sonra, bir şey demeden, fenerini aldı, selam dahi vermeden çıktı, gitti. Benden Tanrının varlığını, iman ve kurtuluşun gerçekliğini ispat edecek geometri formülleri mi istiyordu? Bunu ancak bir deli isteyebilirdi.

Bu beklenmedik görüşmenin verdiği sarsıntıdan kendimi kurtaramadım, sabaha kadar gözüme uyku girmedi. Hemen ertesi günü manastırdan ve Atos dağından ayrıldım.

Hırdavat Müzesi

İstanbul, 8 Mart

Yeni tanıdığım halde kendisiyle dost oluverdiğim sevimli bir Marunî papazı bu sabah dedi ki:

– İstanbul'un gereken her yerini, Ayasofya'dan Büyük Çarşıya kadar gördünüz. Ama bu çok ilginç şehrin en ilginç şeyi olan hırdavat müzesini görmediniz.

– Böyle bir müzeden haberim yok.

– Bir yere söz vermedinizse hemen gidebiliriz. Müzenin sahibi Muzaffer dostumdur.

– Gidelim.

İstanbul'un eski mahallelerinden birinin daracık bir sokağında bir kapı çaldık, içeri girdik. Burası, ortadaki havuzun fıskıyesinden dökülen suların mırıltısı içinde güzel bir avlu idi. Biraz sonra ev sahibi aşağıya indi. İri yarı, eski biçim giyinmiş, saygıdeğer ve saygılı bir Türktü. Marunî papaz:

– Dostum Muzaffer, dedi, burada, hayatta tamamlayıcı olup insanların kullanılıp eskittikten sonra atıverdikleri şeyleri toplamıştır.

Girdiğimiz ilk odada, güzel camekânlar içinde çeşitli renkte ve biçimde eski, demir veya bağa çerçeveli gözlükler vardı. Kiminin camları çatlamış, kiminin donuklaşmıştı. Hepsi toz içinde idi.

Yanındaki camekânda, mavi, kestane rengi, korkunç ve sa-

bit bakışlı cam gözler sıralanmıştı. Sonra, eski altın tellerle bağlı, gütaperka damakları ile sırıtan, ölü kafalarından sökülmüş gibi takma dişler geliyordu.

Daha sonra, ayakkabı fırçaları gibi siyah, mısır püsküllleri gibi sarı, at kuyrukları gibi kırçıl perukalar vardı. Bu geçmiş süs anılarının hemen hepsi kıtıklaşmış, güvelenmişti.

Bir başka salonda, yağlı ve pörsümüş kauçuk göğüsler, karın korsaları, kasık bağları teşhir ediliyordu. Büyük bir camekâna da yan yana, çeşitli boyda, biçimde koltuk değnekleri, takma kollar, bacaklar, kötürümler için kösele veya maden korsalar sıralanmıştı.

Bitişik küçük odada bir kafatasına eklenmiş gümüş bir takke, bir takma böbrek, bir gırtlak borusu, balmumundan bir burun, çok iyi taklit edilmiş başka uzuvlar bulunuyordu.

Muzaffer hiç sesini çıkartmadan peşimden geliyordu. Ara sıra, kendisince önemli bir şeyi tombul eli ile işaret etmekle yetiniyordu. Ama bütün bu zavallı, hurdası çıkmış öteberi, dikkatimi çekmekten ziyade beni tiksindiriyordu.

Nihayet buradan ayrıldık. Marunî papazı umduğunu bulamayışımın farkına vardı:

– Eğer, dedi, bu hırdavat müzesi hoşunuza gitmediyse kabahat sizin değil. Siz hayatın faniliği, ölümün zaferi üzerine Hıristiyanların vardıkları murakabadan uzaksınız. İnsanların mükemmel olmaktan ne kadar uzak bulunduklarını ve zavallılıklarını gösteren bu döküntüler karşısında siz de, eski münzevi keşişlerin bir ölü kafası seyrederken duydukları kurtarıcı düşüncelere varabilirdiniz. Hatta onlardan daha da fazlasına ve acılarına! Çünkü ölü kafası ne de olsa Tanrı yapısı bir mimari eseridir, halbuki şu gördüklerimiz, insanların vücut noksanlarını tamamlamak veya örtmek için icat etmeye kalkıştıkları –pek de beceremedikleri– öteberilerdir. Ben, kendi hesabıma, dostum Muzaffer'in müzesini sık sık ziyaret ederim, beni düşündürür, bana tevekkülü, alçakgönüllülüğü öğretir, bir İtalyan şairinin "her şeyin boşluğu" dediği şeyi hatırlatır.

Cinayet Üniversitesi

Tanca, 12 Şubat

Bu şehirde öğrenci katiller için bir yüksekokul bulunduğunu çoktandır biliyordum. Ama, birçok kimseye büyük paralar adadığım halde bir türlü bulup görememiştim. Şifreli bir tel yazısı tekrar Tanca'ya dönmeme sebep oldu. Gönderen Faslı bir kahveci idi. Hemen gelip beni buldu, ertesi akşama hazır olmamı, ne zamandır görmek istediğim yere gideceğimizi haber verdi.

Cinayet Üniversitesi şehrin batısında bir dış mahallede, orta halli büyücek bir binada bulunuyor. Kapısında birkaç dille yazılı tabelada, burasının kiralık ev, hizmetçi ve işçi idarehanesi olduğu bildirilmektedir.

Faslı kahveci, iri yarı, şişman, tatlı yüzlü bir kapıcı ile Arapça konuştu, içeriye girdik, bir avluya geçtik. Etrafta bir sürü kapı vardı. Kahveci, buralara alışık adımlarla hafif aralık bir kapıya ilerledi, üç defa vurdu, içeriden "giriniz" diye ses gelince girdik, rektörle karşılaştık. Kuru, sert, sağ yanağında bıçak izi olan beyazlar giyinmiş bir adamdı. Adını söylemedi, ama gayet nazik bir dille burada görüp işittiklerimi başka birine tekrarlayacak olursam uzun süre sağ kalabileceğimi garanti edemeyeceğini bildirdi. Ben de kendisine aynı nazik dille cinayet Üniversitesini görmek istediğimi ama hiç de katledilmek niyetinde olmadığımı söyledim. Böylece kimseye bir şey söyle-

meyeceğime emin olabilirdi. Rektör beni masasının önüne bir sandalyeye oturttu ve dedi ki:

– Enstitü hakkında size kısaca bilgi vermem yerinde olacak. Biliyorsunuz ki cinayet, modern hayatımızın belirli ve hâkim unsurları arasında ön planda yer almaktadır. Günden güne intikam hırsı, para hırsı, siyasi iktidar hırsı artıp duruyor. Bu, cinayetlerin sayısı da artıyor demektir. Zira bir insan varlığını ortadan kaldırmak, aşkta olsun politikada olsun ihtiraslarımızı yatıştırmanın en kısa yoludur. Bununla beraber ve adam öldürme vakalarının çoğalmasına rağmen cinayet tekniğinde bilimsel bir ilerleme kaydedilemeyişinin de herhalde farkına varmışsınızdır. Katillerden çoğu hedeflerine isabet ettiremiyorlar, sadece, o da hafifçe yaralayabiliyorlar, çoğu da cinayetlerinin izlerini ortadan kaldıramıyorlar, bir kısmı da cesetleri yok etmekten acizdirler, kendilerini soruşturmadan kurtaramıyorlar. Bunlar hemen daima çok iyi gençlerdir, ama daha acemidir ve mükemmel bir cinayetin bir sanat eseri olduğundan, bilimsel yöntemlerle yapılması gerektiğinden haberleri yoktur. Bu, inanılmayacak gibi görünüyor, ama böyledir. Onun için katil adaylara, acemilere yardım gerekiyor. Bunu düşünen cinayet kıdemlilerinden birçoğu şirket halinde toplanarak başında bulunmak şerefini elde ettiğim şu Enstitüyü kurdular. Bu yüksekokulda, kendilerini yüksek cinayet sanatına vermek istiyen gençlere mesleki bilgiler vermek, antrenman yaptırmak, onları bu konuda kulaktan dolma, eski, ilkel yöntemlerden kurtarmak istiyoruz. Bundan başka sabıkalılar, yani kişisel deneyimleri bulunan olgun kimseler için bile yüksek ve özel kurslar da açmış bulunuyoruz. Eğitim ortalama bir hesapla iki yıl sürmektedir. Çünkü öğrenilecek epey şey var ve dersler kolay olmaktan çok çeşitlidir. Başta anatomi kürsüsü geliyor ve kürek kaçkını bir doktorun idaresindedir. Derslerde; ölümü hayati organlardan hangisinin en emin olarak sağlayacağı öğretilmektedir. Bir de psikoloji kürsüsü vardır, insan karakterinin çeşitli, tehlike zamanlarında ne şekilde tepkiler gösterdikleri öğretilir. Sonra iz bırakmadan ölüme sebep olan zehirleri anlatan zehirli maddeler kürsüsü geliyor. Gayet tabii

silahlardan, en yenilerinden bahseden, kullanış tarzlarını öğreten bir balistik kürsümüz de var. Madenler kürsüsünde kama, hançer ve buna benzer sessiz silahlar ele alınmaktadır, nasıl kullanılır, nasıl saklanılır, öğretilmektedir. Jimnastik eğitimi, bizde, okullarda öğretilenlerden başkadır. Okullarda atlamalar, sıçramalar, boks, jiu jitsu gösterilir. Biz, öğrencilere boğma tekniği, birini denize itme, gürültü etmeden ve yorulmadan ceset sürüklemek sanatlarını gösteririz. Kimya kurslarımız da var. Orada asitleri inceler, cesetlerin nasıl eritildikleri, yok edildikleri öğretilir. Gizlenme sanatı özel bir eğitim koludur. Öğrenciler çeşitli hile ve kıyafet değiştirmeyi, kan ve parmak izlerini kaybetmeyi okurlar. Bir de tarih kürsümüz vardır. Cinayet tarihi, dünyanın en meşhur canilerinin hayatı, kişisel metotları gösterilir, teker teker ele alınır. Lüzumsuz görünmesine rağmen bir ahlak kürsüsü de kurulmuştur. Tanınmış bir filozof bu kürsüden insanların yok edilmesini gerektiren biyolojik, sosyal zorunlukları anlatmakta, eski ve ortaçağ ahlak düsturlarının yanlışlıklarını göstermekte ve öğrencilerde merhamet veya korku gibi duygular kalmışsa onları yok etmektedir. Şimdi, isterseniz sınıflara bir göz atabiliriz.

Rektörle beraber odasından çıktık. En önce müzeyi gezdik. Orada tarih öncesinden günümüze, sivri taşlardan bumeranga, yatağanlardan hançerlere kadar geçmiş bütün devrelerde kullanılmış silahları, tanınmış katillerin resimlerini gördük, kütüphaneye geçtik. Kitaplar arasında Thomas de Quincey'in "Güzel Sanatlar Haline Getirilmiş Cinayet", Hegwood'un "Tatlılıkla Öldürülen Kadın", Lombroso'nun "Katil İnsan", Apollinaire'in "Katledilen Şair", Dreiser'in "Amerikan Faciası" gibi eserleri göze çarpıyordu. Sonra herhangi bir şehir üniversitesini hatırlatan dershanelere girdik. Öğrenciler hiç de asık suratlı, kötü bakışlı değildiler, profesörler de orta halli, namuslu bilginlerden ayırt edilemezlerdi.

Son olarak içinde kadınlı erkekli, doğal boyda kuklaların bulunduğu büyücek bir salona geçtik. Öğrenciler burada antrenman yaparlarmış. Rektörden öğrenciler üzerine bilgi istedim:

– Dünyanın her tarafından gelenler var, dedi, çünkü başka

hiçbir yerde böyle bir Üniversite yok. Bu bakımdan okulumuz milletlerarasıdır. Dersler Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve İspanyolca dillerinden verilir. Giriş ücretleri de fazla değildir. Ama bizde okuduktan sonra servete ulaşmış eski öğrencilerden bağışlar alırız. Sizin de, ziyaretçi sıfatıyla da olsa, üniversitemizi görerek bize yardımda bulunacağınızdan eminiz.

Rektörün ne demek istediğini anlamamazlıktan gelemezdim, cebimden beş yüz dolar çıkartıp verdim. Aldı, paraları dikkatle ve memnunlukla saydı ve:

– Eğer, dedi, derslerimizden birisinde bulunmak isterseniz size kapılarımız daima açıktır. Bundan böyle sizi Üniversitemizin bir dostu sayıyoruz. Derslere geceyarısı başlarız, sabah beşe kadar sürer. Size bir serbest giriş kartı da vereceğiz. Yalnız kolayca anlayacağınız sebeplerden diploma veremiyoruz.

Rektör beni avluya kadar getirdi, Faslı kahveci ile dışarı çıktık. Gökyüzünde binlerce yıldız vardı, daha rahat nefes alır gibi oldum. Kahveci memnun kalıp kalmadığımı öğrenmek istedi. Kendisine:

– Çok, dedim ve söz verdiğim parayı verdim, ayrıldık.

Otelime, yatmaya döndüm. Ama rahat uyuyamadım, sabaha kadar kâbuslar içinde kaldım.

Deniz İnzivası

Filadelfiya, 8 Ağustos

33-34 yılında ciğerlerimden ve sinirlerimden çok hastalandım. Bir yerde duramıyor, bir türlü avunamıyordum. İnsanları görmeye katlanamıyordum. Şehirlerden bıkmıştım. Dağlar beni eziyordu. Doktorlara pek inancım yoktur, ama yanlışlarını çıkartıp eğlenmek için kendilerine başvuruyordum. Ötekilerinden daha az aptal görünen biri bu oyunumun farkına vardı ve bana şu öneride bulundu: Deniz ve yalnızlık.

Florida, Provans ve Yunanistan'ı dolaşarak deniz kenarında ve tenha bir ev aradım. Bir hayli gördüm, ama hiçbirini beğenmedim. Hemen hepsi bir şehire, bir yola, bir plaja yakındı, evin etrafına meraklıların gelmelerini önleyemezdim. Kendime bir yüzer ev satın almayı düşündüm. Orada hemen hemen tek başına, deniz ortasında yaşayabilirdim.

Bir rastlantı, İzlanda'da, Rejkjavik'te aradığımı karşıma çıkarttı. Bu bir yattı. Yelkenleri de vardı ama hiç kullanılmıyordu. Baş güvertede rahat bir dairesi vardı: Bir yatak odası, bir oturma odası, bir banyo. Kaptan köşkü, tayfa kamaraları filan arkada kalıyordu. Yatı New York'a getirttim, Amerikan bandırası çektim. Bir kaptanla yedi tayfa buldum, uzun bir yolculuk için kontrat imzaladım. Bir kâtip, bir aşçı, bir uşak tuttum. Bol kumanya, birkaç yüz şişe iyi şarap, bir kitaplık, bir Siyam kedisi, bir gitara, bir ecza dolabı, bir film makinesi

buldum ve mayısın ilk günleri demir aldık. Kaptana şu talimatı vermiştim. Gemi durmadan sefer edecekti, keyfime ve mevsimlere uyarak dümen kıracaktı. Hemen bütün yaz kuzey denizlerinde, kutup dolaylarında dolaştık. Sonbaharda Akdenize indik, kışı Hind denizinde, Pasifikte geçirdik.

Belli bir hedefim yoktu. Hiçbir limana uğramak, bir adaya çıkmak istemiyordum. Bir yıl içinde iki, üç defa demirledik. O da su, mazot, kömür, taze et almak içindi ve çok çabuk davranıyorduk. Hiçbir seferinde karaya çıkmadım. Tekne rıhtımda olduğu saatler perdeleri indiriyor, korkunç insan yüzlerini, binaları görmek istemiyordum.

Tayfa ile de pek karşılaştığım yoktu. Yemeklerimi tek başıma yiyordum. Baş güverte yalnız benimdi, orada dolaşıyordum. Hava durgun olduğu zamanlar sıkılıyor, fırtına olursa heyecanlanıyordum.

Kamarama yalnız kaptanla kâtibim geliyorlardı. Bazen kısa emirler veriyordum, bazen uzun briç partileri yapıyorduk. Saatlerce okuyor, sigara içiyor, bol bol uyuyordum. Ve tahminimden fazla sıkılıyordum, ama, aynı zamanda garip bir mutluluk da duyuyordum. Sonsuz denizlerde özgür ve başıboş dolaşma, sessiz ve havadar bu tekne, karaya ayak basmadan, yeni simalar ve iğrenç abideler görmeden; şehir gürültülerinden, pis kokularından uzak, rahat ve tenha bu hayat, bu derin zevk bana melankoliye tutulmak gibi pahalıya mal olduğu halde tarif edemeyeceğim kadar hoşuma gidiyordu. Ama melankoli de bir çeşit keyif değil midir?

Kısa zamanda ciğerlerim iyileşti, sinirlerim yatıştı. Bütün bir yıl, dünyanın en güzel denizlerinde dolaşarak rahat ettim ve ömrümün geri kalan günlerini bu deniz hapishanesinde, tuzlu ve uğultulu sonsuzluk içinde geçirmeyi düşünüyordum. Ama ikinci yazın başlarına doğru müthiş karın ağrılarına tutuldum. Yanıma aldığım ilaçlar sancılarımı dindirmedi. İstemeye istemeye Filadelfiya'da karaya çıkarak bir hastahaneye yatmak, kendimi doktorlara teslim etmek zorunda kaldım.

Adanın Ölümü

Kutup Denizi, 18 Nisan

Tek başıma ve uzun süren deniz yolculuğumda tanık olduğum en korkunç afet, Ateş Toprağı güneyindeki Desdishada adasının yok oluşudur.

Bu adanın görünüşü, hemen durmadan alev saçan, değişik büyüklükte yedi yanardağ yüzünden ürpertici idi. Adada, lavlar arasında yarı kavrulmuş tek tük çalılıktan başka bir şey yoktu. Sıcak memleketlere uzun uçuşlarında yorgun düşen kuşlar bile küllü ve korlu tepelere sokulmaktan, konmaktan kaçınıyorlardı.

Bazen volkanlar iki, üç hafta için sönüyordu, ağızlarından alev ve ateş yerine yalnız mantar biçimi dumanlar yükseliyordu. O zaman ada depremlerle sarsılıyor, yamaçlarında yarıklar oluyor ve koca koca yar parçaları kaynaşan sulara gömülüyordu. Sanki ada, bir taraftan ateş, bir taraftan sarsıntılarla Okyanus üzerinden silinmek, kendi kendini yok etmek için çalışıyordu. Bütün unsurlar, rüzgârın sert nefesi, derin kayalıkların ateşi, denizin inatçı kızgınlığı adayı tehdit ediyor, kamçılıyordu, kemiriyordu ve bu lanetli ada faciaya mahkum görünüyordu.

Adanın düşmanları bazen aralarında döğüşür gibiydiler. Dalgalar kıyılara saldırır, aşmak isterken en yakın volkan denize kaynar lavlarını kusar, sanki onları kemirip alıp götürdü-

ğü toprakların boşluğunu doldurmak çabasına girişirdi. Ara sıra tufan gibi yağmurlar yanardağları söndürüp ağızlarını kaynar, çamurlu birer göl haline getirir, ama biraz sonra, kuzeyden esen bir tayfun bulutları sürer, suları kurutur ve lav nehirleri, dumanlarını tüttüre tüttüre tekrar akmaya başlardı.

Bu ada, kim bilir ne zamandan tabiatın bu dev savaşına sahne oluyordu? Bununla beraber ve depremlerle sarsıldığı, paralandığı halde, cehennem hunileri, devrilen yarları, ıssız vadileri, sık sık peyda olan yarıkları ile var olmakta devam ediyordu. Fakat bir gün ihtiyar azgın Okyanusun sabrı tükendi, bu işi bitirmeye karar verdi. O zamana kadar korkunç kabarmaları, medleri, yıkıcı tayfunlarıyla saldırmıştı, fakat ada, volkanlarının homurtularıyla karşı koymuştu. Şimdi Okyanus bütün gücünü topladı ve en büyük fırtınasını koparttı. Bundan öncekilerin hepsi bu seferkinin yanında kısa süren küçük kızgınlıklardı, ortalığı sadece tozutan şeylerdi. O gün ufuklardan öyle hırçın bir rüzgâr esti ki, dağların tepelerini, yamaçları kum yığınlarıymış gibi dağıtıverdi. Ne tufan gibi yağmur yağdı, ne gök gürledi, ne şimşek çaktı, yalnız uzaktan rüzgârın korkunç ıslıkları, coşmuş Okyanusun uğultusu duyuluyordu.

Büyük fırtına üç gün, üç gece sürdü. Deniz, durmadan, tepeleri çılgın köpüklü, yeşil, yüksek duvarlar dikiyordu. Yavaş yavaş vadilere sızdı, oraları bastı, dağları çökertti, kayaları parçaladı, yanardağları söndürdü ve nihayet her şeyi, gürültülü ve kaygan dalgalarının salyaları ile örttü, kapattı.

Fırtına durduğu zaman Desdichada adasından geriye birkaç buğulu girdap ile korkunç bir cezanın anısından başka bir şey kalmamıştı.

Ascenzia

Ateş Toprağı, 21 Ekim

Her yabancının casus sayıldığı bu inanılmaz şehirde yirmi dört saatten fazla kalamadım. Kralın bir adamı, bir dakika olsun, hatta uyurken bile, beni yalnız koymadı.

Bu şehirde oturanlar, anlayabildiğim kadarıyla, altı sınıfa ayrılmışlardı. Herkes, sınıfını belli eden bir renkte giyinmeye mecburdu. Rahipler beyaz, idareciler kırmızı, zenginler ve tüccarlar sarı, işçiler ve esnaf kurşuni, profesörler ve artistler yeşil, uşaklarla köleler kara, kadınlar, hangi sınıftan olurlarsa olsunlar kırkına kadar mor, ondan sonra kestane renginde giyiniyorlar. Bu usulü bozanlar soyulup çırılçıplak, şehrin bir meydanında demir kafes içinde teşhir ediliyorlar. Her vatandaş, dişi veya erkek, göğsüne ilişik bir beze, okunaklı olarak adını, sanını, yaşını ve adresini yazmaya zorunludur. Böylece, elbisesinin rengine, göğsündeki yazıya bakınca yanınızdan geçenin, karşıdan gelenin, bir mağazada karşılaştığınızın kim ve ne olduğunu bir bakışta kavrıyorsunuz. Kimse kimliğini saklayamaz. Aksi cezalandırılır.

Ascenzia hükümeti tam bir demokrasidir, ama bilinenlerden bambaşkadır. Yaşları yirmi beş ile altmış beş arasındaki vatandaşların adları birer pusulaya yazılarak oy sandıklarına atılır. Adı ilk çekilen kimse o hafta için kral seçilmiş olur. Adları sonra çekilenler de, aynı hafta için parlamentoyu teşkil

ederler. Yanımdaki adamdan bu saçma yöntemin sebebini öğrenmek istedim. Bana, demokraside, eskilerin de kitaplarda yazdıkları gibi, herkesin memleketi idare etmek, hüküm sürmek istediğini hatırlattı. Kabul edilen bu yöntemle herkesin isteği karşılanıyor, çünkü bir yılda, beş bin vatandaş devlet başına geçmiş bulunuyor. Yine bu yöntemle, birtakım çıkar toplulukları, gruplaşmalar önlenmiş bulunuyor, çünkü uzun süre iktidarı elde tutmak bir hükümetin özgürlüğü için tehlikelidir. Kendisine bu ulusun "seçime", yani en layık olanın iş başına getirilmesine engel olduğunu söyledim. Bu sözlerim onu hiç de şaşırtmışa benzemedi, şunları dedi:

– Bilmeniz gerekir ki cumhuriyetlerde en akıllı ve en namuslu kimseler, bayağı ve iğrenç buldukları politikadan kaçınmaktadırlar, öyle ki, seçmenler, başa getirmek için, geriye kalan şüpheli kimselere başvurmak zorunda kalıyorlar. Bizde ise aksine, kimse memleketi ve vatandaşlarını idare gibi kutsal bir görevden kaçınamaz ve zaman zaman, fikirleri ve karakterleri ile saygı gören kimselerin adlarının da sandıktan çekildiği olur ki, başka cumhuriyetlerde bu pek görülemez. Aynı zamanda bu usulle, seçimler için yapılan büyük masraflardan ve söylenilen yalanlardan da kaçınılmış oluyor.

– Peki ama yedi gün, pek kısa bir süre değil mi?

– Bu yöntemin de faydaları var. Talihin seçtiği kimseler aptal veya kötüyseler, bir hafta içinde pek fenalıkları görülemez. Aksine dürüst ve akıllıysalar, bu kısa zaman, halkın yararına olacak fikirlerini bir an önce uygulanmaya kendilerini zorlar.

Ne kadar garip görünürse görünsün, Ascenzianın dini, hükümet tarzından da şaşırtıcıdır. Burada hemen herkes Zaratusta dinine bağlıdır. Yani, mükemmel ve yaratıcı bir Tanrının kötü ve yıkıcı bir Tanrı ile savaştığına inanırlar ve bu karşılaşmadan, şaşırtıcı bir sonuç çıkartırlar. Törenleri, kurbanları, duaları yalnız kötü Tanrıya, yani Şeytana hitap eder. Bütün tapınakları ve rahipleri Şeytanın hizmetindedir. Şeytana tapmak gibi cehennemlik çelişmenin sebepleri, tadına varılmakla beraber, anlatılmaya değer, sanıyorum. Din bilginlerine göre durum şöyledir:

– İyi Tanrı, ebedi varlığı bakımından bütün yaratıklarını seven bir babadır, onların günahlarını bağışlamakta kaçınmaz. Ne kurbana, ne de duaya ihtiyacı vardır, bizim ne istediğimizi daha iyi bilir, çocuklarımızı korur. Kötü Tanrı ise aksine; bize fenalık yapmaması için ona yalvarmak gerektir. Hediyeler, adaklar, başlar kötülük edecek durumda olanlara verilir. Biz de Şeytana öyle davranıyoruz. En büyük şeytan gururdur. Onun için kendisine ettiğimiz dualar, kudretini sayışımız, karşısında küçülüşümüz onu yumuşatıyor, gururunu okşuyor. Sonuç şu oluyor ki, biz, öteki milletlerden daha az onun hışmına uğruyoruz. İyi Tanrı, sonsuz iyiliği ile bu korkumuzu anlıyor ve bize bağışlıyor, dış görünüşümüzle Şeytana yalvardığımız halde gerçekte kendisini sevdiğimizi biliyor.

Bana bunları anlatan Kralın adamına beni bir tapınağa götürmesini söyledim. Büyük paralar vereceğimi söylediğim halde yapmadı. Ascenzia'dan merakımı yatıştıramadan ayrılmak zorunda kaldım.

Dünya Yıkıcıları Kongresi

Setebos, 5 Mart

"Dünya Yıkıcıları" kongresi saat beşte açılacaktı, ama, Çingeneler arasında geciktiğim için ancak bir saat sonra yetişebildim.

Kongre bir sirkte toplanıyordu. Geniş çadıra girince insan, ahır ve mezbaha karışımı bir koku ile boğulur gibi oluyordu. Sıralara her yaşta, her renkte bir sürü kimse oturmuştu. Garip ve korkunç, kimi idama mahkum edilip son dakikada affedilmiş, kimi tımarhane kaçkınını andırır, kimi sar'alı yüzler arasında ömürlerinde çocuk olmamış, gözleri çakmak çakmak bir sürü acuze de görünmüyordu. Yer yer ak saçlı zenciler, kiremit yüzlü Hintliler, kirpiksiz ve dudaksız, ekşimik yağı renkli Çinliler de fark ediliyordu.

Tozlu meydanın ortasına konulmuş bir sandık kürsü diye kullanılıyordu. İçeri girdiğim zaman kürsüde, topuklarına kadar uzanan bir entari giyinmiş olan iriyarı bir ihtiyar uluyarak diyordu ki:

– Bu iğrenç şakaya artık bir son verilmelidir. Artık aldatılmak ve soyulmak istemiyoruz. Bize hürriyet, bütün hürriyetler adandı. Ama aksine, her zamandan fazla köle olduk. Söz hürriyeti, basın hürriyeti, toplantı hürriyeti, vicdan hürriyeti, bütün bunlar hürriyetlerin ancak başlangıcıdır, kısmi hürriyetlerdir ve yalnız aydın, burjuva azınlıkları yatıştırmaya yarar.

Bunlar bize yetişmez, bizi doyurmaz. Bunlar, bizim için, bir ziyafet masasında çerez, salata nevinden şeylerdir, halbuki biz tam hürriyete açız. Biliyorsunuz ki bu hürriyet kırıntıları yanında, ahlakın çürümüş yasakları, kanunun eskimiş kölelikleri var. Bunlar, bizim inançlarımıza göre, insanların en doğal içgüdülerine, hürriyetlerine, cinsimizin en sıradan isteklerine birer hakaret, küçük de olsa birer engeldir. İnsanın ana isteklerinin neler olduğunu biliyorsunuz. Başlıcaları, başkasına bile ait olsa, kendisine faydalı bulduğu şeye sahip olma, menfaatlerine, zevklerine karşı koyanları yok etme, hoşuna giden her kadına, evli olsun, bakire olsun, sahip olmadır. Hangi ırktan olursa olsun, mevkii ne olursa olsun bütün erkeklerin, hatta kanunları yapanlarla uygulayanların, hâkimlerin, hapishane gardiyanlarının cellatların derin ve gizli eğilimleri budur. Bugün hâlâ, insanların zevk duyarak yapacakları, yaradılışımızın gerçek temeli olan hırsızlığı, yağmacılığı, adam öldürmeyi, zinayı yasak eden ve cezalandıran kanunlara bağlıyız. Bu bakımdan kanun insani hürriyetlere karşı en utandırıcı bir zorlama olmuyor mu? Ve bu keyfi emirlere karşı gelenlere haydut damgası vuruluyor, hapis ve ölüm cezaları veriliyor. Sonra da hürriyetten bahsediliyor. Biz her hürriyeti, her şeyden evvel kişisel ve özel bütün hürriyetleri istiyoruz. Yasaklarla çevrili bir hürriyet gerçek hürriyet değildir, bu köleliktir Biz, son kanun yapıcıları, son hâkimler, son polisler ortadan kaldırıldığı gün hürriyete kavuşacağız.

Entarili hatibin sözlerini bir alkış tufanı ve ulumalar kesti:

– Kahrolsun mebuslar.

– Kahrolsun bakanlar.

– Kahrolsun polisler.

– Kahrolsun öğretmenler.

– Kahrolsun hainler.

– Kahrolsun herkes.

– Yaşasın anarşistler.

Etraf biraz yatışınca iriyarı ihtiyarın sesi tekrar yükseldi:

– Kulağıma yaşasın anarşistler diye bir ses geldi. Bu kadar aptallık karşısında susamayacağım. Anarşistler, bizim yanı-

mızda sıradan birer mürteci durumunda kalırlar. Bunlar, ürkek, uzlaşmalarla kardeşlik ve sevgi üzerine kurulmuş ideal bir cemiyet hülyası peşindedirler. Onlar için de adam öldürmek ve hırsızlık, geçmişte olduğu gibi bu gün de birer cinayettir. Zavallı aptallar, zavallı körler, kişisel mal edinmenin kaldırılması ve işçi topluluklarının özgürlüklerini alışları ile insan karakterinin temeli değişir sanıyorlar. İnsan bütün kralların, bütün başkanların ortadan yok olmalarından sonra bile neyse öyle kalacak, yani bir yırtıcı hayvan, bir şehvetli yaratık. Anarşistler baştakileri kaldırıyorlar ama, köleliklerin en korkuncu olan kanunu alıkoyuyorlar. Yalnız biz, "dünya yıkıcıları", prensiplerimizin sonuna kadar gidiyoruz, insanlığın kurtarıcıları biz olabiliriz, gerçek insan haklarını ancak biz ilan edebiliriz. 1789 Fransa burjuvalarının insan haklarını değil, gerçekçi, tam ve samimi insanın haklarını: Çalmak, öldürmek, ırza geçmek haklarını.

Birincisinden daha coşkun alkışlar koptu. Ama hemen sonra kürsüye, saçı başına karışmış, siyah pırtılar giymiş bir kadın kaplan gibi atıldı, sözlerinin duyulmasına engel olan gürültüye aldırmadan bağırıp çağırmaya başladı. Suratı sapsarı olan sıska kadının, ölü kafatasından uğramış gibi gözleri ve büyücü bakışları vardı. Alkış yavaşlayınca sesi duyuldu:

– Bana öyle geliyor ki arkadaşımız biz kadınların hürriyetleri üzerinde yeteri kadar durmadı. Birtakım büyük gerçekler söyledi ama ne de olsa bir erkek ve düşünceleri de yalnız erkekleri ilgilendirir gibi. Nasıl ki her erkeğin hoşuna giden her kadına sahip olmak hürriyetinden bahsetti, fakat kadınların hoşlarına giden erkeklere sahip olmak konusuna dokunmadı. Şurasını kabul etmeli ki erkekler, dinlere, ahlak kurallarına ve kanunlara rağmen birtakım hilelere başvurarak bu hürriyetleri pekâlâ da kullanabiliyorlar. Biz kadınlar için böylesi çok güç ve tehlikelidir. Mesela fahişeler pis ve iğrenç de olsalar, parasını veren müşteriyi kabul zorundadırlar ve aksine hoşlandıkları erkeklere para verirler. Genç kızlar birden fazla koca alamıyorlar, evli kadınlar üç, dört âşığı, o da ne zorluklarla, hatta çoğu zaman hayatları pahasına ancak idare edebiliyorlar. Çir-

kin ve yaşlı kadınlar, doğal gereksinimlerini yatıştırmak için sevişmek hakkına sahip olamayacaklar mı? Bu, erkek kadın ayırımına bir son vermeli, bitirmeliyiz. Bu ancak bizim zaferimizle olacaktır. Arkadaşımızın açıkça sayıp döktüğü erkek hakları yanında biz de kadın haklarını istiyoruz. Bu haklar üçtür: Serbestçe sevişme, gündelik ihanet, çocuk düşürme.

Toplantıda sayıları bir hayli kabarık olan şaşı ve iğrenç kadınlar bir hamlede kürsünün etrafını sardılar, düşüncelerini bu kadar açıkça bildiren hatibi, ellerini, kollarını sallıyarak ve haykırışarak alkışladılar. Bu cadı kazanının kaynaşmasından faydalanarak çadırın bir yan kapısından dışarı fırladım. Artık "Dünya Yıkıcıları"nın programını öğrenmiştim. Kendimi onların aralarında hiç de güven içinde görmüyorum.

Ölülere Ölüm

Meksiko, 25 Nisan

"İhtilal Bar"ının tenha salonunda yanıma oturmuş, siyahlar giyinmiş bir delikanlı bana sordu:

– Mösyö, siz diriler tarafında mısınız yoksa ölüler mi?

Karşılık verecek yerde dikkatle yüzüne baktım, çünkü, bu lafları edene kadar onun farkına varmış değildim. Greko'nun bazı modellerinde olduğu gibi uzun, kupkuru, esmer bir yüzü, kısa bıyıkları, av peşinde bir yaban kedisininki gibi deli gözleri vardı. Bir haydutu veya bir şairi andırıyor, bazı çizgileri dedelerinin Kızılderili olabileceğini düşündürüyordu.

Önce fazla içmiş sandım ve sarhoşlarla açık görüşmenin gerektiğini hatırladım, onun için ne demek istediğini kavrayamadığımı söyledim. Meçhul delikanlı dudak bükerek:

– Siz, dedi, ihtiyarsınız. Ölülerin dirilere birçok bakımdan hâkim olduklarını benden daha iyi bilirsiniz. Ölüler ölmüşlerdir, anladık, ama dirilerden çok fazladırlar ve her savaşta, eninde sonunda, zafer, sayı üstünlüğü olan tarafta kalır. Hem ölülerin çekinecek bir şeyleri kalmamıştır, kendilerine bir şey yapılmayacağını pekâlâ bilirler. Ölüler zalim, kurnaz, fenadırlar. Kendilerini onlara karşı savunmak durumunda olanların vay hallerine. Kendilerine karşı koyan herkes yenilir. Ve onların çok kuvvetli bir ortakları var: Dirilerin korkuları ve batıl inançları. Dinliyor musunuz?

– Dinliyorum ama neyi kanıtlamaya uğraştığınızı, nereye varmak istediğinizi kavrayabilmiş değilim.

– Siz meşhur Mr. Gog değil misiniz? Bana sadece zengin değil, aynı zamanda zeki de olduğunuzu söylemişlerdi ki, böylesine zenginler arasına pek rastlanmaz. Belki de yanlış bilgi verdiler. Eğer öyleyse, sadece birçok dolar sahibi olmakta ileri geçemeyen zekânızın kavrayamayacağı bir konuyu açtığım için sizden özür dilerim.

– Biraz sabırlı olunuz dostum. Eğer daha açık konuşursanız belki ne demek istediğinizi anlayabilirim. Ne olursa olsun her çeşit fikir beni ilgilendirir, hiçbirinden de çekinmem.

– Size on dakikamı daha verebilirim, daha fazla değil, çünkü kaybedecek zamanım yok. Şu kadarını söyleyeyim ki, tufandan beri dünyada görülmüş en büyük ihtilali ilan ve idare etmek istiyorum. Bu, dirilerin ölülere karşı ayaklanması olacaktır. Bizler ölülerin ortadan yok olduklarını sanmak gafletine düşmüş kimseleriz. Aksine, onlar asırlardan beri dünyayı işgal ediyorlar, elimizden zamanımızı alıyorlar, düşüncelerimize hâkim oluyorlar, keyifleri ve iradeleri ile bize eziyet ediyorlar. Ölüler dirilerin efendileridir. Bu sinsi ve sürekli köleliğe bir son verilmelidir. Okullarımızda yapılan eğitime bakınız: Zamanımızın büyük bir kısmı ölülerin gördükleri işleri, serüvenlerini, utandırıcı davranışlarını, teorilerini öğrenmekle geçiyor. Zamanımızın gözdesi olan tarih uzun ve sıkıcı bir Ölüler Kitabı'dır. Politikada, hemen hepsi ölülerin düşüncelerinin mahsulü kanunlara, âdetlere, formüllere boyun eğmek zorundayız. Özel hayatımızda onların son arzuları denilen maddi ve manevi vasiyetlere uymaya mecburuz. Katolik ülkelerde papazlar, hergün ölülerin selameti için dualar, törenler yapmakla meşguldür. Müzelerimiz meşhur ölülerin eserleriyle doludur, eskimiş olmanın verdiği üstünlükle gençleri etkilerine alırlar, fikirleri körletirler, yenilerinin gelişmesini önlerler. Birçok sanatçı hâlâ yirmi beş asır önceki Grek heykelciliğinin ve öleli beş yüz yıl olmuş ressamların kaidelerine körü körüne bağlanıyorlar. Şehirlerimizin meydanlarında kimi at üstünde elinde kılınç, kimi oturup düşüncelere dalmış, hepsi de moda-

sı geçmiş elbiseler giyinmiş ünlü ölülerin cakalarını görürüz. Dünyanın her yerinde binlerce aptal, bakıcı, ispiritizmacı ölülerle görüştüklerini, onları çağırdıklarını ileri sürer, dururlar. Sonra ölüler yeryüzünün en büyük kısımlarını işgal ederler. Günden güne büyüyüp genişleyen mezarlıklar büyük birer kıtlık tehlikesidir. Bir taraftan nüfus artıyor, öteden dirilere yiyecek sağlayacak topraklar ölülerin "son istirahatgâh"larına tahsis ediliyor. Eğer geçmiş devirlerin kabristanları yavaş yavaş kaldırılmamış olsaydı, bugün buğday ekecek bir dönüm tarla bulunamazdı. Ama yine de ve hâlâ yeryüzünde çok fazla mezar, türbe, hazine var. Ya ölüleri bir daha öldürürüz, ya da biraz sonra hepimiz aç köpekler gibi gebeririz. Şimdi artık çıkartmak istediğim ihtilalin gerekliliğine, ne diyorum, zorunluluğuna kanaat getirdiniz ümit ederim. Mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda, geçmiş varlıkların diriler üzerindeki hâkimiyetlerini sağlayan bu durumu değiştirmek gerekir. Parolamız da hazır: Gebersin ölüler, yaşasın diriler. Bana paranızla yardım etmek ister misiniz? Fikrimin yayınlanması, mezarların, türbelerin yıkılması, aramızda ölülere taraf tutanların, hainlerin şiddet kullanılarak ortadan kaldırılmaları için çok para lazım. Bize bir destek mi olmak istersiniz, yoksa kurbanlarımızdan biri mi?

Cevap verdim:

– Nihayet sözlerinizin anlamını, ne demek istediğinizi kavradım. Beni ölülerin dirilerden kuvvetli olduğuna inandırdınız. Onun için ve başlarken hatırlatmak lütfunda bulunduğunuz gibi artık ihtiyar da olduğumdan, kuvvetliler tarafını tutmak isterim.

Siyahlar giyinmiş delikanlı bu sözlerimden donakaldı. Ben de şaşkınlığından faydalanarak bardan çıkıverdim, kapıda bekleyen otomobilime kendimi dar attım.

Gurur Üzerine Vaaz

Bogota, 26 Ağustos

Güzel, samimi, serin bir dağ şehri burası. Avarelik insana vicdan azabı vermiyor ve düşünmek başağrısı.

Bir akşam, uzun, dar ve tenha bir yolda giderken karşıma, geniş, otlarla kaplı, ikizkenar üçgen biçiminde bir alan çıktı. Kenarlardan en genişinde büyük bir yapı yükseliyordu, biraz dikkat edince bir kilise olduğunu anladım. Fakat şimdiye kadar böylesini görmemiştim, dünyanın başka yerlerinde de bir benzeri olabileceğini sanmıyorum.

Yüksek, dört köşe bir cephe. Ne pencere, ne bir şey. Bu kocaman, kurşuni taş dörtgenin ortasında, dikenli taçla çevrili başı neredeyse dama değen mozaikten bir İsa. Yalnız bu, öteki heykellerin hemen hepsinde olduğu gibi, çarmıha yapışık ve çivili bir İsa değildi, kollarını kaldırmış, geçenleri, sanki çağırıyordu. Onu seyrederken ayakları altında küçücük bir kapı gördüm, bu, garip kilisenin tek giriş yeri idi. Yaklaştım. Kapı o kadar alçaktı ki girmek için eğilmek, iki büklüm olmak gerekiyordu.

İçerisi, tavandan sarkan yedi kollu avizelerle aydınlatılmış, dört köşe, siyah mermer döşeli bir avlu idi. Ne bir tablo, ne de bir mihrap vardı. Yalnız, duvarlar boyunca ehram biçimi, kapalı ve mezarlar gibi karanlık günah çıkartmaya mahsus hücreler vardı. Daha dikkat edince, dipte, karşımda bir çifte mer-

divenin ilk basamaklarını fark ettim, bunların bir yeraltı kilisesine inmesi muhtemeldi. Sağ merdivenden indim ve kendimi, tavana iki sıra açılmış, büyük, yuvarlak, gökyüzüne bakan pencerelerle aydınlatılmış, üç bölüklü, geniş bir kilisede buldum. Pencerelerin altına, Bizans üslubunda, altını ve mavisi bol mozaikler yapılmıştı. Siyah damarlı pembe mermerden muhteşem ve kalın sütunlar vardı. Orta bölükte de, yüzlerce şamdanla ışıldayan mihrapta, beyaz ağaçtan, sade, neredeyse fakir bir kürsü göze çarpıyordu. Burada, ayakta, bir sürü insan vardı: Başları örtülü kadınlar, ak saçlı ihtiyarlar, açık renk elbiseli gençler, sık sık esneyip parlak dişlerini gösteren Kızılderililer. Hepsi de bir şey veya birini bekler gibiydiler. Ben de onlar gibi yaptım, bir sütuna yaslandım.

Birden bir çıngırak duyuldu ve kürsüye, başında ağzına kadar inen siyah, işlemeli bir peçe ile uzun boylu bir rahip geldi. Latince birkaç duadan sonra gür bir sesle İspanyolca bir vaaza başladı:

– Kardeşlerim, dedi, geçen günler, yedi günahtan, ne ve ne kadar büyük olduklarından bahsettik. Bugün, şimdiye kadar Hıristiyanlara kimsenin söylemediği bir gerçeği açıklamak isterim. Tevazu Anamız adına kurulmuş bu kilisemizden yedi günahın gerçekte bir tek olduğunu ilan ediyorum. Bu günah, gururdur. Mesela kızgınlık günahının sebeplerini, biçimlerini düşününüz. Bu, gerçekte gururun birer ifadesidir. Gururlu kimse sözünün dinlenmemesine katlanamaz, gururlu kimse en küçük itirazdan kendisine hakaret edildiği anlamını çıkartır. Gururlu kimse herkesi kendinden küçük görür, onlara üstün olmak ister, küfreder, kızar, delirir. Onun kadar iğrenç bir günah olan hasedi ele alalım. Gururlu kimse kendinde olmayan yeteneklerin başkalarında bulunmasını kabul edemez ve kendini herkesten üstün gördüğü için başkalarının daha yüksek makamlarda bulunmalarına, takdir edilmelerine, saygı görmelerine, daha zengin ve kudretli olmalarına dayanamaz. Böylece haset de gururun bir neticesi, bir ifadesidir.

Gurur, tiksindirici bir günah olan şehvet düşkünlüğünde de kendini meydana vurur. Şehvet düşkünü, keyfini, zevkini tat-

min edici mümkün olduğu kadar çok kadına sahip olmak ister. Şehvet düşkünü kadın da kendini beğenmiştir, arzularına kabil olduğu kadar çok sayıda erkeği bağlayıp onları öteki kadınların ellerinden almak ister. Şehvet çılgınlığı, bir vücuda sahip olmak hırsı, gururun temeli olan karşılıklı hakim olma düşüncesi üzerine kurulmuştur. Malik olmak demek, üstün olmak, hakim olmak demektir, sevilmek demek başkalarına tercih edilmek, yani ayrıcalıklı bir kimse olmak, kendisine tapınılma demektir. Bütün bunlar da kör gururun işaretleridir, tatmin edilişidir.

Gururu oburluk günahında fark edip bulmak daha güçtür. Ama burada Kutsal Kitap yardımımıza gelir. Gururun timsali olan yılan Havva Anımızı baştan çıkartma istediği zaman ne yaptı ve yalancı vaatlerinden başka ne çareye başvurdu? Kadına bir yemiş gösterdi. Göze güzel görünen ve tatlı bir yemiş. İsa Efendimiz de son ziyafetinde, kendisine ihanet edene Şeytanın, yani gururun Yahudaya girmiş olduğunu söyledikten sonra ona banılmış ekmek ikram etti. Bu en büyük lokma idi. Karınlarını doyacak kadarından fazlasıyla doldurmaktan hoşlananlar gururlu olanlardır. Hayvanca ve anlamsız oburluklarla, zenginliklerini, çok yiyip tatmakla ustalıklarını, yani üstünlüklerini kanıtladıklarına inanırlar.

Kardeşlerim, hasislik bile, yani para ve dünya malı hırsı, gurur günahıyla yakından ilgilidir. Hasis, her şeyin kendisinin olmasını, kardeşlerine küçücük bile olsa bir şey kalmamasını ister. En büyük hayali bir sürü fakir arasında tek başına dünyanın en zengini olmaktır, çünkü bu aptal ve bozulmuş, düzensiz dünyada zengine, bir hükümdarmış gibi yaltaklamldığını, saygı edildiğini, yalvarıldığım bilir. Hasis için zenginlik, arzularının, havailiğinin, boş gururunun tatmini için bir araçtır.

Geriye utandırıcı bir günah olan tembellik kalıyor. Tembel, iyi düşünecek olursanız başkalarının hesabına ve onların sırtından yaşamak iddiasında olan, bunu bekleyendir. Sanki o başkalarından üstündür. Kendisine baç verilmesi gerektir ve çalışmak, gururuna layık olmayan aşağı bir şeydir. Tembel hiçbir şey yapmayandır, kendisini –maddeten veya manen–

daha iyi şartlara götürmek için kılını bile kıpırdatmaz, bu düşüncesinde de kendisini etrafındakilerden daha mükemmel saydığını görmek kolaydır, bu davranışında gururun şeytani varlığını hemen tanırız.

Kısa da olsa görüşlerimin doğruluğunu kanıtladım sanıyorum. Yani yedi başlı bir yılan halinde bir tek günah vardır. O da hem Tanrıyı, hem insanı öldüren gururdur. Bu sözlerimden korkunç bir sonuca varabiliriz. Hıristiyanların hepsi İsa'yı taklide davet edilmektedirler. Çünkü o, yeryüzünde insan suretinde görünecek kadar alçalmaya razı olmuş Tanrıdır, ve her şeyden evvel yüksek bir alçakgönüllülük sembolüdür. Fakat Hıristiyanların hiç olmazsa büyük bir kısmı günahkârdırlar ve bu sıfatla İblisin başlıca cinayeti olan gururun değişik kıyafetlerini giyiniyorlar, İsa'yı taklit yerine İblisi taklit ediyorlar, bizler Hıristiyan adı altında birer İblis taklitçisinden başka bir şey olamıyoruz.

Bu aralık vaiz yüzündeki peçeyi kaldırdı, gözyaşları ile harap olmuş, sararmış yüzünü gördüm. Rahip diz çöktü ve devam etti:

– Gerçek ve yeni sandığım bu inancı sizlere açıklarken ben de, herkesin başına gelebileceği gibi, gururun korkunç günahını işlemiş oluyorsam, Efendimiz İsa'dan ve alçakgönüllülük içinde, sessizce beni dinlemiş olan siz kardeşlerimden dizüstü gelerek beni bağışlamanızı dilerim.

Garip rahibin sözleri hıçkırıklarıyla boğuldu. Dinleyiciler arasından da iniltiler, hıçkırıklar yükseldi. Yaslandığım sütundan ayrılarak merdivenlerden siyah mermer döşeli avluya çıktım, boynumu büküp sırtımı eğerek alçak kapıdan geçtim, otların kapladığı alana gelince geniş bir nefes aldım. Ama bu vaazı dinlediğimden çok memnun olduğumu da itiraf ederim.

Zalimlerin Sonu

Buenos Aires, 6 Temmuz

Mekalenin başlığı "Zalimlerin Sonu"dur. Bu isimle dördüncü asırda yaşamış meşhur Lactance bir risale yayınlamıştı. Günümüzün rasyonalistleri onu Hıristiyanlığı savunan basit bir fantezi saymaktadırlar. Bununla beraber Lactance'ın ileri sürdüğü gerçek, yani Hıristiyanlık düşmanlarının hemen daima feci akıbetlere uğrayarak öldükleri bugün de birçok örnekle sabittir. Din ve özellikle Hıristiyanlık düşmanlarının on dokuz ve yirminci asırlarda yaşamış en ünlülerini ele almakla yetinelim. Yalnız açık saçık romanlarıyla tanınmayan, aynı zamanda "Bir papazla can çekişen bir hasta arasında konuşmalar" eserinde belirttiği gibi bir allahsız olduğunu açıkça söylemiş olan de "Sade Markisi" 1814'te Charenton akıl hastahanesinde deli olarak öldü.

Gençliğinde meşhur "Allahsızlığın Lüzumu" eserini yazmış olan şair Shelley otuz yaşında 1822'de Tirenyen denizinde boğuldu.

İdealist felsefesi ile dini çoktan aştığını övünerek açıklayan pek ünlü filozof Hegel, ellisini yeni aşmışken 1821'de koleradan öldü.

Hıristiyanların baş düşmanlarından tanınmış Rus eleştiricisi Belinski 1848'de daha 38 yaşında iken veremden öldü.

İlham edilmiş dinleri inkâr eden ve o da bunları aştığını ile-

ri süren pozitivizm yaratıcısı, ömrünün son günlerinde çıldırdı ve 1857'de elli dokuz yaşında öldü.

Yaratıcıya karşı en çılgın suçlamalarla dolu "Maldororun Şarkısı" isimli küfür kitabının yazarı Comte de Lautrémont takma adı ile tanınmış İsidore Ducasse, henüz otuz yaşında sefil ve perişan, 1870'te, belki de katledilerek hayata gözlerini kapadı.

"Deccal" yazarı üstün insan peygamberi Frédéric Nietzsche 1888'de delirdi, iki yıl sonra öldü.

Eserlerinde adi bir maddecilik yapmış, "Londra, "Roma" kitaplarında Katolikliği yermiş bulunan çok tanınmış Fransız romancısı Emile Zola 1902'de uyurken kömürden boğuldu.

Pozitivist felsefesine katılmak üzere dinini ve imanını inkâr eden rahip Robert Ardigo 1920'de intihar etti.

Allahsızlar cemiyetini onaylayan ve teşvik eden Lenin'e 1920'de inme indi, dört yıl sonra öldü. Arkadaşı ve yoldaşı Troçki ve Hıristiyanlık aleyhinde idi, Hıristiyanlara zulmetmişti. 1940'ta siyasi düşmanları tarafından katledildi.

Almanya'da Hıristiyan aleyhtarı eski puta taparlığı canlandırmak isteyen Adolf Hitler 1945'te intihar etti. Onunla işbirliği yapan Yahudi ve Hıristiyan aleyhtarlığı teorisyeni olan arkadaşı Alfred Rosemberg 1946'da Nuremberg'de asıldı.

Son asırlarda ve daha da gerilerde başka araştırmalar yapılırsa, yazıları ve davranışları ile Hıristiyanlık imanını yıkmaya uğraşmış olanların feci akıbetlerine dair birçok başka örnek bulunabilir. Saydıklarımıza bakılınca tanınmamış ve önemsiz kimseleri ele almadığımız açıkça görülür. Aksine, hepsi edebiyat, felsefe, politika tarihlerinde isim yapmış kişilerdir. Bu liste insanı korkutuyor ve bizi, üzerinde uzun uzun düşünmeye davet ediyor. Çünkü, bu pek bilgin yazar Firmin Lactance'ın daha 317 yılında ileri sürdüğü iddianın bir onaylanması olarak görünüyor.

Don Kişot'un Gençliği

Grenata, 7 Nisan

Birkaç ay önce Lonra'da Lord Everet'ten satın aldığım çok değerli ve yayınlanmamış el yazıları koleksiyonu içinde, İspanyol edebiyatı uzmanlarının hiçbirinin bilmediği bir kitabın müsveddelerini buldum. Bu, Miguel Cervantes'in Don Kişot'un gençliğine dair hazırlamakta olduğu bir kitaptan parçalardı. Onları Grenata Üniversitesinin genç profesörlerinden birine verdim, düzelttirdim, çevirttim ve ünlü şövalyenin hayat hikâyesini öğrenebildim.

Cervantes'in meşhur eseri, herkesin bildiği gibi, Don Kişot'u elli yaşlarında, Argamasilla de Alba'daki evinde tanıtır. Ondan önceki hayatına dair, bugüne kadar yayınlanmış iki ciltte, bir ize rastlamayız. Cervantes'in bu yayınlanmamış eserinde kahramanının gençliğini anlatmak istediğini sanıyorum. Elimdeki müsveddeler bunu gösteriyor. Fakat, herhalde ömrü yetmemiş, müsveddelere istediği şekli vermemiş olacak.

Bu şimdiye kadar bilinmeyen müsveddelere göre Don Kişot asil, fakat fakir olmuş bir ailenin çocuğudur. Bir rahipten Latince ve din bilgisi öğrendikten sonra babası onu ünlü Salamanka Üniversitesine göndermişti. Don Kişot orada ilk önce felsefe ile meşgul oldu. Fakat bu sıkıcı bilimle iki yıl uğraştıktan sonra Alonso Quijana –asıl adı bu idi– kısır fikir cambazlıklarından, münkabız diyalektik oyunlarından bıktı, edebiya-

ta döndü, hatta sevdalı romanslar, aşk mısraları döktürmeye başladı. Bu arada şehrin baş hakiminin güzel kızı ile de sevişmişti. Genç kız bakışları, gülümsemeleri ile de olsa onun çekingen fakat derin aşkına kayıtsız kalmadığını anlatıyordu. Nihayet bir akşam kızla üç, beş dakika görüşebildiler. Gölgeler arasında titreyen güzel taze yalnız onun olacağına, başkasına bakmayacağına söz verdi. Genç şövalye saadetten deliye dönercesine saçmalamaya başladı. Kıza öyle ateşli şiirler yazıyordu ki, Cervantes, bu şiirlerin yazıldığı kâğıtların kavrulmuş olduklarını bildiriyor. Fakat bir gün, zavallı âşık, nişanlısının bir hukukçu ile evlendiğini öğrendi. Damat, kızın babasının arkadaşıymış. O zaman Don Kişot, kadınların, melek gibi görünenlerinin bile, ne mal olduklarını anladı, şiire bile düşman kesildi, öyle bir ümitsizliğe düştü ki, manastıra kapanmaya karar verdi, başvurdu, kabul edildi. Zaten çocukluğundan beri dindardı. Sevgilisinin ihanetinden sonra, kalbindeki aşkın yalnız Tanrıya layık olduğu kanaatine vardı. Manastırda bir yıl kaldı, üst mertebelere ulaşmak için çalıştı. Ama saf ruhu için rahiplerin, yaşlı olsun, genç olsun, davranışları hiç de iyi bir örnek olamıyordu. Çoğu tembeldiler, bir kısmı ikiyüzlü, fena insanlardı, böbürlenip duruyorlardı. Hatta içlerinde ayyaş olanlar, kadınlara saldıranlar bile vardı. Don Kişot bu çirkin olayları manastırın başrahibine anlatmak cesaretini gösterdi, ama o, şikâyetlerini iftira olarak kabul etti, kendisini cezalandırmaya kalkıştı. Bir sabah da onu çağırtarak kendisinde rahip olmaya yetenek göremediğini bildirdi. Don Kişot da sırtından cübbeyi çıkarttı. Kralın nedimlerinden akrabası bir Marki onu mabeyne asilzade olarak kabul ettirdi. Bu, Cervantes'in hayatının en mutsuz denemelerinden biri oldu. Otuz yaşlarındaydı. Çok okumuş, uzun düşüncelere dalmış, kafası olgunlaşmıştı. Halbuki çevresinde gördükleri ona pek acı geliyordu. Asil kadınların ahlaksızlıkları, erkeklerin cakaları, nazırların ihtirasları, maiyetin tabasbusu, onun ince, duygulu ruhunu kırıyor, hırpalıyordu. Bu yaldızlı görünüşün altındaki iğrençliğe dayanamayarak Haşmetli Kraldan Yeni Dünya'ya, Amerika hıdivliğine hassa zabiti olarak gönderilmesini rica et-

ti. İsteği yerine getirildi. Oraya gidince genç zabit, memleketinin insanlarından bambaşka ahali arasında at üzerinde dağ, bayır dolaşmaktan büyük bir zevk duydu. Bununla beraber bu yeni serüveni de ötekiler gibi acı bir sonuçla bitti. Asil, dini bütün, zayıfların savunucusu olan bu temiz yürekli genç, zavallı Kızılderililere yapılan haksızlıklara, zulümlere dayanamadı. Yeni Dünya fatihlerinin zulümleri, küstahlıkları, memurların irtikâpları, asker makulesinin zorbalıkları ve ahlaksızlığı onu iğrendirdi, yüreğini nefretle doldurdu. Saf ve dürüst Alonso Quijana bu namussuzlukları merkezi Sevilya'da olan Yeni Dünya Konseyine ihbar etmek gafletinde bulundu. İspanya da oraya, Kralı temsil eden bir enkizitör, bir müfettiş gönderdi. Fakat Hıdiv, müfettişi ağırlığınca altın vererek satın aldı, iyi kalpli zabiti, iftiracı, kaçık olarak tutuklattırdı. Memleketine geri gönderilen zabit, Alba de Tormes zindanına atıldı, muhakemesi yapılmadan orada altı yıl süründü. Bu alçakça haksızlıktan altüst olan zavallı titreyen bir melankoliye tutuldu ve bir daha da iyileşemedi. Nihayet kendisinin tehlikeli bir hasta olmadığına hükmettiler ve serbest bıraktılar. Yeni bir hayata başlamak için bir girişimde bulunmadı, babasının evine döndü. Orası bomboştu, evdekilerin hepsi ölmüşlerdi. Alonso Quijana değişik durumlarda karşılaştığı çirkin gerçeklerden kaçmak üzere şiir ve kahramanlık alanlarına sığındı, serüvenler, manzumeler içinde, korkusuz, dini bütün, âşık şövalye ideali ile avundu. Bunların sonucu ne oldu? Miguel de Cervantes'in şaheserini okumuş olan herkes bilir. Fakat Don Kişot'un fantezilerinin gerçek anahtarı yalnız bende bulunan yayınlanmamış bu eser tasarısındadır. Tek başına, dünyadan elini, eteğini çekerek, her şeye küsmüş, içine kapanmış, kendini hayali serüvenlere vererek hayatın acılıklarını unutmaya çalışan ihtiyar asılzadenin davranışlarının sebepleri böylece anlaşılabiliyor. Yoksa, Alonso Quijana'nın gençliği bilinmeden olgun Don Kişot ile onun garip olmakla beraber cömertçe davranışlarının sebepleri anlaşılmaz.

Garcia Lorca ile Görüşme
(Boğa Güreşi)

Madrid, 8 Nisan

Dün, Plaza de Toros'ta, bir İspanyol dostum, bana, erkek duruşlu, dahi bir delikanlı tanıttı. Adı Garcia Lorca olan genç, ressam ve şair olarak burada ve Amerika'da oldukça tanınmıştır. Kendisinden çok hoşlandım. Güvenli, biraz da vahşi bir edası var. Boğa güreşinden sonra üçümüz Pombo kahvesine gittik. Söz dönüp dolaşıp güreşlere geldi, bu kanlı çarpışmalarda İspanyol milletinin gaddarlığına bir örnek bulan yabancılar hakkında Garcia Lorca'nın ne düşündüğünü öğrenmek istedim. Genç şair cevap verdi:

– Bütün yabancılar bu kadar aptal değillerdir. Bununla beraber boğa güreşi seyredenlerin çoğu hem hoşlanıyor, hem tiksiniyorlar. Bunlar kültür sahibi olsalar bile şiir duygusundan tamamen mahrum kimselerdir. Şimdi en ünlü boğa güreşçimiz İgnacio Sanches Mejias üzerine bir şiir yazmaktayım. İnsan ile boğa arasındaki savaşın kahramanca, destansı, hem halkçı hem mistik güzelliklerini belirtebileceğimi sanıyorum. Bana kalırsa kimse yabancılara boğanın kurban edilişindeki derin, yüksek hatta insanüstü anlamı gerektiği gibi açıklayabilmiş değildir. Boğa güreşi, cambazlık ve seyir yönlerine rağmen gerçekte kutsal bir tören, bir dini ayindir Boğa güreşçisi yardımcıları ile beraber, Hıristiyanlıktan önceki devirlerin bir çeşit rahibidir, ama Hıristiyanlık onu mahkum edememiştir. İnsan-

lar için boğa neyi temsil eder? Hem ilkel ve vahşi kuvveti, hem de döl bereketini. O, kör kuvveti ile bir hayvan, bütün cinsel kudreti ile de bir erkektir. Halbuki insanın, gerçekten insan olmak istiyorsa, kuvvetini zekâsı ile idare etmesi, cinselliği aşk ile asilleştirmesi, yükseltmesi gerektir. İçindeki ilkel hayvanı öldürmeye, onu yenmeye mecburdur. Ve bu içini temizleme savaşında karşısında boğa çıkıyor. İnsan boğa unsurlarını yok etmelidir. Bunlar saldırgan kas kuvvetine, saldırgan şehvet kuvvetine karşı hayranlık, tapınmadır. Boğa güreşi insan faziletinin hayvan içgüdüsüne zaferinin sahneye konuluşudur. Boğa güreşçisi ince ve süratlı zekâsı, çevik ve zarif hareketleri ile boğanın kör, kaba, kaslı gövdesine hâkim olur, onu devirir. Yırtıcı ve şehvet düşkünü hayvan üzerine kazanılan bu zafer, bir iç zaferin gözle görünür hale getirilişidir. Böylece boğa güreşi ruhun madde, zekânın içgüdü, gülümseyen kahramanın salyalı canavar, hatta ve isterseniz, uslu, akıllı Odiseus'un zalim Tepegöz deve üstünlüğünün tasviri, atletik timsalidir. Onun için, boğa güreşçisi, temeli ruhani bir törenin kanlı rahibi, elindeki kılıç, eski rahiplerin kurban bıçağının devamı oluyor. Ve madem ki Hıristiyanlık insanlara kendilerindeki hayvani duygulardan kurtulmayı emrediyor, bizimkisi gibi sapına kadar Katolik bir milletin bu kutsal oyuna, ondaki ince ruhu açıkça kavramasa, sezmese bile, koşa koşa gitmesini garip bulmamak gerektir. Vaktiyle Hıristiyanlığı bir ara sarsmış bulunan eski Mitra dinine giriş töreninin bir boğa kurban etmek şeklinde olduğunu da hatırlatabilirim. Eğer çok titiz ve pek insaniyetçi yabancılar, ki çoğu kısa görüşlüdürler, boğa güreşlerinin bu gizli anlamını kavrayabilmiş olsalardı, büsbütün başka hükümlere varırlardı.

İspanyol dostum Garcia Lorca'yı kalkıp kucakladı. Ben hayranlığımı onunki kadar heyecanla göstermediysem bile, çok zeki ve paradoksal teorisinin üzerinde dikkatle durulmaya değer olduğuna inandım.

Birinci ve Sonuncu
(Miguel de Unamuno)

Madrid, 29 Mayıs

Elyazıları toplama merakım günden güne artıyor. İçinde yayınlanmamış ve bilinmeyen birçok şaheser bulunan Lord Everett'in koleksiyonunu satın alışım yetmiyormuş gibi, her gittiğim yerde meşhur yazarların elyazılarını araştırıyorum. Geçen gün sefalete düşmüş yaşlı bir gazetecide Miguel de Unamuno'nun bir eserinin başlangıcını buldum.

Eserin adı (Birinci ve Sonuncu)dur, bir piyestir. Yalnız ilk sahnenin tasarısı var. Hareket noktası çok orijinal olan piyesin bir gençlik eseri mi yoksa şair ve düşünürün son günlerinin mi ürünü olduğunu bir türlü anlayamadım. Öyle sanıyorum ki eser, din fikrinin çökmekte olduğunu gören yaşlı bir adamın düşüncelerini bir araya getirmektedir.

Olay dünyanın yok olmak üzere bulunduğu bir zamanda başlıyor, yeryüzünde hayat kalmamıştır. Bomboş dünyada henüz sağ, belki de ölüp dirilmiş, iki kişi karşılaşıyor ve birbirlerini tanıyorlar. Bunlardan birincisi Adem'dir, öteki sonuncu insandır ki adı bile yok, bir çeşit canlı makine, bir robot, kimliği boynuna asılı bir madalyaya yazılmış, W.W. 347-926.

Birbirlerinden bu kadar ayrı iki yaratık, biri Tanrının elinden çıkmış mükemmel insan, öteki bilim ve toplumun iradesiyle bir numara, bir atom haline getirilmiş makine adam, sessizce bakışıyorlar. Birisi nerdeyse melek, öteki hemen hemen

makine. Evvela ne diyeceklerini bilemiyorlar, birbirlerine şüphe ile, kızgınlıkla bakıyorlar. Biri insan tarihinin başlangıcını, öteki sonunu temsil ediyor. Fakat kendilerini birbirlerinden o kadar uzak, o kadar yabancı, o kadar zıt duyuyorlar ki söze nerede başlayacaklarını bilemiyorlar.

Unamuno için korkunç facia burada başlamaktadır. İlk insan sonuncu torununa ne diyeceğini bilemiyor. Birden bu iki dilsiz arasında kıllı bir dev peyda oluyor. Bu, maymunların Tanrısı, insanların dostu Hanuman'dır. Onların susuşlarına, bir şey dememelerine kızıyor. İkisi de davalarını açıklamadılar. Hanuman, melek Ariel ile şeytan Belfegor'u muavin olarak yanına almıştır, davayı o görecektir.

Adem söze başlamak zorundadır. Belinde bir aslan postu, gövdesi çıplak, ihtiyar Adem, soysuzlaşmaya uğramış torununun torununun torununu suçlu görmek istediğini fakat kendi işlediği ilk suçun verdiği vicdan azabı ile bunu yapamadığını söyleyerek diyor ki:

– Bilmem, öğrenmek isteğine, merakına kapılarak kendimi Tanrıya benzetmek hevesine düştüğüm zaman bunda, sulbumdan gelecek olanların bilim diyecekleri şeyin, ve özellikle Tanrının yerini almak çılgınlığının tohumu bulunduğunu bilmiyordum. Akıllarını kaçıran torunlarım, insanı tanrılaştırmak denemesine giriştikleri içindir ki çok insani olan inkâra saptılar, insanın gerçek ve kesin düşüşüne sebep oldular. Onun için şu insanlıktan çıkmış biçimsiz şeyden hınç almaya hakkım yok.

Ariel itiraz etti:

– Adem, unutuyorsun ki işlediğin günahın kuşağına kaybettirdiklerinin büyük bir kısmı, Tanrının kurbanı ile kendisine geri verildi. Bu bakımdan onları suçlandırmak ve mahkum etmek hakkına sahip bulunuyorsun.

Belfegor sırıtarak dedi ki:

– Hayır, Tanrı insana ilk mükemmelliğini, haysiyet ve vakarını vermeyi başaramadı. Hatta Oğul'unu gönderdikten sonra da Adem soyu belini doğrultamadı, zayıf kaldı. Kan ve gurur gözlerini bürümüştü. Akıl ve hikmeti, kudret ve kuvveti

elde edebilmek için kendi kendine çabalaması, uğraşıp didinmesi gerekti. Tanrı onlara lanet etmişti, cezalandırmıştı, İblise terketmişti, O zaman insanlar bizi yardımlarına çağırdılar. Hikâyenin üst tarafını son binlerce yılın tarihinde okuyabilirsiniz. Biz, şeytanlar, öcümüzü aldık. Bizim eserimiz olan son insanın da savunmasını üzerine almaya hazırım.

O zaman W.W. 347-926 konuştu:

– Bütün bu kekelediklerinizi yaban, eski, anlaşılmaz ve boş bir dille söylenmiş şeylerdir. Bizim için Tanrı, günah, bağışlanmak, iyilik, kötülük gibi kelimelerin yüzyıllardan beri birer anlamı yoktur. İnsan dünyanın tek ve gerçek hakimi olmuştur. Gezegenin kaynaklarını işletmekten, varlığım savunmaktan başka düşüncesi de kalmamıştır. Geçmiş devirlerin bütün putlarını, Tanrılarını, bütün eski idealist fasa fisolarını yıkıp attık, hepsi unutulup gittiler. İrade bir hayal, aşk gülünç bir vakit geçirme, fazilet bir kâbus, fert bir atom, bir numara ve Tanrı lüzumsuz, saçma bir anlamdan başka bir şey değildirler. Otomatik hayat, kollektif yaşama bütün saçma duyguları, azap verici heyecanları, boş düşünceleri, gülünç acıları, lüzumsuz sevgileri yıkıp götürmüştü. Bütün bu çocuklar, lüzumsuz batıl inançlar kültürün barbar devirlerinde, Eflatun'dan Dante'ye, Milton'dan Kant'a kadar gelen zamanlarda sürüp gitmişti. Ne olursa olsun, içinizden hakkında hüküm verebilecek tek kimse varsa o da Hanuman'dır, benim ilk ceddim olan Adem değil, onu tanıyorum.

Çok yazık ki Unamuno'nun eseri buraya kadar yazılmış, burada bitiyor. Geri kalan sayfalarda tek tük notlar, dağınık cümleler, başka kişilerin isimleri var, ama, facianın üst tarafını tamamlamaya yetecek kadar açık yazılmamış.

Aktörlerin Ayaklanmaları

Toledo, 8 Haziran

Dün akşam şehrin büyük tiyatrosunda öyle bir olayla karşılaştım ki, dünyada tiyatro ve aktör görüleli, bir eşine rastlanıldığını sanmam.

Buchner'in "Danton'un Ölümü" oynanacağı ilan edilmişti. Bu dramı görmemiştim, işim de yoktu. Tiyatroya girdim. Erken gelmiş olacağım, kimseler yoktu. Biraz sonra üç, beş kişi geldi, ama hepsi erkekti. Perde açılacağı saate kadar ancak otuz kişi kadar toplanabilmişti. Muharririn adı "Woyzeck" eseri ile ün kazanmış olmakla beraber bu memlekette pek bilinmiyor diye düşündüm. Şüphe yok ki Fransız İhtilalinin kahramanlarına karşı da İspanya'da pek bir sevgi olamazdı.

Biraz daha bekledik, asık suratlı dört, beş seyirci daha geldi, nihayet, yarım saat gecikme ile perde açıldı.

Güzel İspanyol dilini, inceliklerine varacak kadar bilmiyordum ama Buchner'in dramını vaktiyle okuduğumdan oynananları tamamen anlıyordum, aktörlerin de, yalnız başroldekilerin değil, hepsinin çok iyi olduklarını gördüm. Bununla beraber, kırmızı kadife koltuklara dağılmış seyircilerin oyunu pek beğenmedikleri anlaşılıyordu. Kimisi homurdanıyor, kimisi mırıldanarak sabırsızlık gösteriyorlardı. Danton ile arkadaşlarının paradokslu, acı cevapları yapma öksürükler, nefret haykırışları ile karşılandı. Fakat ilk perde pek o kadar fazla

gürültü olmadan kapandı, yalnız birkaç ıslık, alaylı haykırış duyuldu. Asıl ikinci dram, yani sahne ile salon arasındaki şiddetli kavga, ikinci perde ile başladı. Sayıları az olmakla beraber seyirciler işi gittikçe azıtıyorlardı. İster Buchner'in alaylı ve kayıtsız konuşmalarına dayanamadıklarından, ister aktörlerle bir alıp veremediklerinden olsun, artık gülüşmeler kaba kahkahalar halini almıştı, seyircilerden bazıları çılgınlar gibi haykırıyor, bastonlarını sallıyorlardı, hakaret derecesine yükselen eleştirmenler aktörlerin seslerini örtüyordu. Hepsinden azgın görünen ak sakallı bir ihtiyar sahneye yaklaştı, fildişi saplı bastonunu kaldırıp Danton rolünü oynayan aktöre attı. İşte görülmemiş olan şey o zaman başladı. Rollerin genellikle gerektirdiği gibi, Danton'u da iriyarı bir aktör oynuyordu, fırlatılan bastonu kaptı, arkadaşlarına oyunu durdurmalarını emretti, sonra, onlara, uzaktan anlayamadığım bir şeyler söyledi, kulisten asker ve ihtilalci "donsuzlar" kıyafetinde başka aktörler, tiyatronun memurları, dekorcular, elektrikçiler, marangozlar sökün ettiler, sahneden salona indiler, tek kelime söylemeden seyircilere saldırarak kollarından tuttukları gibi kapı dışarı ettiler. Bunlar sayı bakımdan saldıranlardan daha az olduklarından şaşırmış, karşı koyamamışlardı. Ben, sonucu tahmin ettiğim için yan kapıdan çıkıp bir locaya sığınıp gizlenmiştim.

Birkaç dakika içinde salon boşaltılmıştı. Aktörler kapıları kapattılar ve bu başarıdan memnun, sahneye döndüler. Artık oyuna son vereceklerini sanıyordum. Aksine, inanılmayacak şey devam etti. Kulislerden çıkanlar kayboldular, aktörler sahnedeki yerlerini aldılar, oyuna koyuldular. İriyarı Danton, rolüne başlamadan evvel, sararmış yüzü ile dedi ki:

– Bu aptallar bir şey anlamıyorlar. Bir şaheseri oynamamıza engel olmak istiyorlardı. Bunu üzerine ve tiyatro tarihinde ilk defa olarak, şairlerin temsilcileri ve birer sanatçı olan aktörler ayaklandılar ve savaşı kazandılar. Artık bu hayvanları kovduk, işimize rahat rahat devam edebiliriz. Nihayet istediğimiz gibi oynayabileceğiz.

Oyun, başlangıçtakinden daha hareketli, daha samimi ola-

rak, sanki aktörlerin karşılarında anlayışlı ve dikkatli seyirciler varmış gibi başladı. Salon, geceyarısı bir savaş alanı gibi karanlık ve bomboştu. Locamda, saklandığım yerden, Buchner'in orijinal ve kanlı dramını son sahnesine kadar seyrettim ve bitince haraketle alkışlamaktan kendimi alıkoyamadım.

Danton:

– Yakalandık, diye haykırdı, kim saklanmış oraya?

Locadan çıktım, sahne önüne kadar koşarak Buchner'e ve sanatçılara duyduğum hayranlığı dilim döndüğü kadar anlattım. O zaman perde inmeden beni de alkışladılar. Biraz sonra da aktörlerle dost olmuştuk, geceyi, tiyatronun yanı başındaki bir tavernada geçirdik ve aktörlerin ilk ayaklanmaları üzerine uzun uzun konuştuk.

Salvador Dali'yi Ziyaret

Barcelona, 26 Haziran

Katalonyalı ünlü ressamın kendisini de görmek ümidiyle sergisine gittim. En son salonda, Mançuryalı bir mandarin gibi sarkık bıyıkları ile etrafında bir sürü delikanlı ve suratları kat kat boyalı yaşlı kadınlar arasında oturuyordu. En sevdiği dinleyici topluluğu bunlarmış: Henüz yaşamaya başlamış olanlarla ömürlerinin sonuna gelmiş bulunanlar.

Sergi kâtibi aracılığıyla Dali'nin bana birkaç dakikasını verip veremeyeceğini sordurdum. Ressam yüzüme uzun uzun baktıktan sonra dedi ki:

– Sizi tanıyorum, kim olduğunuzu biliyorum. Hatıralarınızı okudum. Gelip beni bulmak için bu kadar geciktiğinize şaşıyorum. Birkaç kelime ile sizi can sıkıntılarınızdan, ipsiz sapsız binlerce laf dinlemek zahmetinden kurtarmış olurdum. Gidin de durmadan egzoz yapan enayiler, kronometreli papağanlarla konuşun.

Elimden geldiği kadar özür diledim, ama Dali bir türlü insafa gelmedi. Zor zaptettiği hiddetinden bıyıkları titriyordu:

– Haydi Mr. Gog, dedi, haydi. Ben aradığınız kimse değilim. Siz benim düşüncelerimden bir tanesini olsun anlayamazsınız. Siz orijinal adamları ararsınız, ben ise orijinallikten nefret ederim. Ben edebiyatta yeniyi temsil ediyorum. Siz zeki insanları ararsınız. Ben zekânın üstündeyim, çünkü ben kısaca

dehanın ta kendisiyim, bayağılığın banyosuna gömülmüş ve henüz orada çabalayan siz ve sizin gibilerle konuşamam. Şu aralık çok önemli bir işim var, bozuk bir saat olan beyninizi tamir için kaybedilecek bir dakikam bile yok.

– Fakat Mr. Dali...

– Belki ne ile meşgul olduğumu öğrenmek istiyorsunuz. Anlayabilmeniz pek güç. Ama söyleyeyim: Sadece şekiller ve yeni işaretlerle bütün insani ve tanrısal gerçeği değiştirmekle uğraşıyorum. Herkesin tanıdığı dünyayı, öteki tarafını, tersini açıklayarak altüst etmek üzereyim, çünkü gerçek, bize yalnız bir tarafını gösteren ay gibidir. Kainatın bu ikinci görünüşünü yalnız benim deham açıklayabilir. Tanrı yarattığı şeyi yarıda bıraktı, üst tarafını tamamlamak Salvador Dali'ye düşüyor. Onun için Tanrıyı yeni baştan yapmaya yani insanların Tanrı hakkındaki yanlış ve bayağı fikirlerini düzeltmek zorundayım. Dali bugüne kadar gelmiş sanatçılar gibi değildir, insanlık tarihinin ikinci devrini açacak bir yaratıcıdır. Bundan böyle devirlerden Dali'den önce ve Dali'den sonra diye bahsedilecektir. Dali ikinci kurtarıcıdır ve onun kitabı yaptığı resimdir. Böyle olunca dakikalarımı sizinle nasıl kaybedebilirim? Gidiniz, yoksa sizi melek - jandarmalarıma kovdurturum.

Bu kadarı da fazlaydı, ama artık Dali'yi, huyunu, sabit fikrini öğrenmiştim. Bana öğrenmek istediğimden fazlasını söylemişti. Sergiden, kendisine selam vermeden ayrıldım, bir kahveye giderek serin bir limonata içtim.

Öç

Arbuela tras los Montes, 12 Nisan

Toledolu bir avukat, dağlar arasına saklı bir küçük kasabada, asırlardan beri süregelen, öç adı altında ve kutsal haftanın cuma günü yapılan garip bir törenden bahsetmişti. Dini olmakla beraber bu olağanüstü tören laiktir, hiçbir rahip ona karışmaz, dünyada eşi de yoktur. İspanya'da bile bunu bilen pek az kişi vardır, yabancıların hiç haberleri yoktur.

Arbuelaya kutsal haftanın sonuna doğru, perşembe günü geldim. Kasabanın tek oteli ağzına kadar dolu olduğu için geceyi bir at cambazının evinde geçirdim. Cuma sabahı şafak sökerken kasabanın meydanına yüz kişi kadar toplanmıştı. Hepsi erkekti, olgun yaşta kimselerdi, aralarında genç ve ihtiyar yoktu, töreni bunlar yapacaklardı. Hepsi yüzlerini koyu pembeye boyamışlardı, sırtlarına da kül rengi birer cübbe giymişlerdi ve renkleri koyu eşeklere binmişlerdi. Bir trampet hareket işaretini verdi, ben de bir eşeğe binip peşlerine düştüm.

Alayın başında, üzerinde beyaz bir iskelet olan bir bayrak dalgalanıyordu, bir keçi yolundan tırmanıyorduk. Kimse konuşmuyordu. İlahi filan da söylenmiyordu. Ara sıra eşeklerin anırtıları duyuluyor, bu çirkin hıçkırıklar, rutubetli havada kaybolup gidiyordu.

Bir saat kadar çıktık. Gittikçe çıplak ve çorak bir arazide eşeklere binmiş bu kırmızı suratlı sessiz insanların yokuşları

tırmanan ve uzayıp giden kafilesi geniş bir yaylaya gelince durdu, orada bekleyenlere katıldı. Yüksek bir kayanın gölgesinde, kabaca kesilmiş on dört meşe direği üzerine oturtulmuş bir taş masada bezlerle örtülü yedi kutu görülüyordu. Masanın arkasında da yedi adam duruyordu. Onların da yüzleri boyalı idi. Masanın yanı başından kuru dallardan bir yığın tutuşturulmuştu. Manzara esrarlı ve korkunçtu. Etrafta Sierra Negra'nın sivri, insafsız tepeleri çepeçevre yükseliyordu. Güneşin tatlı, sarı buharında, çok yüksekte, iki doğan uçuyordu.

Hacılar eşeklerinden inip taş masanın etrafına yarı çevre oldular. Yüzlerini birer palyaçoya benzeten boyaya rağmen hepsi düşünceli ve ciddiydiler. Törene başlandı. Ayakta bekleyen adamlardan biri kutulardan birini alıp açtı, içinde güzel, kıpkırmızı ibiği dimdik bir horoz çekip çıkarttı, boynunu tutup çekti, koparttı ve:

– Sen, horoz, bizim gururumuzsun, Ateş seni yok etsin, diyerek can çekişen horozu alevler arasına attı.

Bir ikinci adam, ikinci kutudan, hemen ciyak ciyak havlamaya başlayan pis bir köpek çıkarttı, gümüş saplı hançeriyle gırtlağını keserek:

– Sen, köpek, bizim öfkemizsin, ateş seni yok etsin, dedi ve alevlere fırlattı.

Üçüncü adam, dikkatle, üçüncü kutudan çırpınan, bir kumru aldı, başını bir taşla ezdi ve dedi ki:

– Sen, kumru, bizim şehvete düşkünlüğümüzsün, ateş seni yok etsin,

Ve zavallı kumru, korlar içine, öteki kurbanların yanına fırlatıldı.

Dördüncü adam, dördüncü kutudan kocaman bir fare çıkarttı, kalın boğumlu parmakları ile boğup hükmünü verdi:

– Sen, fare, bizim oburluğumuzsun, ateş seni yok etsin.

Beşinci adam beşinci kutudan bir kara yılan çekip başını kesti:

– Sen, yılan bizim hasedimizsin, ateş seni yok etsin diye harlı kütüklerin içine attı.

Altıncı adam altıncı kutudan mavi kanatlarını çırpan ve

keskin feryatlar koparan bir saksağan çekip aldı, elleriyle boğuverdi ve alevlere attı:

– Sen hırsız saksağan, bizim hasisliğimizsin, ateş seni yok etsin.

Yedinci adam yedinci kutudan kaplan benekli, semiz ve ihtiyar kedi çıkarttı, gırtlağını sıkıverdi ve haykırdı:

– Sen, kedi, bizim tembelliğimizsin, Ateş seni yakıp ebediyen yok etsin.

O zaman iskeletli sancağı taşıyan adam ilerledi, bayrağı ateşe tuttu, yaktı.

Ve o zaman bütün hacılar sırtlarındaki kül rengi cübbeleri attılar, hepsinin altın kordonlu, beyaz güzel elbiseler giymiş oldukları görüldü. Sonra, ilerideki kaynağa giderek, birer birer yüzlerini yıkadılar, boyaları temizlendi, ciddi, namuslu, derin çizgili köylü yüzleri; kuru, zayıf esnaf ve sararmış burjuva suratları meydana çıktı. Her şey tamamlanıp bütün yüzler temizlenince güzel beyaz elbiseleriyle eşeklerine binen hacılar yedi kurbanla tüten odun yığınını yaylada arkalarında bırakıp kasabanın yolunu tuttular. Çıkışın aksine, iniş neşeli oldu. Herkes konuşuyor, gülüşüyordu. Bazıları gür, ahenkli seslerle eski romanslar söylüyorlardı. Eşekler keçi yollarından sıçrayarak iniyorlardı. Yarım saat olmadan Arbuela meydanına varıldı, alay dağıldı.

Fakat ben bu yarı dini, yarı putperest tören üzerine daha fazla bilgi edinmek istedim, dönüşü seyre gelmiş sıska bir rahibe sordum:

– Bu, dedi, çok eski bir gelenektir. Yalnız burada yapılan tören şüphesiz ki ortaçağdan kalmadır. İsa'nın çarmıha gerildiği gün yedi başlıca günahın da yok edilmesi gerektiğini temsil ediyor. İnsanlar yüzlerini kırmızıya boyayarak günahlarının utancını göstermek istiyorlar, eşeklere binişlerinin sebebi de İsa Efendimizin alçakgönüllülüğünü taklit içindir. Temsili yedi hayvanı ateşe, yani cehenneme atıyorlar. Tören yapanların hepsi dinleri bütün kimseler olduklarından biz rahipler, bunu hoşgörüyoruz, ama Kilise töreni saf ve gülünç bulduğundan bizim katılmamızı istemiyor. Törene öç adı veriliyor. Ama bu

Tanrının öcü mü, insanların günahlarından öcü mü pek anlaşılmıyor. Halk törene, alay olsun diye "eşeklerin çıkışı" demektedir.

Aynı fikirde olmadığımı söyledim. Ben kendi hesabıma bu büyülü ve vahşi, muhteşem sadelikteki törene, estetik bakımdan bile, katıldığıma çok memnunum.

Üstün Akıllı Bir Adam

Napoli, 19 Şubat

Dostlarımdan birkaçı Castellamare di Stabia'da prensiplerinde, âdetlerinde, düşüncelerinde ve her hususta bizlerden tamamen ayrı, sanki Vezüv'ün lavları altında kalmış şehirlerden birinden kazılarda çıkartılmış bir eski filozof heykeli gibi akıllı, uslu bir adamın yaşadığını söylediler. Nevropatlar, sinir hastaları dolu şu devrimizde akıl o kadar nadir bir şey ki, o adamla tanışmak istedim.

Mr. Gersole bana ne tarafından ele alınmak gerektiği belli olmayan bir insan gibi göründü. Sırtı yassıltılmış da ütülenmiş bir kambura, sivri karnı ise içi paçavra dolu bir kalkana benziyor. Gevşemiş bir maymunla ciddi bir kukla arası bir şey.

Mr. Gersole seksen dört yaşında olduğunu, belki de cilve olsun diye söylemektedir, çünkü saçları hâlâ simsiyah, dişlerinin hemen hepsi yerinde ve teni taptazedir. Kendisinden yaşına rağmen genç görünüşünün sırrını öğrenmek istedim:

– Dostlarım, dedi, eski düşünürlere layık aklımdan bahsedip dururlar, ben de, bırakırım söylesinler. Gerçekte akıllılığım şuradadır ki ben yaşama şekillerinden hiçbirini kabul etmiş değilimdir. Okumak istemedim, çünkü okunan şeylerden çoğunun unutulduğunu, öğrenilenlerin ise insana üzüntüler verdiğini, hemen bütün bilimlerin aldatıcı ve kararsız olduğunu içgüdümle kavradım. Hiçbir zaman âşık olmadım, çünkü bir

insanı bütün ötekilerden üstün tutmak demek olan deliliğin bu enayi şekli insanlar için daima heyecanlara, hafakanlara, gücenmelere, kanlı öfkelere sebep olmuştur. Onun için nasıl olgun bir şeftaliyi tatmak isteğini duyuyor veya bağırsaklarımı boşaltmak ihtiyacında kalıyorsam, aşkı da sadece bedeni bir gereklilik olarak almışımdır. Böylece kendimi aile sıkıntısından, sayısız zorunluluktan, eziyetten, çoluk çocuk derdinden korudum. Politikaya da girmek istemedim. Vatan aşkı, modern insanın sayısız saçma ve uğursuz bağlılıklarından biridir. Vatan aşkı bize haset, gurur, öfke ve öteki günahları aşılar, bir kin ocağı, yani ölümdür. Benim için kızıllar, karalar, aklar veya maviler tarafından idare edilmişim, vız gelir. Onların da, bunların da hürriyetimi kemirdiklerini, servetimi yonttuklarını pekâlâ biliyorum. Baştaki parti hangisi olursa olsun, iyi vatandaş bir kafese girecek, vergi vermeye zorlanacaktır. Dine gelince, onunla fazla ilgilenerek başımı dertten derde sokmak istemedim. Bu konuda iki durumdan birini seçmek gerekiyor: Ya hiç tartışmadan her şeyi inkâr etmek, ya da gözü kapalı hepsini kabul etmek. Özel, genel ve sosyal sebeplerden, aynı zamanda rahatım için, ben ikinci şekli kabul ettim. Her şeye inanıyorum, ama hiçbir zaman hiçbir şeyi düşünmüyorum. Esrarlı bir şeyin sır olarak kalması iyidir. Hoşça vakit geçireyim diye şairleri, romancıları okumamı ileri sürdüler. Denedim. Ama hemen her seferinde yarıda kaldım. Şairler bana, yalan avına çıkmış avare çocukları hatırlatıyor. Romancılar ise, hayatta bana aynı felaketler veya gülünç çılgınlıklar içinde gözükseler, yanlarından ıstavroz görmüş şeytan gibi kaçacağım insanların hikâyelerini anlatıyorlar. Küçük bir gelirim var, beni kimseye muhtaç etmeyecek kadar yaşatıyor. Böylece Tanrı –çok şükür– beni çalışmak zilletinden, daha da beteri, servet peşinde koşmak, onu idare etmek felaketinden, lanetinden kurtardı. İşte, Mr. Gog, benim sırrım budur. Ben yaşama şekillerinin evrensel, sürekli bir inkârcısı, inatçı bir emeklisiyim. Bütün hayalleri, uğraşıları, yaşamanın zincirlerini, tuzaklarını atınca rahatsızların, endişelilerin, heyecanlıların akıl ve us dedikleri beden ve fikir huzuruna vardım. Evet, benim bütün sırrım budur.

Biraz da sinirlenerek sordum:

– Peki ama mutluluğa vardınız mı? Evet mi, hayır mı?

Bir an gözlerini yumdu, parmaklarıyla, saçlarını taradı, sonra yüzüme bakarak haykırdı:

– Hayır. Ben bile mutlu olamadım. Şunu biliniz ki mutluluğun akılla, usla bir ilgisi yoktur. Ancak ölümle vardır.

Dünyada Tek Başına

Positana, 10 Şubat

Bu harikulade kıyıda başımı dinlendirip rahat etmek ümidiyle bir köşk kiraladım. Dün akşam, güneş battıktan sonra eve dönerken, bahçe kapısının önüne uzanmış birisini az kalsın çiğneyecektim. Ölmüş zannederek tiksintiyle geri çekildim, ama yerden bir ses yükseldi:

– Sen hâlâ yaşıyor musun? Burada oturan sen misin?

Sesin sahibi doğruldu, elektrik fenerimi yakıp üzerine çevirdim, öteki elimle de tabancamı yokladım. Fakat karşımda, otuz yaşlarında, yüzü gözü toz toprak içinde bir dilenci vardı. Sordum:

– Kimsiniz? Ne istiyorsunuz!

Aptal aptal sırıttı:

– Yatıp uyuyacak bir yerin var mı? Ahır olsun, samanlık olsun, mahzen olsun... Bir lokma da ekmek... İki ceviz, bir baş da sarımsak?

Zavallı, tehlikesiz bir şey olacaktı. Cevap vermeden uşak odasına aldım, yiyecek getirttim. Çorba istemedi, et de yemedi, peynir, ceviz yedi. Karnı doyunca kim olduğunu, ne diye böyle serseri dolaştığını sordum. Üzerinde kötü dikilmiş bir çul, başında kuru yapraklardan şapkamsı bir şey, ayaklarında samandan kabaca örülmüş sandallar vardı.

– Adım, dedi Eugène, intikam gününü beklemek için al-

dım başımı kaçtım. İnsanlar fenadır, birbirlerini öldürüyorlar ve öylesine de öldürecekler ki, Tanrı bir tanesi kalmayana kadar onları yok edecek. İnsanlar beni bir çeşit hapishaneye kapatmışlardı. Beyazlar giyinmiş bir sürü herif bana, durmadan: "Eugène dediklerimizi dinle, seni iyi edelim" deyip duruyorlardı. Ama ben, berberler gibi beyazlar giyinmiş bu fena adamların dediklerini dinlemek istemiyordum, bu iğrenç hapishaneden kaçtım. Tanrının intikam alacağı günü bekleyerek dolaşıp duruyordum.

– İntikam mı? Ne intikamı?

– İnsanlar çok fenadırlar, hepsi birer katil. Birbirlerini öldürüyorlar. Tanrı yaptıkları fenalıkların cezalarını çektirmek için hepsinin, en sonuncusuna kadar, ölmelerine izin verecek. Yalnız ben ölmeyeceğim, yeryüzünde sağ olarak bir ben kalacağım, her şey benim olacak, dünyanın tek hâkimi ben olacağım, işte intikam budur. İnsanlar savaşı istediler. Ama ben savaşmak istemiyorum, tutup beni hapse attılar. Tanrı onları birer birer öldürecek, yalnız ben kalacağım. İşte beklediğim intikam.

– Peki ama yeryüzünde tek başına kalınca ne yapacaksın? Ne yiyeceksin?

– Koyunları sağıp peynir yapacağım, sonra kar gibi lezzetli peynirleri yiyeceğim. Kırlara çıkıp kiraz toplayacağım, sonra kan kırmızı ve lezzetli kirazları yiyeceğim. Ölenlerin evlerinde o kadar çok şarap bulacağım ki üç yüz yıl yetecek, ve şarap içeceğim, hem beyazı var, hem kırmızısı ve şarap lezzetlidir. Ve dünyanın hâkimi olacağım, keyfim nereye isterse oraya gideceğim, beni taşlayacak yaramaz çocuk kalmamış olacak, kimlik kâğıtlarımı soracak jandarmalar da olmayacak, kimse olmayacak. Çünkü Tanrıya karşı ve Eugène'e karşı fena davrandıkları için hepsi ölmüş, katledilerek öldürülmüş olacaklar.

Bu zavallıdan başka bir şey öğrenemedim, bekçinin odasına, yatsın diye gönderdim. Bu sabah, ne yapmak niyetinde olduğunu öğrenmek için gidip baktım, Eugène kaybolmuştu. Deli dilencinin sözleri, şimdiye kadar aklıma gelmemiş bir mesele üzerinde beni düşündürdü. Eğer bir gün dünyada tek bir

insan kalacak olursa nasıl yaşardı? Uzun zaman sağ kalabilir miydi? Hür olmaktan saadet mi duyardı, yoksa yalnızlıktan ümitsizliğe mi düşerdi?

Leopardi'nin İyimserliği

Napoli, 5 Mart

Limana yakın sahaflardan birinde ünlü şair Giacomo Leopardi'nin el yazısı ile iki sayfa buldum. Bütün uzmanlar bu yazıların ona ait olduğunu söylediler. Milli Kütüphanedeki el yazısı ile de karşılaştırdım, ben de onun olduğu kanaatine vardım. Bununla beraber o iki sayfadaki düşünceler, bana, büyük şairin tam ve inatçı kötümserliğini, aksine değilse bile, onu yumuşatır, azaltır gibi göründü. Unutmamak için o düşünceleri buraya geçiriyorum.

– Yaşamak felaketinden uzun uzun bahsedenlerin, benim ilk gençliğimden beri yaptığım gibi, kendileriyle açıktan açığa çelişme içinde oldukları kolayca ileri sürülebilir. Çünkü, ümitsiz düşüncelerini kâğıt üzerine elinden geldiği kadar doğru ve güzel olarak geçirmekle kalmayan yazar, edebiyat ve felsefe meraklıları tarafından okunsun, hayran kalınsın, tartışılsın diye onları bastırtır, sattırır, böylece de, şikâyetlerini yazmaya ve yayınlamaya çalışmasıyla, okuyucularına inandırmak istediği gibi, mutluluğun bir ümitsiz inkârcısı olmadığını ispat etmiş olur. Bu söylediklerime iki delil gösterebilirim. Birincisi şudur: Sözünü ettiğim, insan için can sıkıntısını, acılarını hafifletmek imkânı olmadığını ileri sürmekten geri kalmayan yazar, en güzel bir üslup ve en yüksek bir şiir ile hayatın kötülüklerinden şikâyetlerini, melankolik kişiliğini belirtmek için bu kadar uğ-

raşıyorsa, kendisinin ve başkalarının felaketlerini yazmaktan zevk duyduğunu veya acılarının pek o kadar dayanılmaz olmadığını gösteriyor demektir. Gerçekten ümitsizliğe kapılmış bir kimse ağlayabilir, haykırabilir veya susabilir. Ama bütün insan uğraşmalarının tam ve dönülmez gereksizliğini bildiğinden, hiçbir vakit eline kalemi alarak güzel yazmak isteğini açıklayan bir araştırma ile, yaşantı acılarından ağıtlar yapmayı düşünmez. Düşünüyorsa şu demektir ki, sayfalardan kendisini açıklaması, mükemmellik çabası, yaymak zahmeti ona bir çeşit keyif vermektedir, değilse bile gündelik acılarını hafifletmektedir.

İkinci delil şu olabilir: Yazan ve yayınlayan kimse, üzüntüsü engel bile olsa, okunmak, anlaşılmak, övülmek isteğini gösteriyordur. Bundan şu çıkar ki, insanları yazdıklarını okumaktan zevk duyuyor, hatta evrensel anlayışsızlığın, doğal umursamazlığın üstüne çıkacak kadar düşüncelerini kavrayacak durumda sayıyordur. Böylece sözünü ettiğimiz yazar insan zekâsının gerçek değerine inandığını göstermektedir. Halbuki onu özellikle küçümsemiş, hor görmüştü ve nihayet kendilerinde övülüp sayılmaya değer bir şey olmayan insanlar tarafından övülmekten hoşlandığını da itiraf ediyordur. Ümitleri ve istekleri o yazarın tartışılmaz, yanıltısız saydığı gerçeklerle tam çelişme halindedir. Eğer insan kendisine özel hiçbir şeyi bulunmayan, sonsuzluğu olmayan sefil ve aptal bir yaratık ise neyi anlıyabilir? Onun onaylarının alkışlarının ne ağırlığı, ne değeri vardır?

Burada sözünü ettiğimiz yazar –belki de şu satırların yazarıdır– eserlerinde söylediklerinden daha az bir tartıda acılarının kölesi olduğunu istemeyerek açıklıyordur. Gerçekten de öyle. Muharrir düşüncelerini güzel bir üslupla sıralamanın zahmete değer, bu zahmetin bir zevk ya da acılarını hafifletici bulunduğuna; insanların açık aptallıklarına rağmen yazdıklarını anlayabilecek, düşüncelerine saygı duyabilecek durumda olduklarına inancını göstermektedir ki, nihayet bu anlayışın bu onayın değerli birer varlık, aranılan bir teselli olduğu meydana çıkmaktadır. Aksine, mutluluğun gerçek inkârcısı ve her

şeyin boşluğunu bilen gerçekten mutsuz, hiçbir zaman edebiyatın ve insan zekâsının boş hayalleriyle kendisini avutmayacaktır. Budala edebiyatçılar ve filozoflar kalabalığı ile birlikte aldatıcı övünüşlere kendini bıraksa, durmadan, kusana kadar tekrarladığı şeye, yani hayatın can sıkıntısından, üzüntüden ve felaketlerden başka bir şey olmadığına ruhunun derinliklerinde inanmadığı şüphe götüremez.

Madem ki ben de eski devirlerin Hermes'leri gibi ikiyüzlü yazarlardan biriyim, madem ki bütün İtalya'da bu çeşit yazarların belki de biriciği benim, henüz halka karşı ve açıkça utancımı itirafa cesaret edemiyorsam bile, düşüncemin çelişmeler içinde olduğunu içtenlikle kabul etmek istiyorum.

İkinci düşünce şudur, daha kısadır:

– Yazılarımda birçok defa eskilere, kendilerini tanrıların savunduklarına, doğanın iyiliklerine, aşka, şan ve şerefe inandırarak tatlı bir mutluluk vehmi veren "tatlı yalanlar"ı aradığım olmuştur. Fakat sonra, tarihçilerin ve şairlerin söylediklerine göre zamanımız kadar hayvan ve zalim, o uzak devirlerdeki çılgın ve hain olayları, insanların toplu bir halde öldürülüşlerini, felaketleri, faciaları hatırlayınca, ilk düşüncemin doğruluğundan şüphe etmeye başlıyorum. En "tatlı yalanlar" bile –bugün gençlerde görüyoruz– insanı fenalığın türlü çeşitlerinden koruyamıyor. Şu sonuca varmamız akıllı bir davranış olur ki, insan vehimleri arasında hesaba katılması gereken biri varsa, o da, bazı ortak vehimleri bize faydalı gösterenidir.

Marconi'yi Ziyaret
(veya Hareketin Sonu)

Roma, 25 Eylül

Yıllar var, Markoni ile NewYork'ta tanışmıştım. Fakat o gün ünlü İtalyanın etrafını o kadar çok kadın sarmıştı ki kendisiyle yarım dakikadan fazla konuşamadım, ancak bir randevu alabildim ve bu sabah, beni başkanı olduğu İtalya Akademi Merkezi Farnesine'de kabul etti.

Büyük bir salona aldılar. Burada Sodoma tarafından yapılmış bir tablo Büyük İskender ile Roksan'ın karşılaşmalarını canlandırıyordu. Markoni servetine ve şöhretine rağmen tatlı, mütevazı bir insan. Samimi, fakat çekingen bir asilzade gibi davranıyor, bundan bir İtalyan laubaliliği ile bir İngiliz durgunluğu karışımı oluyor. Bana, yorgun, misafirlerin hepsini uğurlamış da yatmaya hazırlanan bir centilmeni hatırlattı.

Amerika'daki ortak dostlarımızdan birkaçını andıktan sonra kendimde yeni buluşu üzerine söylenenlerin doğru olup olmadığını sormak cesaretini buldum. Markoni'nin asil yüzü asıldı, açık renk gözleri bir an kararır gibi oldu, birkaç saniye düşündü, sonra tatlı ve alçak bir sesle şunları söyledi:

– Kimseye açıklamadığım bu buluş facialarımın sonuncusudur. Belki de ölümümü çabuklaştıracak, bir süredir kendimi iyi bulmuyorum, hastayım ve vicdanımı sarsan müthiş sorun sıkıntımı artıyor.

Büyük kâşif tekrar sustu, ruhumun derinliklerine inmek istermiş gibi gözlerimin içine baktı. Ona:

– Eğer, dedim, bana bir şey açıklamak şerefini verirseniz hiçkimseye, herhangi canlı bir yaratığa sözlerinizden bir kelimeyi bile tekrarlamayacağıma emin olabilirsiniz.

– Size, dedi, inanıyorum. Esasen herkes için sır olması gereken bir şeyi size de söyleyemem, bunu ne yapabilirim, ne de yapmak isterim, ama İtalya'da o kadar çok konuşulan buluş doğrudur, şimdiye kadar yapılan deneyler de olumlu sonuçlar vermiştir. İşin içyüzünü bilmeyenler ve gazeteciler bir "ölüm ışın"dan bahsedip duruyorlar. Aptallık ve saçma bir şey! Bununla beraber buluşum daha da az korkunç değildir. Ben birçok kilometre uzakta işleyen herhangi bir motoru olduğu yerde durduran şaşmaz bir sistem buldum. Herhangi bir makineyi, herhangi bir hareketi, hatta insan yürüyüşünü ve kalbinin atışlarını durduracak bir çare de elde ettim. Buluşun öldürücü sonucu meydandadır. Şimdiye kadar, belli saatlerde Roma'ya yaklaşan bütün otomobilleri durdurmayı başardık. Sonra Toscana havalarında dolaşan iki uçakta deneme yaptık, uçaklar yere düştüler, pilotlar ağır yaralı olarak kurtarılabildi. Bütün orduların motorla ilerleyip savaştıkları günümüzde bu buluşun ne korkunç uygulama alanları olacağı besbelli. Zırhlı tanklar, elektrikli trenler, otomobiller, hasta taşıyan arabalar, bütün taşıt ve saldırı araçları kötürüm oluverecek. Benim aletlerimi kullanan bir ordu için birdenbire hareketsiz kalan düşman ordularını yok etmek işten bile değildir. Daha beteri, bütün uçaklar içindekilerle havada tutuşarak düşecekler. Daha sonraları, düşündüğüm gibi her türlü hareket ve insanlar bile durdurulacak olursa, kurtuluş olmayacak, aletlerimin hedefi herkes birer heykel, birer cansız ceset haline gelecek. Gerçekte bir silah olmamakla beraber hareketi yok eden aletim muazzam mezarlıklar meydana getirecektir. Böyle bir durum karşısında aklım, fikrim altüst oluyor. Ben dini bütün bir insanım ve Tanrının insanlar arasında kardeşlik istediğini, birbirlerini öldürmelerini yasakladığını biliyorum. Ben fizikçiyim ve hareketin kâinatın ruhu, temeli olduğunu da bilirim. Hareketi dur-

durmak tabiata karşı bir cinayettir. Ve nihayet bir insanım, insan zekâsının keşfettiği aletlerin onların rahatlarına hizmet etmesi, yaratıcı güçlerinin artmasına yardımcı olması gerektiğini bilirim. Hareketi durdurmak insanlığa karşı bir hiyanettir. İlahi ve insani kanunlara karşı gelerek şanıma, şerefime bir şey katmış olmam. Bununla beraber buluşumun sırrım kendimle beraber mezara gömmek düşüncesi beni şaşırtıyor, kalbimi sıkıyor. İstek çok kuvvetli, sorumluluk çok büyük. Vicdanıma, inançlarıma başvurdum, son buluşumdan vazgeçmeye, susmaya karar verdim. Ama bunları güçleştiren duyguları, çok insani duyguları elbet anlıyorsunuz. İçimde iman sahibi ile vatansever, bilgin ile vicdanlı insan karşılayıp durmadan savaşıyorlar. Bu iç facianın sıkıntısı uykumu, rahatımı, huzurumu kaçırıyor. Daha fazla dayanamayacağımı, yakında öleceğimi anlıyorum. Beni bir daha göremeyeceğinize eminim.

Teselli için söylenecek her söz acemice kekelemelerden başka bir şey olamayacaktı. Markoni'den ayrılırken elinin terlemiş olduğunu, hafifçe titrediğini farkettim.

Mermer İnsanlık

Kararre, 19 Mayıs

Ne mutlu, neşeli ve unutulmaz bir gün! Beyaz başarımın söz verilişi ve başlangıcı...

Uzun yıllardan beri, uykuda ve uyanık, bu muazzam rüyayı görür, bunun gündelik hezeyanlarımın yarattığı boş bir hayalden başka bir şey olamayacağını düşünür dururdum. Ama bugün, aksine, onu güzel ve dolu bir gerçek haline getirmek için her şey hazır, birkaç milyon dolarla beş yıllık bir çalışma buna yetecek, ve sonunda, benzerlerimin hiçbirinin hayal dahi etmeye cesaret edemediği bir şeyi görebileceğim.

İşte rüyam: Kenarı 33 metre beyaz mermerden bir küp, dört yönüne, üst üste ve paralel, alçak kabartmadan insanların tarihi kazılacak. İlk yanı uygarlığın başlangıcına, büyük Afrika ve Asya İmparatorluklarına verilecek, ikinci yanda Grek ve Roma tarihlerinin Ege ve Etrüsklerden başlayıp barbarların saldırılarına kadarki kısım olacak, üçüncü yanda "muazzam ve ince" ortaçağın manevi temsilcileri ile ilahi ve insani macerasının muhteşem aktörleri, nihayet, dördüncü yanda, Kristof Kolomb'un karavelasından Hiroşima bombasına kadar zamanımızın feci ve harikulade maceraları.

Kübün üstünde, ortada, yabani hayvanlar ve çiçeklerle süslü bir ayak üzerinde iki dev heykel; bütün ilk yaradılış güzelliği ve erkekliği ile adem, cismani ve manevi ana güzelliğiyle

Havva. İlk atalarımızın başları torunlarınınkilerden en az elli metre yüksek olacak.

Düşündüğüm yapıt devlere layıktır ve ancak İtalya'da, özellikle Mikel Ancelo'nun geçici yaratıcı vekili sıfatıyla Aquana Alplerinin eteklerindeki kıyılarda gidip devlerinin gövdelerini aradığı yerlerde meydana getirebilirdi.

Bugün İtalya'nın en meşhur ve cür'etli heykelcilerinden on ikisini tuttum. Her birinin emrinde kendisine verilmiş alçak kabartmaları yapıp gününde teslim edebilmeleri için, insanların faciasını gösteren destani sahneleri mermere işleyebilecek onar mermerci usta bulunacaktır.

Daha şimdiden ocaklardan bütün mermer parçaları çıkarılmış, şantiyelere, tezgâhlara getirilmiş bulunuyor. Artistlerle kontratlar imzalandı, hatta birkaçı gelip, yapmayı düşündükleri sahnelerin lüleci çamurundan hazırladıkları maketlerini gösterdiler. Irgat, işçi, heykelci, yüzlerce kişi insanların şanına ve çalışmaya ithaf edilmiş bu efsane yapıtı Toskanya'nın zümrüt denizine karşı dikmek için beş yıl çalışacaklar. Beni temsil için burada iyi yürekli bir şairle namusuna emin olduğum bir heykelci bırakıyorum.

Beş yıl sonra, Tanrı o zamana kadar yaşamama izin verirse ne zamandır peşinde koştuğum hayalin taş ve güzellik haline gelmiş beyaz ve azametli mermer kitlesini nihayet seyredebileceğim. Daha şimdiden o ilk günü, yontulmuş dev yüksüğün muazzam geometrik biçiminin İtalya göklerinin geniş aydınlığı içinde, büyük yaz güneşi altında, dağların haşmetiyle denizin nefes alışı arasında çok yükseklere dikilmiş gibi görüyorum. İnsanüstü ölçüde sayısız bir kalabalıkla bezenmiş bir muazzam burç binlerce yıl boyunca –şayet daha önce dünya parçalanmazsa– cür'etli ve ümitsiz cinsimizin şerefli ve rezil tarihini hatırlatacak.

İTALYA'NIN ÇİRKİNLEŞMESİ

Milano, 20 Ekim

İtalya'ya tekrar gitmek, en kalabalık ve ünlü şehirlerini, şaşırtıcı il merkezlerini, şanlı ve hülyalı manzaralarını yeniden görmek istedim. Üç buçuk ay süren dolaşmalardan sonra bu memleket hesabına olduğu kadar kendi hesabıma da üzüntü duydum.

İtalya'yı ilk olarak elli yıl önce görmüştüm. Modern uygarlık denilen şey onu daha o zamanlar bozmaya başlamıştı. Bununla beraber insan insanların güzel vatanı yine de orasıydı. Hâlâ bozulmamış, XIV üncü veya XV inci asır dekorları içinde XIX uncu asrın mutlu havasının teneffüs edildiği yerler vardı. İtalya fakirdi, fakat İtalyanlar hiçbir bankanın veremeyeceği servetlere henüz sahiptiler: Aşk, samimiyet, neş'e. İtalya'nın bazı ilçeleri pisti, ama bu antik ve sıhhatli, tabii ve gerçek bir pislikti, tabiatın güzelliğini bozmuyor, havanın temizliğini kirletmiyordu. İtalya'da konfor yoktu ilkeldi, ama yollarının sakinliği, meydanlarının geniş havası, küçük şehirlerin huzuru, mütevazı ve hareketli bir hayatın sessizliği, âdetlerinin sevimli sadeliği, kibarların babacan halleri ile halktan olduklarını gösteren tebessümleri ve halkın kibarlığı ile gezegenleri memnun ediyordu.

O zamanlar da haydutlar, hırsızlar, dilenciler, kızlar vardı. Ama kılıklarından kolayca belli olurlardı ve sınırlı bir ölçüde

kalırlardı. Eski haydutlarda bir şövalye, bir azilzade hali vardı. Halbuki şimdi, hırsızlar, yol kesenler cinayeti şiirsiz, büyük bir endüstri haline getirmiş kaba, sert oğlanlardır. Dilenciler, Hıristiyanlığın âdeta meşru bir tarafı, sarayların, kiliselerin birer bekçisi gibiydiler. Bugün kendilerine işsiz adım vererek akıllı, girgin insanlardan nefret ediyor, çalışanların sırtlarından geçiniyorlar. Dolandırıcılar ayrı bir sınıftı, sevimli hilekârlardı. Aldatmalarında birer artisttiler, az kâra kanaat ederlerdi. Bugün dolandırıcılık, sokaklarda olduğu gibi her yerde ve her şeyde, endüstride, dükkânlarda devlet dairelerinde tatbik ediliyor. Eskiden kızları bulmak için kötü mahallelere gitmek gerekirdi. Şimdi iyi aile kızları ile kibar kadınlar bile gizli fuhşun getirdiği kârlardan haberdardırlar.

Elveda, sevimli ve eski İtalya! Elveda, Napoli çapulcuları ve Floransa seyyar serenadçıları! Elveda Roma'nın sokak şarkıcıları, çalgıcıları, çiçekçi kızları! Elveda Venedik'in siyah şalları ve gondolcuları! Elveda İtalya'nın neşeli, becerikli ve dahi halkı! Son yıllarda, feci İkinci Dünya Savaşından sonra, tatlı İtalya cenneti bile Amerikan üslubu bir cehennem oldu. Amerikan uygarlığı, dolar ve makine emniyeti o güzelim eski yarımadayı kendine benzetmek için istila etti.

Daracık, yayalar ve süvariler için yapılmış sokaklar gürültülü otomobiller, dayanılmaz motorlu bisikletlerle doldu. Ancak seyyar satıcıların ahenkli nakaratı, kızlarla oğlanların şarkıları, kapılarının eşiklerinde dedikodu yapan kadınların neşeli kahkahaları, kamçı şaklamaları çınlayan yerlerde şimdi demir hırıltıları, otomobil ulumaları ve egzoz patlamaları, motor homurtuları, klâkson çığlıkları, gramofonların, hoparlörlerin kulakların zarlarını patlatan kakafonileri duyuluyor. Bugün İtalya sokakları bütün Avrupa'nın en gürültülü, en tehlikelilerindendir. İtalyanlar, sanki gürültünün, hareketin, süratin, lüksün, gururun, hayatın bir ifadesiymiş gibi davranıyorlar. Bir bina veya heykel seyretmek için bir meydanda durmak imkânsızdır. Gürültüden insanın beyni durur, kendisi de her an çığnenebilir. Daha da fenası makineler İtalyanların kendi karakterlerini de değiştirmiştir. Herkes acele

ediyor, herkesin sesi kabadır, suratları asık veya hakaret doludur.

Gürültü ile beraber kokular da çoğaldı Yalnız şehirlerin kalabalık caddelerinde değil, deniz kenarlarındaki bulvarlarda, ortaçağdan kalma küçük şehirlerde, hatta parklarda, yeşil vadilerde, köy yollarında bile rüzgârın getirdiği güzel kokulara benzin, mazot, yanmış yağ ve buna benzer leş gibi şeyler karışıp onları yok ediyor.

Gençliğimin tanrısal İtalyası işte böyle oldu. Bugün daha zengin, daha hareketli, daha modern görünüyor. Gerçekte eskisinden daha fakir ve daha çirkindir.

Modern evler kişilikleri olmayan, iğrenç, kocaman kışlalardır. Gökdelenlere ulaşamıyorlar, fakat bahçeli, çardaklı, şüphesiz en son su tesisleri olmayan ama güneş ve yeşillik içindeki eski mütevazı evleri aratıyorlar.

İtalya'da son yıllarda yapılmış şeylerin hemen hepsi daha iddialıdır, fakat anlatılamayacak kadar çirkindir. Şehirlerde gölgeli bahçeleri, yerlerine nefret verici hücrelerinde aptal, küçük emlak sahiplerinin oturacakları betonarme kışlalar yapılsın diye acımadan kaldırıyorlar.

Göller ve dağlar seyredilen büyük yollarda, bir likörün veya tıraş sabununun meziyetlerini haykıran çiğ, cırtlak renklerle yapılmış afişler manzarayı berbat ediyor, gözleri tırmalıyor. Her yerde ağaçlar kesiliyor, ormanlar seyrekleşiyor. Aziz Fransuva ve Leonardo'nun vatanı tabiat güzelliklerine, kuş seslerine katlanamaz oldu. Her İtalyanın içinde bir oduncu veya avcı gizlenmiş gibidir. Dünyanın hiçbir memleketinde İtalya'da olduğu kadar yeşillik yok etmek, kuş cinsini öldürmek hırsı yoktur. İtalyan arması, sembol olarak bir balta ile bir tüfek taşımalıdır.

Ben modernliğin bütün makineleri ile hâkim olduğu bir memleketten geliyorum ve gelişme denilen şeyin düşmanı değilim. Ama Amerika'da, Avrupalıların istilasından önce bomboş kırlar ve Kızılderililerin çadırları vardı, İtalya'da aksine, orası üç, dört medeniyetin saygıdeğer bir müzesidir, güzelliklerini, biçimlerini, herkesi sevindirmek üzere korumak hakkına

sahip olmak gerekti. Halbuki günden güne daha gürültülü, daha bayağı, daha çirkin, daha pis kokulu olmaktadır, yani daha az güzel, daha az oturulacak bir yer haline gelmektedir.

Elli yıl sonra da, "Avrupa'nın bahçesi"nin haşmeti ve güzellikleri, bu çılgın asrın yarattığı barbar uygarlığın kötü bir kopyası altında ezilmiş, boğulmuş olacaktır.

Picasso'yu Ziyaret
(veya Sanatın Sonu)

Antibes, 19 Şubat

Yıllarca evvel, Paris'te, Picasso'nun altı tablosunu satın almıştım. Hoşuma gittiğinden değil, moda olduğu için ve beni yemeğe davet eden hanımlara hediye ederim diye. Son zamanlarda "Côte d'Azur"de bulunuyordum. Yalnızdım, ne yapacağımı bilmiyordum.

Picasso buraya çok yakındı, deniz kenarında bir köşkte pek genç ve hoş eşi ile yaşamaktadır. Kendisi oldukça yaşlıdır ama, sağlam ve güzel vücutludur, sıhhati ve neşesi yerindedir.

Önce ikimizin de tanıdığı kimselerden konuştuk, sonra söz resme döküldü. Pablo Picasso sadece mutlu bir sanatçı değil, aynı zamanda akıllı bir insandır, gerektiği zaman hayranlarının kendisi için kurdukları teorilerle eğlenmekten çekinmez. Bana:

– Siz, dedi, ne bir güzel sanatlar ve edebiyat meraklısı, ne de bir eleştiricisiniz, sizinle açık konuşabilirim. Delikanlılığımda ben de her genç gibi sanata, büyük sanata iman etmiştim. Amma yıllar geçince XIX uncu asır sonlarına kadar bilinen anlamıyla sanatın artık mahkum olduğunu, can çekiştiğini, bittiğini fark ettim, sözüm ona "sanat faaliyeti" denilen ve gittikçe artan şeyin gerçekte onun ölümünün çeşitli gösterileri olduğunu anladım. İnsanlar, görünüşün aksine resimden, heykel ve şiirden gittikçe uzaklaşmaktadırlar. Günümüzün insanları-

nın akılları, fikirleri makinede, bilim buluşlarında, servette, tabiat kuvvetlerini elde etmekte, dünyada yeni topraklar araştırmaktadır. Artık sanatı, öteki asırlarda olduğu gibi, hayati bir ihtiyaç, manevi bir gereklilik saymıyorlar. Çoğu, sanatı henüz meslek olarak yürütmekte, onunla meşgul olmaktalar, ama bunun gerçek sanatla bir ilgisi yoktur. Yani demek istiyorum ki, bunu, taklit hevesinden, geleneklere bağlılıktan, gösteriş ve lüks merakından, tembellikten, bir çeşit fikir oyunundan, modaya uymak için ve birtakım hesaplardan yapmaktadırlar. Alışkanlık ve züppelik onları henüz yakın geçmişin havası içinde yaşatıyor ama, aydınların ve halkın çoğunluğu, sanat için artık içten ve sıcak bir ilgi duymamaktadır, onu nihayet bir eğlence bir vakit geçirme, bir süs saymaktadır. Yavaş yavaş spor ve makineye meraklı, daha samimi, daha sinik, daha da kaba yeni kuşaklar, sanatı, geçmişin anlaşılmaz ve lüzumsuz hatıraları olarak müzelere, kitaplıklara koyacaklardır.

Sanatın bu sonunu, benim gibi açıkça gören bir sanatçı ne yapabilir? Meslek değiştirmek güç ve tehlikeli bir şey. Özellikle geçim bakımından. Geriye şu kalıyor: Eğlenmeye bakmak ve para kazanmaya çalışmak.

Sanat artık en seçkinlerin beslendikleri bir gıda olmaktan çıkınca, artist çeşitli ve yeni formüllere, denemelere kendini isteği gibi verebilir, keyfince fantezilere kaçabilir, türlü fikir şarlatanlıklarına girişebilir. Halk artık sanatta bir teselli, bir heyecan aramıyor, fakat ince zevk sahipleri, zenginler, aylaklar, cevher araştırıcılar yeni, garip, orijinal, olmayacak şeyler, kepazelikler ararlar. Ben, daha başlangıçta bu efendileri, eleştiricileri aklıma gelen türlü tuhaflıklarla memnun ettim. Bunlar ne kadar az anlıyor, kavrıyorlarsa o kadar hayran kalıyorlardı. Bu oyunlarla, cambazlıklarla, bulmacalarla, arabesklerle eğlene eğlene çabucak ünlü oldum. Bir ressam için şöhret demek, satış, kazanç, servet demektir. Şimdi bildiğiniz gibi meşhur ve zenginim, ama kendimle yalnız ve başbaşa kalınca, kelimenin eski ve yüksek anlamıyla, kendimi bir sanatçı saymıyorum. Giotto ve Tisyano, Goya ve Rembrandt gerçekten ressamdılar. Ben zamanını anlamış, hemcinslerinin aptallığını,

hiçliğini, boşluğunu, oburluğunu elinden geldiği kadar sömürmüş bir oyuncuyum. Size yaptığım itiraf acıdır, zannedebileceğinizden daha da acı, ama samimi olmak içtenliğine sahiptir.

Ve Picasso ilave etti:

– Artık şimdi gidip bir şey içelim.

Görüşmemiz daha da uzadı, ama ihtiyar Katalonyalı ressamın ağzından çıkan öteki sinik paradoksları not etmeye sabrım yetmedi.

Voronof ile Görüşme
(veya İnsanın Başkalaşımı)

Nis, 17 Mart

Gençleşmiş ihtiyar Rus, beni geniş bir salona aldı. Genç karısı da oradaydı. Koltuklara oturur oturmaz, Voronof, gülerek:

– Sizin için, dedi, yapılacak bir şey yok. Hayır, bir şey yok sanıyorum. Ne gençleşmek, ne de bir dahi haline getirilmek istiyorsunuz, öyleyse ne diye beni görmeye geldiniz?

Kendisine, kişisel bir isteğim olmamakla beraber, araştırmalarını, denemelerini merak ettiğimi, İnsan Başkalaşımı Enstitüsüne dolarlarımla yardım edeceğimi söyledim. O zaman Voronof daha sevimli oldu:

– Bu davranışınıza teşekkür ederim, dedi, gençleştirme kliniğim için sağlam birkaç maymundan başka bir şeye ihtiyacım yok. Müşterilerim oldukça zengin, masraftan da kaçınmıyorlar. Fakat teklifiniz budalaların iyileştirilmeleri hesabına çok kıymetlidir. Bu zavallılar o kadar aptallar ki ahmaklıklarının tedavisi gerektiğini anlayamıyorlar. Nerede kaldı ki, başkalaşımları, değişmeleri için çok para sarfedilmesi gerekmekte, bu da işlerine gelmemektedir.

Denemelerinin başarıları, insan başkalaşımı ameliyatlarının sonuçları üzerine Voronof'tan bilgi edinmek istedim:

– Şimdilik, dedi, bu sırrı açıklayamayacağım. Başka türlü davranacak olursam günümüzün bazı ünlü kişilerinin isimlerini açıklamam gerekiyor. Söylesem siz de şaşarsınız. Yalnız şu

kadarını diyebilirim ki, bir mankafayı dahi veya ona yakın bir hale getirmek için denemelerim, beni dünyaca meşhur eden gençleştirme ameliyatlarından daha öncedir. İlk girişimlerinden daha iftihar ettiğim ve beni daha eğlendirdiği halde son zamanlara gelene kadar ondan bahsetmiş değildim. İhtiyar bir kimseye gençlik olanaklarından bazılarını geri vermek nispeten kolay bir ameliyattır, ama sadece aşılanan kimse için faydalıdır, onun cinsel faaliyetini artırır, netice pek de uzun sürmez. Fakat ahmakların durumları başkadır. Bu konuda gençler, çoğunlukla çocuklar üzerinde çalışırız ve yıllarca sonra değişiklik kendini gösterince, yeni dahi yalnız şahsına değil, bütün insanlığa faydalı olabilir. Meşhur bazı yazarlar, herkesin hayran olduğu bazı artistler, çok tanınmış ve moda olmuş bazı düşünürler, çocukluklarında birer zavallı mankafadan başka bir şey değillerdi ve onları yoksullar evinden toplamıştım, tedavimden sonra bugünkü durumlarına ulaştılar.

– Hiç olmazsa birisinin adını söyler misiniz?

– Bunu yapamam, gerçekten yapamam Mr. Gog. Söylersem hem meslek sırrına ihanet etmiş, hem aydınları kıskanan halkın ağzına, her şeyini bana borçlu olan meşhur bir kimsenin adını vermiş olurum. Bununla beraber, iyi bir gözlemciyseniz, siz kendiliğinizden böylelerini tanıyabilirsiniz. Bilgim ve sabrım sayesinde, ben, bu işlerin cahili kimselerin mucize dedikleri şeyi başardım. Şunu da ilave edeyim ki eserim hiçbir zaman dört başı mamur olamadı. Hemen daima, dahi olmuş bu mankafalarda, doğuştan aptallıklarının bazen pek göze çarpan izleri kalıyor. Çalışmalarım sayesinde mankafalık deliliğe yükselen bir tahrik ile "ben"in heyecanı aracılığıyla "Sublime"leşti. Bazı çocukça ve şarlatanca tuhaflıklar, her ne pahasına olursa olsun orijinal olarak gayreti, bazı iddialı aptallık nöbetleri iyi görmesini bilen gözler için bu yapma dahiliğin gizli ve bayağı kaynaklarını açıklamaktadır. Ben çok şey yaptım, gerçekten çok şey yaptım, ama doğa kurnaz ve inatçı: Doğuştan akıl fukaralığı, çok yazık ki ve sık sık, sonradan yapma fikir büyüklüğü arasından sırıtıyor. Günün ünlü kişilerini şüpheli bakışlarla gözetleyiniz, belki de tamamlanmamış

şaheserlerimden bazılarını tanıyabilirsiniz. Mutlu öğrencilerimden bazılarında eski mankafalıklarının izlerini gördükçe nasıl eğlendiğimi hayal edemezsiniz. Bununla beraber, yüksek yaradılışta kimseler olduklarına inanmaya alışmış bulunan halk, aptallığa dönüşleri, saçmaladıkları en belli ve bir kepazelik olduğu sananlar bile onları ağızları açık dinliyorlar, alkışlıyorlar. Bu bakımdan beni bağışlamanız gerek, onları, yıllarca önce, teknik olanaklarım henüz tam değilken, ilk denemelerim zamanında meydana getirdim. Mankafalardan şimdi çıkaracağım dahiler daha çok başarılı olacak.

– Kullandığınız usul üzerine bir bilgi verebilir misiniz?

– Ne yazık hayır, veremem. Zaten bir mankafayı bir dahi haline getiren teknik o kadar karışıktır ki hareket noktası olan prensipleri birkaç cümle ile anlatmak kabil değil. Fakat daha ilk günden uyguladığım ana prensibi söyliyebilirim. Daha gençliğimde benzerlerimin manzarasından, geri ve hayvanca varlıklarından ürkmüştüm. Cinsimizin gelişmesi orada durmuş sanıyordum. Çünkü insan cinsinin son basamağı bilinçli bir irade ile tabiatı yerine geçmesi gerekirken buna aldırış bile etmiyordu. Halbuki insan, zekâsı ile hem kendini hem öteki hayvanları geliştirebilirdi. Böylece ana prensibim insanların istihaleleri, değişmeleri oldu. Buna rahipler, filozoflar, ahlakçılar, profesörler, politikacılar başvurmuşlardı ama etkileri geçici olmuştu. Bilim gerekiyordu. Yalnız biyoloji insanı yeni baştan yapıp düzeltmeye kalkışabilirdi. İşe ihtiyarlara erkekliklerini geri vermek, aptalları akıllandırmakla başladım. Başardım. Şimdi canileri birer aziz, cüceleri dev, ürkek ve yumuşakları yırtıcı haline getirmeye, delileri akıllandırmaya, kadınları erkek yapmaya hazırlanıyorum. Bilim için olmaz diye bir şey yoktur, biyoloji, tıp ve cerrahi için saçma ve güç diye bir şey yoktur. İnsanların dünyası altüst edilip değiştirilmelidir. Bu koyun gibi cinsin binlerce yıllık yeksenaklığını yenmek zamanı geldi. Asrımıza ve bize layık tek radikal ihtilalin, büyük biyolojik ihtilalin saati çalmış bulunuyor. Ve şayet bu topyekûn ihtilale karşı koymak isteyen çıkacak olursa onları birer duygusuz hayvan veya dilsiz birer otomat haline getiririm. Siz, Mr.

Gog, İnsan Başkalaşımı Enstitüsünün en cömert koruyucusu olmak ister misiniz? Ona Nietzsche'nin şu sözünü döviz yapardık: İnsan, maymunla üstün insan arası bir köprüdür.

Buraya gelince Profesör ayağa kalkmıştı, yüzü kıpkırmızı olmuş haykırıyor, buhran içindeymiş gibi çırpınıyordu. Karısı koştu, anlayamadığım bir dilde bir şeyler söyledi, sonra dönerek beni kapıya kadar götürdü:

– Mr. Gog, dedi, kocama yaptığınız bağış vaadine çok teşekkür ederim. Tekrar ne zaman görüşeceğimizi ben size telefonla bildiririm.

Günahkâr Rahip ve Başrahip

Montpellier, 6 Mart

Beni birkaç yıl önce bir melankoli buhranından tedavi etmiş olan Doktor Gr. Geçen gün dedi ki:

– Can sıkıntısından kurtulmak için o şehirden bu şehire dolaşarak ilginç insanlar aradığınızı biliyorum. Niçin gidip d'Espenyac başrahibi ile görüşmüyorsunuz? Tanıdığım papazların en garibidir. Ne vaaz eder, ne de kilisede bir görev almıştır. Çok zengin bir ailedendir, Montpellier'in en eski, en güzel konaklarından birinde oturur, güzel bir bahçesi, özel bir kiliseceği, zengin bir kütüphanesi vardır. Bunlar meslekdaşlarının ve yüksek sosyetenin ikiyüzlülüklerine karşı koymasına yardım eder.

– Peki ama garipliği hangi konuda?

– Kendisini gidip görünüz, o söylesin. Sürprizin tadını azaltmak istemiyorum.

Doktor Gr. benim için bir takdim mektubu karaladı, bugün gidip başrahibi gördüm.

Konağı Montpellier'in en güzel yerlerinden birinde ve aldanmıyorsam XVI ncı asırdan kalmadır. Şimşir çitli, sedir ve çam ağaçlarından korusu, güller arasında mermer vazoları ile İtalyan tarzı bir geniş bahçesi var.

Başrahip beni kütüphanesinde bir asilzade ve bir kilise adamı karışımı nezaketle kabul etti. Gözlerim derhal bir tab-

loya takıldı. Bu, Venedik ekolü, Maria-Magdelana'nın gür sarı saçlarıyla İsa'nın ayaklarını silerken yapılmış büyük bir tablosu idi. Nazik başrahip:

– Doktor Gr., dedi, rahip hayatımı kutlu bir tarzda geçirmek için seçtiğim yolu öğrenmek istediğinizi yazıyor. Hiçbir tarafını gizlemeden, ikiyüzlülük etmeden derhal itiraf edebilirim. Kendimi uzun yıllardan beri tarihin bu dünyada ünlü ettiği fakat ölümlerinden sonra öteki dünyada ızdıraplar içinde inleyen güzel ve zayıf zavallı günahkâr kadınların ruhlarını kurtarmaya adadım.

Bu ilk sözler beni şaşırttı, karşımdakine daha dikkatle baktım. Altmışını geçmiş olmasına rağmen asil yüzü, ak, ama gür saçları, melekler gibi tatlı bakışlı mavi gözleriyle henüz yakışıklı bir erkekti. Devam etti.

– Belki, dedi, kutsal Roma kilisesinin hürmetkâr bir hademesi olan bir Katolik papazın ömrünü günahlarından çok güzellikleri ile ünlü bu zavallı bahtsızlara vermiş bulunmasına şaştınız. Fakat düşününüz ki, biz Hıristiyanların, hepimizin, Kurtarıcı Efedimizi elimizden geldiği kadar taklit etmek ödevimiz vardır. Yalnız, biz zavallı fanilerin her yönden yüksek bu kutsal örneğe uyabilmemiz olanaksızdır. Bu sebepten her birimizin onun sonsuz merhametinin en fazla parladığı yönlerinden birisini, bir özel parçasını seçmemiz gerekiyor. Ben kendi hesabıma, gençliğimden beri, Onun Maria-Magdelena ile karşılaştığı sahneyi düşünür dururum. Bazılarının söyledikleri gibi pekâlâ yaşayan günahkâr kızları doğru yola getirmeye çalışabilirdim, ama böyle bir işin genç, sıhhatli, kambur filan olmayan bir papaz için ne kadar tehlikeli olabileceği meydandadır. Hem daha o zaman bile kendimi kiliseye verirken ettiğim yemine sadık kalmaya dikkat ederdim. Onun için uzak ve yakın geçmişi düşündüm, birçok kimsenin tarih veya dedikodu merakı ile hatıralarını sakladıkları ünlü günahkârlar vardı, ama hiçbiri onların azap içindeki ruhları için bir şey yapmayı düşünmemişti. Bu kadınlardan çoğunun, zannedildiği gibi, cehenneme atılmadıklarını, fakat, İsa'nın Maria-Magdelena'ya sözlerinin temin ettiği gibi arafta kaldıklarına inanıyordum.

Kutsal dinimize ilham veren barış fikrinin sadık tercümanı olan kilisemiz ise araftaki ruhların ızdıraplarının yaşayanların duaları ile azaltılabileceğini öğretir. Katolikliğin harikulade naslarından biri olan "azizlerin inanç birliği", ebedi lanete uğramış olmamak şartıyla ruhların ızdıraplarının hafifletilebileceği ümidini vermektedir. Dualar, yakarışlar, din törenleri günahkâr ruhların cennete ulaşmalarına yardımcı olabilir. İşte başarmak istediğim ve beni tek başıma ayakta tutan eser budur. Bu günahkârların yalnız benim memleketimin tarihinde bile ne kadar çok sayıda olduklarını biliyorsunuz. Kralların, prenslerin gözdelerinden Gabrielle d'Estrée, Madame de Montespan, Madame du Barry var; Ninon de Lanclos ve Dumas'ın kalemi ile ünlü ettiği Marie Duplessis gibi yüksek fahişeler var. Kalbime çok yakın olmakla beraber yalnız bunlarla meşgul değilim. Alexandre VI'nın metresi Vanozza, meşhur İmperia, Tullia d'Aragon, eski Peru tarihinin tanıttığı Perikola, Emma Liona, Lady Hamilton, Napoleon'un sevgilisi Kontes Walewska, Baviera tahtını tehlikeye sokan Lola Montez, Victor Emmanuel II'nin odalığı Kontes de Mirafiori, Mayerling Faciası kahramanı Arşiduka Rodolphe de Habsbourg'un sevgilisi Maria Vetzera ve nihayet İmparator François Joseph'in gizli sevgilisi Catherine Schratt'ın ruhları için ayinler düzenliyorum. Daha birçok isim sayabilirim, çok var. Her birinin hayatını onlara ait belgeleri dikkatle gözden geçirdim. Onları neredeyse şahsen tanımış gibiyim. Hemen hepsinin, ömürlerinde hiç olmazsa bir defa, samimiyetle âşık olduklarına kanaat getirdim ve onlar hesabına, İsa'nın Maria-Magdelena için söylediği şu sözlere inanıyorum: "Birçok günahı bağışlanacak, çünkü çok sevdi". Ve gerçekten, içlerinden çoğu, yalnız fanileri sevmekle kalmadılar, ama hayatlarında, hiç olmazsa birkaç saat için, insanoğlu'nu, evet Tanrı İnsan'ı bile sevdiler. İşte günahkâr olmuş fakat aynı zamanda ızdırap çekmiş bu çok güzel kadınlar için, her yıl kilise kanunlarının izin verdiği en yüksek sayıda ayinler düzenliyorum, ruhlarının selameti için her gün Tanrı'ya dualar ediyorum. Açık alınla ve yüzüm kızarmadan sizin temin edebilirim ki beni bu kadınlara bağla-

yan birtakım şehvetli hayaller ve din ulemasının "gamlı hazlar" dedikleri şey değil, fakat serüvenlerini anlatıp para kazananla tarafından bile ihmal ve terkedilmiş bu zavallı ruhlara karşı duyduğum büyük merhamettir. "Öldükten sonra selamete eriş" diye isimlendirdiğim bu teşebbüs bana ne bir Hıristiyan, ne de bir papaz olarak uygunsuz görünüyor. Meslektaşlarım garip bir manyak diye bununla alay ededursunlar, İsa'nın beni suçlandırmayacağına ben eminim ve belki de, gurura kapılmasam, mütevazı dualarımı kabul ediyor diyeceğim. O, insanlar ve her şeyden önce günahkârları kurtarmak için gelmedi mi? Bütün bu bahtsızların ötekiler gibi onun aziz kanı ile ödenmiş ruhları yok mu?

Bu ziyaretin can sıkıntımı giderecek gülünç bir tarafı olacağını zannediyordum. Aksine, başrahipten ayrılırken hemen hemen imana gelmiştim, hatta biraz da müteessir olmuştum.

Barışı İstiyor Musunuz?

Avignon, 18 Şubat

Papalıkla ilgili bu vilayet şehrini pek severim. Her gelişimde bana bir sürpriz hazırlar. İşte sonuncusu. Meşhur köprüsünün yanında bir afiş gördüm. Elle yazılmış, göze çarpar renklerle boyanmış kocaman bir şeydi, şöyle diyordu:

HER PARTİDEN VATANDAŞLAR
DOSTLAR
DÜŞMANLAR
ERKEK KADIN FRANSIZLAR
BÜTÜN DÜNYA ERKEKLERİ - KADINLARI
BARIŞI İSTİYOR MUSUNUZ?
KİMSEYE İNANMAYINIZ
GÜVERCİNLER KEBAP EDİLMEK
İÇİN YARATILMIŞTIR
HAÇLAR DA ŞÖVALYELERİN
YAKALARINA TAKILMAK İÇİN
SAVAŞ DERDİNE ÇARE NEDİR
Ö RENMEK İSTER MİSİNİZ?
ÇARŞAMBA AKŞAMI SAAT
9.30'DA
MOGADOR KAHVESİNE GELİNİZ
PIERRE - LOUIS GOURJAT'NIN
BARIŞI İSTİYOR MUSUNUZ

KONUSUNDA SÖYLEYECEKLERİNİ DİNLEYİNİZ
GİRİŞ-KONSOMASYON DAHİL 300 FRANK
BU İLAN ÖZELLİKLE ZEKİ VE AKILLI
KİMSELERE HİTAP EDER.

Çarşamba akşamı Mogador kahvesine erkenden gittim. Burası geniş ve büyüktür. Benden evvel sekiz, on kişi gelmişti. Saat 9.30'da yerlerin ancak yarısı dolmuştu. Saat 10.00'da M. Pierre Gourjat kürsüsüne çıktı. Elli yaşlarında, kara çember sakallı, tıknaz bir adamdı, astragan yakalı, geniş siyah bir paltoya bürünmüştü. Uzun sözlerinden buraya aklımda kalabilenleri alıyorum:

– Sakın, diyordu, her gün barış kelimesi üzerine nefesler tıkanırcasına ve şüpheli bir yeknesaklıkla tekrarlanan gündelik nutuk atışlara aldanayım demeyiniz. Gazetelerle, radyolarla nakledilen politika gramofonlarına inanmak gerekirse her hükümet, baştaki bütün sorumlularla generaller ve amiraller dahil, barış istemektedirler, gece gündüz yalnız onu düşünürler. 1914'te ve 1938'de de hep aynı şeyleri söylüyorlardı. Halbuki bunlar dünyayı altüst eden savaşların en korkunçlarının önsözleri olmuşlardı. Politikacılar ve askerler barıştan fazla söz etmeye başladılar mı korkudan titreyebilirsiniz. Sahiden barış içinde geçirdiğimiz nadir devrelerde ondan pek bahseden kimse yoktu, daha çok savaştan, geçmiş savaşlardan söz ediliyordu. Başımızdakilerin savaşı nasıl hazırladıklarını biliyorsunuz. Kullandıkları usuller gittikçe çok sayıda ve daha öldürücü silahlar hazırlamak, insanlara birbirlerini daha çok sayıda öldürebilmeleri için talimler yaptırmaktır. Bu, yangınları önlemek için en iyi çarenin ne kadar saman, kıtık ve petrol varsa hepsini bir patlayıcı madde fabrikasına toplamak olduğunu ileri sürmekten farksızdır. Hepiniz biliyorsunuz ki milyonlarca cephane, silah bir araya depo edilirse dünyayı ateşe vermek için bir kibrit, yani bir anlaşmazlık, bir sebep veya bir çılgınlık yeter.

Bu korkunç tehlikeyi, uygarlığın, belki de insan cinsinin sonu demek olacak bir savaşı, ne propaganda, ne kongre, ne yürüyüşler, bayraklar ve toplantılar önleyebilir. Bunun için iki,

yalnız iki çare vardır, ikisi de etkili ve radikaldir, ama kimse teklif etmeye cesaret edemiyor.

Birincisi insan zekâsının, ruhunun, duygularının derinden ve tamamen değiştirilmesidir, öyle ki, hangi ırktan ve dinden olurlarsa olsunlar herkes, kuvvete başvurmanın ve kollektif cinayetlerin milletleri uzlaştırmak için düşünülebilecek en hayvanca, en aptalca çare bulunduğuna inanıp kanaat getirsin. Fakat böyle bir düşünce ve ruh tasfiyesi için, büyük bir otorite ve özel bir teknikten başka, yüzlerce yıl gerektir, halbuki facia tehlikesi ne yazık ki pek yakındır. Onun için daha kolay, daha acele, daha pratik bir çare lazımdır. Ortada iki durum var ki kolayca gözlenebilir ve reddedilemez. Birinci şu: Bizleri yok edecek silahlar sayısız teknisyen ve işçi olmasa yapılamaz. İkincisi, teknisyenler ve işçiler, ücret, disiplin, politik veya ideolojik protesto gibi ve bazen daha hafif sebeplerle işlerini bırakmaya daima hazırdırlar. Düşüncem Kristof Kolomb'un yumurtası kadar basittir ve iki olaya dayanıyor. Belli bir günde, bütün dünya sendikaları tarafından kabul edilmek şartıyla, doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak savaş malzemesi yapılan bütün fabrikalarda işçiler kollarını bağlamalı, barış adına bir genel grev ilan ederek işlerini bırakmalıdırlar. Bu kutsal görevin, batıdan doğuya, bütün memleketlerde, aynı günde yapılması gerektir. Greve uzman işçiler, mühendisler, memurlar, top, tüfek, yangın ve atom bombaları, tank ve patlayıcı madde, zırhlı, denizaltı, uçak, kılıç, süngü, hançer imal edenler katılacaklardır. Bugün bu işçilerin hepsi ücretlerinin artırılması veya iş saatlerinin azaltılması için greve hazırdırlar. Benim önerim, onlar için de, ötekilerle ölçülemeyecek kadar, daha da çok önemli bir grev önerisidir. Düşünmeleri gerekir ki, elleriyle imal edecekleri müthiş aletler, silahlar, kendilerine, çoluk çocuklarına, evlerine, şehirlerine karşı kullanılacaktır. Aklı başında olan kimse böyle bir greve katılmaktan çekinir mi?

Böyle bir anlaşma karşısında hükümetler ve kurmaylar ne yapabilirler? Bir bölgeye, bir endüstriye inhisar eden kısmi bir grevin önü alınabilir, ama milyonlarca işçinin dünyanın her tarafında, aynı günde grevi nasıl önlenebilir?

Bu dünya ölçüsündeki grev hükümetleri düşünmeye zorlayacak ve istenileni kabul ettirecektir. Bütün milletlerin ayaklanmaları, bütün silahların ortadan kaldırılmasını kolayca sağlayacaktır. O zaman insan öldürecek herhangi bir silahın imalini yasadışı ilan edeceğiz. Zırhlılar yolcu gemisi olacak, silah fabrikatörleri insanlara faydalı aletler yapacaklar, toplar, tüfekler, mitralyozlar, bombalar büyük ve neşeli törenlerle denizlerin diplerine atılacaktır. Ancak bu şartladır ki barış sözleri insanlar arasında gerçek anlamım alacaktır ve Karl Marx'ın meşhur hitabına bir ek yapılarak şöyle denecektir: Bütün dünya silah fabrikaları işçileri, gerçek barış istiyorsanız birleşiniz.

Belki içinizden biri bu hayati projeye şu itirazı yapabileceğini düşünüyordur: Grev esnasında ve grevden sonra ölümü hazırlamakla hayatlarını kazanan milyonlarca işçi ve aileleri nasıl yaşıyacaklar? Bu itiraza ne hayret ederim ne de beni ürkütür. Ölüm korkusu ile yaşayan gerideki bütün insanlar selametlerini sağlayacak bu dev grevin başarıya ulaşmasıyla ilgilidirler. Bu sebepten herkes işçilerle ailelerine sevinerek yardıma koşacaktır. Ve bu barış uğruna ayaklanmadan, hükümetlerin, vatandaşların sırtlarındaki dayanılmaz askeri masraflardan kurtulduktan sonra, bugüne kadar ölüm ve tahrip endüstrilerinde çalıştırılan işçiler, insanların refahını ve iyiliğini sağlamak üzere kolayca kurulacak yeni fabrikalara geçeceklerdir. Bu, hepimiz için bir ölüm kalım sorunudur. Hayatın ölüme üstün gelebileceği tek çare budur. Bakalım işçilerle şefleri önerimi anlayabilecek kabiliyette midirler? Savaşı yapmaya yarayacak şeyleri ebediyen yok ediniz.

Pierre Gourjat'nın bu ateşli nutku büyük Mogador kahvesindeki küçük sayıdaki dinleyiciler arasında umduğum tepkiyi bulmadı. Pek az alkışlandı. İhtiyar dinleyiciler, sırıtıyor, gülümsüyorlardı. İçlerinden birisi yüksek sesle "Mösyö Gourjat hayal görüyor olmalı, bir akıl doktoruna götürseler iyi olacak" dedi.

Aşkın Öldürdüğü

Biarritz, 6 Eylûl

Runo Elodial'ı bir ressam dostumun atölyesinde, Paris'te tanımıştım. Birkaç yıl oluyor. O zamanlar, bir çocuk kadar sarışın, görmek, anlamak, sevmek arzuları içinde çırpınan yakışıklı bir delikanlıydı. Açık yeşil gözlerini atölyedeki resimlere yiyecek gibi diker, içlerine girecekmiş gibi bakardı. Pek gençlerde bile nadir görülen bu delikanlı ihtirası aklımda kalmıştı.

Atölyeden beraber çıktık, Champs-Elysés'de bir kahveye girdik. Runo Elodial bir an olsun yaşamaktan duyduğu zevki, en küçük şeyi görmek, keşfetmek, umulmadık güzellikler karşısında hayranlığını göstermekten geri kalmadı. Yerde duran bir yaprağı almıştı, bana bu yeşil dokusundaki inceliği, sinirlerinin ahenkli çizgilerini, çevresinin mükemmel oranını, oyalarındaki bahar tazeliğini gösterdi. Yanımızda bir küçük kız durdu. Dostum onun yarı açık dudakları, gül pembe teni, küçük mavi elbisesinin rengi karşısında hayran kalmıştı. Ve Runo Elodial'ın yüzünde bana bütün bu güzellikleri anlatırken mutlu bir melek gibi tertemiz bir gülümseme peyda oluyordu. Birden:

– Dünya, dedi, çok fazla güzel. Kendi kendime nasıl oluyor da insanlar bu kadarına dayanabiliyorlar diye şaşıyorum. Belki de farkına varmıyorlar, belki de görmemezlikten gelerek

kendilerini savunuyorlar ya da sevmek kabiliyetleri yok. Ben aksine...

Sustu, daha fazla bir şey söylemedi. O günden sonra tatlı delikanlıyı görmedim, ama kendisini unutmadım.

İki, üç akşam evvel Biarritz bulvarlarından birinde gezinirken karşımdan sönük, sıska bir gölgenin bana doğru geldiğini fark ettim, bir adım kala durdu, bitik bir sesle:

– Beni, dedi, tanımadınız değil mi? Ben sizinle Paris'te birkaç saat geçirmiş olan Runo Elodial'ım.

Donakaldım. Bir defa gördüğümü unutmamak yeteneğime rağmen karşımdaki hayalet ile Paris'te tanıdığım ateşli, sıhhatli delikanlı arasında bir benzerlik bulamıyordum. Saçları hâlâ sarıydı ama seyrekleşmiş ve solmuştu, gözleri çukurlarına kaçmıştı, omuzları düşmüştü, o melek gibi gülüşü şimdi artık ince, bembeyaz dudakların gerilişinden ibaretti. Elini uzattı, ölü bir denizanasının ıslak kollarını sıkıyorum sandım. Nihayet kendisini tanıdığımı, o da acıdığım için söyledim ve sordum:

– Ne oldunuz? Bu kadar nasıl değiştiniz?

– Affedersiniz, dedi, fazla ayakta duramıyorum, benimle eve kadar geliniz, anlatırım.

Denize yakın, çiçekler arasında küçük bir evi vardı. Kendini bir koltuğa attı, yanı başındaki bardakta ne varsa içti. Sordum:

– Hasta mısınız?

– Hastalığım tıp kitaplarında yazılı değilmiş. Halbuki pek de tanınmış bir hastalık. Adı aşk!

– Bir kadın size ihanet mi etti veya öldü mü?

– Birçok kadın sevdim, birçok kadın tarafından sevildim. Ama beni ölümün eşiğine götüren bu cins aşk değil. Paris'te size söylemiş olduğu birkaç sözü belki hatırlıyorsunuzdur? Korktuğum başıma geldi. Ben dünyanın görülmemiş güzelliğinin, evrenin güzelliğinin kurbanıyım. Her an uyanık bir duygululuktan, inatçı bir hayranlıktan, yatıştırılması imkânsız bir gerginlikten, her şeye ve bütün yaratıklara sınırsız aşkımdan eriyor, ölüyorum. Yolda gidiyorum, bir müzeye, bir ormana, bir parka, bir saraya veya bir tavernaya giriyorum, bir pana-

yır görüyorum, şaşkınlıktan şaşkınlığa, hayranlıktan hayranlığa uğruyorum. Her şey beni sarıyor, heyecanlandırıyor, şaşırtıyor. Anlıyor musunuz, her şey diyorum, her şey. İstisnasız, gördüğüm her şey beni hayran olmaya, onu sevmeye zorluyor. Bir taş parçası, atılmış bir çiçek, bir genç kız, solmuş bir zavallı fahişe, yaprakları dökülmüş bir çıplak ağaç, eski bir duvarın yosunları, garip bir düşünce, kararmış bir heykel, bir çocuk resmi, çimenlere yatmış bir kuzu, denizin köpükleri, gün batarken bir bulut, gece bir yıldız, evrenin sonsuz her görünüşü içimi mutluluktan kabartıyor, bu ebedi aşk kalbimi heyecanlar içinde bırakıyor. Üzerimde dayanılmaz, paralayıcı etkiler yapan sanattan bahsetmiyorum. Çok gezdim, kaç defa birden içimi itiveren sıla hasretine dayanamayarak kalkıp Piero della Françesca'nın eserlerini veya Kahire müzesindeki "köy muhtarı"nı veya Rafael'in "Galatee"sini, veya Prado müzesindeki Goya'ları, Olympie heykellerini veya Bronzino veya Rembrandt'ın bir portresini görmeye gittim. Sevgilisi uzaklarda kalmış da, kendisini büyüleyen gözleri, saçları, dudakları veya eli birkaç dakika görmek için binlerce kilometre aşmaktan çekinmeyen bir âşık gibiydim. Çok derin duyuyorum, onun için kuvvetle seviyorum. Üstelik duyduklarımı başkalarına da duyurmak, sevdiklerimi onlara da sevdirmeye çalışmak hastalığım var. Bu sebepten daima tahrik edilmiş durumdayım, hatırlamaktan ve beklemekten hem mutlu hem paramparça, daima ateşli, daima azap içinde, yeryüzünde daima harekette, hırçınlık ve haz duymaktayım, durmadan da konuşuyorum. Bu ebedi aşkın bana neye mal olduğunu, ne kadar sinir, kan ve kuvvet harcamayı gerektirdiğini bilemezsiniz. Yıllardır uyuyamaz oldum, bazen da yemek yemeyi unutuyorum. Aşkı ümitsizce seven bir insan için uykuda veya dalgınlıkla unutularak geçirilen her saat bir suç, bir ayıp, bir günahtır. Eğer evren devamlı bir harikulade keşifler olanağı ise, eğer hayat durmayan bir mucize ise, eğer aşk, garazsız ve ivazsız aşk, insana yakışan tek uğraşı ise kayıtsızlık ve unutkanlık, ruha ve Tanrıya karşı işlenmiş ödenmez birer suçtur. Fakat bu içten yanış beni yavaş yavaş bitiriyor, öldürüyor. Artık yaşayamaya-

cağımı duyuyor, sonumun geldiğini anlıyorum. Herakles gövdesini saran alevden kaftanı söküp atabilirdi, benim ateşim içimde. Bir an sönmeden yanıyor. Kendimden daha fazla bahsedemediğim için beni affediniz. Bir daha görüşebileceğimizi sanmıyorum. Beni hatırdan çıkartmayınız. Aşk ömrüm boyunca içim doldurdu, aşk beni öldürüyor. Elveda...

İki gün sonra Runo Elodial'i görmek için evine uğradım, kapıyı çaldım. Beyazlar giyinik yaşlı bir kadın açtı, evvelki akşam son nefesini vermiş olduğunu söyledi.

Maddenin Dirilişi

Biarritz, 3 Ağustos

Plajda, Minneapolis'li eski dostum Dodsworth ile karşılaştım. Yanında esmer rengi, pırıl pırıl gözleri ile kırmızı derili kanından gelme olasılığı olan bir genç vardı, bana tanıttı. Adı Curro Alcionillo, kendisi Brezilyalıymış. Dostum:

– Mr. Curro, dedi, tanıdığım bilginlerin en garip, en inanılmazlarındandır. Bana, maddenin dirilişi, öldükten sonra dirilme üzerine teorisini anlatıyordu. Tam üstüne geldin. Sana da anlatmaktan çekinmez, sanıyorum.

Genç Curro fazla yalvartmadı. Davranışlarından kendisinde bir havari ruhu olduğunu görüyordum. Bir bara girdik, üç viski ısmarladık, konuşmaya başladık. Curro:

– Preyer teorisini biliyor musunuz?

diye sordu. Bu adı ilk defa işittiğimi, bir şey bilmediğimi itiraf ettim.

– Preyer, dedi, XVIII inci asır bilginlerindendi. Çoğunlukla olduğu gibi zamanında anlaşılmamıştı. Bilimin, makinecilerin bütün çabalarına rağmen, hayatın cansız, uzvî olmayan maddeden nasıl çıktığını açıklayamadığını duymuşsunuzdur. Preyer'in bu konuda dehasına layık bir düşüncesi vardı. Hayatın tamamen yeni ve değişmez fizik fenomenlere bağlı karakterleri olduğuna göre maddenin hayat buluşu olanaksızdır. Ama aksini, yani canlı maddenin ölü madde haline gelişini düşünmek

doğaldır ve mümkündür. Zordan kolaya doğru bir ayırım, bir bozulma gidişi ile geçilebilir, ama zekâmız, yeniliğin birden ortaya çıkışını, basit ve hemen hemen mütecanis cisimlerde mudililiği düşünemez. Tabiatta canlı cisimlerin ölü madde haline gelişlerine her gün rastlıyoruz, fakat, bütün biyoloji bilginlerinin hepsi, kendi kendine peyda oluşa, yani bir tohumdan çıkmamış, yaşayan bir anadan doğmamış bir canlı varlık olabileceğine olanak görmemekte beraberdirler. İşte Preyer o zaman cüretli görünen fakat bence çok kuvvetli bir teori ileri sürdü. Ona göre bütün evren başlangıçta canlıydı, hayat dediğimiz şeyden oluşuyordu. Başlangıçta söz vardı. Ve söz hayatta cisimleşmişti. Bu kavram Yaratıcı'nın şanına her bakımdan layıktır. Halis, saf ruh olan Tanrı cansız cisimlerden, yani kendi cevherinden çok aşağı maddelerden bir dünyayı nasıl yaratabilirdi? Aksine, O hayatı, yalnız hayatı yarattı, o hayat ki, en mütevazı biçimleriyle bile ruh gösterilerine katılır.

Bununla beraber hayat, sanki kutsal üstünlüğünün kefaretini ödemek için ölüme mahkumdur. Ve işte asırlardan beri insanların düşüncelerini altüst eden sırrın anahtarı budur. Madde ile hayatın muazzam cesedinden başka bir şey değildir. Maddecilerin makul bir delile dayanmadan ileri sürdükleri gibi hayat maddeden doğmamaktadır, bugün madde adını verdiğimiz şey, yavaş yavaş sönen hayattan oluşur. Yani canlı varlıklar, evreni dolduran tam, muzaffer hayattan sağ kalabilmişlerin sonuncuları olmak gerektir. Bugün, aksine, evren, canlı yaradılışların son artıklarının binlerce yıldan beri kötürümlükle Kaşeksinin yavaş yavaş cansız ve uzviyetsiz hale getirdiği dünyada tehlikeler arasında misafir durumunda dolaştıkları sınırsız bir mezarlık olmuştur.

Meşhur Bose'nin denemeleri, Preyer'in sezişlerini onayladı. Madenlerde, taşlarda bile, ne kadar ufak ve ancak görülebilir olursa olsun, duygu ve hastalık gibi hayat izleri vardır. Eğer bu kavram doğru ise –bilim yönünden ispat edilebilir sanıyorum– evrensel hayatın en bilinçli mirasçısı olan insana büyük bir görev düşüyor; maddenin diriltilmesi! Şayet madde başlangıçta tamamen canlı idiyse ona ilk durumunu, yüksek oluşu-

nu, haysiyetini geri vermek zorundayız. Çiğnediğimiz taşlar, hayran seyrettiğimiz hareketsiz dağlar, kayalar, sular başlangıçta bize benzerlerdi, duyan, seven, düşünen, doğuran varlıklardı. Özet olarak ölümün soğuk hareketsizliği içinde uyuyan kardeşlerimizdir. Onları diriltmek, hayatta kendi hizamıza çıkartmak görevimizdir. Ancak o zaman en son yükseliş mümkün olacak, yani bütün hayatın saf ruh haline dönüşü, evrenin Tanrıya ulaşması. Halis, saf, mükemmel ruh yani Tanrı hayatı yarattı. Hayat düşüp sönerek değişti, büyük ölçüde madde, cisim haline geldi. Şimdi aksi yolu tutmalıyız, maddeye, bütün maddeye hayatı geri vermek, sonra hayatı, bütün hayatı ruh haline getirerek evren ile Yaratıcı'sını birleştirmek.

Curro sustu, viskisini içti. Koyu esmer renkli melez yüzü ter içinde kalmıştı. Gözbebekleri hemen bütün göz çukurlarını dolduracak kadar büyümüştü. Nefes nefeseydi, ama dudaklarında mutlu bir gülümseme vardı.

Kendisinden maddenin bu mucize dirilişine bir çare düşünüp düşünmediğini çekinerek sordum. Curro terlerini sildi, dedi ki:

– Bu sonuca varmak için bir tasarım var. Ama büyük masrafları gerektirecek dev kurullar da gerek. Ben fakirim, kimse de sözlerimi dinlemiyor. Dinleyenlerden iyi kalpli olanlar beni deli sanıyorlar, kurnazlar ise dolandırıcı diyorlar. Birçok millet bilginlerine, hükümetlere başvurdum ama kimse metelik vermedi. Siz, zannedersem zenginsiniz, pek çok zenginsiniz. Bana yardım ediniz. Bu, dünyanın çehresini ve insan cinsinin kaderini değiştirecek bir eserdir.

– Düşüneyim, dedim, ama şimdi sizden ayrılmak zorundayım. Zaten geç kaldım, otelde bir bekleyen var.

Kalktım, dostum Dodsworth ile genç Curro'yu selamladım, bardan o kadar acele çıkmışım ki hesabı görmeyi unutmuşum.

Paul Valery ile Görüşme
(yahut Şiir ve Felsefe)

Paris, 20 Mart

Fransız Akademisi üyesi Paul Valéry mütevazı görünüşlü, zayıf yüzlü, ak saçlı, daha ziyade seçkin, emekli bir bakanlık memurunu andıran ufak tefek bir adamdır.

Yabancıları dalgın bir nezaketle karşılar. Fakat, Alain ile birlikte "'milli düşünür" sayıldığı halde, kendisini dinlemekten hoşlananlarla, hoşlanarak konuşur.

Gidip kendisini görmeye cesaret edememiştim, fakat tanıştığımız kimselerin bir yemeğinde rastlantı bizi karşılaştırdı, birkaç dakika görüşebildik. Benim Amerikalı olduğumu öğrenince, memnun eder düşüncesiyle Edgar Poe'dan söz açtı:

– Poe, dedi, benim büyük ustam Mallarmé'nin büyük ustalarından biridir. Benim de Eureka üzerine bir denemem vardır. Bilim ve düşünceden hiç haberleri olmayan edebiyatçılar bu kitaba gerektiği önemi vermiş değillerdir.

Ve muzip bir gülümseme ile ekledi:

– Bu, kendi meslekleri ile ilgili şeylerden pek haberleri vardır demek değildir. Poe benim gibi bir şair ve bir filozoftu. Bu kelimeleri etimolojik anlamları ile alıyorum.

Bilmeyenlerin bağdaşmaz saydıkları bu iki verginin bir tek kişide nasıl toplanabildiğini sordum.

– Bilmeyenler, dedi, bilmez kişiler gibi konuşurlar. Yani konuşmak istedikleri konudan haberleri olmayan kimseler gi-

bi. Gerçek şiir, Greklerden günümüze kadar, aynı zamanda düşüncedir, ve öte yandan filozof, kendisinde şiirin gizli dokusu olan imgelem yoksa, gerçek filozof sayılmaz. Şairler ve filozoflar ancak Tanrıların kendilerine söylediklerini yazarlar ve biliyorsunuz ki Tanrılar hasis ve kıskançtırlar, şaire yalnız ilk dizesini, filozofa da ilk bölümü söylerler.

O zaman bu iki çeşit çalışmasından en derin zevki ve sevinci hangisinden daha fazla duyduğunu öğrenmek istedim.

– Ne şair ne de filozof zevk peşindedirler, dedi, ne şiir cömert bir şaraptır, ne de felsefe güldürücü bir gaz. Asil kimselerin kendilerini verdikleri bu iki yüksek oyun hemen daima zahmetli ve ümit kırıcıdır Şiir, mutlak peşine düştüğü zaman kendisini ifade ve tarif edilemezin karşısında bulur. Düşünce, kendine bütünü ile sahip olmayı denerse, olanaksızın duvarına çarpar. İnsanın gerçek ve biricik faciası, benim son sahnesine kadar yaşayıp oynadığımdır. Sıradan çıkmak isteyen her insan mümkün olan en yüksek eylemin, herhangi bir çıkar gütmeyen, devlet naslarına hizmete, zayıfları avutmaya alçalmayanı olduğunu keşfeder. Fakat halis düşünce bize göstermesi gerekeni yakıp yok eden bir mikroskoptur. Durmadan tahlil etmekle, derinleştirmekle, eleştirip çözmekle en bağımsız ve cesur düşünce kendi kendini kemirir, aşındırır, gereksizliğinin ve zayıflığının farkına varır, amaç edindiği şeyi eritir, yok eder. Korku nedir bilmeyen her düşünce sonunda daima kendini öldürür. Demek, insanın üzerinde durulmaya değer gördüğü her düşünce onu ümitsizliğe ve hiçliğe götürüyor. Bilmeyenler veya bunu kabul etmek istemeyenler...

Ne yazık ki bu ara güzel ve genç bir kadın Paul Valéry'ye bütün sözlerden daha çekici harikulade bir gülümsemeyle sokuldu, "milli düşünür" özür dileyen bir hareketle acı sözlerini bitiremedi. Bütün gece bir daha yanma sokulamadım.

Seksenliğin Şiiri
(Victor Hugo'dan)

Nice, 20 Kasım

Akşamlarımı, yayınlanmamış el yazıları koleksiyonumu karıştırmakla geçiriyorum. Bu kâğıtlar arasında bulduğum incilerden biri, Victor Hugo'nun 12 Eylül 1880 tarihini taşıyan bir küçük şiiridir.

Şair bu on altı dizeyi yazdığı zaman hemen hemen seksen yaşındaydı, belki de kaleminden çıkan son mısralar bunlardır. Fakat buna rağmen düşünce, daha açıkçası, kendisine ilham vermiş olan geçmişi özleyiş hâlâ şairanedir, tatlı bir acı taşımaktadır.

Gençliğinde, olgunluğunda, yaşlılığında Victor Hugo, ormanların ağaçsız alanları gibi istisnalar bir tarafa, azametlinin, dehşet vericinin, korkuncun, ihtişamlının, vahşi doğanın ve esrarlı gecenin şairi olmuştu. Şimdi, ölümün eşiğinde, şair bu ürkütücü ve tantanalı dünyanın yıkılışını görmek istiyor. Ona serin bir bahçe ile beyazlar giymiş bir genç kız yeter. Eschyle ve Dante biçimi bir dekor arkasından, seksenlik bakıcı, dünyanın çocukluk çağını görür gibi olmaktadır: Bir bahçe ve bir kadın, günahtan önceki cennet ve Havva!..

Ben eleştirici değilim, bazı şeylerin söylenmesini beceremiyorum, onun için buraya Victor Hugo'nun dizelerini geçirmekle yetiniyorum:

Eğer çöller, heybetli
Bütün şeyler
Kumlar, ormanlar eğer
Karşımdaki

Birden yok oluverse
Yaban doğa
Bir serin bahçenin
Neşesinde

Güzel bir genç kız eğer
Birdenbire
Ve beyazlar içinde
Çıkagelse

Ne tatlı şeyler söylerdim
Ormanlarda
Güller görseydim eğer
Ve periler

(12 Eylül 1880)

Kin Üzerine
(Stendhal'ın)

Paris, 30 Mart

Lord Everett'in koleksiyonu kataloğunda Henri Beyle'nindir diye gösterilen yayınlanmamış bir çalmayı, Paris'te bulunuşumdan faydalanarak ateşli bir Stendhalciye çözüp temize çeksin diye verdim. Böylece bu parçanın her bakımdan ona ait olduğu ve mevsuk bulunduğu onaylatıldı. Çalışma, ünlü, hatta fazla ünlü "Aşk Üzerine" isimli kitabın devamı olmak gereken "Kin Üzerine" adı ile çıkacak kitapta kullanılacaktı.

Dokuz sayfa olan çalışmanın okunması çok güçtür. Kendisine başvurduğum ünlü Stendhalcı hepsini çözemedi. Yazılar o kadar küçüktü ki sökülemiyordu, kısaltmalar vardı, içine İngilizce, İtalyanca kelimeler katılmıştı. Buraya, hoşuma gidenlerden en kayda değer parçaları alıyorum.

"Kin aşktan daha kuvvetli ve daha sürelidir. Aşkta kırgınlıktan, aldatılmaktan doğan kin ilk ihtirastan daha derindir. "Chi ben ama be odia - çok seven çok nefret eder"

"Kartaca kini denilen şeyin çeşitleri. (Annibal yemini). "Odium theologicum - İlahiyat nefreti"nin eski ve yeni kötülükleri (Calvin Cenevre'de). Aile kinleri, düşman kardeşler; nefret edilen kocalar ve kin neticesi ihanetler."

"Tacite tarafından tarif edilen Hıristiyanlık 'Odium humani generis - insan tabiatındaki nefret'; bu garip hükümün açıklaması. Gerçek Hıristiyan kendisinden, günahkâr etinden nef-

ret etmelidir. Pascal'ın nefretlik benliği. Kin, Dante'nin destanının birçok yerine ilham vermiştir. Albi'lerin toptan öldürülüşleri vs."

"Kinden duyulan zevklerle aşktan duyulanların karşılaştırılması. Aşkın ızdırabı, kinin zevki vardır. Nefret edilen kimsenin hataları ve felaketleri onun ölümünden çok fazla zevk verir."

"Kin kördür derler, ama aşk için de aynı şeyi söylerler. Bir fark var. Kin bir varlığın iyi taraflarını görmez, aşk fena yönlerini görmekten yoksundur. Bu fark insan ilişkileri bakımından büyüktür ama işin özü düşünülünce yok demektir. Aşkı görmeyenlerin de gözleri bozuktur, karayı görmeyenlerin de."

"Kinin vardığı sonuçlar: Bağışlama veya intikam. Zayıf ve ürkek ruhlu olanlar bağışlamayı tercih ederler. Mağrur ve korkusuz ruhlar intikam alırlar. Fakat intikam çok gayret ve sabır ister. Bazen bir uygun fırsatın çıkması için yıllarca beklemek gerekir. Bağışlamanın intikamın en insafsız şekli olduğu ispat edilebilir. Nefret ettiğimize karşı tam bir kayıtsızlık. Onun yaptıkları bana erişemez (gurur?). İntikam Allaha özgüdür ve bunun için daha korkunçtur."

"Kinin faydaları. Nefret edilen kimse –düşman tarafından kontrol edildiğini bildiğinden– yanlış hareketlerden, aptallıklardan sakınır. Kin, bütün ihtiraslar gibi karşısındakini büyültür, onda güven ve değer duygusunu artırır. Pısırıkların düşmanları yoktur. Kin duyan kendisine rağmen iyilik yapar."

"İtalyanlar 'odio ile peccato e non ile peccatore' derler. Günahtan nefret ederim, günahkârdan değil anlamına gelir. Fakat günahın kendine özgü, soyut, kişisel olmayan bir varlığı yoktur. Eti ile kemiği ile bazı erkeklerde belirir. Günahtan nefret eden günahkârdan nefret etmek zorunda kalır, yani hemcinsinden ve böylece istemeden kendisi de günaha girmiş olur."

"Kin, bazen, ölebilir. Fakat o zaman hemen daima aksi duygu halini alır, aşk olur. İhtiraslı ruhlar kinin inkârı olan umursamayı bilmezler. Ne de kayıtsızlığı. Daima ifrata kaçarlar."

Yeni Baştan

Saint Moritz, 28 Temmuz

On beş günden beri, Kızılderili olan kadın sekreterimle bu oteldeyim. Kimse ile tanışmak istemedim. Bununla beraber yaşlı bir adamın, belki de İskandinavyalı, benimle konuşmaya can attığım, beni göz hapsine almış olduğunu fark ettim. Barda, yazı odasında, salonda, balkonda hep yanı başımda bulunuyor, gözlerini benden ayırmıyordu. Görünüşü güzel olmadığı, hoşuma gitmediği için hep kaçınıyordum. Hastalıklı, şişman bir adamdı, pis gözleri beyazımtrak kırışıklar içine gömülmüştü, teni yeşilimsi toprak rengi bir şeydi, bataklıktan çıkmış bir sürüngene benziyordu. Ona bakmamaya çalışıyor, göz göze gelmekten çekiniyordum. Bununla beraber dün akşam benimle konuşmayı başardı. Kabahat, bilmem nasıl baştan çıkardığı sekreterimde. Tek başıma, dağlara karşı oturuyordum, sekreterim yanıma sokuldu, bir isim mırıldandı, kayboldu. Yorgundum, kendimde peşinden koşup azarlamak kuvvetini bulamadım.

Hastalıklı, kirli tenli adam mükemmel bir İngilizce ile:

– Sizinle, dedi, neden görüşmek istediğimi hemen söyleyeceğim. Amerika'da yayınlamış olduğunuz hatıralarınızda dünya şaheserlerinden bazıları için acı görüşlerinizi okudum. Çok hoşuma gitti, hepsi aklımda kaldı ve üzerlerinde düşündüm. Görüşleriniz bana muazzam bir girişim fikri verdi.

Ama çok acele uygulanması gereken bir fikir. Dinliyor musunuz?

– İki kulağım olduğu için dinliyorum, başka türlü yapamam. Nerede kaldı ki şu koltuktan ne kalkmaya gücüm, ne de arzum var. Bu bakımdan devam ediniz. Yalnız, saatinize bakınız, yarım saat sonra yatmış olmam lazım.

Sürüngen adam:

– Dinlemeye değer, dedi, çünkü; bu fikir bana sizin kitabınızdan geldi*. İnsanlığın bütün eski edebiyatının yeni baştan, hiç olmazsa büyük ölçüde değiştirilerek canlandırılması konusunda beni inandırdınız. Birkaç yıldan beri vaktimi, zekâmı, bilgimi, bu dev çalışmaya verdim. Omiros'tan, hatta Goethe'den beri dünyada büyük değişiklikler olduğu halde bu eserler öylece kaldı? Zevkler, mizaçlar, düşünceler, duygular, âdetler, teknik ve metafizik, hepsi değişti ve değişiyor. Onun için bu kitapların bazı parçaları, günümüz okuyucusu için anlaşılmaz bir soğuk geliyor. Atalarımıza çok mükemmel görünen üslupları bile düzeltip günümüzün zevkine uydurmak gerekiyor. Özellikle değiştirilmeleri gereken yerler, durumlar, olayların gelişmeleri ve facialardır. Bu, yorucu, fakat zevkli bir çalışma oldu. Ben dünyadaki başlıca dilleri bilirim, iyi bilirim, onun için eserlerin asılları üzerinde çalıştım. Tabii Omiros'un bize çok kaba ve saf görünen destanları ile işe giriştim. Odiseus'taki çocuksu efsaneleri kaldırıp yerine Akdeniz çevresinde öğretici bir gezinti koydum. Eşine talip olanları öldürüşünü bilge Odiseus'a yakıştıramadım, o parçayı çıkarttım, talipleri sürgüne göndermeyi düşündüm ve Laertes'in oğlunu başka bir yolculuğa çıkarttım. Sofokles'in Oidipus'u bana pek insana aykırı ve masal gibi göründü. Öyle bir tertip düşündüm ki Oidipus'un gözleri bir mucize ile iyileşiyor ve Antigone güzel bir evlilik yapıyor. "İlahi Komedya"yı hemen baştan sonuna kadar değiştirmek zorunda kaldım. Dante'nin ölümünden bugüne altı yüz yıl geçti, bu arada cehennemlik başka günahkârlar, başka haydutlar ortaya çıktı. Ayrıca, destanda din bilimi ile il-

* Gog.

gili ki ne varsa hepsini attım. Bunlar yalnız sıkıcı olmakla kalmıyor, günümüzün pozitivist felsefesi temellerine de aykırı geliyor. Hamlet de beni çok yordu. Zamanındaki seyircinin kanlı zevklerini okşamak için Shakespeare, kişilerinin çoğunu öldürtmektedir. Ben şu çareyi düşündüm. Hamlet, zina yapmış olan kayınbabasını öldürüyor ama kendisi hafif yaralarla kurtuluyor. Ofelya'ya suni solunum yapılıyor, son dakikada kurtarılarak sevgili prensi ile evlendiriliyor.

Don Kişot'un hemen yarısını baştan yazmam lazım geldi. Yeniden yarattığım kahraman zaman zaman aklını başına topluyor, böylece, delilik buhranlarında yaptıklarını düzelterek çok eğlenceli ve müthiş serüvenler ortaya çıkıyor.

Goethe'nin Faust'u da beni çok uğraştırdı. Yapmacıklı ve çok kapalı ikinci kısmı kaldırdım, birinci kısmı da epey düzelttim. Mefistofeles, şeytanları insanların kafalarında doğmuş, olmayacak şeyler diye kabul ediyor ve şafak sökerken, bir rüya gibi kayboluyor. Margörit hâkimler tarafından beraat ettiriliyor. Faust onunla evleniyor, Witnenberg'deki kürsüsüne dönüyor. Fakat bu düzeltme işinin daha başlangıcındayım. Şimdi Melville'nin Moby Dick'i ile Rimbaud'nun Cehennem Mevsimini...

Susmaya mecbur kaldı. Artık dayanamamıştım. Öfke ve tiksinti bana koltuktan fırlayıp sürüngen adamın karşısına dikilme gücünü vermişti. Suratına öyle bakmışım ki, insan zekâsının büyük eserlerinin ihyacısı korkudan titremeye başladı, özürler kekeliyerek bahçenin karanlıklarında kayboldu.

Dönüş
(Franz Kafka'dan)

Prag, 27 Mart

Ünlü yazarların el yazılarına karşı tutkumu bilen Prag'lı bir kitapçı, bana, Franz Kafka'nın bir hikâyesinin yayınlanmamış taslaklarını satmak istedi. Bir süre önce onun "Dava" kitabını İngilizce çevirisinden okumuş, yarı yarıya sıkılmış, yarı yarıya sürüklenmiştim. Onun için bu el yazısına –Almanca altı küçük sayfa not- kitapçının söylediği büyük parayı ödemeden bir göz atmak istedim.

Dönüş –hikâyenin başlığı idi– Kafka'nın geliştirmek istemediği, ya da buna vakit bulamadığı konunun kısa bir özetidir.

W.B. adında bir sigortacı, uzun sürecek bir iş için Bohemya'ya gitmek istiyordur. Genç karısını Prag'dan yüz kilometre ötedeki kır evinde yalnız bırakmak zorundadır. Daha yeni evlenmiş olduğu ve karısını çok da sevdiği için buna üzülmektedir ama iş ve kazanç onu zorlamaktadır. Yolculuk altı hafta sürecektir, ama, Kafka'nın pek anlatmadığı sebeplerden W.B. evinden iki ay uzak kalır. Nihayet o kadar beklenen dönüş günü gelir. Sigortacı evine en yakın durakta trenden iner, orada, tel çekerek ısmarladığı otomobil kendisini beklemektedir. W. B. iyi iş yapmıştır, seviniyordur, ama daha çok, biraz sonra kucaklayacağı Maria'sına kavuşacağına seviniyordur. Artık evi görünmüştür, bahçenin kapısına gelir, şimdi gece olmuştur, bahçıvan elinde fenerle gelmektedir. W.B. etrafına bakınır, hiç-

bir şey değişmemiştir, ama, ona her şey yeni görünür. İhtiyar beyaz köpeği kendisini tanır ve bayram eder; onu küçükten büyütmüş olan yaşlı dadısı kapının eşiğinde beklemektedir, gülümser, hoşgeldin der, sırtından paltosunu çıkartmasına yardım eder.

– Ne var ne yok?

– Bir şey yok Mösyö.

– Madam nasıl?

– İşte geliyor.

Gerçekten de, üst kata çıkan meşe merdivenden W.B.'yi sevinçle karşılayan bir kadın inmektedir. Fakat sigortacı, kadın yaklaşınca şaşırır, ürker, onu kucaklayacak yerde, ağzını bile açmadan, bir adım geri çekilir. Kadifeler giyinmiş bu genç kadın, Maria'sı, karısı değildir. Maria bir güneyli gibi esmerdir, halbuki bu kadının saçları kül rengi sarışındır, Maria orta boylu, tıknazcadır; bu, uzun boylu ve incedir. Gözleri bile onunkiler gibi değil; kendisini kucaklamak isteyen yabancı kadının o kadar açık mavi gözleri var ki neredeyse ela denir, halbuki Maria'nın gözleri, bir melezinkiler gibi koyu ve parlaktır.

Bununla beraber kadın tatlı bir sesle onu adı ile çağırmakta, yolculuğun nasıl geçtiğini, keyfini sormaktadır. Kadın onun ellerini zorla tutar, kucağına çeker, sıcak dudakları ile iki yanağından öper. Yolcu tek kelime söylememektedir, sanki evine değil, bir düş dünyasına girmiştir, uyanmasını bekliyordur, ama bu yeni kadından başka her şey yerli yerindedir. Ev hep o ev, eşya bıraktığı eşya, bavullarını alıp getirmiş olan bahçıvan hanımından bir şey isteyip istemediğini sormaktadır, dadısı yabancı kadına Maria imiş gibi davranıyor, köpek bile kadının etrafında sıçrayıp havlıyarak hanımıymış gibi dönüp oynuyor. Ne oldu? Nasıl oluyor da kendisinden başka kimse bu kadının Maria olmadığının farkında değil?

W.B. sesini çıkartmadan yabancı kadının peşinden yukarı kata, yatak odalarına kadar çıktı. Orası da eskisi gibiydi. Maria'nın tuvalet masası, çok iyi tanıdığı şişeler ve öte beri ile hep oydu. Maria'nın elbiseleri aynı yere asılı duruyordu, kendi fotoğrafı, karısının başucunda, gece masası üzerinde, eski yerin-

deydi. Yeni Maria şaşkınlığından faydalanarak onu kucakladı, dudaklarından öptü. W.B. karısının pek iyi bildiği sert, egzotik kokusunu tanıdı, ama gövde başkasınındı. Kadın sordu:

– Yorgun musun, yemeğe inmeden biraz dinlenmek ister misin? Bir tuhaflığın var, ne zamandır seni bekliyorum, niçin soğuk davranıyorsun? Hoşuna gitmeyecek bir şey mi oldu? İyi değil misin? Sevdiğin likörden bir kadeh vereyim mi? Şişeyi döneceğin gün için buraya aldım.

W.B. kendisini zorlayarak:

– Bir şey istemiyorum, diyebildi, yalnız biraz dinlenip kendime geleyim. Olanı biteni bir türlü anlayamadım, beni bir parça yalnız bırakınız.

Kadın tatlı bir sesle:

– Nasıl istersen, dedi, gidip mutfağa bakayım, yemek ne zaman hazır olacak? Sevdiğin yemeklerden yaptırdım.

Ve elini sıkarak ona gülümsedi, odadan çıktı. W.B. soyunmadan yatağa uzandı, başı dönüyordu, bu olağanüstü serüveni bir türlü çözemiyordu. Aptallaşmıştı, kendini yatıştıracak bir açıklama arıyordu, ama boşuna. Ne olmuştu? Şu iki ay içinde sevgili karısını tanıyamayacak kadar değişen kendisi miydi, yoksa Maria, etrafındakilerden kimse farkına varmadan yavaş yavaş eskisinden büsbütün başka mı olmuştu? Veya –daha korkunç bir olası– gerçek Maria'yı evdekilerin suç ortaklığı ile bir başka kadın –görmediği, tanımadığı, ama belki de kendisini seven bir başka kadın– öldürmüş ve yerini almıştı?

Bütün bu varsayışlar ona temelsiz geldi, kafasından söküp atmak istedi. Ama istediği kadar düşünsün, daha olağanını, daha inandırıcısını bulamıyordu. W.B. bir romantikti, Hoffmann ve Edgar Poe hikâyelerini sevmezdi, onun için toparlandı, hiçbir şey olmamış gibi davranıp, görünüşte bu yeni duruma ayak uyduracaktı, yabancı kadını gerçekten kendi Maria'sı gibi tutacak, oyun oynayacaktı. Belki zamanla, etrafını gözetlemekte ayak direyerek gerçeğin ne olduğunu anlayabilecekti. Bu karar şaşkınlığını giderir gibi oldu ama iç bozgununu yatıştıramadı.

Sahte Maria odaya döndüğü zaman W.B. yatağından doğ-

ruldu, yeni bir ümide kapılmıştı. Alacakaranlıkta, giderken bıraktığı karısını fark eder gibi olmuştu. Ama bu, bir saniyeden fazla sürmedi, hayır, odaya giren karısının yerini alan yabancı kadındı.

W.B. kendini toparladı, kadını kolundan tuttu, kumaşın altından ılıklığını duyduğu kol Maria'nındı, içinden bir pişmanlık geldi. Yeni karısı da ilki gibi şefkatli, nazik, neşeli ve zarif görünüyordu Şimdi yapmaya hazırlandığı deneme ona daha kolay, daha az korkunç geliyordu. Yemeğe beraber indiler...

Kafka'nın hikâye tasarısı burada bitiyor. Bu karmaşık durumun, ki yazarın garip düşüncesine pek uygun gelmektedir, sonunu bulabilmek, nasıl biteceğini tasarlamak çok güçtür. Onun için, hikâyenin tamam olmadığına bakmayarak kitapçının istediği iki yüz kuronu ödemekten kaçınmadım.

İHTİYARLAR VE ÇOCUKLAR
(Leon Tolstoy'dan)

Prag, 24 Kasım

Prag okullarında Rusça öğreten Profesör Fedor Kuzmanyof bana, Lord Everett'in koleksiyonundaki el yazıları arasında bulduğum Leon Tolstoy'un yayınlanmamış bir hikâyesini olduğu gibi çevirdi. Buraya alıyorum:

"Anlattıklarına göre, vaktiyle, Çar Aleksandr, etrafındaki yetişmiş ve olgun insanların fenalıklarından ürkerek, gücünden faydalanıp bir garip deneme yapmak istemiş. Çar insan ruhundaki çirkin tutkuların ve kötü içgüdülerin ihtiyarlık ve çocukluk yaşlarında daha az kuvvetli olduğunu görmüştü. Küçük çocuklar henüz ilkel saflığa yakındırlar, çünkü hırs ve şehvet duyguları daha gelişmemiştir. İhtiyarlar, kudretlerinin büyük bir kısmını kaybettikleri ve denemeleri ile edindikleri bilgi ile, insanların uğraşıp tepinmelerinin boşluğunu anlamışlar ve ölüme yaklaştıkça temizlenir gibi olarak ilk yaşlarının masum çağlarına dönmüşlerdir. İnsan yetişkin yaşa gelince bozuluyor, kavgacı ve şehvetli gençlik çağından ihtiras ve kötülükler çağı olgunluğa kadar böyle kalıyor, sonra, düşme başlıyor. İnsan ancak ömrünün başında ve sonunda temizdir, en uzun çağı olan ortasında, kirlenir, çürür.

Bu buluşuna güvenerek Çar Aleksandr, Karadeniz'de o güne kadar yalnız ağaçların ve kuşların bulunduğu bir adaya mermer ve ahşap evlerle bir şehir kurulmasını emretti. Çiçekli

kırlar, korular arasına dağılmış yüz tane, tek katlı ev hazır olunca, bu havası ılık, suyu tatlı adaya, İmparatorluğun dört bucağından özel talimatla seçilmiş yüz ihtiyarla yüz çocuk yerleştirdi. Orada neşeli ve rahat bir ömür süreceklerdi. Çocuklar on iki yaşından yukarı, ihtiyarlar yetmişten aşağı olmayacaklardı, her ihtiyarın yardımcısı ve can yoldaşı olarak bir çocuğu, her çocuğun bir babası ve ustası vardı. Her sabah, ekmek, yemiş, süt dolu bir gemi, Çarın emriyle ve onun hesabına, adaya geliyor, bu iki yüz mutlu yaratığın yaşlarına, sıhhatlerine uygun besinleri bırakıp dönüyordu. Çocuklar ihtiyarlara hizmet edecek, yemeğe ve eve bakacaklardı. İhtiyarlar da çocuklara din, iman gerçeklerini, hayatın faziletlerini, büyüyünce aralarına katılacakları bozulmuş kimselerin içinde yaşadıkları şartları, âdetleri öğreteceklerdi. Adada okul diye bir şey yoktu. Her ustanın bir öğrencisi, her öğrencinin bir tek öğretmeni vardı. Eğitim, bir çınar altında, kırlar ortasından akan bir su kenarında veya bir koruda meşeden bir sıra üstünde tatlı sohbetler halinde yapılıyordu. Ve güneş denize gömülüp kaybolurken ak saçlı ve kıvırcık saçlı başlar, hafif, sade yemeklerini yemeğe, rahat bir uyku uyumaya küçük evlerine dönüyorlardı.

Yüz ihtiyarla yüz çocuk bu sessiz, rahat, güneşli adada mutlu günler geçirdiler. Ama Çar Alesandr'm birden ölesi tuttu. Yerine geçen oğlu, babasının kendisine gitmeyi yasak ettiği adayı görmek istedi. Usulden olduğu için yanında bakanları ve saray erkânı da vardı. Adayı gezip ihtiyarlardan birkaçı ile görüştükten sonra nazırlardan biri genç imparatora şunları dedi:

– Muhterem ve mübarek pederinizin bilgeliği bu çocuklarla ihtiyarların mutlulukları için çok şeyler hazırlamış. Fakat Zat-ı Haşmetpenahileri kendisine bir tavsiyede bulunmama izin verirlerse yapılacak daha bazı şeyler olduğunu söylemek isterim. Bu iki yüz canın din törenleri için bir papazları yoktur, delinmiş pabuçlarını, yırtılmış elbiselerini tamir edecek kimseleri de yoktur. Ve bu kadar çocuğun ana şefkatinden uzak yaşamaları doğaya uygun değildir, hiç olmazsa bu eksik-

liği onlara duyurmayacak birkaç kadın lazım. Eğer bu hususta gereken emirleri verirseniz mutlulukları iki misli olacaktır.

Dünya işlerinde henüz tecrübe sahibi olmayan genç imparator bu fena öneriye uydu. Adaya eşi ile birlikte bir papaz, kunduracı, terzi, marangoz, demirci gibi esnaf gönderildi. Bunlara birkaç hizmetçi kız ile dadılar ekledi. Ve biraz sonra da adanın sakin hayatı tamamen değişti. Yeni evler yapıldı, ihtiyar ağaçlar kesildi, eşya için, odun olarak kullanıldı, esnaf, hizmetçi kızlar için birbirlerine girdiler. Kızlar çocukların yetişkinleri ile henüz sağlam yaşlıları baştan çıkartmaya kalkıştılar. Tatlı sohbetler arasında yeni gelenlerin kavgaları, küfürleri duyulur oldu. İhtiyarlardan kimisi hastalanıp, kimisi de kederlerinden isteyerek can verdiler. Öğrencileri tek başlarına kalınca esnaflara karıştılar, onların kötü huylarını aldılar, benimsediler. Birkaç yıl sonra bütün ihtiyarlar ölmüşlerdi ve bütün çocuklar yetişmiş çağlarına girmişler, yani öteki kötü insanlar gibi olmuşlardı.

Çar Aleksandr'ın denemesi işte böyle üzücü bir sonuca vardı, sahte bilgelerin aptallıkları yüzünden bu masum ihtiyarlar ve çocuklar topluluğu, bu güzel adanın mutluluğu böylece yok oldu.

Karga Uçuşu Genel Dünya Tarihi

Iena, 2 Aralık

Frédéric Schiller'in tarih öğrettiği o ünlü üniversitede, şimdi, olağanüstü bilgili, Vollgraf'ın talebesi ve Toynbee'ye karşı bir tarihçi bulunduğunu söylediler. Derslerine asıl öğrencilerden ziyade dışarıdan büyük bir dinleyici topluluğu gitmekteymiş. Ben de onu dinlemek istedim.

Profesör Eselstein fil gibi, kocaman bir adam. Kırmızı suratı, gür saçları var. İriyarı gövdesiyle tuhaf bir tezat yapan incecik, tatlı bir sesle konuşuyor.

Söze, bugün öğretilen dünya genel tarihlerinin hepsinin her bölümde yanlış, üstünkörü ve saçma olduğunu ileri sürerek başladı. En az saçması, Eselstein'a göre, suya dayananı ve insan tarihini üç bölüme ayıranıdır: Nehirler Devri, Akdeniz Devri, Okyanuslar Devri. Bununla beraber bu ayrım bile tarih ve dünya ile ilgili olmaktan çok coğrafya ve mekân değeri taşımaktadır, bu bakımdan ötekiler gibi ondan da vazgeçmek gerekiyor.

Profesöre göre tarih bölümleri aralarındaki ayrım, zamanımıza gelene kadar tarihin süreli, egemen ve temel etkisi göz önünde tutularak yapılmalıdır. Bu etki her milletin iç tarihinde olduğu gibi başka milletlerle ilişkilerinde, içeride iktidarı sağlamak, dışarıda yeni topraklar, yeni servetler edinmek için mümkün olduğu kadar çok sayıda düşman yok etmek irade-

sinden başka bir şey değildir, bu artık belli olmuştur. Savaş, her şeyden önce savaş, fetih savaşı veya iç savaş. İşte gerçek tarihçinin gözden kaybetmemesi gereken temel etki.

Fakat savaşlar silahsız yapılamaz, devletlerin zaferleri, birbiri ardından gelen uygarlıkların üstünlükleri hemen daima yeni bulunmuş yani daha öldürücü silahlara bağlı olmuştur. Tarih, silahlarda yani diri insanların daha çok öldürülmeleri çarelerinde yapılan devrimlerin sayısı ne kadarsa o kadar bölüme ayrılmalıdır. İlk bölüm, tarih öncesi bölümü, sivri ve yuvarlanmış taşlarla kendini gösteriyor. İkinci bölüm daha kullanışlı baltanın, kılıcın yapılmasını sağlayan madenin bulunduğu zamanlardır. Fakat asıl devrim, mızrak ve yayın meydana çıktığı üçüncü bölümle başlar. Bu silahlarla, özellikle ikincisiyle, savaşçıların gövde gövdeye ilkel çarpışmalarına son verildi. Ok meydana büyük bir prensip koydu: Düşmanı uzaktan öldürmek olanağı.

Dördüncü bölüm Rum ateşi ile mancınığın bulunuşudur ki bu, zamanımızı haber veren bir devrimdir. Fakat son ve her şeyi çözen devrim XV inci asırda topçuluğun bulunuşudur. Amerika'nın bulunuşundan ve reformlardan çok fazla yeni zamanların başlangıcı budur. Eğribozlardan mitralyözlere, balyemezlerden uzun menzilli toplara, dum-dum kurşunlarından uçaklardan atılan bombalara sonsuz gayretler, çalışmalar, ilerlemeler saldırılanlardan daima uzakta kalan saldırganlar için ne de olsa bir korunma sağlamış, toplu halde insan öldürme sanatında bir ilerleme, bir yükselme olmuştur.

Bugün nihayet gürültü ile altıncı bölüme, atom bölümüne girdik. Daha şimdiden atom, onu atan için hiçbir tehlike olmadan bir şehri bütün ahalisi ile yok etmektedir, ama yarın, öbür gün, insan yorulmaz ve yıkıcı dehası ile bütün bir koca bölgeyi içindekilerle birlikte mahvedebilecektir.

Sözlerine son verirken Profesör Eselstein, atom devri, en sonuncu ve en korkuncu olacak demek değildir, dedi. Uygarlığın geçici harikalarına rağmen insanın temel isteği değişmemiştir, hep aynı kalmıştır; en kısa zamanda, en emin şekilde ve gittikçe daha çok sayıda adam öldürmek! Ve bilginler labora-

tuarların sessiz korkunçluğu içinde hidrojen bombasının bugünkü haşmetini gölgede bırakacak silahlar yaratmak çarelerini ve prensiplerini araştırmaktadırlar.

Dünya genel tarihine bu hızlı geçişle bir göz atarken şöyle özetlenebilecek bir kanun ortaya çıkıyor: Düşman, gittikçe daha korkunç silahlarla, gittikçe daha geniş bir ölçüde, daha kısa bir zamanda, gittikçe daha uzun bir mesafeden ve gittikçe artan bir emniyet içinde yok edilecektir. Bu kanun, aziz dinleyicilerim, binlerce yıllık yeryüzü denemelerinin özü, özetidir.

Bir alkış tufanı Profesör Eselstein'in son sözlerini karşıladı. Bana gelince alkışlamaya ne gücüm, ne de hevesim vardı. Üniversiteden oraya girdiğimden biraz daha düşünceli olarak ayrıldım.

Hitler'i Ziyaret

Beni, başbakanlıkta, akşam saat onda kabul edecekti. Fakat duvarları deri kaplı bir salonda Prusyalı Frederik II'nin diktatör portresi ile karşı karşıya bir saatten fazla bekledim. Führer son dakikada generallerle bir toplantı yapmıştı.

Nihayet beni çalışma odasına götürdüler. Onu görünce şaşırdım. Karşımda bir imparatorluğu hükmü altında tutan birisinden çok, sivil giyinmiş babacan bir polise benzeyen biri duruyordu. Alnına düşen meşhur perçemi bile ona romantik ve savaşçı bir hal vermiyordu. Bir süre yüzüme sessizce baktıktan sonra dedi ki:

– Sizin hakkınızda her şeyi biliyorum. Ne diplomat, ne gazeteci, ne de rahipsiniz. Bunun için bir şey saklamadan, kelimeler üzerinde oynamadan sizinle eski Cermen dürüstlüğü ile görüşebilirim. Siz buraya yeni biçim bir diktatörü yakından görmek, gücünün sırrını öğrenmek merakı ile geldiniz. İki yüzlü önsözlere girişmeden sizi hemen memnun edeceğim.

Ben bir halk adamıyım ve büyük efendilerden, politikacılardan daha çok iyi halk mizacını, hınçlarını bilirim. Modern devletlerin başlıca suçu, birbirlerine karşı olsun, sınırları içindeki sınıflar arasında olsun, duydukları hasettir. Demokrasilerde millet meclisleri, heyet ve komitelerin çokluğundan emir vermek durumunda olanların sayıları çoktur, ama yeteri kadar değildir. Bir kenara itilmiş olan halk yığını sürekli bir kıskançlık içindedir. Eğer iktidarın esası bir tek adamın eline verilse

bu kıskançlık azalır, hemen hemen kaybolur. Köylü, işçi, küçük memur, esnaf boyun eğmek durumunda olacaklarını bilirler, ama aynı zamanda dünkü efendilerinin de –bankerler, politikacı müsveddeleri, demagoglar, asiller– kendileri gibi bir tek iktidarın hükmü altında bulunduklarını da bilirler. Bu bakımdan diktatörlük bir çeşit eşitlik kurmakta, kıskançlık acılarını, işkencelerini azaltmaktadır. Diktatörlüğün bugünkü şekli ile çeşitli ülkelerde rağbet görüşü, hatta tapınılırcasına aranışı böylece açıklanmış oluyor.

Hitler, burada bir an sustu, dudaklarında bir gülümseme belirtisi oldu, daha yüksek bir sesle devam etti:

– Bildiğiniz gibi, din bilginleri çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere geçişin bir ilerleme olduğunu söylerler. Bununla beraber "ölmez prensipler" bilginleri aynı geçişin politikada bir yanlış, bir utanç olduğunu ileri sürerler. Asıl politik düşüncemi açıklamak isteseydim, benim için ideal rejimin herkes için tam özgürlük, yani anarşi olduğunu söylerdim. Fakat anarşinin olanaklar içine girebilmesi için insan doğasının kökünden değişmesi zorunluğu vardır. İdeal sosyete, dahi birkaç aziz idaresinde namuslu ve zeki bir halk tarafından kurulabilir. Ama biliyorsunuz ki namus, iyilik ve zekâ her devirde ve bütün milletlerde oldukça nadir şeylerdir. Yine biliyorsunuz ki azizler de pek azdır. Bulunsa bile halk idaresini ele almak isteyecekleri pek şüphelidir. Azizler öteki dünya mutluluğuna ulaşabilmek için bu dünya işlerinden vazgeçmişlerdir.

Eğer insan doğası tamamen değiştirilmiş olsaydı ne şeflere ihtiyaçları olurdu, ne de benim gibi diktatörlere. Fakat antik devir bilgelerinin faziletleri insanları düzeltmeyi başaramamıştır, Hıristiyanlık bile, iki bin yıla yakındır, onları değiştiremedi. Şayet filozoflar, düşünürler, eğiticiler, havariler ve rahipler kaba insanları sevgi nedir duyabilecek veya düşünebilecek hale getirebilmiş olsalardı ne hükümdarlara, ne başkanlara, ne de hâkimlere ihtiyaç duyulurdu, pek tabii diktatörlere de!

İnsanlar bencil ve yırtıcı olarak kaldılar. Yaban hayvanları terbiye için sihirbazın sözünün büyüsü ve özellikle terbiyecinin kırbacı lazımdır. İnsan sürüleri mantık ve his ile idare edi-

lemez. Eski ve yeni tarih, hayal gücünün harekete geçirilmesi, korku telkin edilmesi lüzumunu öğretiyor. Hayvan - insan avcılık hırsı uyandırıldığı, ölümle, kölelikle tehdit edildiği zaman boyun eğer. Politikanın hammaddesinin bu kadar aşağı oluşu onun suçu değildir. Diktatörlüğün zaferi üç şeyin iflas edişine dayanır: Felsefenin iflası, dinin iflası, yalanları, yavaşlıkları ile liberal kapitalizmin iflası. Filozoflar, rahipler, parlamento üyeleri yüzlerini buruşturarak diktatörlüğü mahkum ederler, ama, baskı adını verdikleri şeyin en büyük sorumlularının kendileri olduklarının farkında değillerdir. Daha yetenekli, daha kuvvetli ve daha şanslı olsalardı ben burada olamazdım. Ve madem ki aramızda konuşuyoruz, vatandaşlarımdan hiçbirisine söylemeyeceğim şeyi bir yabancıya açabilirim. Çok sert olan şu diktatörlük mesleğinden vazgeçmek olanağı olsaydı ve buna zorunlu olmasaydım, size itiraf edeyim ki çok memnunluk duyardım. İktidar, her istediğimiz şey gibi, henüz onu elde edemediğimiz zaman daima daha güzel görünür. Sizi temin ederim ki milyonlarca dilsiz köle hesabına düşünmek, istemek, karar vermek, konuşmak korkunç bir yorgunluktur. Eski arkadaşların ihtiraslarından, karar makamında olanların hımbıllıklarından, dostların ikiyüzlülüklerinden, düşmanların fenalıklarından bahsetmiyorum ve iktidarı kendisinde toplamış olanların karşılaşacakları daha başka tehlikelerden... Sizi temin ederim ki yorgunum, tiksiniyorum, hatta pişmanım. Hayatımda öyle dayanılmaz hafakanlar içinde kaldım ki, şimdi söylerken utanıyorum, intihar etmeyi düşündüğüm oldu. Hakkımda hüküm verenler aldanıyorlar, benden nefret edenler haksızlık ediyorlar, fakat bana gıpta edenler aptalların aptalıdırlar. Derdim o kadar büyük ki kimsenin bilmediği bu zavallılıktan kurtulmak için günün birinde bir savaş, geçenkinden daha korkunç bir savaş açacağım. Kazanırsam yeryüzünün imparatoru, yani yöresel, sıradan bir diktatörden daha fazla bir şey olacağım; kaybedersem beni öldürürler, ben de kumanda etmek hafakanının yükünden kurtulmuş olurum*. Sizinle

* Bu satırlar yazıldığı zaman İkinci Dünya Saaşı başlamamıştı.

bu kadar açık konuşmama karşılık söylediklerimin bir kelimesini bile, hiç olmazsa ölümümden önce, kimseye tekrarlamamanızı rica edeceğim. Bana ihanet ederseniz eğer, dünyanın neresine gizlenirseniz gizlenin, intikamım sizi bulur. Şimdi gidebilirsiniz. Yine görüşelim demiyorum, çünkü yarın Berlin'den sonsuza dek ayrılacağınızı sanıyorum.

Adamın söylediklerinden öyle afallamıştım ki kalkıp selam vermeye ancak gücüm kalmıştı. Bitişik odada beni bir subay bekliyordu, otelime, odama kadar götürmek için ısrar etti.

Tanrıların İsyanı
(Wolfgang Goethe'den)

Weimar, 6 Nisan

Çok büyük bir para vererek Goethe evinin gizli arşivlerinde bulunan, Faust şairinin bitmemiş bir eserinin sayfalarının fotoğraflarını çekmeyi başardım. Mirasçıları, bir türlü anlayamadığım sebeplerden, hiç yayınlanmamış bu eseri herkesten gizli tutmuşlardı.

Tanrıların isyanı adını taşıyan 1810'da yazılmış eseri tercüme ettirdim. Hıristiyanlığı pek az anlamış veya hiç kavramamış ihtiyar putperest, eski dinlerin düşük tanrılarının ölmediklerini, cennetle cehennemden aynı uzaklıkta bir çeşit Olimpos dağında yaşamakta olduklarını hayal etmiş. Tahtlarından indirilmiş bu tanrıların yalnız kendileri kalmışlardır, iktidarlarını, tapınaklarını, her şeylerini kaybetmişlerdir, melankolik bir yalnızlık içinde düşünerek, aralarında konuşarak eski şan ve şöhretlerini, iktidarlarını hasretle anarak yaşayıp gitmektedirler.

Mübarek Zeus, yorgun elinde hâlâ sönmüş yıldırımlarını tutmaktadır. İra hastalıklı bir acuze olmuştur. Afroditi'nin güzelliği solmuş, bitmiştir. Apollon güneş hâlesini kaybetmiş, Pallas Athina, mahzun ve sakat, gittikçe baykuşuna benzemektedir. Aris, evde oturmaktan hamlaşmış bir eski asker gibi gevşemiştir. Okyanusundan atılmış Poseidon karaya vurmuş ve kumsala bırakılmış bir canavarı andırıyor.

Goethe, Greklerin muhteşem tanrıları diyor, sadaka

ümitleri kalmamış pis, iğrenç, dilencilere benzemektedir. Dokuz ilham perisi bile, ihtiyarlıktan donmuş kanlarını ısıtmak için birbirlerine sokulan kırkılmış koyunlar gibidirler. Yalnız Dionisos, bu sarhoşluk ve diriliş tanrısının eski gücünden pırıltılar görülmektedir. Kendisi gibi bağ yemişini sevmiş ve onun gibi dirilmiş muzaffer yeni Tanrıya benzemiyor mu?

Bir gün, Dionisos, arkadaşlarını miskinliklerinden uyandırmak, uyuşukluklarını silkmek istiyor, onları meclis halinde toplanmaya çağırıyor, heyecanlı sözlerle kendilerine gelmelerini isteyerek diyor ki:

– Mahkum edilişimiz gerçekten doğru muydu? Tapınaklarımız kapanalı, heykellerimiz yıkılalı on altı asır oldu. İnsanlar daha mı faziletli ve mesut oldular? Biz, fanilerin sefil varlıklarına karşı daha merhametli davranmıyor muyduk? Zeus babanın bir adı da Soter, kurtarıcı idi, İraklis insanların canavarlardan korkularını tedavi ediyordu. Prometheus onlara uygarlığın paha biçilmez iyiliklerini getirdi; Orfeus yırtıcı hayvanları uyutuyor, yeryüzünü şarkılarıyla teselli ediyordu. Biz yenildikten sonra insanların kaderi değişti mi? Vücudu delik deşik, kanlar içinde bir tanrının resmi karşısında daha çok ağladılar, yaşları içinde acılı anasını andılar, dövündüler, başlarına topraklar döktüler. Ama eskisinden ne daha az kötü, ne de daha az bahtsız oldular. Solgun Galileli sevgisine, kendini kurban edişine rağmen onları daha iyi yapamadı. Bugün bile, bu kadar asırdan sonra yine nefret içindeler, yine acı çekiyorlar, yine birbirlerine ihanet edip birbirlerini öldürüyorlar, kendilerini ihtirasların, iğvaların pençesinden alamıyorlar. İnsanları bir ikinci defa kurtarmak saati gelmedi mi? Elimizden iktidarı alan, bizi küçülten, alçaltan haksız mahkumiyete karşı ayaklanmak görevimiz değil mi? Eğer ruhlarınızda tanrılığınızdan bir kıvılcım kalmışsa, sizi hıncınızı almaya, ayaklanmaya davet ediyorum.

Sarhoş tanrının bu sözleri değişik etkilerle karşılanıyor. Yarı tanrılar, kahramanlar, satiroslar, faunlar Dionisos'un etrafını alıyorlar, savaşa hazır olduklarını haykırıyorlar. Fakat en

büyük tanrılar susuyor, aldırış etmiyorlar. Dionisos kızıyor, onlara sert çıkışlar yapıyor, çatıyor.

O zaman bilge Athina kalkıp diyor ki:

– Bu kadar asır geçtiği halde hâlâ ayılmamışsın. İnsanlar bizleri inkâr edip başlarından attılarsa, bu, bizden hoşnut olmadıklarını gösterir ve eğer bu ihanetleri onlar hesabına bir hata olmuş ise, cezalarını çekmeleri de doğru olur. İşte bu kadar.

Pallas Athina'dan sonra tanrıların ve insanların babası mübarek Zeus söz aldı:

– Dionisos, dedi, söylediklerin acıdan ders almamış bir hımbılın saçmalarıdır. Bizim insanlara nasıl örnekler verdiğimizi hatırlamış olsaydın, şimdi, hınç almak, öç almak gibi sersemce şeylerden bahsetmezdin. Benim çarmıha gerdikleri Tanrıya karşı hiçbir hıncım yok. O, saflığı öğretmek için saf kalmasını bildi, sevmeyi öğretmek için sevgi dolu olmayı bildi, yeniden dirilmek için acı çekmesini bildi. İnsanların gerçekten insanlık üstünde bir tanrıya ihtiyaçları vardı; biz insaniydik ve o kadar mutluyduk ki insanların mutluluğunu kıskanacak kadar ileri gittik. Şunu bil ki...

Goethe'nin yazısı burada bitiyor, tanrıların bu garip isyanının sonunu, nasıl biteceğini kimse öğrenemeyecek.

Hayat Eşit Ölüm
(Kierkegaard'dan)

Kopenhag, 6 Ocak

Everett'in yayınlanmamış el yazıları koleksiyonu arasında Kirkegaard'ın küçük bir not defteri vardı, Danimarka dilinde yazılmıştı. Buraya gelirken yanıma almıştım. Genç bir profesör, Olaf Rasmussen, defteri gördükten sonra varoluşçuluğun babası ünlü Soeren Kirkegaard'ın el yazısını tanıdı ve notların ölçülemeyecek kadar değerli olduğunu söyledi. Anlaşılan Kirkegaard ölümünden önce yeni bir eser yazmak istemişti, elimdeki notlar da onun son düşüncelerini taşıyordu. Profesör Rasmussen defterin bütün sayfalarının fotoğraflarını çekti ve benim için dikkatli bir tercüme yaptı.

Talihsiz filozofun kitabı "Hayat Eşit Ölüm" başlığını taşıyor ve şöyle başlıyordu:

"Eflatun felsefenin ölüme bir hazırlık olduğunu yazar. Hayatın ta kendisinin, toplu olarak, ölüme bir hazırlık, gelişen bir gerçekleşme olduğunu söylemesi gerekirdi. Hayat dediğimiz şey, boşluktan çıkıp boşluğa dönüşümüz arasında, uzun veya kısa bir can çekişmeden başka bir şey değildir. Boşluğu insani ve maddi anlamda alıyorum. Doğrusunu söylemek lazım gelirse asıl adının Tanrı olduğunu bize iman öğretmektedir, ama işin niteliği değişmiyor, çünkü yeryüzünde kısacık misafirliğimizden önceki ve sonraki kutsal uçurumdaki varlık, insan düşüncesi için bir sır, yani boşluğa benzer bir şey olarak kalmaktadır.

İnsan daha doğar doğmaz ölmeye başlar. Fizikçilere ve doktorlara göre her gün bizden bir parça yok olmaktadır. Demek hayat, düşünüldüğü gibi ölüme bir karşı koyma değil, onun bir gündelik kabulü, yani bir çeşit ölüm biçimidir.

Tasavvuf, mistik, "dünyada ölmek gerektir" dediği zaman, her gün gerçekten başımızdan geçeni tekrarlamaktadır. Çünkü yaşamak, her andan vazgeçmek, durmadan kaybetmek, kendini yok etmekten başka bir şey değildir. Mistikler, münzeviler, azizler evrensel yok oluşlarını hızlandırmaya, dünyada kalış sürelerini kısaltmaya çalışmaktan gayrı bir şey yapmamaktadırlar. Tanrı insanlara yaşamakla ölmek arasında esas bakımından fark olmadığını, bu gerçeği hatırlatmak için onları gündelik uykuda gömülmeye mahkum etti. Tanrı, belki de hayatın ancak ölümden doğabileceğini öğretmek için Havva'yı Adem'in uykusunda (gecenin bir aynı) yarattı.

Roma gündelik dualar kitabında şu cümle vardır: "Media vita in morte sumus", insanlar arasında bir tek din farkı vardır: Ölüler olduklarını zannederler, halbuki bazı diriler "hayat yolumuzun yarısına" gelir gelmez öldüklerini kesin olarak bilirler. Birçok insan aşkı, yaratmayı, saadeti, yaşamanın birer varlığı sayarlar. Filozofa ve Hıristiyana göre bu olanaksızdır. İki kişinin birbirine katılarak erimeleri demek olması gereken aşk, yalnız kalmış iki bencilin hayalinden başka bir şey değildir. En güçlü dehalarda bile yaratma nihayet bir aczin itirafıdır. Saadet geçmişe göre veya geleceğe yönelmiş bir hayal olduğu zaman vardır. Demek gerçekte hayat yoktur, yalnız aksi vardır: Ölüm.

Benim can çekişmem –ortak hayale kapılarak çoğunlukla hayatım demişimdir– sonuna gelmiştir. Bununla beraber hayatta yalnız ölümü buluyorsak, aksi mantıkla düşünerek ölüm diye isimlendirdiğimiz halin yeryüzünde uzun can çekişmemiz esnasında boşuna aradığımız gerçek hayatın ta kendisi olduğunu düşünmeye etmeğe hakkımız vardır.

İsa, ölüme doğar doğmaz mahkum olmuştu (Bethléem katliamı). Bu, gelişinin son ve kesin amacını ifade eder: Öldürülmek. İsa'nın hayatı bütün anlamını, bütün kıvamını Herode

ile Caiphe'in verdikleri iki idam hükümleri arasında almaktadır. O, ölümün ta kendisidir; bu bakımdan başkalarını ve kendisini yeniden diriltmek iktidarına yalnız o sahiptir.

Hayat ile ölüm arasındaki ayniyet kabul edilmezse İsa'nın şu sözü anlaşılmaz: "bırakınız ölüler, ölülerini gömsünler". Nasıl olur da ölüler (kelimenin sıradan anlamıyla) mezarlar kazıp içine cesetleri koyabilirler? İsa sadece şunu söylemek istiyor: Aynı şartlar içinde, yani ölü oldukları için, mezarcılarla ölülere aynı isim verilebilir.

Ölüler hâlâ yaşamaktadırlar: İlkel insanların büyük buluşları bu olmuştur. Diriler ölmüşlerdir: Varoluşçuluk felsefesinin tek son buluşu budur.

Şu uzandığım yatakta, Tanrım, hayatımın sonuna gelmekte değilim, ölümümün sonuna gelmekteyim. Yeniden dirilişin anlamı..."

Kirkegaard'ın düşünceleri bu yarıda kalmış cümlede bitiyor. Defterin öteki sayfaları bembeyaz ve boştur.

Yeni Evren

Turku, 10 Temmuz

İsveçlilerin Abo dedikleri ve bu isimle daha kolay tanınan Turku'da bir büyük üniversite ve bu üniversitede mükemmel profesörler varmış. Amerika konsolosu, içlerinden en orijinali ile tanışmamı teklif etti ve ikimizi yemeğe davet etti.

Profesör Murmienni orta boylu, altmış yaşlarında, sağlam, Romalı konsül başlı, Vikingler gibi kurşuni gözlü, güzel yapılı bir adam. Kürsüsü "Genel Problematik" adını taşıyor. Bu, yepyeni bir bilimmiş ve yalnız Turku Üniversitesinde okutuluyormuş.

Profesör önceleri çekingen davrandı. Hatta pek konuşmadı. Fakat yemeğin sonlarına doğru, çeşitli şaraplardan dili çözüldü:

– Okuttuğum bilimin ne olduğunu öğrenmek istiyorsunuz, dedi, size bunun, kaçınılmazın bilgisine karşıt olarak, arzu edilen doktrinidir, diyebilirim ama, daha açık olmak için öğrettiğim şeyden kısaca bir örnek vermeyi yeğlerim. Herkes evreni olduğu gibi, sınırları, boşlukları, kusurları ile kabul eder, birçokları onu, tembelliklerinden veya tevekküllerinden, mümkün olan evrenlerin en iyisi diye alırlar. Problematik, aksine, bu düşünceyi kabul ile yetinmez. Bana gelince, kendime şunu sordum: Evrenimiz her yönüyle mükemmel ve rasyonel mi? İçinde yaşamak zorunda bulunduğumuz evrenden daha

iyisini düşünebilmek ve imgelemek kabil mi? Bu sorun, ortaçağda, bilge Alfons adı ile tanınmış Kastilya kralı tarafından ortaya atılmıştı. Bir gün, bilge Alfons, "Tanrı dünyayı yaratırken bana danışmış olsaydı bugün daha güzel olurdu" diye haykırmak cüretinde bulunmuştu. Bu bilge kral haksız değildi. Mesela buzları, sayısız uçurumları, çok yüksek dağları sonsuz, bomboş ve çorak çölleri, dayanılmaz hava değişiklikleri içinde yılda iki aylık soluk bir bahar gören zavallı Laponlara karşılık Ekvatorda her gün fırın gibi sıcaklarda pişen zencileri ile şu gezegenimize bakınız. Bu küçük dünya, yuvarlağında rasyonel değildir, düzensizdir; üzerinde yaşayabileceğimiz denizden çıkmış topraklar düzeyinin üçte biridir, karanlık bir kıştan kurtulur kurtulmaz insafsız bir yazda kavruluruz. Bazı aylar, dünyanın bazı yerlerinde sonsuz ve soğuk geceler içindedir, günler kısa ve buz gibidir. Bizde olduğu gibi bazı memleketler göllerle, nehirlerle doludur, başkaları kuraklık içinde biraz yağmur yağsın diye bekler. Zaman zaman güneş medarı mihverini değiştirerek bir ebedi çiçek ve yemiş bolluğu içinde devamlı, ılık bir bahar sürdürmek herhalde daha iyi olurdu, gecelerin –şayet ille de gece olsun isteniyorsa– gündüzlerden daha kısa olması sağlanabilirdi. Bir başka misal: İnsan, varlığının üçte birini uykuda kendini kaybetmiş bir halde geçirmek zorundadır. Neden bu gündelik utandırıcı yarı ölüme mahkum olacak yerde doğal enerjilerini durmadan yenileştirecek şekilde yaratılmadı? İnsan vücudu, bir an düşünecek olursanız, öyle korkunç mudilikte uzuvlardan ve hareketlerden meydana getirilmiştir ki sağlık durumu gerçek bir mucize haline geliyor ve her mucize gibi gayet nadir oluyor. Vücudumuzdaki iç organların ve salgı bezlerinin çokluğu, karışıklığı, içinden çıkılmaz damar, sinir ve daha bir sürü büyük, küçük kanallar şebekesini, safrayı, üreyi, bağırsaklardaki pisliği, ciğerlerdeki karbon asitleri dışarı atacak kan akımını tam ve düzenli hale getirerek beynin görüp hatırlama, düşünüp tedailer kurmasını sağlayacak salgıların devamlı çalışmalarının nazik ve çapraşık ilişkilerini düşününüz. Her insanın vücudunda yüzlerce mekanizma, binlerce dallanma, milyonlarca şok, anlaşma, ahenk, her gün

ölüp yenileşen katrilyonlarca hücre vardır. Fizyolojik makinemizin karışıklığı o kadar tehlikeli ve sinsidir ki bazı gnostikler, insanın, gerçek Tanrının değil, şeytan bir Yaratıcının eseri olduğunu ileri sürerler. Problematik bilimi daha sade, daha rasyonel, bozukluklara, sakatlıklara daha az maruz bir vücut yaratmak mümkün değil miydi sualini sormaktadır.

İnsan düşüncesi daima, mümkün olduğu kadar az olanakla en büyük etkiyi elde etmeğe çalışır. Halbuki, kendi şahsımızda, gerçekten şaşırtıcı imkânlar zenginliği ve gücü ile elde edilen bazen hayret edilecek neticeler görüyoruz.

Hayvanlarla bitkilerin büyük bir kısmındaki sayısız şekil ve cins israfından bahsetmiyorum. Milyonlarca, çoğu korkunç ve aptal, canlı yaratık vardır ki, görünüşte tek varlık hikmetleri birbirlerini öldürüp yemekten ibarettir.

Şöyle bir ele aldığım saçma ve rahatsız evrenimizin bu eleştirisini destekleyecek başka olaylar, başka deliller ileri sürebilirim, ama Üniversitede bir yılda verdiğim dersleri bu sofrada tekrarlayamam. Sadece şunu söyleyeyim ki, Genel Problematik bilimi olumsuz bir iddiaya sahip değildir. Program, Yeni Evren dediğim, yani şimdi içinde bulunduğumuzdan daha iyi bir düzene konmuş, daha mantıki, daha sevimli ideal bir evren yapmaktır. Fakat Yeni - Evrenimi temel fikirleri ile bile anlatmak çok uzun sürer, eğer bir akşam fakirhanede yemek yemeyi kabul ederseniz o zaman söylerim.

Profesör Murmienni'ye bu konferansı ve daveti için teşekkür ettim. Ne yazık ki Turku'dan iki gün sonra ayrılmak zorundayım. Genel Problematik'in tasarladığı Yeni Evrenin ne olduğunu pek öğrenemeyeceğim sanıyorum.

Papa'nın Dönmesi
(Robert Browning'den)

Dakar, 6 Nisan

Everett koleksiyonu arasındaki yayınlanmamış el yazılarından hiçbiri, bende Robert Browning'in destanı kadar tekrar tekrar okumak isteğini vermiyor. Browning'in bir Cervantes'ten, bir Goethe'den daha az önemli olduğunu biliyorum ama kendimi ona ötekilerden daha yakın duyuyorum.

Destan, şairin en hoş buluşlarından olan bir monolog tarzındadır, yayınlanmamış olmasına şaşıyorum ve çok orijinal buluyorum.

"Papa'nın Dönmesi" adını taşıyan destanda konuşan, ortaçağda, Bohemiya'da doğmuş meçhul bir din inkârcısının oğludur. Browning ona Jean Krepuz adını vermiş. Krepuz açıktan açığa küfür sayılacak düşünceler ortaya attıktan sonra Engizisyon tarafından yakalanıp işkence edilmiş, Prag alanlarından birinde diri diri yakılmıştır. Küçük yaştaki oğlunu akrabaları alıp Almanya'ya kaçırmışlardır. Fakat Aurélien, babasını yakan alevleri bir türlü unutamamış, delikanlılık çağına girip özgürlüğünü ele alınca, o güne kadar kimsenin aklına gelmeyen bir intikam almayı tasarlamıştır. Aurélien bir takma isimle Milano'da bir manastıra başvurarak rahip olmak istediğini bildirmiştir. İyi ve terbiyeli görünüşü ile manastıra alınan delikanlı o kadar hevesle çalışmıştır ki üç yıl içinde rahip olabilmiş ve Katolik dinini yaymak üzere yabancı diyarlara gönde-

rilmişir. Oralarda da örnek gayretler göstermiş, birçok şehir halkını toplu olarak imana getirmeyi başarmıştır. Bu arada düşmanlar da edinmiştir. Onlar kendisini yakalayıp zindana atmışlar, fakat, söylentilere göre bir melek gelip kendisini oradan kurtarmış. Böylece Aurélien'in ünü Papa'nın kulaklarına kadar ulaşmıştı. Onu İtalya'ya çağırttı, kendisine bir başpiskoposluk verdi. Kısa zamanda Başpiskopos olarak da anılmaya başlandı. Düşkün papazlara nazaran ahlakının dürüstlüğü, hitabet kudreti, din öğretimindeki başarısı onu asrının en ünlü ve örnek adamı yapmıştı. Ama bu ona yetmiyordu. Tasarladığı intikam için daha başka görevler, unvanlar gerekiyordu. Her gece, haksız yere yakılmış olan babasını düşünüyor, onu unutamıyordu. İntikamın parlak ve şeytanca olması için Hıristiyanlığın merkezinde, Roma'da, Saint-Pierre kilisesinde alınması gerekiyordu. Yüzündeki gerginlik, incelik, solukluk inzivasına veriliyordu, halbuki bu yıllar süren hıncından, acısını gizlemek gayretinden doğuyordu.

İhtiyar Papa öldü, onun yerine Aurélien'i tanıyan ve seven bir başkası seçildi. Yeni Papa kendisini kardinalliğe yükseltti. Artık Aurélien amacına yaklaştığını anlıyordu ve her geçen gün kilise hesabına çalışmalarını artırıyordu. Papalık elçisi, ruhani meclis üyesi ve Kardinal sıfatlarıyla Roma kilisesinin, haklarının ve akidelerinin yorulmaz savunucusu oluyordu. Şimdi artık yaşı da ilerlemişti, fakat intikam duygusunun şiddeti, gece gündüz, bir an olsun onu rahat bırakmıyordu.

Aurélien'i koruyan Papa da öldü. Toplanan Kardinaller meclisi Aurélien'i ittifakla İsa'nın vekili olarak seçti. Aurélien sonsuz sevincini hazin bir alçakgönüllüllük içinde gizlemesini bildi. Yıllardır sonsuz acılar içinde ve zoraki bir komedya oynayarak beklediği, özlediği büyük gün gelmişti. Seçim aralık ayı başında yapılmıştı. Papalık tacı töreninin İsa'nın doğduğu geceye bırakılmasını bildirdi. Akıl ve hayal almayacak bu durumu ne zamandır tasarlamış, hayalinde yaşatmıştı. Taç giyindikten, tören yapıldıktan ve kilisenin yanılmaz en yüksek hâkimi ilan edilip yetkilerini aldıktan sonra ayağa kalkacak, dünyanın en büyük kilisesinin vakur sessizliği içinde rahiplere,

halka seslenerek babasının intikamını alacak korkunç sözleri söyleyecekti. İsa'nın Tanrı değil, sadece bir zavallı piç, kendi saflığının kurbanı hayaller peşinde çaresiz bir şair olduğunu ve nihayet –burada sesi Tanrıya meydan okuyan İblisin sesi gibi gürleşecekti– bütün kutsal yetkileri ile, Tanrının asla ölmediğini, çünkü hiçbir zaman var olmuş bulunmadığını ilan edecekti.

Papanın ağzından çıkan bu korkunç küfür sözlerinin etkisi ne olacaktı? Belki de ilk şaşkınlık anından sonra delirdi diyerek onu zincire vururlardı? Belki de Saint-Pierre'in mezarı üzerinde onu parçalarlardı? Burasını pek düşünmüyordu. Bu harikulade intikamın zevki her şeye değerdi, buna önem veriyordu.

Noel gecesi geldi. Romanın bütün çanları neşe ile çalıyordu. Saint-Pierre meydanına, Tanrının doğumu ve vekilinin taç giyinme törenlerine sahne olacak, ışıklar içinde pırıl pırıl büyük bir mağaraya benzeyen kiliseye asillerden halktan bir sel akıyordu.

Auélien, sarayının bir penceresinden bakıyor, bu neşeli ve imanlı, sadık, inanç içindeki kimselerin dualarını, ilahilerini dinliyordu. Bütün bu kalabalıkta Kutsal Çocuğa, dünyanın Kurtarıcısına, fakirlerin, acı çekenlerin, zulüm görenlerin tesellicisine saf ve sonsuz bir inanç, bir ümit titriyordu.

İşte o zaman, yeni Papanın tek başına, düşüncelerini ve kuvvetini toplamak üzere kapandığı odada, kimsenin bilemeyeceği ve sonsuza dek gizli kalacak, beklenmedik mucize oldu. Sözlerine inandıkları, iman ettikleri için kendisine koşan bütün bu zavallı insanları düşününce sarsıldı, heyecanlandı, altüstü oldu ve yıkıldı. Bir ürperme geçirdi, titremeye başladı. Ona, ruhunun karanlık mağarasında hiçbir zaman görmediği bir ışık belirir gibi geldi. Aurélien, birden, uzun ömrü boyunca duymadığı bir tatlılıkla dolup taştığını, İsa'ya ve vekiline inanan basit, bahtsız fakat mutlu ruhlardan yükselen sonsuz bir şefkate yenildiğini hissetti. Ve birden, intikam hırsının kendisini bir alevden fazla yakan ağır, kara kördüğümü, bir ağlama buhranı, gözlerini ve yüreğini tutuşturan gözyaşları içinde çözüldü, koptu. Yeni Papa kendisini odanın mermer döşemesine

attı, dizüstüne geldi ve ilk defa olarak, bütün ruhuyla kendinden geçerek, içinden, ömründe yapmadığı gibi dua etti. Tanrı hidayetinin azametli nefesi onu en son dakikada yere sermişti. Utandırıcı yalanlar, sahtelikler, ikiyüzlülükler geçmişinden duyduğu vicdan azabının şiddeti, ona, hak etmediği ve kutsal bir teselli gibi geliyordu. Bu yakıcı acı ölünceye kadar sürecek, ama onu temizleyecekti, bir ikinci ölümden kurtaracaktı.

En yaşlı Kardinal ile yardımcı papazlar odaya girdikleri vakit yeni Papayı, diz çökmüş, gözyaşları içinde buldular, saygı duydular. Taç töreninden sonra Papa söz aldı. İsa'dan, Beytüllahmda doğuşundan, Meryem Ana'dan, meleklerden, çobanlardan öyle sıcak bir şefkatle, öyle bir tatlılıkla bahsetti ki, dinleyenler, hatta erguvan cübbeleri içinde mumyalaşmış kardinaller bile, kaybettikleri babalarını bulmuş gibi ağlıyorlardı. Ve kiliseden çıkan kadınlar arasında, nihayet asırlardan sonra, Saint-Pierre kürsüsüne gerçekten bir azizin çıkmış olduğunu söyleyenlerin sayıları pek çoktu.

HUXLEY'İ ZİYARET
(veya Ferdin Ölümü)

Londra, 7 Aralık

Bir dostumun cömertliği ve ısrarı, öteden beri insanın geleceği hakkında fikirlerini öğrenmek istediğim Huxley ile görüşmemi sağlamıştı. Bir bilginler sülalesinden gelen Aldous Huxley, düşünen bir romancıdır. Böylesi nadirdir. Eserlerini okuduğumdan beri kendisine hayranım.

O akşam Londra'dan ayrılacağı için beni kulübünde kabul etti. Henüz genç, nazik, gözleri zayıflamış olduğu halde çok çalışan bir adam. İçimi en çok kurcalayan soruyu sordum:

– İnsanın gelecekteki durumu ne olacak?

Bana muzip bir gülümsemeyle baktı ve:

– Şu ara, dedi, en fazla meşgul olduğum mesele budur. Son tahminlerimi, yanlış ve boş olması dileklerimle size söyleyeyim. Şimdi atom asrı dediğimiz devre, bana öyle geliyor ki, insan zekâsının anarşi durumundan toplumlaşma ve hücreleşme durumuna geçişi buhranıdır sanıyorum. Genel olarak dünyanın dördüncü devresinden yirminci asıra kadar gelen zamanın fikir gelişmelerine hayran oluruz: Sanat, bilim, düşünce, teknik vb... Fakat insan düşüncesinin bu bereketli ürünü, bugün açıkça görüldüğü gibi,varlığımızı bile tehlikeye koyan insan ırkının belki de çocukça bir taşkınlığı, bir lüksüdür ve kendimizi koruma içgüdümüzle yerini tamamıyla başka bir yaşama biçimine bırakacaktır.

Başlangıçta doğanın tehditlerine, tehlikelerine karşı bir savunma silahı olan zekâ, yirmi veya otuz asırdan beri, kendi hesabına iki yönde, akıl ve hayal gücü yönlerinde, keyfince, çılgıncasına çalışmaya başladı. Bütün efsaneler, metafizik, sanat, politik ve sosyal ham hayaller bu serbest zihni faaliyetin çifte oyunundan çıkmıştır; insana sevinç, eğlence, geçici ferahlıklar, heyecanlar ve sarhoşluklar vermiştir, ama otuz asırlık bir denemeden sonra sonuçlar korkunçtur, birer felakettir. İnsan hayal dünyaları yarattı, zayıf binalar kurdu, derman kesen rüyalara daldı, kendini tehlikeli fikir uyuşturucu maddelerine verdi, köleliğini artırmaktan gayrı sonuçları olmayan kaçışlar denedi. Bu genel düşkünlük XIX uncu asırda başadı. Romantizm, ferdiyetçilik, anarşizm, estetizm, satanizm, toplumu, aileyi, hatta ruhu parçalayarak fizikçilerin atomu parçalamalarından önce yıkıntıyı hazırladılar. Manevi endişeler, akıl hastalıklarının gelişmeleri, derin kötümserlik, toplumsal dengesizlik, geleneklerin yıkılışı, dinlerdeki çöküntüler medeni insanları acılaştırdı, hoşnutsuzluğa, isyana götürdü, dehşet yarattı, intihara sürükledi ve insan, cinsinin tamamıyla ortadan kalkacağını tahmine başladı.

Bununla beraber insanın, bütün hayvanlar gibi, korunma içgüdüsü vardır, kendini savunma çarelerini aradı. En son beliren iki olay, felaketi önlemek, hayat temellerini değiştirmek konularında bir davranış alametleri belirtmektedir. Bu iki olay ayrı cinstendir ama birbirlerinden ayrılmaz. Bunlar, bir taraftan insan gücü yerine makineyi koymak çabasıdır, bir taraftan da liberal ve demokratik sistemler yerine güdümlü rejimler getirmektir. İnsan, makinenin kölesi olmak yolundadır, milletler, kontrol edilmeyen, merkeziyetçi bir otoriter iktidar tarafından örgütlenmiş bir seviyeye getirilmiş anonim kitleler haline gelmek üzeridir.

Asrımızda diktatörlük denemeleri, kısmen olsun, başarı elde edememiş görünüyor. Fakat birçok diktatörlük kurulmuş, sayılar çoğalmıştır. Bu da bir tarih gerçeğidir. Lenin, Mussolini, Hitler, Pilsudski, Franko, Antonesko, Peron, Stalin son hürriyet âşıkları için nefret edilecek, iğrenç varlıklar olabilir.

Fakat parlamentolar devrinin tehlikelerine, israflarına, karışıklıklarına, yavaşlıklarına, hatalarına bir çare olacak sosyal sistemin öncüleri olduklarına şüphe edilemez ve bu sistem, eninde sonunda, milletleri birer arı kovanı veya karınca yuvası haline getirecektir.

İnsani faaliyetin –zihin faaliyet dahil– her alanının makineler tarafından işgali bilinçsiz olarak aynı sonuca gitmektedir. Kibernetik biliminin pek yakın olan zaferi insan girişiminden artakalanları da ortadan kaldıracaktır. Bütün dünyaya örnek olan büyük Amerika fabrikalarında insan, artık dev makinenin etten mamul bir küçük parçasıdır ve bir gün böyle olmaktan da çıkacak, kapı dışarı edilecektir.

Böylece insan politika devinin basit bir hücresi, her şeyi yapan ve her yerde bulunan makine canavarının alelade bir dişlisi olmak üzeredir. Bugün, yüz yıl önce inanılmaz görünen bir olaya tanık durumdayız: Ferdin yok edilip öldürülmesi.

Ferdin zincirinden boşanışı deliliğe, ızdıraba, karışıklıklara, savaşlara, kıtlığa ve ölüme sebep oldu. Bundan böyle insan, yiyeceğini ve barışı sağlamak için bütün hürriyet, deha, yaratma, tehlikeye atılma ayrıcalığından vazgeçmeye hazırdır. Şimdiye kadar gençliğinin bütün fantezileri, hevesleri ile tavladan boşanmış bir taya benzeyen insan, artık feragat, düzen, sükunet ve şekilcilik çağı olan olgunluk çağma giriyor. Biz havada uçan kuşlar, cangıllardaki yırtıcı hayvanlar gibi özgürdük. Böyle sürüp gidemeyeceğini, bunun çok pahalıya mal olduğunu, cinsimizin geleceğini tehlikeye koyduğunu anladık. Bu bakımdan gelecek dünya karınca yuvalarına, arı kovanlarına çok benzeyecek. Benlik öldürülecek, hayal gücü kaldırılacak, fert azarlanıp küçültülecek, özgürlük ve girişim yıkılacak. İnsanlık ancak bu acı fiyatı ödeyerek var olmakta devam edebilecek.

Şüphe yok ki akıllı hayvanlar olan arılar, karıncalar, belki de çok eski zamanlarda şimdiki içgüdülü ve birlik toplumlar haline gelmeden önce özgür devreler geçirmişlerdir. Şu anda insan böyle bir devrim içindedir. Rusya gibi bazı memleketlerde bu gerçekleşmek üzeredir. Onun için babalarımıza insanla-

rın en harikulade hazineleri gibi gelen şiire, hürriyete, dehânın dengesizliğine, ferdin başına buyrukluğuna veda etmemiz gerekiyor. Ekmek, emniyet, varlık gibi temelleri korumak istiyorsak, bu kurbanları vermeden edemeyiz. Fikir ve medeni haklar özgürlüğü beşiği olan vatanımda bile, parlamento maskesine rağmen sosyal hayatı komünizme oldukça benzer bir hale getirmeye eğilimli bir devlet sosyalizminin yerleşmekte olduğunu görüyoruz. Bugün gözlemlerimin özü, tahminlerimin temeli şudur: Cinsini yaşamakta devam ettirebilmek için fert ölmektedir.

Bunun üzerine Huxley ayağa kalktı, görüşmemizi yarıda kesmek zorunda kalışından özür diledi. Yola çıkmadan önce iki randevusu daha vardı. Üzücü fakat açık beyanatından dolayı kendisine içtenlikle teşekkür ettim, izin alarak ayrıldım.

Erkekçilik

Londra, 18 Eylül

Her gün Hydre Park'ta, söz hürriyeti adına durmadan nutuk atan çeşitli hatipleri dinlemek adetim değildir. Bununla beraber, biraz evvel, parktan geçerken, neden bilmem, üzerine büyük bir afiş asılı bir kürsünün önünde durdum. Afişte kocaman kara harflerle "erkekçilik" yazılı idi. Kürsüde, parasız bir gün ne kadar uzarsa öylesine boylu, orta yaşta, kıvırcık kızıl saçlı, uzaklara dalmış gözleriyle bir adam vardı. Yeteri kadar dinleyici toplanmadığından daha söze başlamamıştı. Ne diyecek diye merak ettiğim için beklemeye başladım, birkaç dakika sonra kızıl saçlı adam başladı:

– Size, dedi, dünyanın yaşayışını değiştirecek yeni sosyal, politik ve ahlaksal sözleşmeyi haber veriyorum. Size "erkekçilik" devrimini haber veriyorum. Şu içinde yaşadığımız hükümet merkezinde yıllarca önce kadınlar erkeklerin imtiyazlarına karşı ayaklandılar. Başlarında ünlü Miss Pankhurst vardı, feminizmi kurdular. Bugün, elli yıllık savaştan sonra feminizm kazandı. Kadınlar her türlü medeni, politik haklara sahiptirler. Parlamentoda, hükümette, orduda, hariciyede kadınlar var. Özel ve genel kurumlarda, fabrikalarda kadın dolu. Çok güzel! Biz erkekçiler kadıncılığa, feminizme karşı değiliz. Asla! Erkekçiliğin açık –mantıki– amacı kadıncılığın başarılarını kabul etmek, hatta onları geliştirmek, bütün evrene yaymaktır.

Beni dikkatle dinleyiniz baylar! Kadınlar ve işlerinden, dedikodulardan, taşralı görüşünden ileri gidemeyen düşünceleri, saflıkları ile son yıllara kadar erkeklerin imtiyazı olan milletleri idare yetkisinin bir şeref, bir zevk olduğunu sanıyorlardı. Bu hususta baştan sona kadar aldanıyorlar. Politika, uzlaşmalara, yalanlara, ikiyüzlülüklere dayanan kaba bir meslektir. politika güçtür, pis ve tehlikelidir. Bunun için erkekçiler iktidarın tamamen kadınlara geçmesini teklif ediyorlar; çünkü onlar yaradılıştan daha kurnaz, daha yalancı ve daha oynaktırlar. Parlamentoda, hükümette birkaç kadın varmış, bu yetişmez. Bütün parlamentolar, bütün hükümetler onlar tarafından kurulmalıdır. Kadınlar bizlerden daha kolay konuşurlar, daha pratiklerdir, pislikten daha az tiksinirler politika onlar için, yalnız onlar için yapılmıştır. Ve bugün gördüklerimizi düşünecek olursak işlerin daha kötüye gitmesinden korkulacak bir şey de yoktur. Akla gelen en kötü şey, milletlerin sefalete ve ölüme sürüklenmesidir ki, zaten şimdi de böyledir, demek bir şey değişmeyecektir. Aksine, daha iyiye gidecek bir şey vardır ki, o da erkeklerin kaderidir. Bundan böyle erkekler kendilerini daha asil, daha güzel uğraşılara verebileceklerdir.

Beni dinleyiniz, erkek vatandaşlar. Erkekçilik sizleri en güç, en nankör işlerden kurtarmaya hazırlanıyor. Şimdiye kadar kadınlar eğitim işlerine de girdiler, ama orada henüz azınlıktadırlar. Kızlara, oğlanlara dersler vermek –gerçeği gizlemeyelim– çok sıkıcı ve yorucudur. Öğrencilerin, tek düşünceleri dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, az çalışıp dalga geçmek, öğretmenleri atlatmaktır. Eğer içlerinde gerçekten bir şeyler öğrenenler oluyorsa, bunlar okumayı sevenler ve kendi kendilerine çalışmış olanlardır. Ne diye ilk ve yükseköğrenimi yalnız kadınlara bırakmayalım? Kadınlar erkeklerden daha sabırlıdırlar, daha beceriklidirler, üstelik büyüleyicidirler. Öğrencilerin erkeklerden ziyade kadın öğretmenlerden faydalanacaklarına şüphe edilemez. Erkekler de bu zahmetten kurtulduktan sonra nihayet kendi hesaplarına ciddi bir surette okumaya koyulabilirler.

Her iş alanı için hemen aynı şey söylenebilir. Kutsal kitapta

çalışmanın erkeğe ceza olarak verildiği yazılıdır. Ama yine o kitapta, ilk ve gerçek suçlunun kadın olduğu da yazıldığına göre, cezanın Havva'ya, yalnız ona verilmesi doğru olurdu.

Dostlarım, dinleyicilerim. Erkekçiliğin kutsal ve meşru istekleri tamamen kabul edilirse erkeklerin ne yapacaklarını sorabilirsiniz. Bunun cevabını vermek güç değildir. Hükümet idaresi ile bütün öteki angaryalardan kurtulan erkekler dünyanın harikulade güzelliklerinden rahat faydalanacaklardır. Daima tehlikeli ve zahmetli olan işten, çalışmaktan ayrılınca, hep birlikte iç dünyamıza dalardık. Bugün pek az insan yüksek fikir faaliyeti ile uğraşabiliyor, çünkü çoğunluk gündelik hayatın bayağı zorunlulukları ile uğraşmaktadır. Bundan sonra şiir, resim, heykel, bilim araştırmaları, metafizik düşünceler, gündelik ve biricik işimiz olacaktır. İnsanlı, cinsiyete göre ayrılmış iki büyük sınıf olacak: Biri, politika, ticaret, ürünler, eğitim ve idare ile uğraşacak, öteki, yani biz erkekler, rahat rahat sanatla, fikirle, güzelin ve doğrunun araştırmasıyla, varlığı zevkli hale getiren şeylerle uğraşıyor olacağız. Bana öyle geliyor ki size kısaca bildirdiğim erkekçilik programı hepimiz tarafından kabul edilecektir ve bizi manevi üstünlüğümüze uymayan pratik zorunluluklardan kurtaracaktır. Hiçbir vicdan azabı da duymayacağız, çünkü şimdiye kadar yalnız erkeklerin kendilerini feda ederek yaptıkları şeyleri bütün kuvvetleriyle istemeye kalkışanlar ilk önce kadınların kendileri olmuşlardır. Biz, nihayet, onların ayaklanmalarının sonuçlarını kabul ediyoruz. Erkekçilik kadıncılığın karşıtı değildir, aksine, onun her bakımdan gerçekleşmesidir ve bu, bizim de mutluluğumuzu sağlayacaktır.

Bu arada dinleyicilerin sayısı artmıştı, çoğu hararetle alkışlıyordu. Kızıl saçlı adam terini siliyor ve sırıtıyordu. Bana gelince, adımlarımı açtım ve parktan çıkıp otelime döndüm.

Olmayacak Şey Satıcıları

Galway, 10 Temmuz

İrlanda'nın bu küçük şehrinde Saint Patrick panayırı yılın en büyük eğlencesidir. Memleketin dört bucağından satıcılar, cambazlar, hokkabazlar, seyyar çalgıcılar ve sayısız bir köylü kalabalığı panayıra gelirler. Limanda olsun, dış mahallerde olsun, bütün sokaklar, üç gün süren panayır boyunca sehpalar, kerevetler, barakalar, sergilerle doludur. Gece gündüz, durup dinlenmeden etraftan haykırışmalar, çalgı sesleri, bir uğultu yükselir. Körler, kimsenin durup dinlemediği ağıtlar yakarlar, zenciler yanaklarını şişirerek oynarlar, dönerler, çocukların boru çalmaktan dudakları çatlar, delikanlılar kızların bacakları aralarına kestane fişekleri atarlar, kızlar kumaş yığınlarını didikler dururlar, ihtiyarlar içki, sigara içerek gülerler, meraklılar barakalarda nişan atarlar, çığırtkanların gırtlakları yırtılır, yalancı pehlivanlar danışıklı güreşler tutarlar, soğuk içkiler satanlar kan ter içindedirler, plaklar gıcırdar, radyo ulur. Kısaca bütün dünyanın öteki panayırları gibi cehennemden örnek bir karışıklık, bir ahır kokusu, dayanılmaz bir şamata.

Gürültüden, sıcaktan serseme döndüm, benzerlerimin gülünçlüklerini, aptallıklarını düşünerek kırlara çıkmak istedim. Kulakları tırmalamaktan, mide bozmaktan, kafa ütülemekten, uykuları kaçırıp sinirleri germekten başka bir şeye yaramayan bu karşılıklı haykırışma buhranlarına bir de eğlence, bayram

adı verirler. Sessizliğe, başımı dinlendirmeye ihtiyacım vardı. Fakat daha şehirden çıkmadan, sağımda, bir küçük sokağın dibinde, ufak bir alanda, birini dinler gibi toplanmış üç beş kişi gözüme ilişti. Kimi dinledikleri görünmüyordu, buradan ses, seda da çıkmıyordu. Bu mucize nedir diye merak edip gittim.

Burası bir alandan çok duvarları güherçileden kararmış, sıvaları dökülmüş, çatlak, yüksek ve karanlık evler arasına sıkışmış bir avluya benziyordu. Gün batmak üzereydi, etrafta şüpheli, büyülü bir hava peyda olmuştu. Avluya bir çeşit açık hava tiyatrosu kurulmuştu, sahnenin iki yönündeki siyah perdelerin kıvrımları dekor vazifesi görüyordu. Ortaya, karşılıklı çam tahtasından iki masa konulmuştu. Masaların arkalarında birer yaşlı adam duruyordu. İkisi de uzun boylu, uzun kır sakallı, ciddi kimselerdi. Biri mavi kadifeden bir kaftan giyinmişti, ötekisinin elbisesi kahverengiydi ve ona bir papaz edası veriyordu. Masalardan birinde, güneşin son ışıklarının parlattığı bir şeyler vardı. Ötekinin üstü şişelerle doluydu.

Kadifeler giyinmiş ihtiyar parlak şeylerden birini aldı, önünde duranlara uzattı, yuvarlak bir aynaydı:

– Bu, dedi, geçmiş zamanı yansıtan bir aynadır. İstediğiniz zaman içinde, ölmüş babalarınızın, ailenizden en uzak kişilerin görüntülerini görebilirsiniz.

O zaman kahverengili ihtiyar safra rengi bir şişeyi kaldırıp dedi ki:

– Bu şişede mucize yaratan bir içki vardır. Birkaç damlası can çekişen veya ölmüş bir kimseyi diriltir. Yalnız şunu haber vereyim ki dirildikten sonra yirmi dört saatten fazla yaşayamaz.

Öteki ihtiyar masasından beyzi bir ayna aldı ve:

– Bu, dedi, güzellik aynasıdır. Yıkandıktan sonra onu alıp bakan, biçimsiz, canavar gibi biri veya iğrenç bir cadı olsa, kendisini güzel görür.

Kahverengili ihtiyar, küçük, şeffaf bir ikinci şişe alarak dedi ki:

– Bu şişede sevgi ve şehvet uyandıran bir şark kokusu vardır. Kendini vermeyen bir kadına koklatmanız yeter, hemen size âşık olur. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki etkisi on iki sa-

atten fazla sürmez. Ama hızlı bir âşık bu süre zarfında istediği her şeyi elde edebilir.

Bu sefer mavi kadife kaftanlı ihtiyar büyükçe ve dört köşe bir ayna gösterdi ve:

– Bu, dedi, gelecek gerçekler aynasıdır. Ona yorulmadan saatlerce bakacak olursanız geleceğinizin başlıca olaylarını, öleceğiniz dakikaya kadar görebilirsiniz. Böylece, hepiniz, iyi veya kötü, başınıza gelecekleri önceden öğrenmiş olursunuz.

Kahverengi elbiseli ihtiyar eline büyük bir yeşil şişe aldı:

– Dinleyiniz dedi, bu içki insanlara, özellikle kadınlara ikram edilecek en harikulade içkidir. Her damlası sizi bir yıl geri götürür. Yirmi damla içerseniz yirmi yaş gençleşirsiniz. Yalnız haberiniz olsun ki bu gençlik iki günden fazla sürmez. Ama iki İngiliz lirasına iki günlük taze gençlik elde etmeyi kim istemez.

Mavili ihtiyar dinleyicilere üçgen bir ayna gösterdi:

– Bu ayna sayesinde, dedi, bilmediğiniz en yabancı dilde yazılmış yazılar kolayca okunur. Bu aynaya mürekkeple karalanmış en biçimsiz yazıları tutunuz, Arapça veya Japonca bir kitap gösteriniz, bildiğiniz dilde su gibi okursunuz.

Fakat öteki ihtiyar ilaç şişesine benzer bir şişe alıp dedi ki:

– Bu şişedeki iksir, beni dinleyenlere verebileceğim en harika içkidir. Aç karnına iki çorba kaşığı içene, bu iksir politika dehası sağlar. Özellikle milletvekillerine, bakanlara, parti sekreterlerine tavsiye ederim. Ne yazık ki etkisi kırk dakikadan fazla sürmez. Ama bir politikacı kırk dakikada bir milletin hatta bütün bir kıtanın kaderini değiştirebilecek kararlar alabilir.

Mavili ihtiyar vakit kaçırmadan kocaman altı köşe bir aynayı kaldırdı:

– Bu ayna ile, dedi, sizden uzakta, evinizde veya memleketinizde olan yakınlarınızı görebilirsiniz. Sevdiğiniz kadın ne yapıyor, çocuğunuz okulda ne ile meşgul veya yolculukta ise ne durumdadır, bir dost evinde mi, sarayda, kralın yanında mı, hepsini görebilirsiniz. Buna yakına getirilen gerçekler aynası derler.

Sözlerini bitirmemişti ki öteki ihtiyar, mavi tombul bir şişeyi yakalayıp uzattı:

– Hiç şüphesiz biliyorsunuz ki, dedi, hepimiz dünyaya ilk defa gelmiş değiliz, geçmiş yıllarda başka varlıklarımız olmuştur. Bu şişedekinden bir yudum içenler, kendilerinin asırlarca önce ne biçimde ve nasıl olduklarını göreceklerdir. Yalnız bu mucize beş dakikadan fazla sürmez. Şurası var ki, ölüm döşeğinde olanlar, birkaç dakika içinde bütün hayatlarını yeni baştan yaşamış olurlar. Acele ediniz dostlarım, çünkü bu sonuncu şişedir, başka kalmadı.

Sayıları az olan dinleyiciler, şaşkın, susuyor, çekiniyorlardı. Kimse bir şey almıyordu. Fakat iki ihtiyar da mallarını satmak için pek acele eder görünmüyorlardı. Hava gittikçe kararıyor, ihtiyarlar aralarında bir şeyler fısıldaşıyorlardı.

Yürüdüm, kırlara doğru saptım. Yol boyunca ağaçlar vardı. Birkaç yüz adım ilerlemiştim ki aklıma geldi:

– Ya hepsi doğru ise? Ya bu şarlatanlar şarlatan değillerse?

O zaman dayanılmaz bir arzuya kapıldım. Bir kaç yüz liraya bütün merakımı tatmin edebilecektim. Kim bilir, belki de...

Döndüm, küçük alanı buldum, amma orada kimseler yoktu. Sahne, perdeleriyle beraber kaybolmuş. İki ihtiyardan da eser kalmamıştı. Yalnız, çatlak duvarlarıyla karanlık, yüksek evler yerlerinde duruyorlardı.

Yeniden Bulunan Cennet
(William Blake'ten)

Aberdeen, 5 Eylül

Everett koleksiyonunun yayınlanmamış el yazılarından en önemlilerinden biri "Gökyüzü ile Cehennemin Birleşmeleri" isimli eserin yazarı, ermiş şair William Blake'in kısa destanıdır. Bu bir tasarıdır; pekala "Yeniden Bulunan Cennet" adını taşıyabilirdi. Bu John Milton'un meşhur eserini hatırlatırsa da tarzı ve konusu bambaşkadır.

Blake, kutsal kitapta sözü geçen Aden cenneti yeryüzünde kaybolmuş olamaz diye başlıyor. Çünkü Tanrı, özünden yaratıcıdır ve şüphe yok ki bir şaheserini ortadan kaldırmak istemez. Onu aramak gerektir, nasıl ki, aydın asırlar denilen ortaçağda birçokları bunu yapmışlardır. Yeryüzü cennetini aramaya çıkanların sonuncusu Kristof Kolomb olmuştu. Batıya doğru giderek Tanrının ilk insan için yarattığı meşhur bahçenin bulunduğu doğuya varmayı tasarlıyordu. Cenevizli mistik Avrupa ile Asya arasına çıkıveren topraklarla karşılaştı. Bu ona hem bir yem, hem de bir engel oldu ve kendisiyle beraber ortaçağ sona erdi. Aden bir köşeye atıldı.

Blake, kendisinin, cenneti bulmak üzere, oradan kovulan ilk babamızla ilk anamızın tuttukları yolu tersine yapmayı düşünen yeni bir seyyah olabileceğini düşünüyor ve yola çıkıyor. Yıllarca ormanlardan, çöllerden dağlardan, nehirlerden, bereketli vadilerden, korkulu cangıllardan, yalı boylarından, keçi-

yollarından geçiyor. Yemyeşil yaylalar, çiçekli bahçeler, kuş cıvıltılarından başka şey duyulmayan ormanlar, hurma ağaçları, serin kaynaklarla vahalar buluyor, ama hiçbir yeryüzü cennetine rastlamıyor, her tarafta ızdırap iniltileri, ölüm hayali ile karşılaşmıştır.

Bir akşam, yorgun argın, üzüntüler içinde, bir mağaraya sığınıyor, yosunlardan yatak yapıp uzanıyor. Seyyahın rüyasına, parlak ve azametli bakışlı, beyaz saçlı bir dev giriyor. Blake, onda Mikel Ancelo'nun yaptığı Tanrının heykelini görür gibi oluyor ve bu ihtiyar, ümitsizliğe kapılmış seyyaha şöyle diyor:

– Adem'in oturması için yapılmış bahçeyi bulmak için boşuna dolaşıp duruyorsun. Fakat vefakârlığını, imanını beğendiğim için, sana şimdiye kadar yalnız birkaç azizin görebildikleri gerçeği ödül olarak açıklayacağım. Dünya cenneti, dağları, denizleri ile bütün dünyanın kendisidir. Ve başka bir yerde değildir. Adem ile Havva, etrafı kapalı bir bahçeye bırakılmış, oradan kovulmuş değillerdir. Sadece gözleri görmez hale getirilmiştir. Meleklerin kılınçlarının parıltısı onların gözlerini kamaştırdı, görme yeteneklerini kararttı, azalttı, değiştirdi. Ondan sonra mutlu oldukları yerleri tanıyamaz oldular. Kararmış gözleriyle o güzelim çiçekleri, dikenli çalılıkları, pırıl pırıl elmasları kaba çakıllar, berrak gökleri kapkara bulutlu, bereketli ılık vadileri sonsuz uçurumlar halinde görmeye başladılar. Halbuki dünya, ilk yaratıldığı gün gibi kalmıştı, ama insanlar, ilk görüş yeteneklerini kaybettikleri için bu cenneti artık korkunç bir cehennem halinde görmektedirler. Duyma hassaları bile kılınçların şakırtısı ile değişti, artık hayvanların dilini ve bitkilerin verdikleri güzel haberleri duyamaz oldular. Eğer insanlar kamaşmış gözbebeklerinin berraklığını, kulaklarının her şeyi duyma yeteneklerini yeniden elde edebilseler, onlara her şey gerçekten ve ilk günahtan önce olduğu gibi görünecektir.

İhtiyar adam bu sözleri söyledikten sonra sağ eli ile uyuyan seyyahın gözlerine dokundu ve ağzı ile kulaklarına üfledi. Bu temasla seyyah sıçrayarak uyandı ve korkulu bir sevinçle titreyerek mağaradan dışarı fırladı. Şafak söküyordu ve Blake, Tanrının kendisini aldatmadığını gördü. Bir akşam önce ken-

disine çorak, kıraç görünen topraklarda çiçekler, çimenler uzayıp gidiyordu ve kuzular otluyordu. Ve birden heyecanlı bir korku içinde, etrafından yükselen, kendisiyle beraber yeniden kavuştukları mutluluğa sevinen kuşların sözlerini duymaya, anlamaya başladı.

Blake ve ben, diye yazısını bitiriyor, Tanrıya yeni bir şiirle teşekkürden sonra Londra'ya, evime döndüm ve oradaki küçücük bahçemin bile, o zamana kadar farkına varmadığım sonsuz cennetin her yerde hazır ve nazır Adenin'den bir parça olduğunu gördüm.

20. yüzyılın ilk yarısının en tartışmalı yazınsal kişiliklerinden biri olan Giovanni Papini (1881-1956), **Gog**'da yarattığı saf, cahil ama bir yandan da dünyada olup bitenin nedenini arayan Amerikalı milyarder tipi aracılığıyla olağandışı bir portreler galerisi çiziyor.

Elinin altında imparatorlara yaraşır bir servet bulunan bu yarı vahşi 'kahraman', kitapta Bernard Shaw'dan Gahndi'ye, Freud'dan Einstein'a kadar pek çok ünlü kişiyle tanışıyor ve içgüdüsel zekâsını en akla gelmez istekleri yerine getirmek için kullanıyor.

"İnsanlar sağır kalpleri yüzünden yüzyıldan yüzyıla daha çok azap çekilen bir cehennemde hâlâ inleyip duruyorlar" diyen Papini, taklidi imkânsız üslubu ve hicviyle "düzyazının Dante'si" olarak adlandırılan bir yazar.

9 789754 581522

KDV dahil fiyatı
24 TL